

HIERONYMI

OSORII LVSITANI

SILVENSI EPISCOPI

DE GLORIA LIBRI V.

Ad Ioannem Tertium Lusitania Regem

EIVSDEM DE NOBILITATE

Civis & Christiana, Libri V.

AD LVDovicvm PRINCIPem

Emanuelis Regis F. conscripti

Omnia nunc quàm antea castigatio-
ra edita.

LONDINI

Excudebat H. Middletonus

Impensis. I. H.

1580.

2011 Nov 22 Oct 36 #101

CLARISSIMO
DOCTISSIMOQUE VIRO
IOANNI METELLO SEQUANO,
I. C. Bartholomæus Bodeghemius
Delphus, V. IL. Sa-
lutem.

IERONYMI
Orosij Lusita-
ni de Gloria
Dialogos, &
quos de Cuius
Christianaque
Nobilitate li-

bro edidit, ad te mitto, Metelle do-
ctissime. Cui, quæso, iustius debeban-
tur? Te enim in illis colloquentem
induxit author. Antonium verò
Augustinum Hispanum, etiam a-
cerrimè disputantem. Deinde per-
quàm familiariter cum Orosio vixi-
sti Bononie, tum quum Andream
Alciatum Ius Civile docentem au-
dires: cum Augustino verò quantū

A. j.

ex

951795

4 EPISTOLA AD IOAN.

ex eius libris, & a multis accepi, Bononia, Florentia, Venetijs, Roma, & in Belgio coniunctissime semper. In Anglia quoque comes eius indivindus eras, quum ille pro Pontifice Maximo, ad Philippum Regem, legatione fungeretur: quemadmodum ex ijs libris, quos Oforius aduersus Haddonum de religione conscripsit, & ex tuo etiam relatu, quoties in eum sermonem incidimus, non semel cognoui. Porro dum Oforius istos de Nobilitate libros scriberet, cum eo eras (ita enim me ex te audire memini) & tuus una Carolus Sigonius, Italus. Sic autem, quod precipuum est & maximi faciendum, Oforius & Augustinus, eximia virtutis, ac pietatis, doctrinaq; nomine, non domo modo, sed apud externos etiam, uno omnium ore commendantur, ut ille Siluensium in Algarbijs, Lusitania: hic

METELLVM SEQVA. 5

hic Ilerdensiū, in Tarraconensi Hispania Provincia factus sit Episcopus. Sigonium autem, Respublica Veneta primū, deinde Pontifex etiam Maximus, & Senatus Populusq; Bononiensis, in celebre suum Gymnasium magnis premijs accersuit, & inter bonarum artium, eloquentiaq; professores supremo loco constituit. Sed insignem horum in literis Triumvirorum eruditionem eamque multiplicem, praeclara ipsorum ingenij monumenta posteris adeo testatam faciunt ut eius memoria nulla deinceps obliuio sit obscuratura. His accedit meus erga te amor, non leuiter nec temerè, sed iustissimis de causis iā pridē susceptus. Nā ut de eximia tua multarū linguarū & artiū peritia, de varia multipliciq; doctrina, & in literis excolendis industria, quibus effectū est, ut in

A. iij.

homi-

6 EPIST. AD IOAN.

*hominum meritò luce verferis : ut
 denique de acri tuo iudicio nihil hîc
 ego commemorem : mihi certè per-
 specta est singularis tua de ciuilibus
 belli pacisq; negotijs prudētia. Quā
 tu tibi nō in otio, sed vsu etiā ipso, &
 ex longinquis peregrinationibus &
 omnis generis ac nationis hominum
 consuetudine, Regūq; ac Pontificū
 aulis frequentandis & perlustran-
 dis comparasti. Cognita quoque mi-
 hi tua in varijs fortuna casibus for-
 titer excipiēdis constantia. Quibus
 virtutibus, egregiam in omnes hu-
 manitatē adiunxisti. Mitto pieta-
 tem erga Deum , & modestiam in
 tantis tamq; raris animi ornamen-
 tis eximiam prorsus ac singularem
 quam Oforius tuus non semel ele-
 gantissimis sui ingenij monumentis,
 pro dignitate laudandam & poste-
 ritati commendandam suscepit. Cū
 igitur*

METELLVM SEQVA. 7

igitur hi Oſorij tui libri, qui Florē-
tia primū annis abhinc multis: de-
inde in Germania prodierunt auidē
distracti ſint, omniumq; propē mani-
bus terantur, & quam plurimi nunc
eos etiam expetant: iam tertio, mi-
nuſculis tamen formulis, quo faci-
lius geſtentur, recenti earum lecti-
one mirificē delectatus, excudendos
Ludonico noſtro Aleſtorio tradidi.
In quorum prioribus quinq; libris de
Gloria, qui trium interlocutorū dia-
logo ſive ſermone conſtant, hoc licet
nouē & ſine cuiusquā exemplo for-
taſſis, non incommode tamen & uti
ſperamus haud infeliciter tētare vi-
ſum fuit, poſſentne diuerſi diuerſo-
rum ut ingeniorum ſic & volunta-
tum, ac pronunciationis diuerſa ſer-
mones, diuerſis quoque charactē-
ribus, ad faciliore memoriā, & prōp-
rius interloquentium cuiusque diſ-
A.iiij. cri-

8 EPIST. AD IOAN.

crimen, in longiori praesertim sermone, qualis hic plerumq; describitur, sine magna reprehensione excudi. Quamquam quid hic instè quis con-
queri possit, non video: cum authoris sententia nihil decedat, plurimū autem utilitatis ad lectores a quos hinc accessurū speremus. Antiquitatis porro studiosos, id agrè laturos non arbitror, quod veterū scripta unius aut alterius fortasse generis characterē constare compertum habeant: ne plurimas artes humanae vitae per-
utiles, quae priscorum inuentis felici posterorum industria sunt adiectae, eadem ratione prorsus ex hominum memoria tollendas existiment. Infinitis enim rebus hodie careremus, si praestantes ingenio viri, maiorū vestigijs adeò curiosè, ne dicam ineptè, semper inhaesissent, ut in nullo deinceps artis aut disciplinae genere tū
au-

METELLVM SEQVA. 9

augendo, tum exornando, præter id quod ab illis inuentum, & traditum est, sibi quidquam elaborandum putassent. Bonis igitur & ad humanitatem efformatis ingenijs, nouū hoc Aleætorij nostri, in excudendis hisce Dialogis institutum, non displicebit, uti spero, aut aptius saltē aliquid in posterum excogitandi, occasionem præbebit. Nam alioquin etiā Oforius, si tam angusto fuisset animo, ut nefas putasset, antiquorū inuentis quicquam adiungere, & maius aliquid atq; præstantius sine auctore suscipere nunquam decem hosce libellos adolescens etiānum, ingenti quidē ausu, ut ipse de se testatur, sed fœlicissimo tamē, ut doctissimi viri cēsent, nobis reliquisset. Ampliū enim & apertū testimoniū purioris elegantia, tum doctrina, secū ferāt necesse est, qui tam cupide legā-

A.v. tur,

10 EPIST. AD IOAN.

tur: nimirum prudenter, & cum iudicio, tum etiam artificiosè & eruditè, grauter copiosèque conscripti. Quamobrem supernacaneum foret, eos a me, ut incognitos, hìc comendari. Ac verò, nōne satis magna laus est, eos Metelle, a tot doctis laudatissimisque viris, a te maximè, qui mihi multorum es instar, Petròque nostro Ximenio, Philosopho ac Theologo præstantissimo, Pilade tuo, vehementer probari? Tu igitur aureolos istos libellos a me tibi missos, hilaris fronte nunc excipe: hoc est, veterem tuam cum Osorio Augustinòque consuetudinem, noua horum librorum editione lectioneq; (te enim licet absentes, tanquam coram ac presentes in ijs compellant) renouari modò patere. Quoniā ergo, quos Marcus ille Tullius, de gloria omnibus eloquētia numeris absoluit, & claris

METELLVM SEQVA. II

claris Pholosophia luminibus illustravit, interciderunt : prudentissimos Medicos imitemur, quib. est in more positū, ut si quod componendo alicui medicamēto, simplex quod appellant, desit, aliud eius vice, non dissimilis tamē generis ac natura substituant. Osoriani ergo qui exstant libri, Ciceronianorum de Gloria, qui nobis desunt, locū tantisper suppleāt. Quod si alteros Osorij, de Sapientia inscriptos, nactus essem: eos istis veluti caput mēbris addidissē. Etenim a Sapientia, cui reliquas omnes includi virtutes volunt, originē suam ducit vera Gloria. Gloria verò sponte, velut corpus umbra consequitur vera non ficta Nobilitas. Sed philosophari non nihil de his tecum libet. Si Gloria nec animo nostro prorsus adheret, nec corpori, sed ceterorum fortuna bonorum more fugax est, & fluxa:

12 EPIST. AD IOAN.

fluxa: qui fieri potest, ut Aeterna dici possit? quo itē modo, qua hinc dependet, Nobilitas? Si Aeterna quidē hand quaquā est, neq. vera Gloria censerī debet. Quamobrē ut Gloria reddi sēpiterna possit, eā in Virtute radices oēs iacere necesse est. Virtus n. clara aeternaq. habetur. Veteres itaq. Romani ingenio, virtute, sapiētia praestantissimi, Tepla quadā Honori, quē ego Gloriā esse definio, & Virtuti tanquā coniūctis numinibus ex accepta per manus religionis suae praescripto dedicarunt, ita quidē, ut nisi per fanū virtutis ad Honorem eadē, nulli ingressus pateret. Marcus etiā Marcellus ea dedicasse ad Portā Capenā scribitur, quō proficiscentes ad bella monerētur: sola Virtute, aditū ipsis ad Honorē & dignitatem, in ea Repub. quae tūc tēporis aequissimis fūdāta legibus, & institutis optimis

timis ornata florebat, apertū & liberum esse. Huius autē rei rationē non iniucundam, nec ab argumento proposito alienam, altius repetito principio, sic intelligi commodē posse existimo. Homini, cū sit animal ratione præditum & mortale, idēque corpore constet & animo, duo potissimum insunt, a quibus regitur, quasi quidam eius actionum cogitationūque duces: Appetitus nimirum & Ratio. Iuuentutem Appetitus (quod sensuum imperio magis obsequens, recto Animi iudicio Sapientiāq; resistit) propemodum gubernat. Senectutem verò, quæ sapientiæ quadam altrix esse solet, ipsa Ratio moderatur. Et si autem hi duo duces, simul ipsum Corpus, tanquā domicilium quoddam commune inhabitent: vehementius ij tamen inter se dissident. Corpus autē, quia
Deus

14 EPIST. AD IOAN.

Deus optimus Max. ex quatuor
 elemētis ita cōposuit, ut ad cœlum
 tantūmodo tempus hīc in terris sub-
 sistens, animo sedē ac ministerium,
 exercenda virtutis causa, praberet:
 eo decurso spatio, in partes suas re-
 solutum extinguitur. Ita Homo de-
 seritur a Corpore. Hic terminus,
 Mors est, ultima rerum terrenarū
 linea. Animus verò, qui potiore in
 Hominis structura partē constituit,
 cuius gratia Homo ipse in hanc lucē
 est editus, & qui ad cœlum ob id o-
 riginem suam omnino refert: non in-
 terit, sed in omne ævum immortalis
 permanebit. Si igitur Animus per-
 petuò vivit: illum Corpori superesse,
 necesse est. Ex quibus, Hominē eo ip-
 so immortalē esse, consequitur. Quā-
 vis enim Homo, illa quā dixi Morte
 Corporis, ab Hominū sese societate,
 Terraq; commercio seiungit, hac in
 feris

METELLVM SEQVA. 15

feriora velut ex alto despiciēs: quod
in Cælo, tanquam patria, sursum be-
ate degit: in terra tamen, hominum
linguis atq; memoria, permanet: v-
noq; Gloria ac Fama, quā virtute est
consecutus, hicq; reliquit, beneficio
vivere certò creditur. Quod si hanc
Gloriam, ut & ceteras res omnes,
quæ sub Cælo sunt, tu tempore tans-
dem expugnari, & oblivioni perpe-
tua tradi contendes: an non & ipsū
Tēpus iisdē quoq; regionibus inclus-
sū, finitūq; esse fateri debes? Tempus
ergo, quia finitum, ab Aternitate,
quæ nullis annorum periodis termin-
atur, nullis sæculorum finibus circū-
cūscribitur, & ob id immota, fixa, ac
sempiterna est, consopitur & absor-
betur. Quod enim est fixitū, id ut vl-
lam ad infinitū rationē ac proportio-
nem habeat, non solū non explicari
verbis, sed ne mente quidē & cogi-
tatione

16 EPIST. AD IOAN.

tatione concipi potest. Iam verò ex-
 imium illud nominis ex virtute pro-
 fectum decus ac celebritas, quæ Glo-
 ria nominatur, tum eius socia vel
 pedisse quæ Nobilitas, quam nobis
 Christiana & cælestis illa Sapientia
 peperit, vi virtutis eripitur dominio
 illi labili & fluxo Temporis, & in
 Aternitatis possessionem missa, nul-
 lum interitum reformidat, sed in-
 credibili claritate circumfluens,
 perpetuum ævum vivit immortalis.
 Virtus enim ipsa, cui Fama celebri-
 tas omnis & Gloria, tanquam basi
 & fundamento firmissimo innititur,
 immortalis est procul dubio, et sem-
 piterna. Quamobrem Homo, qui ad
 hunc scopum collimat, huc cogitati-
 ones actionesq; suas oēs, quoad vixe-
 rit, dirigit, ut vera illius Gloria am-
 plissimam simul & optatissimā hare-
 ditatē ab optimo ditissimoq; testatore
 filijs

METELLVM SEQVA. 17

filij suis in beatissima regni cœlestis
 aternitate reseruata consequatur: is
 Appetitū illū suū, qui fluxus est &
 solos sensus delectat, totis assidue vi-
 ribus domare atq; enervare nititur.
 Nā Ratio, Intelligentia diuinae alis
 sursum euolans, & Etatis deinde
 matura prudentia diuinitus in Cœ-
 lum erecta, ex superiore eo loco, faci-
 le hunc Appetitū infra se iacentem
 coercēs, lethali ter ferit & cōculcat.
 Quāuis ergo Mors (ut rem in pau-
 ca conferā) oēs tū Appetitus, tū etia
 Rationis vires enervet ac frāgat, &
 quas in Hominis Vita fūctiones ex-
 ercebat, secum auferat. Gloria certe
 sue Fama, ut Homo eiū sue nomē post
 ipsā quoq; Mortē inter homines vi-
 uat, efficit. Nec solū ita post obitū vi-
 uit, sed etiā ijs Virtutum ornāmētis,
 quib. in vita claruit, ceteros ad egre-
 giū honestatis studiū, & illustris fa-

B.

ma

*ma desiderium amplectendū vehe-
mētius, quā cū inter homines ver-
saretur, incēdit. Qua ratione fit etiā
ut cessante iam invidia, Virtus ab-
sentis quotidie magis ac magis ho-
minū mentib. imprimatur, & totius
posteritatis memoria consecratur.*

*Nec Tempus, licet rerum omnium
edax, eā Gloriā absumat, cū se Ae-
ternitati, quā id longissimē superet,
totā ipsa mācipet. Ad hūc ergo mo-
dum, Homo & viuus, & moriens, &
post obitū, aeternam a Virtute, quā
firmē semel imbuerit, Gloriā adipi-
scitur. Id quod etiā infinitis omnīū
historiarū monumētis ostendi demō-
strariq; potest. Tanta enim tamq; ex-
cellens vera Virtutis vis est, ad illu-
stre nomen apud posteros obtinendū,
ut capitalis etiam eius hostis, impro-
bitas, inani quoq; saltē egregia Vir-
tutis imagine velata, magnam apud
plus*

METELLVM SEQVA. 19

rimos aliquando laudem inuenerit.
 Nam quid ego calliditatem atque
 versutiam, illustris prudentia nomi-
 ne celebratam? quid auaritiam, fru-
 galitatis: quid prodigalitatem & am-
 bitiosam munerum corruptelam, li-
 beralitatis & magnificentia: quid
 temeritatem atque audaciam, forti-
 tudinis laude commendatam fre-
 quenter esse commemorem? Quid
 ceteras humani generis labe ac pe-
 stes, ficta quadam probitatis simula-
 tione fraudulenter incantorum ac
 rudium animis obrepentes, in amplis-
 simas dignitatis & Gloria possessiones
 inuasisse, & hostilem in modum,
 laudis Honorumque quasi pradas in-
 terdum abegisse referam? Aetas
 me deficeret, si singula suis exemplis
 ex omni antiquitate repetitis illu-
 strare vellem. Hinc Phalarides,
 hinc Busirides, hinc Mahometes,
 B.ij. apud

20 EPIST. AD IOAN.

apud Gracos & Barbaros: hinc apud
 Christiana religionis cultores, Sabel-
 tios Manichaeos Arrios, Macedo-
 nios, Pelagios, Nestorios, Eutychetes
 Photinos, Donatos, Marciones,
 aliosq; plurimos id genus haesiar-
 chas, in pestem atque perniciem ve-
 re pietatis ac fidei natos, & imma-
 nissima generis humani portenta,
 potius quàm homines, suorum lin-
 guis & libris iam olim diu mul-
 tùmq; celebratos fuisse, quam nunc
 quoque saepe laudari, magno cum
 animi dolore, certò scimus. Quam-
 vis autem nulla virtutis simula-
 tio diuturna esse potest, nec iniusta
 claritatis decorisque possessione per-
 petuò frui: tamen ex eo facile con-
 stat, quantum vera virtus, ad æ-
 ternam laudem & dignitatem adi-
 piscendam valeat, cùm fucatam &
 inanem quoque tantum ad hoc mo-
 men-

mentum frequenter attulisse videamus. Fuit enim, fuit profectò, eritq³ semper, in pessimis istis hominibus, simulata quadam pietatis, modestia, iustitia, liberalitatis, benevolentia, charitatis, constantia ac fortitudinis species, insigni doctrina & eloquentia fucumirum in modum adornata, qua multitudini imperita pro magnis se venditant. Nihil hìc Gymnosophistarum, Brachmanorum, Philosophorum, Druidum, aliorumque miram in virtutum & literarum studijs excolendis industriam: nihil inuictam innumerosorum ducum & Imperatorum, in periculis pro patria fortiter aduendis constantiam: nihil continentiam, nihil pietatem, qua in Ethnicis quibusdam subinde eluxit adferam. Non enim verà illi virtutē habuerūt cū supremū hominis bonū,

B.ij. veram

veram nimirum de summo Deo,
 deque sempiterna hominis salute ac
 felicitate, doctrinam, quæ sacris tan-
 tummodo literis per orbem innotuit,
 ignoraverint) sed umbram virtutis
 tantummodo. Et tamen hoc ipso vir-
 tutis adumbrata nomine, nobis etiã
 posteris, tanto seculorum intervallo
 innotuerunt. Nihil denique de san-
 ctissimis illis Patriarchis, Heroibus,
 Regibus, Ducibus, Heroinis: nihil
 de sacerdotibus, & Prophetis, qui
 vel ante Legem, orbi diuinitus, in-
 ternuntio Mose datam, vel sub lege
 Mosaica sanctissimè vixerunt, quo-
 rumque laudes sempiternis illis sa-
 crarum literarum monumētis con-
 signata sunt, hoc loco dicam. Hoc
 dico: tantum eorum hominum, qui
 verissima Virtutis studijs & exem-
 plis nomen suum ab interitu vindi-
 carunt numerũ apud nos esse, & iam

inde

METELLVM SEQVA. 23

inde a nato Christo, Domino ac Saluatore nostro seper fuisse: ut si latissimū istū dicendi campum vel obiter saltem ingredi luberet: nullū prorsus exitū inuenturi simus. Hic profundissimos Theologos, aduersus impietā impietatem & impiā imperitiā assiduē decertantes: hīc Martyres, Corporis immensos dolores aterna gloria spe, fortissimē calcantes: hīc Monachos in desertis, in specubus, in cauernis, in sacco & cilicio, carnis illecebras perpetuō domantes, hīc Virgines aduersus impudiciā, Viduas aduersus incontinentiā: omnes postremo, animo maximo, contēptis rebus humanis omnibus, in cælo versantes videas, & ad sempiternā beatitudinem ardentissimis votis anhelantes. Quæ quidem dum faciunt, & nullā ex tantis sudoribus in terris gloriā desiderant, tamē diuini numi-

B. iij.

nis

nis providentia procurante id fieri
 videmus, ut tanta nominis claritate
 circumfluant, quantā nullis obliuio
 tenebris obscurare unquam pos-
 sit. Sed hac fortasse longius, quā ha-
 literarum angustia postulabant,
 quas, nescio quo ardore, tecum dis-
 ferens, abductus excessi. Nunc ad
 Oforium redeo. Is igitur hanc mo-
 ralis Philosophia partē, quae de Sapi-
 entia, deq³ Gloria ac Nobilitate dis-
 ferit, ita cōplexus est: ut ceteros (id
 quod nō ignoras) & rerū pōdere sub-
 tilitatēq³, & genere dicēdi perelegāti
 tū copia longo post se intervallo, quē-
 admodū doctissimi viri indicāt, reli-
 quisse censeatur. Quare plurimi ipsū
 ab omnib. eo nomine fieri, mirū, Me-
 telle, minimè videri debet. Ego certē
 libros Oforij legēs, ita afficior interdū
 ut omnē illū dolorē ac aegritudinē,
 quā ex acerbissimis & quotidianis
 cha-

*charissima patria mea, tyrānide quo-
 rūdā miserabiliter oppressa, calami-
 tatib. absēs licet, assiduē capio: leniri
 paulatim ac minui sētīā. Quo quidē
 nomine, plurimū ipsi me debere, libē-
 ter agnosco. Quōd si tantū apud ipsū
 vel amicitia valerē vel auctoritate,
 quātū tu vales: gratias ob id ei per
 literas (cū nūc ut audio, Roma sit)
 quā primū agerē, nec ullis ab eo pre-
 cib. efflagitare desisterē, donec eius-
 modi cōplurib. ingenij sui monumē-
 tis in lucē editis, beneficio nimirum
 maximo & prastātissimo, nō me solū,
 sed uniuersā etiā posteritatem sibi
 quā arctissimē deuinxisset. Hoc au-
 tē cū ego nūc prastare nō possim: tuū
 erit Metelle, meas hac in re partes
 apud ipsū suscipere, & (quod potes)
 per literas ab eo contēdere, ut quic-
 quid in sacris aut humanioribus stu-
 dys paratum iam & elaboratum ha-
 ber:*

bet: id omne vel istic in lucem exire
 patiatur: vel huc saltē ad te mittat:
 quò Ludonici nostri Aleſtorij for-
 mulis, si ea non displicuerint, prope-
 diem excusum in manus hominum,
 quàm emendatissimè (quod cum ego
 facturū esse in me recipio) veniat. In
 primis autē, laudatissimā eius de re-
 bus in India gestis historiam, ad hac
 usq; tempora eodē authore deduci,
 literaria Reipublica plurimū inter-
 est, & id ut fiat, doctorum omnium
 votis expetitur. Hoc autē ab eo ipso,
 cuius humanitatem pietatemq; sin-
 gularem mihi frequenter laudibus
 in cælum euehere visus es, ut impe-
 trare (quod potes) velis ac studeas:
 cum mea priuatim unius, tū publica
 omnium gratia, te vehementer etiā
 atque etiam rogo. Vale. Colonia A-
 grippinae, Calendis Septemb. Anno
 nati Christi. M. D. LXXVI.

HIE-

HIERONYMI
OSORII LVSITA-
NI DE GLORIA

LIBER PRIMVS.

ULT A sunt, Rex ini-
ctissime, quę magnam vim
habent ad hominū vitam
vel rectē constituendam,
vel funditus euertendam:
tum nihil est, quod in v-

tramque partem tantum valeat, quantum ar-
dens quoddam laudis & fame desiderium.
Primum enim adeo latē patet, ut nullus sit,
neq; tanta humanitate præditus, neque tam a-
grestis & inhumanus, neque tantis honoribus
insignis, neque tam obscurus & ignotus, ne-
que tot virtutis ornamentis excultus, neque
tam multis flagitijs coopertus, qui non flagret
infinita quadam glorię cupiditate. Deinde ita
est id communibus sensibus infixum, ut neque
vi rationis euelli, neque lege aut more ullo mu-
tari, neq; ullo metu coerceri & comprimi pos-
sit. Postremū tam vehemens est, ut animum
nullo in loco consistere patitur, sed semper in-
censum trahat & rapiat, ad maiora indies &
alii-

aliora inflammato studio consecranda. Ex
 hoc autem animi motu clarissima virtutes, ex
 eodem teterrima vitia nascuntur. Acut enim
 industriam, animosq; ad res acriter & ani-
 mosè gerendas exuscitat: ita tamen, ut alios
 ad ius humane societatis tuendum: patriam-
 que beneficijs immortalibus obligandam, alios
 ad leges nefariè tollendas & remp. delendam
 sollicitet. Ut enim antiquissima commemo-
 rem, illi primi urbium conditores, qui homi-
 nes in sylvis bestiarum more dissipatos, unum
 in locum compulerunt, & in civilis vitæ so-
 cietatem conuocarunt, omnes, quod ex histo-
 rijs constat, ardeni gloriæ cupiditate fuerunt
 in studium tam præclari muneris incitati.
 Quid, qui optimis legibus & institutis, ciui-
 tates suas ad summam amplitudinem perdu-
 xere? Quid, qui pro patria caput suum in sum-
 mum vitæ discrimen intulere? Quid, qui ma-
 ximarum artium disciplinis, ciues suos exco-
 luere? Num obscurum est, neminem sese sine
 magna spe laudis, vel ad homines inter se iu-
 stitiæ munere conciliandos, vel ad remp. vir-
 tute & industria defendendam, aut ingenij
 opibus illustrandam contulisse? Contra verò
 qui patrias euertere, aut scelere & amenitia
 commulcere, omnes fuerunt ad tam seuerum,
 &

Et tam immane facinus gloriæ cupiditate compulsi. Viriusque autem rei ciuitatis vnius varij casus infinita exempla suppeditant. Si enim inuestigare velimus, per quos fuerit olim Roma fundata, eiusque imperium latissimè propagatum, ut a Romulo ordiantur, Et seriem illam clarorum hominum usque ad extrema florentis imperij tempora perducamus, intelligemus omnes adeò appetentes laudis Et gloriæ fuisse, ut illius parandæ causa neque laborem ullum fugerint, neque vitæ periculum recusarint. Rursus si naturam spectemus eorum Romanorum, qui Romanum imperium per summum scelus euerterunt, aut saltem de illius perniciæ Et interitu cogitarunt, omnes reperiemus ad gloriæ cupiditatem incredibiliter exarsisse. Hoc autem nec in vnius tantum ciuitatis annalibus, nec in vna tantum memoria hominum, sed apud omnes nationes, in omni ætate cernere licet, nullum esse scelus immane, nullum facinus impium, nullam sectam pestilentem, nullum reipublicæ turbulætiæ motum, qui non ab appetitu gloriæ nascatur. Non igitur immerito viri sapientia præstantes, cum animaduertissent, ab hoc insito laudis appetitu Et
bona

bona quamplurima, & infinita mala profici-
 sci; quasi ancipiti sententia in varias partes
 distracti, modo iuventutem ad summæ gloriæ
 studium cohortandam, modò ab illa quasi a
 magna virtutis & constantie labe deterren-
 dam existimabāt. Quid hîc sanctarum litera-
 rum monimēta commemorē? Explicari enim
 non potest, quàm saepe & quanta orationis vi
 nos ad summum studium immortalis nominis
 inflammant. Rursus autem nihil est in illis
 tam dira pœna sancitum, quàm ne quis hono-
 res ambiat, ne principatum appetat, ne cupidi-
 tate laudis efferatur, usque adeò ut omne
 Christianæ pietatis fundamētum in contemp-
 tione gloriæ consistat. Quid igitur? ut sit vel in
 casibus humanis, vel in doctōrum hominū
 scriptis tanta dissensio, num id etiam cœlesti
 disciplina tribuendum est, ut illius præceptis
 imbuti explicare nequeamus, si ne nobis glo-
 ria consecranda, an summa potius animi con-
 tentione repellenda? Sed nimirum nihil ani-
 mis nostris impressum & inustum est, in
 quo non diuinum beneficium agnoscere va-
 leamus: nos tamen illis naturæ principijs,
 quæ nobis ad salutem tributa sunt, peruersè
 utentes, nostra dementia in perniciem in-
 currimus. Nam ira, cupiditas, spes, metus,
 dolor,

dolor, voluptas & reliqua generis, eiusdē, quibus animos vel incendi, vel restinguī, vel incitari, vel remitti, vel efferri, vel contrahi, vel alio quouis pacto commoueri & agitari sentimus, nobis donata sunt, ut noxia repellentes, & salutaria asciscentes, naturæ statum conseruemus: nos verò ea plerumq; omnia ad flagitium atque vitæ pestē conferimus. Quo autem sunt illa maiora & ampliora quæ accepimus, eo ex illorum abusu grauioribus malis implicamur. Largitus est enim Deus nobis rationem, quæ maximè a belluis distemus, & ad diuinam naturam propius accedamus: nos autem eandem sæpenumero rationem huc & illuc versantes, ea scelera concipimus, ut belluas etiam immanitate superemus. Habemus etiam a natura animos imbutos religione, quæ incitati præcellentem illam naturam, diuinamque vim hominum generi consulentem, ex operibus agnoscetes, eam castissimo pietatisq; plenissimo cultu veneremur. At hominum amentia factum est, ut ab illo naturæ sensu duceretur omni scelere contaminata superstitio, quæ fusa per omnes nationes, multis seculis omnium ferè animos opprimeret, mortalesque miserijs infinitis implicatos & constrictos teneret. Nihil denique

denique ne plura persequar, est nobis a natura insitum, quod non sit vel ad corporis tutelam, vel ad animi cultum aptissimum: sed nos plerunque diuinis muneribus ad nostrum exitium, & deformitatem abutimur. Ex quo efficitur, non studium laudis, cum sit nobis ingeneratum, esse ullo modo viruperandum, sed iactationem, & leuitatem hominum a vera virtute penitus aberrantium, & inanissimis opinionibus vitæ rationem pervertentium. Non enim temerè summus ille Dominus eam cupiditatem omnium mentibus iniecit, sed admirabili cōsilio & ratione: ut ea videlicet incitati ad honestatē, (unde laus omnis existit) ardentius aspiremus. At homines flagitij infames cum veræ dignitatis opibus orbat, dignitatem tamē appetant: illiusq; viam penitus ignorent: eam e rebus inanissimis querentes magnum in se dedecus admittunt: & patriæ plerunque pestem atque perniciem machinantur. Hoc igitur gloriæ genus inane, finestum atque mortiferum, omnium malorum seminarium in se continens, execrari præcipiunt sapientes homines: ab huius pestilenti contagione Christi optimi max. voce deterremur: non ab illo, quod vulgi amentiam contemnens, stirpe veræ virtutis innititur.

Quæ

*Quæ cum sæpe mecum animo agitare, inire
capi rationem, quemadmodum errorem mul-
tis insitum ex aliquorum animis euellerem;
& homines nostros, in quibus est natura e-
gregius amor laudis ingenitus, a leuitate ad
veræ gloriæ studium traducerem. Et ut in li-
bris de Nobilitate, quos scripsi ad Ludovicum
fratrem tuum, principem omnibus virtutibus
ornatissimum, facere sum conatus, ut fucatâ
atque fallacem nobilitatem a vera secerne-
rem: sic in his libris contendo, ut inanem &
fluxam a vera & stabili laude seungam, &
admoneam omnes, in quibus inest ardor qui-
dam mentis ad gloriam, ut toto pectore in
studium pietatis & religionis incumbam. A-
liter enim nunquam quod expetunt adipisci
ullo modo poterunt. Ut autem id commodius
efficerem, venit in mentem mihi complecti his
libris, ea quæ quondam de Gloria & Dignita-
te in sermone quodam, a me cum hominibus
amicissimis habito, cum essem Bononiæ, ver-
sata sunt. In quo sermone multa sunt addu-
cta, quæ totius gloriæ vim atque rationem
facilius aperient. Hos autem dialogos tibi di-
care constitui, partim ut hoc ingenij munere,
exiguo illo quidem, sed a non exigua in te pie-
tate profecto, animum erga te meum decla-
rarem:*

C.

rarem:

varem: pariter ut tui nominis amplitudine & auctoritate munius, facilius omnes reprehensorum impetus arcerem. Accedis, quod nihil aptius mihi videbatur, quam libros de Gloria inscriptos illi principi consecrare, qui est virtutum maximarum gloria præstantissimus. Nec enim tu is es, qui levitati seruias, cuius studia ad plausum populi referantur, quem miserè distringat ambitio, & transuersum a recta viuendi via deducat, sed qui vere consilia ad exactissimam prudentiæ normam dirigas, omnesq; tuas actiones veræ virtutis, perfectiq; officij ratione metiaris. Cum autem sis omni dignitate princeps, tum laude religionis atque sanctitatis es in primis admirandus. Quis enim unquam maiorem diligentiam adhibuit in sacris ædibus extruendis, in rebus diuinis ritè peragendis, in sceleribus impiorum hominum vindicandis, in Christi nomine propagando? opera enim tua effectum est, ut innumerabiles Asiæ nationes, patria superstitione repudiata, & pristinis atq; inueteratis institutis omnino relictis, sese ad Christum ardenti studio contulerint. Nō est igitur mirum, si aliarum virtutum laudibus abundas, cum hanc unam, e qua reliquæ omnes oriuntur, fueris studiosissimè complexus.

plexus. Tu singulari inslitie præsidio rem-
 pub. tutam ab omni perniciæ conseruas : in
 mores patriæ fluentem disciplinæ seueritate
 deuincis : in Lusitaniam antea bonarum ar-
 tium rudem , omnibus disciplinis instruc-
 dam curas : tua singulari sapientiâ effectum
 est, ut in communi Christianæ reip. incendio,
 inter Christianos principes excitato, sola Lu-
 sitania summa pace frueretur. In tuis an-
 tem laudibus illa est omnium clarissima,
 quod Christus numine suo te protegit : tibi
 præsens adest : pro te pugnam capebat : quod
 cum aliâs septemnumero , tum abhinc triennio
 fuit in India , hostium etiam confessione de-
 claratum . Christi enim numen hostium in-
 petus represit : nostros in summa paucitate,
 rerumq. omnium indigentia celesti præsidio
 committit : exercitum maximum & ro-
 bustissimum e Turcis & alijs bellicosis na-
 tionibus Solymanni opibus & imperio con-
 flatum delens : atque ~~plura~~ dicam , re-
 centi clarissimi facinoris exemplo , memori-
 am victoriarum , quæ fuerunt olim diuinitus
 Abrahamo, Gedeoni, Dauidi, alijsq. viris san-
 ctissimis concessæ , renouauit . Hoc igitur
 his tantis rebus es assequutus, ut cum gloriæ
 causa nihil facias , incredibili tamen apud

populos gloria circumfluas. Singularis enim tue probuatis exemplis docuisti, non præcipi-
 eam ambitionem, non effrænatam dominandi
 libidinem, non infinitam pecunie cupiditatem,
 sed iustitiam, æquitatem, mansuetudinem, be-
 neficentiam, religionem, gloriam immortalem
 efficere. Quare frui isto tanto bono: Chri-
 stum tue gloriæ authorem semper inuere:
 omnes tuas curas in reip. salute desige: & ad
 æternam atque diuinam gloriam ut facis a-
 spira. Sed iam tempus admonet ut ad nostri
 sermonis explicationem veniamus, quem ve-
 lim ut pro tua præstante humanitate clemen-
 ter excipias.

Cum igitur in Italiam me excolendi inge-
 nij gratia conuulsem, & ex multorū sermo-
 ne intellexissem, nullam tunc Italiæ ciuitatem
 esse cum Bononia literarum gloria conferen-
 dam: eam delegi potissimum, in qua studia,
 perturbatione rerum mearum impedita lon-
 go tandem intervallo reuocarem. Postquam
 verò in ea consedi, re ipsa cognoui fuisse mihi
 ab omnibus, quorum prædicationem sequutus
 fueram, egregiè consultum. Est enim illa ciui-
 tas & opibus florens, & omnibus maximarum
 artium disciplinis exculta, tum gentis huma-
 nitate, & rerū omnium copia ad studia litera-

rum

nam satis instructa. Florebāt itī multi doctri-
nis Græcis & Latinis non mediocriter erudi-
ti: multi in omni philosophiæ genere excel-
lentes: multi postremò dicendi facultate præ-
stantes, & in omni liberali doctrina summa
cum laude versati. Quid dicam de utriusque
iuris studio, cū illud constet, Bononienses iu-
reconsultos omnibus qui se huic grauissimæ
disciplinæ dediderunt, admirabile semper acu-
minis & prudentiæ lumen prætulisse? Non
igitur mirum videri debet, si tanta loci cele-
britate commoti bene informati adolescentes
undique Bononiam conueniant, ad animū cla-
rissimis disciplinis excolendum, cū in ea con-
stitutum esse videatur egregium quoddam
eruditionis & sapientiæ domicilium. In ea
igitur cū omnem operam & studium in li-
teris ponere cogitarem, nihil mihi prius faci-
endum putavi, quàm ut me ad eorū amicitiam
applicarem, qui erant ingenio atque doctri-
na præstantissimi, ut eorum ope & consilio,
eo quo cursum institueram, citius atque fe-
licius peruenirem. Quod quidem mihi
facillimum fuit. Multis enim locis usu di-
dici, nunquam elegantiam doctrinæ ab hu-
manitatis laude seunctam esse: imò semper
ingenij suauitatem cum omni literarum cul-

Dij.

m

in fuisse incredibili amoris societate copulatā.
 Siue id accidit, quia nemo ferme, nisi mihi cle-
 menti q̃ naturā sit, & ab omni motu ferita-
 tis alienus, potest excellentem doctrinā for-
 mam intueri, & ad illius cupiditatem incen-
 di: & ita fit, ut paucissimi docti agrestibus in-
 stitutis uiuant, quia paucissimi agresti ingenio
 præditi in doctrinæ studium incitantur. Siue
 tanta vis est in optimis artibus atque discipli-
 nis, ut illarum ope facile quæuis natura red-
 datur miis atque mansueta, & ad omnē ra-
 tionem humanitatis excolatur. Præclarè e-
 nim ille, abire studia in mores asseuerat. Vt e-
 nim quisq̃ liberalibus est disciplinis instructis-
 simus, ita maximè est in omni genere lenita-
 tis, atque comitatis excellens. Vnde non inme-
 ritò nomen humanitatis ad maximarum ar-
 tium facultatem traductum est. Ibi igitur cum
 homines admodum doctos peramanter obser-
 uarem, illi mihi parem voluntatem reddentes,
 cumulatissimè gratiam referebant. Eras
 mihi magnus usus cum Romulo Amaseo vi-
 ro in dicendo admirabili, in omniq̃ doctrinæ
 varietate præstantissimo. Obseruabam præ-
 terea Achillem Bochiū, equestris ordinis or-
 namenti atque singulari eruditionis laude
 florentem. Lodouicum etiam Buccaferreum,

om-

omnium Peripateticorum facile principem studiosè audiebam: & alios item multos ex doctis habebam artissimam consuetudine de-
 nuntos. Sed ij tam multis erant, & dome-
 sticis & publicis curis impediti, ut nulla ra-
 tione possent a gerendis negotiis auocari: me-
 isq, atque meorum equalium longissimis ser-
 monibus interesse. Quamuis igitur ad eos
 frequenter iussim, aut saluandi causa, aut
 percontandi, si quis locus mihi multa legen-
 ti explicatu difficilis incidisset: non tamen un-
 quam induxi animum, ut homines, qui &
 me multo etate antebant, & erant nimis
 occupati, ulla molestia afficerem, & proluxa
 oratione a grauissimis studiis aliquo tempo-
 re retardarem. Disputationes igitur longi-
 ores, sermonibus equalium meorum, cum
 quibus eram assidue, reservabam: e qui-
 bus duos in primis ex omni nobilitate, insi-
 gni amore, & studio complexus sum.
 Alter erat Anthonius Augustinus Caesar-
 angustanus, quem propter mores suauissi-
 mos, & multiplicem eruditionem valde a-
 mabam: alter Ioannes Metellus Sequanus,
 homo singulari modestia præditus, quicum
 diuissimè vixi, atque coniunctissimè. Vter-
 que autè eorum ius civile, cuius studio dedisi
 Cuius. erant,

erant, alijs præclaris artibus excolebat, & multis dicendi luminibus æncipites iuris questiones illustrabat. Neque enim erant ex eorum numero, qui sibi diligentissimè cauendum esse statuunt, ne bonas literas quasi iuris studio perniciosas attingant: sed potius nunquam se posse ad illam amplissimam iurisdicendi, & reip. constituendæ facultatem peruenire credebant, nisi fuissent omni doctrina nobilitate digna imprimis eruditi. Cùm autem in suburbano quodam, quo nos Augustinus inuitarat simul essemus, post alios sermones ultro citroq., ut fit, de multis rebus habitos, ego huiusmodi sermonem institui.

QUANDO eam opportunitatem quã maximè optabam, mihi diuinitus oblatam esse video, valde reprehendendus sim, nisi ex ea fructus excepero, quos faciliè huius loci amœnitati, omniumq. villarum fructibus antepo- nam. Postquam enim Florentia venistis, nunquam mihi licuit per otium sciscitari, quàm multa sint in illis Pandectarum voluminibus, quæ diligentissimè cognouistis, ab ijs quæ vulgò circumferuntur dissidentia: & satisne magnum adiumentum studiosis vos allaturos speretis. Ardeo enim incredibili cupiditate audiendi, & simul spem concipio fore aliquando, ut ductu vestro summorum hominum prudentiam in libris illis reconditam penitus inuestigem.

HIC METELLVS arridens. Quid tibi inquit in mentem venit, arcana iuris ci-
nilis

nili velle cognoscere, cum iam pridem a nobis defeceris: & hanc totam disciplinam omnino contempseris? Quomodo enim cum illis, qui ad hostes perfugere, non sunt amplius iura civitatis illius, quam scelere amiserunt, communicanda: ita nec tibi in hac nostra studia, quæ deseruisti, curiosius inquirendum censeo. Si te ad nos reverteris, & quasi post liminio reuersus, pristina iura recuperaveris, tum fortasse te in penetralia discipline civilis admitteremus. Aliter te non interdictis arcebitur, sed armis, ut iuris civilis hostem, ab huius scientiæ finibus repellamus.

MALE, inquam, narras. Neque enim is iuris studia contempsisse putandus est, qui solam altissimarum atque diuinarum rerum cognitionem illis anteposuit: neque hostis iuris atque legum putandus est is, qui se ad illam disciplinam contulit, e qua, tanquam ex fonte, sanctissimæ leges omnes hausit atque delibate sunt. Nulla igitur causa est, cur mihi non liceat aliquid ex vestra facultate decerpere, vobis præsertim authoribus, qui tam multa ornamenta ex illis artibus, in quibus elaboro, ducta retinetis.

POSTEA, inquit Augustinus, videbimus, num ea tibi impetire conueniat, quæ tamen non oratione, sed scriptis comprehenduntur. Neque enim possent tam multa, tanto temporis spatio, tantoque studio collecta, humana memoria contineri. Nunc autem quiduis aliud agam libentius. Aequum enim est, ut a nimium a labore nimio, quem his diebus in

C.V.

studio

studio explicandi iuris excepi, alio studij genere relaxem. Præstat enim hoc multiplex literarum cognitionis cupiditas, ut nunquam labore frangamur: & vnius studij satietatem aliarum rerum commentatione depellamus. Quare in præsentia (ius enim esse statuo, ut quamdiu in meo regno estis, me sequamini) mentionem iuris civilis omittamus: tuque in primis (me autem appellabat) si quid est in studijs tuis noui, fac adferas in medium, & aurium nostrarum sitim elegantia & copia tuæ orationis extinguas.

Mihi, inquam, nihil est, quod vestris auribus dignum esse putem. Toto enim tempore quo hinc abfuiſtis, disſunxi me a consuetudine Musarum, animumq; retuli ad studia plena laboris, & inania voluptatis. Nam & in Theologis recentioribus versatus sum, qui quidem sunt ab omni elegantia doctrinæ, & venustate sermonis abhorrentes: & in Hebraicarum literarum elementis perdiscendæ curam atque cogitationem posui. Omnia igitur studia his proximis diebus abieci, quorum disputatio vos afficere voluptate aliqua potuisset: & in illis versatus sum, quæ mihi nihil iucunditatis, plurimū verò laboris attulerunt.

E A D E M igitur, inquit Metellus, conditione fuisti qua nos, qui non modò sine iucunditate, verum cum magna interdum satietate atque molestia Pandectarum illa, quæ dicebas volumina perlegimus. Quod si quis nos interroget, qua spe utilitatis impulsus
hoc

hoc negotium susceperimus, vix ullam fingere possumus: maximè cum magna pars eorum, qui de nobis iudicaturi sunt, vagis & errantibus certorum hominum opinionibus addicta, eos irrideat, qui ad hos libros, tanquam ad purissimum huius discipline fontem, omnia referenda putent. Quis enim nos feres, si quibusdam in locis nostram sententiam prudentiam testimonio confirmatam, imprudentiam responsis anteponamus? Emolumentum itaque & premium nullum video. Voluptas verò, siqua interdum capiti & delinisti fuimus, tanta cerè non fuit, ut laboris, atque molestiae magnitudinem adaequares. Non tamen est, quod ad me arduum, cur me suscepti negotij pœniteat. Nam nostro Augustino, homini doctissimo, & mihi amicissimo, præclara quædam molienti operam dedisti: & ita pro mea virili parte multis iuris studio dedisti aliquid opis attuli.

PRÆCLARE tu quidem, inquam, Metelle. Nam is demum est vir virtute præstans existimandus, qui studia amicorum emolumentis suis antefert: & omnes curas atque cogitationes confert in publicam utilitatē, libenterque rerum suarum iacturā facit, ut aliorum commoda constituat. Sed illud non rectè iudicas, vos nullo premio affici posse.

Quid?

v. p. yorda
sc.
mularia
harimata
mekora,
ura de bono
toe
ke lar aut
olo maculare
sam lonsdu
tem et
ardalizare
uvenof-

Quid parimne magnum premium poni in ea glo-
 ria & dignitate, quam isto labore fuisſus aſſequuti?
 Fieri enim haud quaquam poteſt, ut iam præclara
 induſtria, quæ quidem eſt plurimum lucis doctis o-
 mnibus allatura, laudis & gloriæ fructu careat.
 Gloria autem nihil eſt in rebus humanis pulchrius,
 nihil amabilius, nihil cum virtutis altitudine cop-
 ulatius. Nam & a ſplendore virtutis excitata
 eſt, & excellenti pulchritudine ad amorem
 dignitatis allicit, & homines ingenio præſtantes ad
 virtutis ſtudium inflammat. Omnes enim, qui ma-
 ximo ingenio prædiſi ſunt, ſtimulus gloriæ concitati,
 res præclares aggrediuntur. Tolle gloriæ cupidita-
 tem, & omne virtutis extingues. Nemo e-
 nim unquam ſeſe pro Reip. ſalute in capitis diſcri-
 men intuliſſet: nemo publicam utilitatem emolu-
 menti proprijs antetuliſſet: nemo denique omnibus
 rebus poſthabitis ſapientiæ ſtudia coluiſſet, niſi pri-
 mum fuiſſet ad ſpem quandam immortalitatis ex-
 citatus. Ut enim hic Themistoclem, Epaminondam,
 Scipionem, & ex noſtris Carolum Magnum, &
 Goteſfridum, & reliquos imperatores, rerum geſta-
 rum gloria florentes omittam, quis dubitat Lycur-
 gum, Charondam, Zaleucum, incenſos ſempiternæ
 gloriæ cupiditate, leges, inſtituta, Reſp. condidiſſe?
 Quis neſcit Platonem, Ariſtotelem, Xenophon-
 tem, Theophrastum, & omnes deniq. qui monimen-
 ta ſuis philoſophiam illuſtraverunt. gloriæ ſuaui-
 tate fuiſſe in ſapientiæ ſtudium incitatos? Quis ad
 artem aliquam præclaræ animi adiunxit? Quis
 virtutem ſtudioſè colendam putavit, qui non pri-
 mum in egregij nominis celebritatem aciem mentis
 intenderet? Ex quo facile cerni poteſt, quanta ſit
 gloriæ magnificentia, quod omnes, qui maximo ani-
 mo excellentiſſ. ingenio ſunt, tam ardentè expe-
 runt,

sunt, & illius causa non inuisti res honestissimas atq; difficilimas aggrediuntur. Nihil est igitur ea præstabilius, neque communi visa salutarius, nempe quæ a virtute nata sit, & animos maximos ad omnium virtutum excellentiam excusset. Quare, si quod spero vobis euenerit, vobis eo labore nomen vestrum immortalitati commendetur: satis magnum præmium arbitror esse vestris optimis studiis persolutum. Est enim vestrum dignitatem omnibus possessiombus anteferra.

HÆC EGO cùm arrepta occasione dixissem, non tam vt longiorem sermonem elicerem, quàm vt obiter Augustino, orationem meam paulò antè requirenti, aliqua ex parte satisfacerem: Augustinus ridens, istius certè, inquit, orationis ornamenta non videntur esse a Theologis illis ducta, per quos te fuisse aiebas a studijs eloquentiæ deductum. Primum enim illi non admodum ornate loquuntur: deinde nemini fallere aut fingere permittunt, postremo gloriam maximè contemnendam esse confirmant. Tu verò contrà omnia: nam & oratione satis ornata vsus es, nosque deridendos huius claritatis expectatione suscepisti, eamque postremo dicis rebus omnibus esse præferendam. Illud autem quàm festiuè dictum? vt parva gloria contenti, reliqua omnia negligamus. Quasi iam sit immortalitati nostri nominis hoc tam illustri opere satisfactum: aut satis magnum præsidium sit in ista nobilitate, ad vitam bene beatæque degendam. Equidem, vt de me loquar, cùm animum ad Pandectarum emendationem adjicerem,

jicerem, nunquam speravi posse me hac ratione, ad eam nominis claritatem, quam dixisti, viam munire. Quamvis enim res sit utilis, non tamen tantam esse puto, ut mihi eam gloriam dare possit, quæ operibus magnificis monumentisque perfectis ingenio, & elaboratis industria tribui solet. Nondum enim tantos in studiis progressus habemus, tantumque roboris adepti sumus, ut invidiam superare, nomenque nostrum immortale reddere valeamus. Quod si abundè magnam gloriam essemus consequuti: nulla tamen causa esset, cur ea nos voluptate diuturna perfunderet: nihil enim illa videtur inconstantius, nihil leuius, nihil commutabilius. Quare si te ex animo dixisse putarem ea, quæ de gloriæ præstantia & utilitate protulisti, magnam mihi profectò admirationem mouisset oratio tua. Nulla enim sententia minus convenit homini honestatis amore flagranti, & in utraque philosophia versato, quam ea quæ gloriam exornat: sed credo te ingenij exercendi gratia voluisse rem incredibilem argumentis probabilem reddere, & contra doctorum omnium sententiam disputare. Atque utinam id quod contendis efficeres: magna enim me molestia liberares. Negare enim non possum, me ad laudis cupiditatem exardescere, neque facilè posse libidinem istam refecare. Quod si posset haberi facilis & expedita ratio serviendi gloriæ, sine virtutis & constantiæ labe, omnes industriæ nervos ad eam parandam, sine vlla dubitatione contenderem. Nunc autem pudet me leuitatis atque flagitij, cum eam nobilitatem appeto, quam vix
possim

possim a contagione temeritatis puram & in-
uiolatam conseruare.

• *EQVIDEM, inquam, non aliter loquor; at-
que sentio: neque si mihi iuranda calumnia offer,
gloriam defendere recusarem. Quinquam illa nul-
lum eget defensione: satis enim per se dignitatem su-
am tueri potest. Sed ex te scire sanè vellem: quid se-
quarū, ut res tam insigni & splendide, leuitatu no-
men imponas. Quare, nisi graue est, sententia tua
rationem expone.*

GERAM, inquit, tibi morem, & simul ra-
tioni tuæ respondebo. Illud tamen in primis
dicam, me nunquam satis laudaturum illo-
rum sapientiam, qui omnia infirma, fluxa,
commutabilia, in quib. casus & fortuna domi-
nantur, nullam vim habere ad beatam vitam
statuerunt. Hæc igitur omnia sapienti con-
temnenda, atque pro nihilo putanda iudica-
bant. Sapientis enim est, non habere aliunde
suspensas viuendi rationes: sed in animi bo-
nis omnia vitæ præsidia collocare. Illa igitur
tantum bona numerabant, quæ essent vera,
simplicia, recta, honesta, constantia: quorum
opib. & præditijs solum boni muniuntur: quæ
nunquam eripi neque amitti possunt, quæ de-
nique sola sunt propria eorum, a quibus possi-
dentur. Reliqua omnia, quib. improbi fre-
quenter affluunt, quæ impetu fortunæ facile
cōuellūtur, quæ postremo sunt in casu sita, aut
in amentissimæ multitudinis opinione posita,
nulla ratione bona nomināda existimabāt. At
gloria primū ex eo genere rerū est quarū co-
pia flagitiosi homines sæpenumerò redundāt.
Nisi parū Homero credis, apud quem Achilles
indignè patitur, vulgari honorem, & laudis
orna-

ornamenta virtuti debita, indignis tribui. Hac autē querela non solum Achilles vsus est, sed multi etiam quotidie iure vtuntur, cum passim videant homines malitiosos virtutis simulatione nefaria scelera tegentes, in luce hominum atque celebritate versari: eos verò, qui virtute præstant, in tenebris & caligine iacere. Neque enim semper, quod tu assumebas, nominis amplitudo ortum habet e virtute. Imò longè sæpius dolis, atque fallacijs, quàm vera virtutis ratione comparatur. Est enim posita in iudicio populi, qui propter insitam stultitiam & temeritatē nequit vera cernere, nec inanem speciem dignitatis ab insigni forma veræ dignitatis internoscere. Sic autem fit, vt ille vir bonus & integer, atq; veræ virtutis amator, cum nihil fingat ad opinionem multitudinis, gloria careat: contrà autem vasser & astutus, imperitæ multitudinis errorem captans, diuinis laudibus effertur. Quòd si nullum est vitium tetrius aut pestilentius eo, quod in virtutis specie latet (aliorum enim perniciem facilè prouidendo vitaueris: hoc autem prius importuna clade premit, quàm dolum sentire queas) constatque gloriam longè sæpius simulatione virtutis, quàm vera virtute parari: quæ tandem causa est, cur non fateamur gloriam a singulari genere improbitatis existere? Hoc infinitis exemplis confirmari potest: videmus enim quotidie audaces & facinorosos fortes existimari: auaros autem & prodigos liberalitatis nomē obtinere, & alios item varijs vitiorum cupiditatib; implicatos, vt virtute excellentes omnium sermone celebrari. Facilè enim quiuis, in ran-

ta populi cæcitate viri boni personam tueri potest, & amentis plebis oculos fallaci splendore perstringere. Constantia verò quæ potest esse in ea re, quæ non in nostra potestate consistit, sed tota sita est in amentia populari? Quod enim fretum tantas habet agitationes fluctuum, quantas multitudinis impetus atque dementia? Quæ fuit vnquam populis in aliqua sententia diuturna permansio? quem modò singulari genere laudis ornabant; eundem statim lacerant indignissima contumelia: & quem antea conatijs insectabantur, in cælum laudibus extollunt. Eos expellunt, a quibus conseruati sunt: illos amplectantur, qui erant Reipublicæ perniciem machina. . . Nihil vnquam fuit in illis constans & firmum, nihil quod non varias mutationes in horas singulas haberet. Sæpe itaque vnus hominis improbissimi dicto, sæpe seditiosi atque turbulenti ciuis oratione & calumnia conuersi populi ijs, quos paulò antè eximia laude afficiebant, inferunt infamiam insignem, eosdè que bonis omnibus evertunt. In ista tam mobili populi voluntate, quam in singulas horas inanissimi rumoris aura commutat, in ista tam præcipiti temeritate, tantaque multitudinis amentia, aliquid inesse statuis, quod sit grauibz & honestis hominibus expectendum? Quid enim quæso est minus virtutis grauitati conueniens, quàm populi lenissimi plausum aucupari? Quid constantiæ magis aduersarium, quàm ex insipientissimi vulgi temeritate pendere? Quid denique miserius, quàm in ornamentis infania populi concessis aliquod vitæ præsidium

D.

con-

constituere, quod quàm diuturnum sit, præstare non possis? Sunt enim omnes rumulculi perpetuò metuendi illis, qui ad gloriæ cupiditatem incumbunt, cùm animaduertunt, quàm facillè temeritate eiusdem populi, qui eam concessit, infringi soleat. In eo autem quod dixisti, sublata gloria, studia virtutis extingui, præclarè tu quidem virtutem exornas, quando statuis eam, nisi cupiditas famæ popularis excitata sit, officio fungi non posse. Placètne tibi virtutis altitudinem atque diuinam constantiam ad authorem populum referre? Cùm enim ita iudicas, virtutem non ipsius honestatis illecebris, sed amore tantùm istius inanissimæ nobilitatis ad res gerendas excitari, omnem virtutis dignitatem plebis arbitrio committis. Virtutis igitur genus inducis humile, supplex, ambiciosum, intuens omnes motus populi, multitudinisque rumori seruiens, ut præclaram famam possit aliqua tandem ratione colligere: qua quidem re nihil absurdius excogitari potest. Quid enim aliud est dicere, virtutem gloria incendi nisi virtutem opinione populi plerumque delirantis incendi? omnis enim gloriæ ratio sita est in consentientis populi prædicatione. Quid igitur ille faciet in deserto loco, quem laudis tantùm cupiditas acuit, & ad claras actiones suscipiendas inuitat? Necessè est enim, ut omnia virtutis officia deponat, si verum est, quod in oratione tua parum consideratè posuisti, restingui virtutis studium, ni gloriæ facibus inflammetur. Sed tu dum gloriâ falsis laudibus ornare voluisti, virtutem ipsam proprijs ornamentis spo-

spoliasti. Neque enim vlllo modo virtus illa dicenda est, quæ famæ seruit, & officia vitæ ad populi opinionem moderatur. Virtus enim seruire non potest, quæ sola libera est: nec humana ornamenta requirit, cum diuinis illustrata colluceat. Illa verò exempla, quibus vsus es, non me valde mouerunt: nam aut illi Imperatores, & principes nihil de sua laude cogitabant: sed amore virtutis inflammati, res illas tantas gerebant: aut nunquam vllam solidæ & expressæ virtutis rationem attigerunt. Iam Philosophi, qui scripserunt ad ostentationem disciplinæ, sunt valde ridiculi: nam vitæ grauitatem oratione profitētes, re ipsa sese leuitatibus istis dedidere. Quod si vellem exēplis pugnare, infinitā prope multitudinem proferre possem eorum, qui pessimis artibus nobilitati sunt. Vt enim alia genera scelerum prætermittā, quàm multi, vt immortale nomen apud suos assequerentur, actiones populares acerrimè suscipiendo, patrias euerterunt? quàm multi, cum optimos ciues multitudinis amētiae resistentes exterminarēt, vt benefici atq; salutare amplissimis laudibus affecti sunt? quàm multi postremò bellis iniustis, orbem terrarum vexantes, fuerunt hominum opinione in deorum numero collocati? Peruersè igitur faciunt, qui gloriam tanquā aliquod singulare bonum intuentur, cum ea improbissimis quibusque tribuatur, & in opinionis leuitate & inconstantia sita sit, & scelere sæpenuerò atque perfidia comparetur: & postremò virtutem expellendo, Reipub. firmamenta nefariè labefactet. Hæc mihi in mentem venerunt, quæ qui-

D. ij.

dem

dem video potuisse fusius explicari. Est enim materies eiusmodi, in qua possit totus dies facile consumi. Sed contineo me, partim quia nolo vobis oratione longiore molestus esse, partim quia satis esse dictum puto ad inanitatem gloriæ conuincendam.

QVÆ cum ille dixisset, tum ego, Virumque, inquam, se fecisset Augustine. Nam & quo longior fuisset oratio tua, eò maiorem nobis voluptatē attulisset, & opinio mea intus sensibus insita non potest ad eò breui sermone penitus euelli. Quod si mihi valde probauisses, in claritatis studio esse flagitioris omnium seminarium: non tamen auderem fateri, me tam facile fuisse de sententia deiectum: ne fortasse eiusdem leuitatis & inconstantie, quam multitudini tribuebas, vituperationem subirem. Si verò rem uberius explanares, & arguementorum copia ex intimo artificio deprompta mihi vim inferres & quamplurimis exemplis causam apertam faceres, fortasse non puderet me in tuam sententiam descendere. Nunc autem vides, quantam ignominiam habeat facilis animi mutatio: quare mihi gratissimum feceris credo item & Metello, si de hac quaestione copiosius disputare vlueris. Perficies enim, ut si parum sententia tua mihi probata est, eam quamplurimis rationibus confirmes, si iam probata est ut me saltem non leui certamine fustum, sed acri prelio superatum esse confitear.

HIC Augustinus ridens, Est certè, inquit, hominis gloriæ studentis in omni sermone infamiae metu cruciari. Quare nolo deesse dignitati tuæ. Cum enim conijciam sententiam tuam a mea non discrepare, omnes conatus adhibebo, ut liberem te isto pudore, qui te verum fateri vetat. Exordiar igitur, nisi quid aliud nostro

nostro Metello videtur.

MIHI certè, inquit Metellus, nihil isto sermone incundius acciderit. Nam & incredibilem voluptatem ex vestro sermone capiam, & in hac tam dubia questione quid magis verisimile sit, argumentis utrinque collatis eliciam. Fac igitur ut oratione tua rei totius vim & naturam inspicere valeamus.

AVDITE igitur inquit ille, Philosophum insignem ex Academia spatijs venientem, qui vobis aditum ad omnia Philosophiæ arcana patefaciet. *Hic postquam arrisimus, ad hunc modum exorsus est.* Inprimis ipsius nominis quæstione vis explicanda est, ut melius possimus de re iudicare. Nemo autem dubitat, quin gloria sit in opinione. Idem enim valet apud Latinos quod apud Græcos *δόξα*. Quâvis enim *δόξα* in vniuersum opinionem significet, ita tamen vsurpatur interdum, ut illam tantum multitudinis opinionem significet, quæ habetur de dignitate cuiusquam, cum videlicet maior hominum pars est in alicuius laude cõsentiens. Vnde etiã euenit apud Latinos, ut opinio pro gloria capiatur, veluti cum dicimus, aliquem esse virtutis opinione præstantem. Ex ipsa igitur vocabuli sententia iam facile cerni potest, quàm aliena sit gloria a sapientiæ gravitate. Est enim opinio imbecilla animi assentio, nulla certa ratione munita, sed obscura quadam imagine veritatis excitata, falsa sæpe & incognita pro veris atq; percep-

D.iiij.

tis

tis apprehendens. Sapiencia verò in errorem
 nunquã induci potest: neque enim, siue cœle-
 stia contempletur, siue terrena despiciat, in
 quamuis naturæ similitudinem, sed in ipsam
 naturam aciem mentis intendit. Cùm autem
 præcipuum munus illius sit, res stables & nul-
 lo ævo interituras spectare, ita est cœlestium
 atque diuinarum rerum disciplinis assuefacta,
 vt nunquam ad humanarum considerationem
 descendat, nisi prius omnem circuncidat &
 amputet inanitatem. Contrà opinio, cùm sit
 rebus mortalibus atque fluxis intenta, ex illa
 consuetudine rerum minimè consistentium,
 quasi quodam tæstu circumfertur incerta: &
 in summa rerum omnium ignoratione atque
 temeritate versatur. Ita igitur fit, vt propul-
 chris deformia, pro salutaribus perniciofa,
 pro iucundis acerbâ frequenter arripiat. Quo-
 circa nihil tam pugnat cum sapientia, quàm
 opinio: nempe, quæ sit inimica constantiæ, &
 amica leuitatis. Si autè nihil esse potest clarum
 & excellens, quod constantiæ repugnet: quĩ
 fieri potest, vt gloria lumen aliquod habeat,
 cùm tota sit in opinionis inconstantia atque
 temeritate sita? Sed fortasse dices, non debere
 omnia ad illam exactissimam sapientiæ nor-
 mam dirigi, quæ negat esse grauis & constan-
 tis hominis opinari: eos quæ te magis probare,
 quĩ multa censent opinione conformanda. Sic
 ita sanè: nec est enim necesse, omnia ad viuum
 refecare. Sed qualis erit ea tandè opinio, quæ
 probanda esset certè, quæ non ab imperita
 multitudine, sed a paucis sapientib⁹, vniuersa
 etiam multitudine reclamante, concepta est. Ac
 gloria in existimatione populari atque multi-
 tudi-

tudinis opinione consistit, quod loquendi cōsuetudo facillè declarat. Non enim gloriæ cupidos appellamus eos, qui se paucis probari cupiunt: sed qui se totos ad multitudinis arbitrium fingunt & accommodant. Quis enim vnquam sese nobilitatis amore ab hominum cœtu, atque communione seiunxit? quin potius omnes qui laudem amant, in hominum luce atq; celebritate versari cupiunt, & in omnium conspectu res magnas administrare: vt eam gloriam assequantur, quam sibi proposuerunt. Ille qui Platonem instar omnium existimabat, & ab omnibus alijs desertus, præter vnum Græciæ sapientissimum non alium auditorem requirebat, non erat studiosus gloriæ, sed veritatis. Contrà verò Demosthenes, qui gloriæ cupiditate Academiā deseruit, si fuisset a populi corona destitutus, etiam audiēte Platone verbū nullum fecisset, sed poti⁹ animo fractus & mœrēs, luctu, quod aliquādo fecisse traditū est, propemodū contabuisset: sic est enim humilis atq; demiss⁹ animus in gloriæ cupiditate. Quid philosophi? Nōne satis ostendūt eā in populari prædicatione versari? Si enim eā paucorū iudicio cōtineri putassēt, nunquā ad illius contēptionem tāto studio suos auditores instruxissent. Hoc igitur sit a nobis principio constitutū, eam in publica opinione cōsistere. Aliter enim Socratem gloriosum appellaremus: Alexandrum verò gloriæ contemptorem, quorum alter omnes hominum rumores aucupabatur, & cū magna bella susciperet, imperitorum opinioni seruebat: alter multitudinē contemnens, nō ad populi voluntatem, sed ad rectam rationē omnia

D.iiij.

v itæ

vitæ consilia referebat. Est igitur hæc vera gloriæ definitio: vniuersæ multitudinis opinio, de alicuius egregia dignitate concepta. Reliqua deinceps persequamur, nisi prius ea, quæ a me hæcenus dicta sunt, refellenda putas.

Id quidem, inquam, experiar, posteaquam peroraueris. Nunc enim nullo modo commutari, ut te interpellem, maxime cum hæc definitio mihi non omnino displiceat.

CVM igitur, inquit ille, constet gloriam esse consentientem populi laudem, opinione excellentis decoris excitatam: illud intelligendum est, talem nos opinionem de rebus expetendis & fugiendis, de laudandis & vituperandis accipere, quales sunt ij mores, quibus imbuti sumus. Id enim quisque laudabile iudicat, quod intuetur, quod amat, quod nimis ardentem appetit. Quanta igitur varietas est in vltimi boni iudicio, tanta in laudis opinione sit necesse est. Cum verò tam varium & multiplex sit hominum ingenium, tamque dispares mores atque dissimiles, accidit ut in studium suum quisque rapiatur, & ea laudanda iudicet, quæ alijs vituperanda videantur. Quod quidem adeò latè patet, ut nullum sit tantum flagitium, nullum tam corruptum atque sceleratum studium, quod in suo genere laudatore careat. Est enim certum laudis præmium, intimis etiam hominibus in ludicris artibus exercendis constitutum. Est & lenæ & meretrici sua laus in circumuenienda iuuentute, & turpitudinis illecebris allicienda. Quæ res impulit scriptorem quendam haud inelegantem, ut illam perfectam & absolutam meretricis formam, quæ cogitatione concipi potest,

potest, libro non inueniſto complecteretur. Quem librum, ſi me audietis, legendo conteritis. Plurimum enim intereſt ad maximarum artium ſtudia, videre quàm pulchrè ſint eo opere inſtructæ impuræ mulieres ad tendendas fallacias & pecuniam extorquendam.

H I C Metellus ridens, bene, inquit, ſanè fecit quifquis ille fuit, cùm ſimplices fæminas, & huius tam præclaræ artis ignaras erudit. Qui potuiſſent enim fallendi diſciplinam ſenere, ni fuiſſent huius literis adiutæ?

Q V I D, inquit Auguſtinus, eſt impudentius vanitate? Quid odio maiore dignius, quàm doli, fraudes, inſidiæ? Sed videmus Vlyſſem Homericum auxilio Palladis celando & mentiendo, mentemque ad omnem malitiam & fraudem verſando, diuinis laudibus ornatum fuiſſe. Nunquam certè Homerus Vlyſſem, quem nobis ad effigiem abſolutæ ſapientiæ deſcripſit, his artibus præditum induxiſſet, niſi temporibus illis fuiſſet ſummæ laudi tributum, aſtutè fallere, & inſidijs callidè circumuenire. Quid autem Vlyſſem admiramur, cùm etiam Muſæ apud Heſiodum glorientur, ſe cùm velint falſa conſingere, & ſimilitudine veritatis quos velint in fraudem inducere? Sed ad maiora veniamus. Eſt ne aliquid, quod magis contineat ciuilem ſocietatem, diuini numinis metu, iuſiurandiq; religione atque ſanctitate? Nihil ſanè. Qui igitur iuſiurandum violat, iſ non ſolùm in Deum impius, verùm etiam totius humani iuris, & communis ſolucis euerſor eſt exiſtimandus. Attamen apud eundem Homerum legimus fuiſſe quosdam illuſtri,

D.v.

& cla-

& clara fama propter periurium celebratos,
qualis fuit

Autolycus ille, quo non præstantior alter,

Vt inquit Homerus,

Et fraudare homines, & fallere numina diuina.

Et ne parum elegantem eam perfidiæ scientiam putarem, subiungit :

Nam suas illi dederat Cyllenius artes.

Neque enim tam præclara studia sine Dei illius ope cõti potuissent, qui eo ipso die, quo natus est, tam præclara dedit futuri latrocinij documenta. Namque Apollinis boues abegit, & Vulcani instrumenta surripuit: aliæque eiusmodi facinora edidit immortalitate dignissimus. Fabulæ sunt, dicit fortasse aliquis. Fabulæ certè, sed ab egregio vate fictæ, vt videremus expressam veritatis imaginem, & totius antiquitatis mores, & insituta cognosceremus. Is igitur docet nos illis temporibus, neque latrocinij maria, & terras infestas reddere, neque insidijs & perfidia generis humani societatem violare, neque impia fraude periurioq; cœleste numen offendere, infamiam vllam habuisse: sed potius eos, qui ea scelera scienter & callidè suscepissent, magnam fuisse laudem eo artificio consequutos. Sed ne fabulis omnia confirmemus, quantam vim habeant leges ad laudem rebus impuris tribuendam, ex eo perspicui potest, quodd multa facinora tetrè & impiè concepta, apud quamplurimas nationes honesta & laudabilia putabantur, quodd essent legibus præscripta. Assyrijs mulieribus, anteaquam fuisset illis ab aliquo peregrino stuprum in luco Veneris oblatum, nubere legibus non licebat. In Lydia erat statu-

statutum, ut mulieres corporis pervulgati
questu dotem sibi conficerent: ita ut quæ id
facere renuisset, non satis proba, neque antiqui
moris femina putaretur. Carthaginenses,
Rhodij, Galli, Scythæ, aliæ nationes quamplu-
rimæ non satis numen placari posse existima-
bant, nisi in sacris solennibus homines immo-
larent: usque adeo ut multi manu sua filijs vi-
tam eriperent. Qui igitur apud illos aras hu-
mano sanguine aspergeret, & seipsum parrici-
dio contaminaret, vir religiosus & pius habe-
retur. Quid hic Massagetæ, quid Derbices, quid
Hircanos, & Caspios commemorem, quorum
legibus erant ea scelera constituta, quæ etiam
fugiat & reformidet oratio? Hæc tamen illi,
quod essent sancita lege, & in more posita, ius-
ta & honesta ducebant. Magnam enim vim
habent mores, instituta, disciplinæ: quod vi-
tæ communis exemplis facillimè cernitur. Ta-
lis enim est, ut paulò antè diximus, de rebus
laudandis apud omnes opinio, quales sunt ij
mores, quibus imbuti sunt. Neque enim po-
test is, qui pudorem penitus amisit, honesta-
tis specie commoveri: neque is, qui omne stu-
dium ad fallendum adhibuit, vera simplicia-
que laudare: neque ille, qui diuturna cædis
consuetudine esteratus est, humanitate & cle-
mentia delectari. Nemo denique ea probabit
vnuquam, quæ videt esse ab institutis suis ab-
horrentia. Cum hoc igitur adeo exploratum
sit, quæ tandem vitæ ratio potest illi constare,
qui omnia ad gloriam dirigit, & studia vitæ
multitudini probare ardentissimè cupit? Si ge-
nus illud aureum extaret, Poetarum monimē-
tis immortalitati consecratum: tum demum
illi,

illi, qui se totos fingerent ad multitudinis arbitrium, potuissent simul cum gloria splendorem virtutis adipisci. Cùm enim essent vniuersi sapientes, quod nunc paucissimis contingit, nemo poterat multitudini suos mores probare, qui non esset omni virtute cumulatus.

QVOMODO tandem, inquit Mezelus, sine doctrinæ studio, quod tunc in illis non erat sapientiam assequuti sunt?

QVASI, inquit Augustinus, vilo studio illis opus fuerit, qui nulla re, vt poëtæ volunt, impediabantur, quò minus ipsam naturam optimam magistram sequerentur. Aurum autem illud apud poëtas nihil aliud significat, quàm naturales opes virtutis atque sapientiz. Quod vt melius intelligatis, vtar illis Hesiodi carminibus, quæ a te (me autem appellabat) haud ita pridem conuersa memoriz mandavi. Sic enim inquit:

*Numine diuino primùm est gens aurea terris
Edita, Saturnus dum cæli sceptrâ tenebat.
Vt dij viuebant homines, neq. tristibus ægri
Curis, nec pressi ærumnis, duròue labore.
Omne malum cunctis aberat, tristisq. senectus
Nondum tardabat vires: Sed semper eodem
Robore firmati stabant, viridiq. iuuenta:
Ducebantq. choros summa dulcedine læti.*

Hinc apparet illos homines præsidij sapientiz circumseptos fuisse: nempe qui mentem haberent ab omni perturbatione liberam & solutâ: & sese ab ijs malis, quæ corporis valetudinem perturbant, & senectutem infirmam, & odiosam efficiunt, tutos conseruarent. Nondum enim ambitio & avaritia rationis arcem

arcem occupauerant: nec dum corporibus infinitam morborum vim luxuria atque molli-
ties inuexerant. Neque solum in vita virtutis
fructum capiebant, sed etiam æquitate animi
incredibili moriebantur, quod est consumma-
tæ cuiusdam sapientiæ. Sequitur enim:

Non tamen inuiti linquebant lumina vitæ,

Sed mors ut grato dulciq; sopore quietos,

Iam longa victos ætate amplexa tenebat.

Cum enim vis omnis abfuisset, neque dum pe-
stilentes ægritudines in humanum genus inua-
sissent: nemo poterat vita excedere præter fa-
tum, præterque naturam, sed longa atque bea-
ta senectute consumptus. Additum deinde
est:

Cuncta illis igitur felicia proueniebant.

Omnia nam tellus nullo poscente ferebat.

Hic non tam est terræ fecunditas, quam præ-
stantia moderationis intelligenda. Erant enim
diuitijs naturæ contenti, quæ sunt parabiles
atque terminatæ. Si enim fuissent ardentes cu-
piditate, nunquam opibus illis, quas tellus me-
diocri diligentia culta largè fundit atque mu-
nificè, eorum sitis potuisset extingui: sed in
pecunia terra et mari quærenda, omnib⁹ sese
periculis exposuissent. Ergo non immerito,
cum tantis honestatis & innocentia laudibus
in vita floruissent, post mortem antiquitatis o-
pinione fuerunt in Deorum numero repositi.
Sic enim ait.

Sed postquam fatum genus illud funere merfit,

Sancti terrarum genij sunt nomine dicti,

Humani generis custodes, & bona cunctis

Nunina supplicibus depulsoresq; malorum.

Nunc terras lastrant, obscuroq; aëre septi.

Va.

Vadunt iusta oculis, iniuslata, facta videntur;

Et distant castos homines in vota vocari.

Hæc concessa illis regalia munera diuis.

Est planè regium munus, & gentis aureæ maiestati conueniens, munificentia sua miseros homines inopia & egestate leuare, idque tam opibus terræ venis effossis, quàm iisdem sapientiarum muneribus, quibus est assequuta diuinitatem. Hoc enim arbitror Hesiodum significare voluisse, cum illos diuitias cultoribus suis elargiri affirmat. Sed vt ad propositum redeamus: si genus illud aureum in vita permaneret, nec esset maiore ex parte sepultum, tum fortasse, qui omnia officia multitudinis iudicio conformaret, facillè posset egregios fructus honestatis percipere. Sed videtis quanta sit huius auri diuini penuria? Socrates apud Platonem in illa ciuitate, quam finxit omnibus opibus florentem atque beatam, ex huius aureæ nationis stirpe Principes statuit. Cum enim vniuersam ciuitatem in tres partes diuisisset: alijs enim Reipub. gubernacula tradidit, alios ad vrbs custodiam armis instruxit: alios postremò voluit vel terram colere, vel in arte quapiam fabrilis exerceri. Cum igitur hoc modo ciuitatem distribuisset Principum ordinè aureum appellauit: militum verò argenteū: agricolarū autem & opificū æneum atq; ferreum. Vult itaq; Principes excellere præstantia sapientiæ: milites autem robore animi: infimorum autem hominum ætatem in pecuniæ studio consumi. Sic enim intelligit illam auri, argenti & æris differentiam. In illa autem ciuitate, quam vir sapientiss. vt absolutam formā beatissimi populi descripsit, fatetur multis par.

partibus plures cuiuscunque generis opifices, quàm optimates & principes, hoc est, sapiētes futuros. Ergo illic erant plures inueniendi, qui diuitias atque voluptates, quàm qui veram virtutem amarent. Quòd si in illa Rep. cogitatione Platonis informata, pauci futuri erant honestatis appetentes, prae multitudine hominum ferrea, hoc est, flagitiosa; quid dicendū est in tanta & tam insanabili omnium gentium cupiditate, tamq̃; præcipiti amentia populorum? An parum liquet, quàm verè idem vates, cuius testimonio paulò superius usus sum, perditos ferreæ gentis mores insectatur? Nullum, ait, iuris aut religionis vestigium in terris apparere; nullum esse inter hospites hospitij fœdus: nullam inter fratres atque propinquos benevolentiam: nullam inter amicos officij & amicitij sanctitatem. Deinde filios ait, contumelia parentes suos natu grandes afficere, nec vllò deorum metu ab hac tanta sceleris immanitate reuocari. Tum conqueritur nullam omnino laudem tribui, neq; religioni, neq; iustitiæ, neq; pbitati: & eos, qui ciues suos iniurijs, & maledictis vexāt, summòpere laudari. Postremò pudorē asserit e terris exterminatū esse, Nemesein in exiliū pulsam, iustitiā humanis sceleribus insensam hominum cœtus deseruisse, & in cœlum euolasse. Sed quorsum attinet Poetarum sententijs uti, cum infinitis exemplis intelligamus, nihil posse fingi multitudine turbulentius, nihil amētius, nihil in omni genere perniciosius? Quotus enim quisque est in populo, qui sapientiam diuitijs, honestatem voluptatibus anteponat? Contrà verò omnes sunt ardentes cupiditate, mihi recta

recta ratione moderantes, sed omnia effraz natalibidine, atque nefaria voluptate metientes. Cæco animi impetu salutaria declinant: pestifera atque pernicioſa conſectantur. Eadem cecitate mentis impediti nomina rerum immutant. Simplicēs & apertos homines ſtultos appellant, vnde etiam illud inueterauit apud Græcos, vt *εὐσθία*, quæ propriè ſignificat ingenuam bonitatem optimè ſentientem, ſtultitiam ſignificaret, & nomen, quod erat laudis proprium, contumeliæ ſeruiret. Contra, verò malitioſi, & fronte ſcelus occultantes, vt viri prudentia clari, ſermone omnium celebrantur. Teſtimoniati & audaciæ fortitudinis nomen imponunt: prudentiæ verò & moderationi, timiditatis. Legibus obtemperare, imbecillī animi eſſe ſtatuunt: viribus vincere, glorioſum. Frugales auaritiæ nomine vituperant: prodigos autem magnificentię laudibus exornant. Atque poſtremo in omni genere virtutes deſerunt, vitia perſequuntur, a ſtudio honeſtatis abhorrentes, & indomitis cupiditatibus inflammati, in ſumma opinio- num inconstantia & inanitate verſantur. Sunt in rebus afflictiſ humiles: in ſecundis elati: in discrimine armorum timidi: in pace & otio præſidentes: in inopia ſupplices: opibus autem affluentibus ingrati. In periculis enim conſtituti optimorum auxilium implorant: timore autem liberati, eoſdem e patriæ ſinibus expellunt. Eſt namque, vulgi proprium omnem virtutis excellentiam odio habere, camque, vt libidini populi nimis aduerſariam, de medio tollendam putare. Hinc illud ſceleſtiſſimum facinus Egeſiorum natum eſt, qui cū Her-

Hermodorum eiicerent e ciuitate, non aliam causam attulerunt, nisi quod virtutis industria nimium inter omnes excelleret. Hinc etiam existit ostracismus ille. Sic enim appellabatur illud exilij genus Athenis & Argis incredibili ciuium scelere constitutum. Quid enim aliud fuit in Aristide, quod offenderet populi voluntatem, nisi admirabilis quædam iustitiæ & integritatis opinio? Quid Cimonem & Themistoclem e patria eiecit, nisi res memorabiles in rebus bellicis effectæ? Quid aliud eosdem Athenienses induxit, vt exilio aut morte viros excellentes afficerent, nisi quod cernerent in illis singulare quoddam lumen virtutis elucere? Sed Athenas omittamus hoc infando scelere nimis infames atque detestabiles. Quid Hermocratem Syracusis exterminauit, nisi fatinus illud maximum atque pulcherrimum, quo florentissimas Atheniensium opes attriuit, & patriam obsidione liberauit? Quid Dionem nondum præclaro illo munere perfunctum, cum adhuc tyranni, quorum iugum a ceruice patriæ depulerat, arcem tenerent, expulit: eundemque patriæ libertate constitutâ, vita priuauit, nisi egregij illius muneris inuidia? Quid hic referam Camillum, Coriolanum, Rutilium, Metellum atque Ciceronem, & alios innumerabiles singulari industria præstantes, quibus propter excellentem virtutis opinionem aqua & igni interdictum fuit? In finitum esset, si vellem persequi, quàm fuerit semper vulgi temeritas optimis viris infesta. Nescio enim quomodo semper homines animo magno, splendidoque ingenio præditi, populo suspecti & inuisi
E. fuere.

fuere. Quamuis igitur necessitate compulsa multitudo omnes imperij opes ad egregios viros deferat, ubi primum eorum virtute fuerit singulare aliquod beneficium consequuta, extinguit continuò beneficij memoriam inuidia magnitudo: & ita fit ut eos, quorum opera & consilio patriam atque fortunas retinet, & patria & fortunis omnibus extradat, & illis pestem inferat, a quibus conservata est. Cùm igitur constet, omnem populum esse amentem & ingratum, nefarijsque sceleribus adstrictum: quid tandem laudare poterit, quod sit a vera virtute & honestate profectum?

Hic ego interpellans: O hominem, inquam, minime popularem. Sic enim acriser. in causam plebis inuectus es, ut valde verendum sit, ne quid hinc emanet, quod in te plebis animos accendas. Quantum enim video, sic universum populum improbitati & amentia condemnas, ut neminem a tanta numero excipias.

NEMINEM certè; inquit ille: Non tamen vellem existimes, me tam censu & facultatibus, quàm virtute & industria summos viros a vulgo secernere. Is enim sum, qui omnes homines ingenio præstantes, & animi sui motus rectæ rationis imperio sedantes, & omnem curam & cogitationem ad communem utilitatem conferentes, quamuis inopes sint, & obscuris parentibus, orti, in principum numero habēdos censeam. Contrà verò qui hebeti ingenio sunt, & languori desidię q̃; dediti improbis cupiditatibus obtemperant, & publicā salutē negligentes, omnia referunt ad suam utilitatem, quamuis in amplissima familia nati sint, & res magnas administrēt, plebeios existimo. Nōn
quau-

quātas opes habeāt cōsiderandū est, sed quātis digni sint. An tu illos Principes & optimates appellandos existimes, qui libidini seruiunt, & potentia abutuntur ad miserorum hominum calamitatem: patrimoniumq; suum contra ius & fas amplificando, & plebi grauissimas iniurias inferendo, patrię statum nefariē labefaciunt? Si enim vetera memoria repetamus, intelligemus profectō hoc fuisse plerunque in omni Repub. paucis propositum, vt paulatim omnes possessionibus suis iniuria pellerent, & in omnium fortunis impunē dominarentur. Cū autem ipsi soli omnia possiderent, plebs omnibus bonis spoliata esset, nihil mali cogitari potest, quod non esset in populi calamitate. Fit enim plerunq; vt amplissimam pecuniam insolentia atq; fastidium: egestatem verō præceps audacia consequatur. Ita igitur euenit, vt & opulenti superbē imperando, & egentes in nobilium fortunas impetum faciendo, vtrinque patriam turbulenta seditione conuellant. Ergo cū omnis populus in principes & plebem infimam distributus sit, & vtraque pars malis sceleribus inquinata, & hostili odio imbuta, semper in alterius perniciem incitetur: quid tandem boni erit ab vniuerso sperandum? Est enim in plebe temeritas, furor, audacia, cum incredibili studio nouitatis: in ijs autem, qui Principes appellātur superbia, immanitas, auaritia cum immoderata dominandi cupiditate coniuncta. Quibus vitijs omnia tandem concidant opus est. Illud autem magno argumento est, nullum esse tam improbum facinus, quod non authore, & approbatore populo concipi possit, quod quotidie videmus

eos qui publicum otium importunitate sua perturbant, & omnia diuina & humana iura violant, vt viros fortes & patriæ studiosos mirificis laudibus extolli. Quid enim persequar ea scelera, quæ in turba & seditione ciuili cum magna laude concipiuntur? Quid autem postquam discordia, sanguine imbuta ciuium animos diuturna cædis consuetudine reddit immanes & efferratos? Neque enim solum laudantur ære alieno oppressi, cum suis creditoribus necem afferunt: verum etiam qui propinquos & amicos interimunt. Nullam enim apud eos vim tunc habet naturæ lex: nullam possidet religionem sanguinis communio: nullam sanctitatem retinet amicitia: sed potius omnia gentium iura inaudito scelere & audacia violantur. Qui autem plura facinora immanitatis ediderint, & audacius fidem iureiurando firmatam fefellerint, astutiusque aduersarios nihil hostile propter fidem interpositam metuentes insidijs oppreserint, amplioribus laudibus afficiuntur. Neque enim malitia vllum dedecus illis imprimit: imò res alias ab illis gestas exornat. Inde fit vt plerique malint homines se in improbitate callidos, quàm in innocentia parum astutos existimari. In nomine enim simplicis bonitatis erubescunt: & in fama malitiôsæ peruersitatis insolenter efferrantur. Ac utinam vetera tantum exempla, quæ a Græcis & Latinis accepimus, in medium adducere licuisset. Sed recens memoria tam multa nobis suppeditat, vt antiqua reticenda videantur. Quid enim, vt de hac potissimum regione loquamur, mali fingi potest, quod Italia in
ijs

ijs seditionibus longinquitate temporis inueteratis non viderit? Multi enim fuere, qui fratres atque propinquos necarent: qui templa religiosissimè culta ciuium cæde funestarent, araque sanctissimas sanguine suorum aspergerent. Multos etiam legimus contra fidem interpositam aut fame, aut inaudito supplicio a ciuibus suis interfectos. Omnia denique facinora suscipi videmus, quæ semper in omni ætate a multitudine furente suscepta sunt, quæ pestem & exitium rebus omnibus inferre solent. Quæ enim gens est, quæ non huiusmodi scelerib^{us} diuulsa, funditus interierit? Cùm itaque omnia magna imperia vel externis bellis, vel intestina seditione corruerint, longè plures fuerunt civili discordia, quàm hostium armis excisa. Hic populorum furor Atheniensium imperium deleuit. Hic Spartam & Thebas attriuit. Hic Romam & omnes denique nationes imperio florentes extinxit. Videtis hanc discordiæ flammam inter Christianos principes excitatam, quæ non solum miseris Pannoniæ reliquijs, sed Germaniæ, Gallijs, Italiæ, Hispaniæ, toti denique Europæ deflagrationem minatur, quâ tum terrorem omnib. incutiat? At hoc tantum malum, tam nefarium & crudele bellum, tâtum Christianæ Reip. periculum scimus esse multitudinis scelere & amentia conflatum. Populares enim furiæ eas faces in Christianam Remp. immisere. Quòd nisi Christus Opt. Max. numine suo tantum incendium restinxerit, omnia conflagrabit. Cùm enim singulæ ciuitates Italiæ sint in duas partes iam inde a Frederici secundi temporib. diuisæ, & inter se hostili odio dissidentes:

fit sæpenumero, vt qui viribus inferiores sunt, dum aduersarios vlcisci possint, nullo modo recusent exterarum gentiũ dominatum. Tantaq; est hominum dementia, vt cùm patriam aliarum nationum imperio atq; libidini prodiderint, existimēt suam dignitatem esse præclarissimè constitutam. Omne namq; dignitatis ornamentum ponunt in ciuib; alterius factionis euertendis. Hæc Italiæ cruenta seditio populos incitauit, vt primũ Germanos, deinde Gallos, postremò Hispanos ad Italiæ dominationem euocaret, & florentissimæ orbis parti vastitatem & exitium inferrent, & odium tandem inter duos summos principes excitarent, qui de Italiæ possessione dimicantes, vsque eò progressi sunt, vt eorum contentio, si diu vixerint, eadē ingentem, & Christiani nominis interitum moliri videatur. Hostes enim nostri satis acres atque parati ad nostram perniciem accedunt, magis amentia nostræ, quàm viribus suis confidentes. Nunc igitur magna belli contentiōne Pannoniæ reliquias aggressi, haud mediocrem cladem gentibus illis intulerunt, & bonam Pannoniæ partem ferro & flamma populati sunt. Qui nisi diuino numine vt spero, fuerint repressi, in quamcunque regionem armorum impetum pertulerint, omnia delebunt. Christus Opt. Max. qui summa cœli templa diuina maiestate complet, populo Christiano, quem sanguine suo in lucem & libertatem vindicauit, clementer ignoscat, eumq; ab ista malorũ tempestate defendat, iramq; suam in hostes sui nominis aliquando conuertat. Diuina siquidem opo, diuinoq; consilio opus est ad tantam pestem

ar-

arcendam, quando humano consilio depelli non potest. Confido equidem fore, ut hæc mala impetu furentis multitudinis excitata, fortissimus Imperator Quintus Cæsar confirmatus Christi auxilio propulset. Periculi tamen quod nobis intenditur, magnitudo, nullis verbis explicari potest. Causa verò huius impendentis mali non aliunde, quàm a furore partiũ nata est. Ipsæ enim non contentæ cedere & sanguine ciuium, quo sæpenumero leuissimis de causis vrbes replebant, complures etiam Reges ad discordiam sollicitauerunt: & omnia periclitati sunt, quo tandem non modò patriam perderent, sed vniuersam Christianam Remp. in extremum discrimen adducerent. Nunc igitur quemadmodum præclari artifices operibus suis delectantur: ita videmus huius tanti sceleris principes & authores erectos & alacres expectatione rerum nouarum volitare. Nec enim solùm exules, & ære alieno oppressos, qui nisi patria extincta, se incolumitatem retinere non posse credunt: sed alios etiam videmus, quibus licuisset otio honesto frui, ex hoc tanto ruine periculo capere voluptatem. Nunc enim spem concipiunt fore, ut aduersarios vlciscantur, ut impunè latrocinentur, ut opes suas per summum scelus amplificent. Sic autem stulti sunt, ut non intelligant fieri non posse, ut in vniuersæ Reip. ruinam salutem suam incolumem a communi calamitate cõseruent. Quod minimè mirandum est: nunquam enim fuit consilium in populo, nunquam certa & constans vitæ ratio: sed immanis audacia atq; temeritas omni flagitiorum generi copulata.

HIERONYMI
OSORII LVSITANI
DE GLORIA
LIBER SECVNDVS.

IC METELLVS:

Sunt, inquit, ista Augusti-
ne, ut dicis. Multa enim
imperia populari amentia
concederunt. Non tamen
rectè videris facere, si pro-
pter aliquam tempestatem Reipublicæ inci-
dentem, quæ tamen non omni loco nec semper
excitari soles, omnem populum in crimen vo-
ces. Nam illæ ipsæ Resp. quæ scelere intestino
corrumpere, nunquam ad aliquem gradum am-
plitudinis peruenissent, nisi fuissent aliquo tē-
pore bene constitutæ, publicæq; incolumitatis
amantes: & in hac tanta rerum omnium per-
turbatione videmus multas nationes paci &
otio studentes.

AD HÆC Augustin⁹: Falleris, inquit, o Me-
telle; si nō credis omnem multitudinē iisdem
semper esse flagitijs coopertam, sed id minus
apparere, quā diu est seueritate legū atq; me-
ritu iudiciorum illigata. Fuit enim rebus huma-
nis hoc cœlesti legum munere cōsultum, quod
quidem

quidem præstat, ut aliquādo metu comprimatur audacia, & innocentia sine cura sit. Fit enim ut dum singuli supplicia metuunt, sese facilius vniuersi contineant. Attamen quemadmodum bestiam immanē, quamvis eo tēpore quo vinculis constricta est, minimè noceat, non ob id eicure atque mansuetam appellamus, quia venit nobis in mentem, quantas strages ederet, si fuisset illis vinculis emissā. Sic etiam cū intelligamus omnem populū non sponte sua, sed legum minis quasi quoddā animal ferum & indomitū alligari: debemus cogitare quid faceret, si claustris illis euolare potuisset. Atque id ipsum magnum argumentum est, multitudinem agrestem atque feram esse, quod nulla ratione potest nisi legum metu septa sit, vitę officia tueri. Leges enim non sunt gravibus & honestis hominibus, sed leuibus & flagitiosis impositæ. Ridiculū enim est ijs dare leges, qui florent opibus sapiētiae, & sponte sua in maximarū virtutū studia incupibunt. Non igitur castis & integris, sed impuris & omni genere turpitudinis inquinatis scriptę sunt, ut petulantiā, avaritiā, & reliquas animi labes vi, minis, atque metu constringant, & indomitas cupiditates supplicij formidine refrænent. Cū ergo manifestum sit, nullum vnquā populū in officio contineri potuisse, nisi fuisset legum seueritate deninctus: easq; constet amentiae & furoris coercendi gratia inuentas esse: quā possumus de furore & amentia populi dubitare? Qui quidem etiam cū est omnibus iuris vinculis impositus, dat magnam significationem temeritatis, motusq; ratione vacuos atque turbulentos requirit, & cū primū vires colligit,
omnia

omnia repagula iuris effringit. Omnes enim id conantur, ut in eum statum perveniant aliquando, in quo possint impunè quævis maleficia committere. Quandiu igitur inopes & imbecilles sunt, metu iudiciorum a flagitio reuocantur, non tamen semper. Multi enim, quamvis sint omni rerum præsidio destituti, quietem pati non possunt, & tetra & immania facinora moliuntur. Nā cum animus ardet pecuniæ cupiditate, aut inflammatur libidine, aut præceps odio & iracundia fertur, & ad terrorem legis obdurefcit, nullum est tantum flagitium, quod non concipere audeat. Fit enim ut primum nefaria cupiditas ad facinus impellat: deinde spes celandi & occultandi animū audacia confirmet. Est autem verisimile, leges ab initio nō nimis asperā supplicia sceleri statuisse: sed cū intelligerent Reip. moderatores, maiorem vim habere spem utilitatis ad cupiditatem inflammādam, quā pænæ metum ad restringendam, addebant semper aliquid ad animaduersionis severitatem, ut aliqua tandem ratione vitia comprimerent, donec per omnia supplicia paulatim ad mortem deuentum esset, qua omnem atrocitatem pænæ complexi sunt. Nihil est enim multitudini ipsa morte terribilius. Attamen tam effrænata cupiditate plerūque concitatur, ut neque morte proposita a scelere refrænari possit. Fieri enim nequit, ut libido ad potiundum temerè incitata minis ullis contineri diu valeat: erumpat enim aliquando necesse est, & omnia officia vitæ pervertat. Quā cupiant autem omnes populi, e iuris atque legum custodia emitti, facile ex eo perspicitur, quod ut quisque maximè sibi populum

populum conciliare vult, ita maximè leges omnes paulò seuerius nefariam libidinem resercentes, abrogare contendit. Hac enim via multi opes & gloriam quæsuere, atq; vt publicæ libertatis custodes omnium sermone laudati sunt, cum interim sapientes & acuti homines ad insidias præcauendas, qui istis aduersabantur, salutare magis quàm iucundum consilium in medium afferentes, vt communis vtilitatis euersores de medio tollerentur. Vt enim qui febri vehementius affligantur, infesti sunt medicis; remedia salutaria quidem, acerbata tamen adhibentibus: illos autè diligunt, qui gelidam aut quiduis aliud suppeditant, quo febris æstus aliqua ex parte releuatus postea magis ingrauescat: sic populus animo semper æger illis inimicus est, qui seueritate Remp. sanare cupiunt & eos amplexatur, qui populum vniuersum specie vtilitatis illectum, sint intra breue tempus omnibus bonis euerfuri. Eos enim, qui non recta & salutaria, sed grata atque perniciosa suadebant, vt Reipub. tutores atq; parentes, contra opes diuersa sentientium præsidij publicis armabat, atq; tandem in omnium dominatione constituerebat. Ita igitur eueniebat, vt immodica libertatis cupiditate libertatem penitus amitteret. Illi. n. qui populi dementia eum gradum honoris assequebantur, omnibus qui vel animi magnitudine, vel sapientia præstabant, vel necem, vel exilium inferebant. Cum igitur ita Remp. propugnatoribus omnino spoliassent, sine vlllo metu crudeli dominatu populum, qui eum aluerat, opprimebant. Quid est autem quæso in terra tyrannide tetrius? Quid odio maiore dignius? Quid iuri humanæ soci-

societatis infestius ? At omnes fermè tyrannos accepimus dementia & scelere multitudinis natos esse, eiusq; praesidio potentiam corroborasse. Nec enim vt antiquissima commemorem, Orthagoras Syciónius, aliam sibi viam ad tyrannidem muniuit: nec alijs artibus Cypselus Corinthum occupauit, nec Pisistratus alia ratione Athenarum potitus est. Quid hinc referam Gelonem, Alexandrum, Phalarim, aliosque innumerabiles non solum in illa antiquitate, sed patrum etiam nostrorum memoria tyrannos insignes, quos omnes constat populares extitisse, & populorum amentia eas opes comparasse? Si laudari potest tyrannus, laudate populum qui tyrannos gignere & alere solitus semper est. Quod si tyranni detestabiles & execrandi sunt, quis populi temeritatem non execrabitur, quæ tam immania & importuna monstra in humanarum rerum perniciem extulit? Quamuis igitur, vt eò reuertamur vnde digressi sumus, aliquis populus aliquo tempore sedatus & quietus esse videatur, non quid tunc non agat animaduertendum est, sed quæ sit eius vis, quæ mens, quæ opinio, quæ voluntas, quid efficeret, si fuisset legum custodia liberatus, quàm sit infestus bonis atque sapientibus, quàm facilis atque benignus improbis, quanta postremò detrimèta communibus rebus amentia multitudinis inuecta & importata sint. Extat querela grauiissima Solonis elegantissimis versibus conscripta, quibus deplorat suorum ciuum insaniam & cupiditatem, qua quidem asserit, omnes Atticas opes confici atque consumi. Nondum opes Asia luxuriam in Graecorum

corum mores inuexerant, quæ homines effem-
inarent, omnesque virtutis nervos incide-
rent: cum iam animaduerneret vir sapien-
tissimus omnem populi impetum ad interitum
spectare. Cum enim videret potentium inso-
lentiam, & perditorum hominum egestatem,
timebat ea mala, quæ vel propter eximias o-
pes, vel propter extremam inopiam excitari
solent, stupra, adulteria, intoleranda conuitia,
furta, latrocinia, sacrilegia, deinde seditiones,
proditiones, clandestina cum hostibus collo-
quia, atque tandem patriæ totius euersionem,
quæ omnia solent omnibus po-
pulis accidere. Quod ut melius intelligamus,
inspiciamus a capite aliquam Rempub, rerum
gestarum gloria florentissimam, qualis extite-
rit eo iam tempore, quo seueriore disciplina fun-
data esse videbatur. Fuitne populus vnquam
populo Romano aut prudentiæ opinione gra-
uior, aut rebus gestis illustrior? Non prorsus.
Ponite nunc ante oculos singulas Romanorum
ætates, & ea scelera quæ temporibus illius
Reipub. castis & integris concepta fuere, in
memoriam reuocate, ut melius de omni po-
pulo iudicare possitis. Vt enim facinora re-
gum ætate nefarie suscepta præteream, post
exactos reges populus in duas continuo par-
tes distractus, ab externis bellis ad intestinam
seditionem conuersus est. Principes enim id
propositum habebant, ut plebi libertatem &
fortunas eriperent. Publica itaque bona domum
auertendo, & priuatos homines suis exturban-
do, in potestatem suam omnia redigebant.
Plebs iracundia furens ad nobilitatis impe-
rium excindendum, inuidiæ etiam stimulis
con-

concitata ferebatur. Alteri igitur eos, quorum tutores esse debebant iniurijs grauissimis onerabant: alteri in illos, in quorum tutela erant omnes opes Reipub. impetum faciebant. Interim potentium hominū cupiditas omnes possessiones vsurpabat, fœneratorum immunitas ciues in neruo deuinctos contumelijs atque verberibus conficiebat: multitudo tribunitijs furoribus agitata, omne imperium aspernabatur, vimq̃ summis magistratibus inferebat, clandestini nocturniq̃ cœtus, & occultæ ciuiū coniurationes interitū Reipub. denunciabant. Quid referam illas insanæ plebis secessiones, illam nobilitatis in opprimenda plebe contumaciam, illam temeritatem plebis ad affligendam publici consilij grauitatē instructam & armatam, illam postremo odij acerbitatē contra populi commoda in principum animis insitam, & penitus inharrentem? Iam in legibus rogandis aut abrogandis, in tribunorum intercessionibus, in obnunciationibus augurum: quantæ turbe commoræ, quantæ cædes etiam interdum factæ? Pauci enim erant, qui ratione aliqua ducti communi vtilitati consulerent: multi qui omnia infima summis paria facerent, turbarent atque commiscerent. Tantum itaque malum erat populi scelere conflatum, vt bellum quantumuis magnum atq; periculosum, esset sanis ciuibz optabile & expetendum. Nec enim alia ratione poterant discordiæ sedari, nisi cōmunis periculi metus animos otio dissidentes ad commune malum depellendum coniungeret. Hæc erat illa prisca Romanorum disciplina, hoc illud Reipub. decus & ornamentum.

men-

mentum: hi denique civitatis illius sancti & incorrupti mores. Non hæc disputo de immensa luxuria & avaritia, & reliquis pestibus, quæ post imperium latissimè propagatam & otium terra atque mari constitutum, incubuerunt ad nominis Romani perniciem. De illa aetate incorrupta priscorum hominum loquor, omnium Græcorum atque Latinorum scriptis illustrata. Quòd si nullus unquam populus habitus est Romano præstantior, illique vel eo tempore, quo magis excellere videbatur omnibus virtutis & industriæ laudibus, fuit infinitis sceleribus inquinatus: quid de reliquis omnibus existimandum est, qui omnia studia vitæ in turpem quæstum & effrenatam libidinem contulere? Vera est igitur & sapiens eorū sententia, qui a procuratore populi tæquam a nauigatione maris scopulosi & infestissimi fugere præcipiunt. Non immeritò itaque Demosthenes, cum Athenis exularet, & civitatis arcem respiceret, flens exclamabat: O Minerva, inquires. Quid tibi venit in mentem tribus feris importunissimis delectari, noctua, dracone & populo? His quidē verbis ille vir eloquentissimus non modò grauitè, vt debuit in populum inuectus est, sed eius etiam naturam, & ingenium sapienter explicauit, cum noctua atque serpente coniungens. Nulla enim noctua sic luce solis, vt multitudo splendore virtutis offenditur. Nullus draco tam vastus & immanis est, qui sit conferendus cū feritate populi, multiplici lapsu, & impetu furēte omnia peruerterentis. Ergo cū hominum opiniones cum eorum moribus & vita consentiant, ita vt id solū laudent, quod institutis suis

suis conuenire viderint, constetque omnem
 populum esse magnis furoris & amentiae sti-
 mulis agitatum, atque virtutis ipsius inimi-
 cum: erit quispiam tam sine mente, qui digni-
 tatem aliquam in illius opinione positam ex-
 istimet: qui tam feri & indomiti animalis mo-
 tus obseruet: qui multitudinem caecam & a-
 mentem sibi magistram vitae constituat: qui de-
 nique ad illius infinitam libidinem actiones
 administret. Quid enim est amentius, quam
 tam varias & inanes hominum opiniones intu-
 eris? Quid difficilius, quam tam contrariis &
 inter se repugnantibus studiis & cupiditati-
 bus obtemperare? Quid denique miserius,
 quam popularis offensionis metu dies atque
 noctes exanimari? Est enim primum libertas
 abijcienda, sine qua vera dignitas quae tota est
 in virtute posita, ne intelligi quidem potest.
 Virtus enim non in populi opinionem, sed in
 seipsam intuetur, nec leges accipit, sed poti-
 us imponit, nec ullis malis frangi potest, sed
 est ab omni malorum impetu semper inuicta.
 Fit itaque ut dum miseri homines dignitatis
 specie capti, gloriam consecretantur: omnia
 ornamenta verae dignitatis amittant. Deinde
 quid absurdius, quam honestatis iudicium
 committi iudicibus inhonestis, atque totius
 virtutis ignari? Semper enim cum de re ali-
 qua quaestio exoritur, requirimus iudices, qui
 sint eius rei, quae vocatur in dubium scien-
 tissimi. Si de Philosophia certamen est, sum-
 mos Philosophos studiosè consulimus. Si cō-
 trouersia aliqua iuris incidit, eorum sequi-
 mur auctoritatem, qui optimi iureconsulti
 numerantur. Si de rebus ad artem Musicam
 per-

per-

pertinentibus ambigimus, ad eorum examen qui sunt in Muticis valde exercitati, omnia perpendimus. Neque id solum facimus in artibus ingenuis, sed in sordidis etiam, ut ad iudicium artificum excellentium omnia referamus. Nihil enim arbitramur indignius, quam velle aliquem de re, cuius vim penitus ignorat, ferre sententiam. Si igitur in omni contentione eorum insolentiam qui iudicant de rebus quas nunquam cognitione attigerunt, intolerandam censemus: qui cōuenit existimationem multitudinis virtutis expertis & ignaræ, in virtutis iudicio magnifacere? Quid in artibus leuissimis iudicum imperitium audaciam damnamus: rei verò omnium maximæ atque pulcherrimæ iudicium populari amētiæ commitemus? & non quid pauci sapientes, sed quid vulgus imperitum statuat, intuebimur? & quos singulos ut leues & insanos contempnimus, ijs vniuersis tantum authoritatis tribuimus, ut eorum opinione a turpibus honesta distinguamus? Quid illud? quantum mali est? Nemo enim potest ab omnibus laudari, nisi sit iucundus vniuersis. Nemo autem potest id assequi, nisi seipsum iisdem sceleribus astringat, quibus vniuersam multitudinem infectam esse videt. Nihil est enim aptius ad amorem conciliandum, quam studiorum similitudo. Est igitur illi necesse qui diligi cupit, ut ineat rationem, qua populi cupiditati satisfaciat. Ita efficitur, ut qui gloriæ seruiunt, non modò sint humiles & amētes, verum etiam scelera- ti. Nam populari temeritati ita addictum esse quemplam, ut nihil moliri audeat, quod

intellexerit non fore populo iucundum, est
 extremæ cuiusdam humilitatis: honestatis au-
 tem iudicium ad multitudinis arbitrium de-
 ferre, singularis stultitiæ: indomitæ verò po-
 puli cupiditatibus obtēperare, sceleris imma-
 nissimi. Est igitur illorum humilitas contem-
 nenda, & leuitas irridenda, & improbitas exe-
 cranda. Illud autem est valde odiosum, quod
 ut quisque maximo animo præditus est, ita
 maximè opinionis errore gloriam aucupatur:
 eaque de causa omnia vitæ consilia ad popu-
 li voluntatem alliciendam dirigit. Nec enim
 potest aliter clarus esse, & summos honores
 adipisci, nisi popularis existat. Popularis au-
 tem ille est, qui nihil omnino neque dicit ne-
 que facit, quod populo ingratum fore cogno-
 uerit. Cum igitur is, qui valet industria, & ad
 omnem disciplinam docilis est, animum suum
 ad studium multitudinis adiungit, tetra faci-
 nora suscipiet. Quod si solùm hebetes & tardi
 animi raperentur in istum errorem, non tan-
 tum damni fieret. Nam neque si se studio sa-
 pientiæ dicauissent, valde proficere potuis-
 sent, neque ex eorum erratis tam multa detri-
 menta fuissent rebus communibus importa-
 ta. Cum autem homines florentes ingenio sic
 vitam instituunt, ut morem populo gerendum
 existiment, duplex malum est. Nam & seipsos
 priuant illo amplissimo virtutis fructu, quem
 perciperent, si studia sapientiæ coluissent, &
 multo grauiora mala possunt quibus suis ex-
 cellenti industria machinari. Præstans enim
 naturæ vis perinde est, atque sunt ij mores &
 disciplinæ, quibus informatur. Ut enim nihil
 est Reip. salutaris ingenio eccellente, si fue-
 rit

rit honestis artibus excultum: ita nihil Reip.
pestilentius esse potest animo maximo prauis
opinionibus imbuto. Ergo qui populi leui-
tatem intuebitur, quo maiore industria fue-
rit, eo erit perniciosior. Populi enim discipli-
na assuefactus, ingenium suum ad ea flagitia
quæ populo cordi esse videt, diligenter exa-
cuet: & in ijs conficiendis inter omnes ex-
celler, omniaque summo studio declinabit,
quæ populo suspecta & inuisa cognoscit.
Atque primum cum Philosophiæ studium
vulgo spretum atque contemptum esse vi-
deat, nunquam is erit, qui magnam vitæ par-
tem in studijs sapientiæ consumendam exi-
stimet. Nunquam igitur inuestigabit, quis
sit terræ situs, quæ forma, quæ circumscrip-
tio, quæ maris vniuersas terras ambientis spe-
cies atque magnitudo, quæ fontium & flu-
minum natura, quàm disparia atque dissimilia
genera plantarum & animantium. Neque in-
quiret, vnquam, quæ sit origo ventorum, quæ
vis fulgurum & fulminum, vnde nocturnæ
faces flammis coruscantibus, & comæ,
quas vulgus esse putat malorum prænun-
cias, existant. Nunquam denique iucun-
ditatem illam sentiet, quæ percipitur ex
admirabili specie atque pulchritudine si-
derum, immutabili constantia, certos & æ-
quabiles motus in omni ætate conseruan-
tium: neque postremo in sui ipsius cogni-
tione studium vllum ponendum arbitrabi-
tur. Quæ certè consideratio illum ad sum-
mum sapientiæ gradum perducere, ingen-
tiq; voluptatē afficere, & ad summi re-
rum conditoris amorē incendere potuissent.

Sic autem omnibus opibus diuinis affluens, illum beatitudinem assequeretur, qui in celestium atque diuinarum rerum cognitione consistit. Ille enim dentum est beatus existimandus, cuius mens hoc diuine contemplationis pabulo, quasi quodam nectare & Ambrosia alitor atque fusetatur. Quid enim aliud est Deorum interese cōmuni, quam diuinis opibus sapientie, quæ quidam sunt epule mentis & cogitationis, abundare? Nolite enim putare, doctissimos homines fictis fabulis nos in eum errorem inducere voluisse, ut crederemus Tantalum aut Prometheum, aut alium quempiam a Deis edunio silentiis magnificeque ornatō acceptos fuisse: sed cum existimarent, Deorum vitam naturæ cognitione contineri, eos qui in naturæ peruestigatione multum opere & studio consumebant, Deorum conuiuas appellauisse, quod diuinis sapientie dapibus alerentur. Felix enim ille habendus est, non qui ingenio ad quæstus & Modum abutitur, sed qui rerum potuit cognoscere causas. Quæ quidem nostra nihil vtilius aut humanæ naturæ conuenientius inueniri potest. Nam si natura pulchritudinem amamus: nihil possumus cernere hæc tam excellenti mundi specie pulchrius. Si voluptas omnes mortales allicit, nullæ voluptates sunt cum ijs, quæ mentis ob notitia rerum capiuntur, vbi ex parte conspiciunt. Si tranquillitas animi statum est ad deos exherendum, nihil est quod maiorem videretur. Sed ad constantiam animi comparandum. Is enim qui tranquillam feram pulchritudinem amare coeperit, nunquam humanarum cupiditatis concitatus ullum scelus admittet. Deinde

de eum sic natura comparatum fit, ut mores nostros ad imitationem eorum, quos assidue intuemur, effingamus: opus est ut qui singulari studio in naturæ cognitione defixi sunt, cœli magnificentiam, constantiam & ornatum imitentur: nec aliquid in vita suscipiant, in quod aliqua humilitatis, aut inconstantis, aut turpitudinis suspicio conuenire possit. Nam humilitati repugnat amplitudo naturæ: inconstantia, rati & æquabiles astorum omnium cursus, totiusque naturæ cœlestis firmitas: turpitudini verò tam magnifici operis decus & ornamentum. Ex ijs itaque studijs præclarissima efflorescat necesse est pietas atque iustitia, & reliquæ virtutes, quibus humani animi excoluntur, atque ad diuinæ mentis similitudinem accedunt. His igitur tantis tamque diuinis honestatis fructibus, qui ex studio sapientiæ constant, carebit is, qui gloriam expetendam censet. Necesse est enim, si in vulgus commendari cupit, ut seipsum ab eo studio seiungat, quod vulgo despici atque contemni peripicit. Qui quidem si multitudinis opinionem despiciens, animum suum summis artibus excoluisset, quàm facile contemneret omnes istas insanias populares? Nec enim conuenit, animum incredibili celeritate cœlum, terras, atque maria perlustrantem, aut gloriæ celebritatem angustis terræ sinibus, exiguoque temporis spatio circumscriptam exquirere, aut ignobilitatē ut maximum malum extimescere. Omnis enim gloriæ splendor exiguis regionibus continetur, & intra breue tempus extinguitur. Et quamuis in omnes nationes effundi, atque in ætatem

F. iij.

lon.

longissimam propagari potuisset, illi tamen qui per infinitam cœlestium regionum magnitudinem animo peregrinatur, & xui æternitatem considerat, nihil magnum esse potest, quod sit terræ angustijs inclusum, & aliquando tandem vetustate consumendum. Omnis enim humanarum rerum memoria necesse est tandem obscuretur & evanescat, & obliuione sempiterna deleatur. Quod si veritas ad sapientium normam dirigenda est, constatque sapientes homines gloriam parui pendere, quid causæ est cur gloriam expetamus? Nec enim vlla re clarius se sapientia solet indicare, quàm gloriæ contemptione. Qui enim ambitione districti, hominum rumusculos intuentur, apertè declarant, nondum se mentis aciem in naturæ magnificentiam intendisse. Illud deinde naturæ iudicium num est parui ducendum? Omnes enim qui gloriæ causa ad res gerendas impelluntur, eam cupiditatem occultant atque dissimulant, sequæ finem alium sibi proposuisse profitentur. In quo facile iudicant, inesse in gloriæ cupiditate insignem aliquam fœditatem. Non enim quod amplum & honestum esse statuunt, ab hominum conspectu remouendum censent: sed potius enituntur, vt id in omnium oculis ponant atque constituent. Cùm ergo illi, qui nondum sensum omnem amiserunt, gloriæ cupiditatem in hominum conuentu profiteri non audeant, nonne apertè iudicant, eam esse insigni turpitudini affinem? Quod si cupiditas gloriæ turpis est, & ipsa gloria turpis habenda est. neque enim ea res honesta est existimanda, cuius appetitum inhonestum

stum esse constat. Nec mirandum est eos etiam qui omnia referunt ad nominis claritatem, qui populi famam ut rem omnium præclarissimam sibi proponant, natura admonitos sentire huius insanæ cupiditatis turpitudinem. Est enim tum pestilens & exitiosa, tum insatiabilis & infinita: nempe cuius nec ardor ullo modo restingui, nec impetus vlla ratione coerceri potest. Nec modò singulos homines amentes & insanos efficit, sed vniuersam Rempublicam exagitat, & omnia societatis humanæ iura peruertit. Ex illa enim acerbissima odia, turbulentissimæ seditiones, teterrima bella nascuntur. Reliquæ deinde cupiditates pacem plerunque & otium expetunt, ut ijs rebus potiantur quæ in bello obtineri nequeunt: at hæc vna quietem publicam pati non potest, nec aliud optat, quàm patriæ procellam & tempestatem, rerumque omnium confusionem. Postremò singula vitia singulis virtutibus aduersantur, ut libido temperantiæ, frugalitati luxuria, liberalitati avaritia: at hoc vnum in omnes virtutes cæco impetu incurrit, omnemque splendorem decoris & honestatis extinguit.

ATQVE inprimis quàm sit contrarium prudentiæ, videamus. Est enim prudentia recta ratio, lumen quoddam animo præferens, quid fugiendum aut sequendum sit, sine ullo errore præscribens. Hoc tamen lumen is habere non potest, qui multitudinem insanam atque dementem sequitur, & in omni officio sese ad eius libidinem accommodat. Qui autem gloriæ seruiunt, ut demon-

F. iij.

Gra-

strauimus, libidini & amentia multitudinis addicti sunt. In aura enim populari dignitatem omnem constituunt. Quare necesse est, vt in easdem tenebras incurrant: videmus enim eos qui semper aliquid noui in Repub. moliuntur, & quietæ ciuitatis statum sollicitant, magnos atque claros existimari: qui verò bonum & æquum populi rumoribus anteponūt, in obscuritate latere. Sic enim est amens multitudo, vt turbulentos homines, perniciemq; rebus communibus afferentes, laudibus in cælum tollat. Salutares autem ciues, communi paci & otio consulentes ne homines quidem existimet. Quid autem amentius Hectore? Cùm enim illum hortaretur Polydamas, ne temerè cum Achille confingeret, sed reciperet se intra mœnia, vnde hostium impetum sine vlllo periculo propulsaret, consilium illud spernens, se, parentes & patriam funditus euerit. Videmus tamen illum viribus suis stultissimè præfidentem, diuinis laudibus ab exercitu affectum: Polydamantem verò patriæ sapientissimè consulentem indigno conuitio iactatum. Quis autē, vt fabulas omittamus, ex ijs qui gloriam amant, non se mallet Hannibalis, quàm Hannonis esse similem? cùm alterum videat eximijs laudibus efferri: alterum vix a quopiam nominari. Atqui Hannonis cōsilio potuisset Carthago diutissimè permanere: Hannibalis autē amentia omnes opes Carthaginis excisæ sunt. Infinitis exemplis e Græca & Latina historia sumptis poterit confirmari, quàm sit studium gloriæ prudentiæ aduersarium. Sed minimè necesse est: quotidie enim videmus eos, qui ciues ad inutilia bella

bellasollicitant, qui temeraria & periculosa consilia sanis & tutis anteponunt; quorum animi sunt stimulis quibusdam amentię concitati ad facinus obeundum, in oculis ciuium esse, & vt viros acres & animosos omniũ sermone celebrari: contrā verò qui ciuitatis otio consulunt, & longè in posterum consilio suo Reip. incolumitati prospiciunt, ignauos haberi. Iam ipsam gloriam tantopere colendam putare, quantæ tandem est imprudentiæ atque leuitatis argumentum? Neq; enim quidquam fingi potest leuius aut commutabilius populi existimatione atq; voluntate. Sæpe enim pertenui quadam suspicione, sæpe sermone non certis authoribus dissipato, non rarè inuidia ex alicuius hominis egregij dignitate concepta, eos quos antea laudibus affecerant atrociter insequuntur, eorumque nominatā nefariæ turpitudinis inurūt, quos paulò antè in cœlū extulerant. Cùm igitur tanta sit in gloria leuitas & inconstantia, is certè qui contra omnia fortunę tormenta se gloriæ præsidio præclarè septū atq; munitū esse statuit, stultus & demens est existimādus. Ille tamē longè dementior, qui videns quàm infirma sint omnia egregiæ famæ propugnacula, omnia tamen illius causa sibi facienda putat. Vtrumque igitur nimis alienum est a prudentis sententia & grauitate, & ea præclara ducere, quæ sunt inania, & quæ sentit esse inutilia, ardenti studio consecrari. Deinde qui fieri potest, vt vir excellenti ingenio præditus, neque solū longo rerum vñu, sed omnium gentium monumentis instructus, qui populorum atque regum illustrium imperia & res

F.v,

ge.

gestas cognouerit , & totius ætatis consequentis ordinem diuina mente perspexerit, laudem a paucissimis hominibus , ijsque imperitissimis magno studio petendam arbitretur? Quantula enim est ista hominum multitudo , apud quam laudari possumus , si ad omnes homines, qui vniuersam terram incolunt, si etiam ad illorum qui fuerunt, postea, uel nascentur, numerum conferantur? Fieri ergo non potest, ut vir omni prudentia cumulatus, gloriam, cum exiguis terrarum finibus circumscribatur , & breui temporis spacio terminetur, & postremo in leuitatis opinione sita sit, non contemnat atque despiciat. Quod si quis ista cupiditate non vacauerit, quamuis prudentiæ nomen habeat , imprudentissimus est habendus . Satis enim indicat , se parum instructum & ornatum esse illis rebus, quæ prudentiam efficiunt , cum id appetit, quod præ illarum splendore erat valde contemnendum . Cum igitur exploratum sit, gloriam sitam esse in opinione populari , quæ quidem semper est comes stultitiæ atque temeritatis, nihilque minus conuenire prudentis hominis grauitati, quam id appetere, quod est Reipublicæ perniciosum , & sapientis amplitudine nimis indignum : nihil magis perspicuum esse potest , quam gloriæ cupiditatem prudentiæ repugnare . Si autem cupiditas gloriæ prudentiæ aduersatur , & prudentia virtutem omnem continet : is, quem studium gloriæ sollicitat , virtute omni carebit. Primum enim necesse est, ut humanæ societatis iura violet . Videmus enim vulgo despici simplices & apertos homines, nihil per vim
aut

aut fraudem gerentes, sed iustitiam atque pietatem studiosè colentes. Eos quamuis plerique bonos viros esse fateantur, ciues tamen nullo numero habent. Vxores autem calamitatem suam deplorant, quòd datae sint in matrimonium ignavis hominibus, quibus neque studium sit patrimonium augere, neque opes malis artibus amplificare. Serui molestè ferunt, se dominos imbelles, & nulla industria præditos habere. His autem sermonibus incitati liberi, dicunt se nulla ratione parentum vestigijs ingressuros, sed ubi primùm adoleuerint, operam daturos ut in Republica dominantur. Nihil est igitur ad opinionem multitudinis humilium innocentia: nempe quam contemnant ciues, execrantur vxores, serui despiciunt, liberi summa contentione fugiendam esse censent. Omnes enim existimant eos, qui leges sanctas habent, & æquitate omnia metiuntur, non consilio, sed imbecillitate ab iniuria abstinere: & eum, qui impunitate proposita non contendit, ut per scelus etiam nefarium ad summum honoris gradum ascendat, hominem abiecti animi, aut amentem iudicant. Hanc igitur vnam rationem augendi nominis & gloriæ comparandæ plerique putant, quæ in vi & audacia consistit. Dum enim vident eos, qui leges obseruant, a multitudine contemni: non modò ciuilia iura, sed illud etiam ius naturæ lege sancitum incredibili audacia conculcant. Neque enim possunt illum statum assequi, quem sibi proponunt, quamdiu æquo iure cum ciuibus vis con-

contenti fuerint . Quantum igitur in illis est, ea omnia conuellunt, quæ cupiditati suæ ob- stare vident, nempe leges, iudicia , consilium publicum, & omnem deniq; constituendæ Rei- publicæ rationem. Quid enim attinet hic cõ- memorare, quãtam cladem rebus humanis in- uexerit, vt alios innumerabiles omittam , Im- peratorum gloria? quantam cædem, incendi- um, vastitatem orbi terrarum intulerit? quan- tas furor hic immanis in omnibus regnis & imperiosis populis strages ediderit? Sunt enim hæc adeò perspicua , vt oratione nullius in- digeant. Nec per se solum est ambitio & laudis effrenata libido pestilens & exitiosa, sed aua- ritiam & similes rerum humanarum pestes ef- fundit. Qui enim principes esse cupiunt, om- nes auaritia immani sunt. Partim enim existi- mant valde pertinere ad dignitatis amplitudi- nem splendidi cultus elegantiam, partim ad gratificandi voluntatem & multitudinem in- finita largitione deliniendæ opes summo stu- dio comparandas esse ducunt . Omnes itaque qui nominis claritatem amant, ita pecuniæ stu- dent: vt eam omnibus rectis artibus antepo- nant. Qui quidem si in gloria inesset aliquod bonum atque natura expetendum, cùm alienū appeterent, & iura violarent, potuissent se non inhonesta ratione defendere.

HIC ego ridens, Te quidem , inquam , eorum causam agentem sanè libenter audirem. Non quòd diffidam posse te, modo velis, omnia crimina quan- tumvis tetra & capitalia diluere . Est enim inge- niosi iurisperiti, perditam litem, omnique iuris præsidio destitutam superiorem efficere, & ad clientium utilitatem leges omnes interpretari. Quam-

uis igitur non dubitem, te facile posse facinorosos
homines crimine omni liberare: cupio tamen acu-
men istud ex artificio vestro depromptum prop. as
intueri.

OBLITVS ne es, inquit ille, me hodie
iurisperiti personam deposuisse? Non est
igitur cur tibi insidias fieri suspiceris. Omnem
namque artem, quae, ut inquis, causam e-
manibus aduersariorum cum volumus extor-
quamus, a nostra disputatione remouebo. A-
bstigitur: censeo tibi eaneas. Hic enim ni-
hil erit veterariorum, aut malitiosè compa-
ratum ad fraudem inferendam. Verè itaque &
simplici animo patrocinium eorum suscipe-
rom, qui laudis cupiditate contra ius opes suas
amplificent, si constaret gloriam esse rem
præclaram & expetendam. Non tamen tu
fortasse mihi succenseas, si illos defendam,
si ad me accedant. Ipsi pro se causam di-
cent. Finge igitur sic tecum loquar ho-
mines claros honoris & laudis appeten-
tes, non uti sciamus, ut illi non sint.

NON OS, inquit ille, certe sumus, qui om-
nia vite consilia ad gloriam & honorem refe-
ramus, & in omni re & in omni humilitatem in exte-
mismulsi numeremur: & nihil esse ducamus
præclarum & excellens, nisi quod ad famam
celebritatemque igatur. Quocirca nullum
hominem libere, nullum periculum recitare in
hominibus debemus: nec nobis indignum
aliquid putare, quod nos ab obscuritate vili-
dierit in hominibus & elationem. Ne-
que enim vilius tantum nunciam opinionem no-
straungi potest, quod sit cum obscuritate
& contemptu aliqua ex parte conferen-
dum.

dum. Possesne tu qui gloriam laudas, tam honestum orationis principium vituperare? *Minime, inquam.* Nunc igitur, inquit, attende, qua ratione hoc iacto fundamento defensione instituerent.

CVM igitur, inquit, omnia ad nominis amplitudinem dirigamus, consentaneum est, ut ea studia persequamur, quæ gloriam pariant, ea verò deferamus, quæ apud omnes improbantur. Videmus autem homines iustitiam & æquitatē observantes, propter inopiam vulgo contemni: eos autem qui opibus abundant, quamvis iniustissimi sint, erectos & alacres, magnaque famulorum antecedentium, atque sequentium turba constipatos incedere. Hi ad Reipublicæ consilium adhibentur: illis honores deferuntur: eos omnes mortales intuentur, cum ob vitæ magnificentiam, tum quia sperant eos tantum posse publicam salutem atque dignitatem cuari, quibus amplissimæ fortunæ fuerint. Quantem autem instrumentum in pecunia sit ad dignitatem, non solum vitæ communis exemplis, sed etiam prudentissimorum hominum auctoritate confirmari potest. Illi enim primi urbium conditores atque rectores qui sempiternæ memoriæ commendati sunt, sic initio statuerunt, ut tantum loci quisque haberet in civitate, quantum illi pecuniarum esset. Censibus enim constitutis, omniq̃ue populo in certas classes pro pecuniæ ratione distributo, penes eorūdem honores summi fuere, qui summis opibus affluebant. Ita igitur factum est, ut egentibus a Reipub. moderatione deiectis, divites atque beati res communes

nes administrarent. Hic autem mos omnium gentium consensu confirmatus est. Quare Hispaniæ tuæ monumenta, & reperiēs Hispaniæ primarios viros diuites homines appellatos fuisse. Sic enim passim legimus; reges, quoties de rebus ad Reipublicæ summam pertinentibus consultare voluissent, diuites homines euocasse, ut eorum ope & consilio, vel bellum vel pacem facerent. Nomine autem diuitum satis constat principes intelligi, qui quidem, ut ex nomine apparet, non tam virtute et industria, quam opibus & facultatibus ad illum principem locum ascenderunt, & nobilem stirpem in multa sæcula propagarunt. Hæc cum ornatus & copiosus explicarent, tum illam nobilitatis civilis rationem a te duobus libris constitutum euerterent, ostendentes quàm parum sit firmitatis & roboris in virtute ad posteritatem nobilitandam, nisi opes adhibeas, quæ solæ complures familias illustres & nobiles effecerunt. Id autem demonstrarent, in singulis nobilium familijs perspicuum facientes, eas omnes ex opibus singulari diligentia partem originem duxisse: atque tantisper dignitatem retenturas, dum incolumes fortunæ permanserint. Hæc igitur cum verbis illustribus & acutis sententijs disseruissent, tum ita fortasse concluderent, Ergo cum tanta momenta sint in diuitijs ad gloriam comparandam, cum omnes aditus ad honores, ad imperia, ad generis nobilitatem, qui sunt sæpenumerò virtutibus interclusi: magnitudini pecuniarum aperti sint: & nos vitam
sine

sine dignitate mortis instar putemus : possumusne pecuniam aliqua ratione contemnere? Non prorsus, inquit. Aut enim diuitiæ nobis omni studio quærendæ sunt ad nominis claritatem, aut gloriæ studium omnino deferendum. Nihil est enim gloria sumptuosius, quam vel minima illiberalitatis suspicio frequenter obscurat. Sunt enim in vitæ cultu immanes quidam sumptus faciendi : sunt hostiis conuiuia splendide atque magnifice comparanda : est amplissima familia semper alenda : sunt multi mortales muneribus allicendi : sunt postremo multa ad vniuersi populi voluptatem atque plausum referenda. Qui autem existimat, se iuris æquitati obtemperando hos tantos, & tam multis in locis sumptus facere posse, est omni sensuum auxilio destitutus, atque vitæ communis ignarus. Qui enim iustitia par esse voluerit, nunquam opibus & potentia superior esse poterit. Est igitur necesse, si velimus illorum vestigia insisterere, qui nomen suum immortalitati consecrauerunt, qualis fuit C. Cæsar & Cn. Pompeius, & huius generis innumerabiles factis illustres, & vitæ splendore magnifici, ut multa contra idris præscripta moliamur : ut prædam ex priuatorum bonis faciamus : ut publica depopulemur, ut huiusmodi occasiones patrimonij contra fas augendi prætermittamus. Neque est cur nos ulla iuris ratio perturbet : si enim esset aliqua constans & certa iuris descriptio, non tanta esset contentio armorum propter controuersiam iuris excitata. Omnes enim qui sumunt arma, ius suum persequi dicunt : eiusdemque defensio partem utramque
ad

ad hostilem diffentionē sollicitat. vnde facillē apparet, cū reliqua omnia sint dubia & controuersa, hoc vnum ius certum esse, communique gentium more comprobatur, ut legum æquabilitas locū tantū habeat in ijs, qui fortuna sunt & conditione pares: qui verò potentia præstant, omnia quæ viribus occupare poterunt, obtineāt: illisq; cedāt imbecilliores, & ita tandem omnia ad eos qui sunt in summo loco collocati, deferantur. Pareant igitur istis legibus, qui imbecillo animo sunt, vitamque in humilitate ducere & contumeliam pati possunt. Nobis verò, qui propter altitudinem animi nihil vnquam abiectum & humile cogitauimus, indignum est vlla legum formidine conturbari. Quid? Nos cū ad decus nati & instituti simus, & ad excellentem gloriæ formam amplectendam ardentem incitati, cū tantum opibus atque dignitate valeamus, æquo iure cum infima plebe viuemus? & eadem iuris societate deuincti cum ijs erimus, quos tanto interuallo superamus? & æquo animo cum abiecta & contempta multitudine commercium iuris habebimus? Non profectò vlla conditione tantam indignitatem patiemur. Omnia potius iura violabimus, & vniuersæ patriæ statum conuellemus, quàm tantum dedecus admittamus. Hæc si dicerēt homines clari atque nobiles, venīne tibi in mentem, qua nam ratione posses eorum sententiam refutare? præsertim cū demonstrarent se eorum exemplum sequi, qui sempiternæ memoriæ propter factorum excellentiam commendati sunt?

NON ita quidem facillē, inquam. Neque enim

G.

facillē

facile est dicere contra homines non modò potentissimam
verumetiam acres, atque ad dicendum paratos, nisi
sumpto primò spacio ad confirmationem animi, ut
que diligentissimam commentationem.

HIC Metellus, quàm isti discreti, inquit,
sint nescio: hoc unum scio, illorum orationem
ad tyrannidem spectare. Fieri enim non po-
test, quin ea animi furentis elatio patriam
opprimat, ubi primum vires nata sue-
vit.

VERVM id quidem est, inquit Augusti-
nus. Attamen id mihi facile probant, non posse
eos clarum in Repub. nomen adipisci, qui iu-
stitiam colunt: sunt quæ magis ad accipiendam
iniuriam, ut recta ratio postulat, quàm ad in-
ferendam parati. Sic enim est amens & cæca
multitudo, ut eos pro nihilo ducat, qui ma-
nus a scelere continent: eos verò qui iura om-
nia conculcant, laudibus exornet. Hoc igitur
multos mortales ad omne nefarium facinus
impellit, ut ex scelere laudem aucupentur.
Fit itaque ut gloriæ cupiditas non solum pro-
pter honorum contentionem, sed etiam quia
est cum avaritia & luxuria coniuncta, omnia
diuina & humana iura violat, atque tyrannides
ubiq; constituat. Huc enim erumpat aliquan-
do laudis appetitio, necesse est. Videmus enim
eos egregijs laudibus effertur, qui tetri & im-
manes in patriam existunt. Quanta enim prædi-
catione celebrantur ij veteres, qui non contē-
ti priuata viuendi ratione, tyrannidem occupa-
uere? Quin etiā patrū memoria multi, quos mi-
nimè necesse est nominare, egregiā laudē cōse-
quu-

quanti sūt tetra & crudelia facinora suscipiēdo, multa q̄; contra publicam salutem, & vniuersæ Reipublicæ libertatē moliendo. Hac enim ratione summis honoribus vfi, & in ciuitatibus suis dominati sunt. Quid imperiosi populi? Quid reges illustres? Aliāne ratione sibi gloriam pepererunt, quā gentium iura violando, & iniustissima bella ininitis populis inferēdo? Cū enim summi principes animaduertant, non alia via posse clarius & amplius nomen adipisci, quasi communes hostes generis humani, omnibus quos opprimere possunt, infesti sunt. Hac igitur libidine furentes, causam aliquam dictū speciosam prætendunt, vt non sine ratione videantur alijs regibus aut populis perniciem afferre. Prīmō igitur tenuiores inuadunt: deinde accessione victarum gentium duplicatis viribus potētiores adoriuntur. Tam si vident vicinos atteri seditionibus, ad discordiarum euentum, tanquam ad certissimam prædam, attentisunt. Sperant enim fore, vt altera pars illis supplicatū pro auxilio veniat, & hac via credunt ita se posse victis subsidio occurrere, vt tam victos quā victores libertate spolient; aut certē partem vtramque mutuis vulneribus confectam aggredi cogitant. His artibus Assyriæ principes imperiū auxerunt. Iisdem Persæ & Medi rerum potiti sunt. Hac ratione Athenienses in socios tyrannidem cōparauēre. Eadem etiam via Lacedæmonij socios oppresserunt. Quid de Philippo dicam? qui partim vi, partim dolis & fraudibus vniuersam Græciam subiugauit? Filius autem illius Alexander, cū orbem terrarum iniustis armis peragraret, & innumerabiles nationes,

G.ij.

a qui-

a quibus nunquam lēsus fuerat, euerteret: nominis sui gloria omnes mundi regiones impleuit. Qui si ab iniuria abstinuisset, ne tenuis quidem illius fama ad nos vsque permanasset. Romanos autem quis non videt ambitione præcipites omnia bella quæsiuisse, iugumque omnibus terris imposuisse? Apud quos disputabat Carneades, omnes opes quas habebant, illis dimittendas esse, si vellent iuris humani præscriptis obtemperare. Sed quid opus est in rebus adeò perspicuis multis exemplis vri? Parúmne liquet omnes ferè, qui ardentes gloriæ cupiditate in rerum bellicarum studium incubuere, nullam rationem iuris habuisse? Scitum est igitur illud Antigoni dictum, Sophistæ cuidam libram de iustitia inscriptum illi offerenti, Nugaris inquit, cùm apud me de iustitia differas, quem vides armis alienas vrbes inuadentem. Intelligebat enim Rex acutissimus, eum qui ditionis augendæ, & gloriæ parandæ gratia bella sumit, intra regiones officij contineri non posse. Inde adeò factum est, vt nullus vnquam rex Iusti cognomen assumpserit: cùm enim alij urbium expugnatores, alij Aquilæ, alij Fulmina appellarentur, permulti etiam Inniæ cognomine gauderent, neminem vnquam in omni memoria ætatum, temporum, regionum accepimus, qui se Iustum appellari vehementer expeteret. Quæretis autem fortasse, quæ tanta illos amentia vexaret, vt sese titulis vim & impetum significantibus efferrent? Iustitiæ verò nomen, quo nullum est magis regio muneri consentaneum, omnino despicerent? Quia videbant eos, quos æquitas & continētia delectabat, vulgo con-

contemni: qui autem viribus ad iniuriam vtebantur, consentienti omnium laude celebrari. Quòd si nihil est hominū opinione clarius industria militari: & constat omnes fermè, qui gloriā armis assequuti sunt, iniustos, & humano generi infestos extitisse: relinquitur, nihil magis pugnare cum iustitia, quàm gloriæ cupiditatem. Hæc enim vt dictum est, propter honorum contentionem intestina bella concitat, patriamque omni crudelitate lacerat, multisque vulneribus impositis tandem extinguit. Nulla denique tanta iniuria est, quæ non habeat ortum e gloriæ cupiditate. Nunc si lubet fortitudinem videamus.

PERGE inquam, hic enim audire cupio quid sentias.

PRIMUM, inquit, est euellendus error omnium animis insitus. Opinantur enim nihil esse quod magis accendat animum ad egregiæ virtutis studium, quàm eximæ nobilitatis desiderium. Hoc autem euenit, quia parum acutè vident, quantum intersit inter virtutē & audaciam: & quantum ab animi magnitudine furor & amentia differat. Nam si omnes qui quacunque de causa sese intrepidè in armorum discrimen inferunt, fortes appellandi sunt, cur non omnes sicarios & gladiatores multum in sanguine & cæde versatos fortes appellamus? Fit enim persæpè, ut maiora facinora edant in turbā perditī homines, quàm in prælio pro patria inuito viri virtute præstantes. Quid est igitur, quo virtus ab audacia & temeritate præcipiti distinguatur? Primum quidem rectæ rationis imperium, sine quo nulla mentis affectio poterit ad virtutis ampli-

tudinem pertinere. Quos enim non ratio impellit, sed furor exagitat ad pericula subeunda, non modò parùm fortes, sed et homines quidem habendi sunt. Cur enim hæc eximia laude non leones & pantheras, in quibus natura incredibile robur inseuit, ornaremus: si virtus aliqua posset sine lumine rationis aliquo modo consistere? Tum demum igitur existet illud animi robur inuictum, tunc eminebit illa virtutis præstantia, quam excellentem atque penè diuinam arbitramur, cum ratio imperium tenuerit, atque pro dignitate præscripserit, quæ sunt tanquam tetra, nefaria & infesta acri impetu repellenda. Est enim hoc viri fortis officium, ut cum honestatem ratione duce perspexerit, eam omnibus vitæ commodis anteponat, illiusque retinendæ causa mortem libenter occumbat. Et quemadmodum in Rep. bene constituta omnes leges sunt in armorum tutela: sic etiam in bene moratis animis omnia iustitiæ præscripta, fortitudinis præsidio muniuntur. Existunt enim e corpore immanes iracundiæ, nefariæ cupiditates, & timores horribiles, qui menti tenebras offundunt, eamque de gradu dejiciunt. Fuit igitur necessaria ad firmissimam iustitiæ custodiam quædam altitudo animi, mortem atque dolorem negligentis omnesque turbidos motus, qui cæco impetu rationis arcem oppugnant, acerrimè propulsantis. Est itaque fortitudinis munus, cum illud commune omnium virtutum, ut rationi obtemperet: tum illud præcipuum, ut iuris æquitatem diuina constantia tueatur. Ergo si fortitudo semper rectæ rationi pareat, & pro iustitiæ sanctitate pugnat, illi qui se totos effingunt ad temere-

temerarię multitudinis opinionem, & iniurijs
quāplurimis vniuersum genus humanum
vexant, quomodo tandem poterunt ad forti-
tudinis excellentiam aspirare? Eos enim, vt
antè disputatum est, a multitudine laudari ex-
imiè videmus, quorum viribus & potentia fu-
erit omne lumen æquitatis extinctum. Quid
igitur? illine tam clarę virtutis nomen asse-
quuti meritò videntur, qui dominandi libidine
aut patriam opprefferunt, aut aliis gentibus a
quibus læsi nunquam fuerant, libertatem cri-
puerunt, multosq; mortales bonis omnibus e-
nerterunt? Cur enim figarij atque latrones in-
famiam vllam susciperent, si isti verum decus
sibi conciliare possunt? Neque enim sunt mi-
nus, quā latrones, atque piratę, generi ho-
minum pestilentes: imò quò maiores opes ha-
bent, eò maiores calamitates rebus humanis
inferunt. Ex hoc autem genere sunt illi impe-
ratores, quorum paulò antè fecimus mentio-
nem, quos imperita multitudo tantis laudibus
affecit, vt eos propemodum in deorum nume-
ro collocaret. Qui quidem tantum abest, vt
fortes habendi sint, vt etiam in summa imbe-
cillitatis turpitudine volutentur. Qui enim
fortis est, idem est magnanimus: qui autem est
magnanimus, animo excelso & alto, humanaq;
omnia contēnente præditus est. Sed qui glorię
studer, humana despiciere nō potest, cum in po-
pularibus ornāmētis omne decus vitę consti-
tuat. Efficitur itaq; vt qui glorię seruit, nūquā
splēdorē verę fortitudinis assequatur. Fortitu-
dini enim sēper aduersatur animi infractio atq;
denūssio. Qui autē ex plausu populi dignitatē
querit, vt sit populo supplex & obnoxio, op^{us} est
G. iij. pr-

Præterea si magnitudo animi seruitutem pati non potest, qua ratione illum magnanimum appellabis, qui se populo in turpissimam seruitutem addixit? Nec enim vlllo modo is liber dicendus est, qui se plebi indignè submittit: qui ad multitudinis nutum se totum accomodat: qui omnes infamiae rumusculos extimescit: cuius omnia facta, dicta, cogitata ad auram popularem referuntur. Quod si constat omnes virtutes esse inter se nexas atque iugatas, fortitudinem quæ esse quandam animi elationem, ab omnibus timoribus inuictam ad alta & ardua incitatam, infima verò contemnentem: relinquitur planè istam insanæ mentis affectionem, quæ se fortitudinis imitatricem esse vult, cum omni virtuti repugnet, & ad populi auram captandam tam cæco impetu rapiatur, immanitatem potius atque leuitatem, quàm virtutem nominandam esse.

N V N C vltimo loco videamus, quàm parum cum temperantia & moderatione gloria conueniat. Cum enim constet, non posse gloriæ cupiditatem cum aliquo virtutis genere simul habitare, tum hoc vel maximè cernitur in animi tranquillæ atque sedati constantia. Multi enim tyranni sapientiæ laudem adepti sunt: multi simili ratione falsam iustitiæ personam induere: multi etiam fallaci virtutis imagine famam egregiam consequuti sunt: Animi autem moderationem nemo vnquam flagitiosus & improbus potuit imitari. Habet quidem prudentia acumen ad mala præcauenda: id tamen sibi malitiosa calliditas assumit. Est iustitia clemens atque benigna: eandem verò laudem multi largitione & fallaci specie

cie liberalitatis adepti sunt. Inest in fortitudine incredibilis quædam animi elatio : at huius elationis similitudinem in hominibus audacissimis & improbiſſimis plerunque ceruimus. Temperantia verò cum totius honesti formam habeat expletam & cumulatam, nempe quæ ab vniuersæ virtutis consensione sapientiæque muneribus existat : & in animi placida & quieta constantia sita sit, nihil relinquit insipientibus, quod aut cupiant, aut possint assimilare. Quemadmodum enim magna tēpestas yētis vehementis. excitata, nihil habet cōmune cum trāquillitate : ita nec insipientis animo varijs perturbationibus tanquam fluctibus agitato, cerni potest aliqua mentis honestæ & tranquillæ similitudo. Operæpretium est autem videre eos quos nominis cupiditas inflamat, quàm multa signa dent furoris & amentię : quàm sint eorum inconsiderata consilia atque turbulenta : quantis stimulis ad facinus incitentur, & a mente rationeque deducantur : vsque aded vt neque somnum capere, neque vllō modo quietem pati possint. Vt enim quisque maximè gloriæ studet, ita maximè illi accidit, vt a tota mente deficiat. Quid enim inter amentem & ambiciosum intersit, non intelligo : cum ipsa ambitio sit maximus quidam furor. Quod quidem in Hannibale facilè cerni potest. Sic enim a Silio haud contemnendo poëta describitur, vt furorem cum inaudito scelere coniunctum in eo videre liceat. Sed ipsum Silium audiamus. Sic enim inquit :

Armato diuſum nullus pudor. Quid mirum?
Est enim hæc propria laus virorū fortium se-
se q;

seque insolentius efferentium; omnes religiones spernere, nempe quibus animos tantum humiles & abiectos constringi putent. Sed videamus quàm claræ fuissent illæ virtutes, quæ erant cum illo contemptu numinis coniunctæ:

Improba virtus.

Et pacis despectus honos.

Non facile patior diuinum virtutis nomen improbitatis coniunctione maculari. Nec enim virtus improba esse potest, nempe quæ improbitatem repellendo, publicam salutem constituat. Hic tamen poëta vulgi consuetudinem sequutus, audaciæ importunæ gloriam appetenti, virtutis nomen imponit. Quid deinde sequitur?

Penitusq; medullis.

Sanguinis humani flagrat sis.

Vtrum magis sitienter appeteret humanum ne sanguinem, an nominis claritatem, nequeo dicere. Illud quidem affirmare possum, Hannibalem multo clarius & illustrius nomen ista immanitate adeptum fuisse, quàm mente vitæ; tranquilla potuerit adipisci. Addit deinde:

Insperatus.

Flare vigens aues Egates abolere parentum

Dedecus: ac Siculo demergere fœdera ponto.

Et iure quidem auebat. Neque enim si fœderis sanctitatem coluisset, potuisset ea gloria florere, quam fœderibus violatis maximisque detrimentis in patriam inuectis, assequutus est. sed ait:

Dat mentem Furo, ac laudum spe oorda fatigat.

Agnosco Iunonis inueteratum odium.

Nec enim satis habuit bellum acerbum terra

ma-

marique contra virum pietate insignem domo profugum gessisse, & omnes Acherontis opes ad illius exitum euocasse, nisi quemadmodum Diana aprum in Calidonicos fines, sic illa immane illud monstrum ex Africa ad ipsius *Æneæ* posteritatem euertendam immisisset. Quæ tamen quamuis Romanos vlcisci vellet, multò tamen acrius ipsum Hannibalem sibi charissimum vexauit, quàm *Æneadas*, quibus erat infensa. Longè enim grauius est mentem & rationem, quàm vitam atque fortunas eripere. Videre igitur vt Hannibal, antequam exercitum in Romanos compararet, numine Iunonis cruciaretur, & iam ad furorem & insaniam redactus, maleficiorum potestas penderet:

*Jamq; aut nocturno penetrat capitolia visus,
Aut rapidis fertur per summas passibus Alpes,
Sæpe etiam famula turbato ad lumina somno
Expauere trucem per vasta silentia vocem,
Ac largo sudore virum inuenere futuras*

Miscentem pugnas, & inania bella gerentem.
Num potuit maior furor inuadere Alcmeonem aut Orestem, quos matrum furia tædis ardentibus agitauere? Aut Pentheum & Athamanta, quos poëta nobis furentes inducunt, & in suorum cæde bacchantes? Non est enim cur existimemus, Hannibalis tantum naturam & ingenium hic descriptum esse, & non potius omnium, qui simili studio ad gloriam contendunt. Quid enim Achille furiosius? qui vt expleret iracundiam, cupiebat suos armis Troianorum opprimi, vt in vltimo discrimine constituti faterentur, se sine illius opem

ope pares hostibus esse non posse. Iam de Aiacis impotentia nihil attinet dicere, quem ira ob Achillis arma Vlyssi adiudicata, ad furorem mortemque perduxit. Sic enim furebat gloriæ cupiditate, ut existimaret, esse sibi vitam abijciendam, si quisquam sibi fuisset antelatus. Sed fabulas omittamus. Quis gloriam expetiuit ardentius Alcibiade? Quis illo fuit intemperantior, peiusque animo & vita constitutus? Eius autem ambitionem & effrenatam gloriæ libidinem legimus, exitium Atheniensium rebus intulisse. Qui si non inexplibili laudis cupiditate fuisset inflammatus, nunquam ciuitatem aliorum consilio florentem, ad inutilia bella furenter incitasset, nec opes patriæ intemperantia sua comminisset. Quid de Alexandro dicam non minus amente atque furioso, magis tamen fortunato? Quàm multa ille signa dedit intemperantiæ & immanitatis, cum in suos non solum esset petulanter inuectus, sed ijs etiam, quibus omnia debebat, mortem crudeliter attulisset? Nec enim necesse arbitror persequi Cliti aut Parmenionis, aut Callisthenis cædem, aut aliorum, cum quibus erat necessitudine sanctissima copulatus. Vnde facile apparet, quàm fuerit immanis in alienos, cum fuisset tam sceleratus in suos. Quantus ille furor exitit, cum magna pœna sanxit, si quis se ut Deum non veneratus esset? Quid cum in medijs epulis hortatu meretricio regiam, in qua epulabatur, incendit? Quid cum profusis lachrymis questus est, nondum se vnum mundum subiugasse, cum a philosophis innumerabiles esse traderentur? Quid,
cum

cum suorum oblitus, quos in media Barbaria infinitis hostibus circumfusus deserebat, solus se intra Sudracarum urbem in confertos hostes saltu deiecit? Nonne hæc omnia declarant, illum nihil unquam sapienter & grauius, sed furiosè semper & rabidè res administrasse? Non est opus in re minimè dubia plurimis exemplis uti. Perspicuum enim est, eos qui omnia ad gloriam & honorem referebant, amentia præcipites, & nimis intemperantes extitisse. Quin etiam si est aliquis paulò modestior, ubi primum gloriam gustauerit, quasi Circæam aliquam portionem hauerit, omnem humanitatem exuit, & superbus, crudelis, immoderatus efficitur. Nemo Pausaniam insinulauit insolentiæ, antequam apud Platæas cum Mardonio signis collatis dimicaret. At post illam insignem victoriam adèò sese insolenter extulit, ut omnem Græcorum nationem fastidiret, & de patria, pro qua paulò antè vitam in discrimen adduxerat, prodenda cogitaret. Quid Themistocles? Nonne Salaminia victoria sic elatus fuit, ut nihil fingi possit intemperantius? Idem etiam morbus Lysandrum inuasit, postquam Atheniensium opes attriuit. Tanta enim insolentia esse cœpit, ut statum Lacedæmonis prudentissimè a Lycurgo fundatum immutare cuperet, ne videlicet illa iuris æquabilitas, quæ erat in Lacedæmoniorum institutis, honori immodico, quem ardentè appetebat, obfisteret. Iam Romulus propter intolerandam superbiam, qua post Fidenates deuictos Rempublicam administrauit, fuit in frustra discerptus. Quid hæc L. Manlium Capitolinum?

num? Quid alios infinitos commemorem, qui simul ut in gloriam venēre, statim ab omni mentis statu deieci sunt, multa que furoris & amentie signa dedere? Si igitur temperantia est omnium virtutum fons, (continet enim omnium perturbationum sedationem: unde omnis virtutis splendor existit) estque manifestum, gloria constantiam atque moderationem penitus everti: quid est quod debitemus, ex ista cupiditate omnes immensas libidines, quæ vitam miseram & ærumnosam efficiunt, oriri? Quid igitur est in ista nobilitate famaque populari, quamobrem in tam multis universis esse, velimus? Si enim constat eorum animos, qui gloriæ student multis erroribus obsecratos, esse: si vi & fraude plerunque nituntur: si nihil possunt clarè & amplè cogitare, cum omnem dignitatem ex populi temeritate petendam existimant: si postremo infinitis cupiditatibus distracti sunt, & ægritudinibus, anxij & acerbis implicati: si omnes iste pestes sunt semper comites istius leuitatis & insanie: quid tandem gloria tetrius aut detestabilius inueniri potest? Nec enim yno tantum genere flagitiorum animos extendit: sed tanquam furia innumeris circumplicata serpentibus, multiplici cupiditatum genere circumsepta, facies intentat, animosque perpetuo cruciatu conficit: omnemque rationē beatæ vitæ peruertit, quæ in tranquillitate animi cura vagantis, & omni virtute cumulati, consistit. Sed tempus admonet, ut ad exitum festinemus: nimis enim diu vestra humanitate abusus sum, & fortasse immodica loquacitate fui vobis aliqua ex parte molestus.

E Q V I D E M inquit Mesellus, velle
ut integrum diem in tam præclara disputati-
one consumeres. Nihil enim mihi iucundius
istò sermone accidere potuisset.

H I C Ego, idem inquam, diccrem, si non fui-
set mihi imposita necessitas contra tam accuratam
orationem discernendi. Hæc igitur cura abducit a-
nimium meum a voluptate, quam ex tam erudito
sermone capere potuissem.

N O N D V M igitur, inquit Augustinus, fa-
tisfactum tuæ dignitati putas? Nescio enim
quam spem ostendebas: fore, si rem vberius ex-
planarem, ut in meam sententiam discederes:
quod ne statim faceres, pudore te aiebas impe-
diri. Nunc autem ad gloriæ defensionem te ma-
gis paratum video.

Quid ridens, inquam, ad eam me gloriæ ipsius
immemorem esse putas, ut sine sudore & sanguine,
quod aiunt, me victum esse consteat? Prius omnia
periclitabor, tibi quæ quantæ maximè potero consi-
deratione resistam, quàm sibi victoriam concedam. Fac
igitur ut orationis tuæ finem imponas. Epilogum
enim expecta tuæ disputationis elegantia consenta-
neum.

I L L V M, quidem, inquit Augustinus,
non tamte Rhetorum officina, quàm ex sanctis-
sima Christi religione depromam. Sic igitur
traditum est, maximas cælitum copias a cælo
detrusas in inferorum sedes, & perpetuè noctis
tenebras incidisse, propter insanam principat-
& gloriæ cupiditatem. Deinde persequuntur
casum atque ruinam primorum parentum,
qui simili libidine cæcati, non solum ipsi
con-

concidere, sed omni posteritati ingentem vim
 malorum inuexere: quæ quidem nullo gene-
 re orationis possunt explicari. Sunt enim infi-
 nita, quibus animi sæpe in contrarias partes
 distracti, & a seipsis dissidentes, sæpe grauiore
 aliqua clade perculsi & abiecti: sæpe cæcati
 erroribus & opinionum prauitatibus impediti,
 a recta ratione deiiciuntur, & quamplurimis
 sceleribus imbuuntur. Sunt innumerabiles æ-
 rumnæ, ingentes dolores, acerbissimi casus a-
 nimum assiduo cruciatu lacerantes, quæ qui-
 dem possint eruditi homines deplorare, com-
 plecti autem oratione non possint. Nullum e-
 nim est tantum ingenium, tantaque dicendi
 facultas & copia, quæ valeat ea mala dicendo
 consequi, quibus sæpius conficiamur. Quod si omnia mala quibus oppugnamur, ab
 illa ruina primi parentis nata sunt: ea quæ non
 alia de causa edita fuit quam gloriæ cupidita-
 te: quid alia argumenta requirimus? Quid il-
 lud? Nonne satis nobis adimit differendi la-
 bore, cælestis ille doctor ad omnem errorem
 depellendum, hominumque genus a tenebris
 vindicandum a cælis in terras missus? Videns
 enim humanas mentes multis erroribus im-
 plicatas, & infinitis sceleribus adstrictas, diuina
 benignitate motus; humanam naturam inex-
 plicabili ratione sibi copulauit, ut in humano
 habitu atque forma delitescens, nos a serui-
 tute miserrima, qua oppressi tenebamur, ex-
 riperet, & in cælestem libertatem assereret. Lu-
 it ille quidem suo sanguine nostra facinora,
 pestiferique hostis imperium excidit, ut pestem
 a capitibus nostris auerteret. Sed non hac so-
 lum ratione insanabiles ægrotudines generis hu-

humani curare voluit: sed etiam disciplina
 cœlesti diuinæque virtutis atque sanctitatis
 exemplo. Caliginem enim hominum menti-
 bus offusam præsentia sua discussit, atque do-
 cuit quæ esset vera & constans vitæ ratio, quod
 esset illud summum & extremum in bonis, qui-
 bus ornamentis esset animus excolendus, qui-
 bus gradibus in cœlum ascenderemus. Quod
 est autem huius sanctissimæ disciplinæ caput,
 atque Christianæ philosophiæ fundamentum
 honoris, laudis, & gloriæ contemptio. Hanc
 virtutem qui complexi fuerint, omnes virtu-
 tes assequuntur. Quemadmodum enim ab il-
 la nobilitatis appetitione natum est principium
 omnium flagitiorum, ita contempta illa,
 omnes virtutes oriuntur. Quam sit autem ista
 nobilitatis appetitio perniciofa, satis est dili-
 gentius intuentibus exploratum. Evertit enim
 omnem ciuilem atque domesticam disciplinæ ra-
 tionem, iuris æquitatem oppugnat, fidei san-
 ctitatem violat, amoris & amicitiae rationem
 labefactat. Simul enim atque honoris species
 obiecta fuerit, quæ plures amicos ad sui cupi-
 ditatem alliciat, omnis ardor amoris extin-
 guetur, & existet nefaria quædam atque scele-
 rata contentio. Animos præterea liber-
 tate spoliât, formidine infamiæ concutit,
 varijs perturbationibus exagitat atque furen-
 ti libidine ad omne facinus inflamat. Ergo
 ut is qui in loco inculto agrestiumque plan-
 tarum asperitate vastato hortum facere instituit,
 opus est, ut prius inutiles illas plantas euellat;
 ita fuit necesse, ut antequam Christus animos
 nostros excoleretur, prius istud inanitatis semi-
 narium, quod omnia scelera fundit, radici-

H.

tus

tus extirparet. Hoc igitur inprimis & doctrina & vitæ exemplo suscepit, ut humanum fastum comprimeret. Primum enim in obscura patria, & ad multitudinis opinionem obscuris natalibus nasci voluit. Porro quo tempore in lucem editus est, in præsepe propter loci angustias abijci. In illa tenuitate delituit summus ille cœli moderator, qui naturam vniuersam infinita virtute coercet & continet. In ipso verò ortu sanctissimæ matris inopia, perdit tyranni illius sanguinem petentis immanitate, postremò fuga & exilio vexari voluit. Postquam verò ab Ægypto in Iudæam reuersus est, non statim Hierosolymam concessit, ut in hominum luce versaretur: sed in loco ignobili, & infrequenti domicilium constituit. Cum verò venit maturitas tradendæ disciplinæ, seque ad homines erudiendos applicauit, nihil aliud frequentius inculcauit discipulis, quos ex infima plebe delegerat, quàm ut ambitionem fugerent, & de se humiliter atque demissè sentirent: omnes autem immodicæ laudis appetentes verbis acerbis insectatus est, eisquæ præcipitem ruinam & occasum denuntiavit. Contrà verò moderatos & humiles, ingenijque sui opibus diffidentes benignè cōplexus, ad firmissimam spem immortalitatis excitauit. Quid illud? Nōne satis ostendit: quàm essent honores respuendi, cum eos fugit, qui se creare regem volebant? cum vitam inopem, & ab omni cultu & elegancia, remotissimā sequutus est? Iam quis non videt illum gloriæ mortiferum vulnus imposuisse, cum insignes contumelias pati, grauissimas igno-

ignominias accipere, multisque flagris cædi,
& quod mortis genus erat olim maximo de-
decori, in crucem tolli voluit. Est igitur au-
dax & impium facinus, cum humilitatis au-
thorem Christum rerum omnium dominum
habeamus, claritatem nominis aucupari velle.
Illius enim sunt hæc monita, præcepta, insti-
tuta, quibus gloriam eversam & extinctam
conspicimus. Si igitur Christum Opt. Max.
pura, integra & incorrupta mente venera-
mur, si illius disciplinam, in qua omnis im-
mortalis atque beata vite ratio consistit, se-
quendam existimamus: si non nomine dun-
taxat, sed re ipsa Christiani sumus, omnem
gloriæ appetitum coercere debemus. Aut e-
nim summi illius rectoris disciplina repudi-
anda est, aut gloriæ cupiditas ex animis ex-
trahenda. Vtrumque enim fieri non potest,
ut & Christo obtemperemus, & gloriæ ser-
uiamus. Attendite quæso diligenter, ut me-
lius videre possitis, quam contraria sit glo-
ria Christianæ pietati. Elatus iracundia ma-
ledictum in aliquem temerè contulisti. Fa-
cinus est inexpiabile, sanguine atque cæde
luendum. Nec enim existimatis, qui ver-
bo violatus est, posse se in pristinam dignita-
tem restitui, nisi prius illi quem affectit con-
tumelia, in armorum certamine vitam eri-
piat. Potest iniuriam persequi iudicio.
Non est, inquit, viri fortis, cum eo iure con-
tendere, quem manu & ferro possit oppri-
mere. Nullum est enim in legibus honestum
virtuti præsidium: sed quoddam subsidium
imbecillitati necessario constitutum. Ideo-
ne ego ætatem in decoris studio consumpsi,

H.ij.

&

& tam multa facinora virtutis militaris edidi, ut post tantas res cum magna laude gestas, sit mihi instar cuiusdam viduæ iudicium auxilium implorandum? Tum certe longè maius dedecus in me concepissem, quàm illud ipsum, cuius macula mihi vel cum vitæ periculo diluenda est. Certum est enim vitæ non parcere, dum dignitati consulam. Præcepit Christus, ut iniurias & errata omnia condonemus. Quid Christus, inquit, in hac causa præcipiat, non valde ad me pertinet. Id autem quod pertinet, valde exploratum habeo, nempe nihil esse viro indignius, quàm pari contumeliam, & ab viciisendi studio religione aliquid dimoueri. Aut igitur sese mihi ad pedes abiciat, erratique veniam petat, ut ipse subeat infamiam, ego dignitatem meam recuperem: aut si recuset hanc conditionem, ad pugnam se paret. Vitari enim summa contentio non potest. In qua si sese prius non dederit, gladio meo confectus cadet, aut ipse fortiter & honestè decumbam. Quid si cadas, & e corpore excedens in perpetuum cruciatum abripiare? Ridiculum est, inquit, istis tartareis monstris viros incensos gloriæ cupiditate perterrere velle: mouent ita homines anilis & imbecilli animi, anxijque superstitionibus implicatos. Me verò non obiecta religio, non mortis merus, non supplicia, quæ dicuntur esse apud inferos constituta, non monstra denique vlla a laudis studio deterrebunt. Quod si ad inferos adducendus sum, non dedecore contaminatus, sed honestus, atque viri fortis officio fundus adducar. Videtis amentiam? Queruntur miseri homi-

homines, se dignitate spoliatos esse ab ijs quos ipsi impuros & nulla dignitate præditos esse confitentur. Non pudet igitur homo amentissime, te tantum operæ atque studij in ea re posuisse, quæ non sit unquam in tua potestate, sed in aliorum libidine futura? Nam si tantum iuris habet in dignitate tua cuiusvis audacia, ut cum velit verbo tibi totam eripiat: quid te miserius, quid magis anxium aut sollicitum fingi potest? Vitam enim ages acerbam & calamitosam: intemperantissimi cuiusque furorẽ extimesces; infamix metu noctes & dies cruciaberis, atque perpetuo animi angore pœnas amentix persolues. Sed videamus quantum malorum furor hic rebus humanis importet. Primum legum utilitatem, quæ a diuina mente ad humanæ vitæ cultum defluxit, e medio tollere contendunt, dum illis submitti ignominiosum existimant. His autem sublati, nihil est in vita, quod coherere atque permanere possit, nihil quod impediat, quò minus omnia scelere & audacia violentur, & cupiditatis incendio deflagrent. Deinde quod est longè grauius, Christi religionem & sanctitatem despiciunt, atque populi cæcam & amentem opinionem splendori diuinæ lucis anteponunt. Quo quidem scelere nullũ profectò dirius aut detestabilius excogitari potest. Tunc ut imperitissimi populi plausum aucuperis, cœlestem Christi disciplinam, summi atque præpotentis Dei mentem & numen ludibrio habeas? Tantumne istam nescio quam gloriam admiraberis, ut maius apud te pondus insanæ plebeculæ rumores habeant,

H.ijj.

quàm

quàm leges sanctissimæ, ad salutem generis humani diuina beneficentia constitutæ? Tam diu igitur Christiani nomen retinebis, quàm diu id tibi per populum licuerit. Vbi verò casus aliquis inciderit, in quo populi leges iubeant a Christo deficere, repente Christi leges infringes & quantum in te erit, omnia illius sacra conturbabis. Sed operæ pretium est, exitum tam funesti certaminis spectare. Ille igitur miser, cuius honor & dignitas, in quam omnia studia vitæ contulerat, vnus hominis improbissimi conuitio deleta est: nullam moram interponit, quin ad pestiferum armorum certamen prouocet eum, a quo accepit iniuriam. Prouocat autem literis per omnia compita muris affixis, atque multorum testimonio consignatis. Alter iisdem tyrannicis legibus populi coactus, oblatus certaminis conditionem minime recusat. Tempus ergo prestituitur: locus designatur: omnia quæ ad pugnam opportuna sunt, summo studio comparantur. Interim domus vtriusque impurissime commitatu, atque flagitiosiss. turbâ refesta perstrepat vocibus gladiatorum & aleatorum, conuiuia quotidie celebrantur, in quibus nemo vir honestus accumbit, opes in libidine & nequitia consumuntur. Animus autem vtriusque confectus acerbissimo cruciatu, consistere aut respirare non potest, cum diuturna cædis cogitatione diuis & hominibus infestus, ad perniciem contra fas inferendâ se paret, & nocte visis terrificis in somno obiectis turbulentè quatiatur. Postquam verò dies adest, qui inter eos conuenerat, & in loco de-

destinato leuissimorum hominum turba circumfusi consistunt: constituitur spectaculum inhumanum & atrox, omnibus rectis institutis & legibus perniciosum. Homines duo eiusdem plerumque linguæ, nationis & patriæ, atque saltem iuris & sacrorum societate detincti, causa leuissima contentionis oblata, in campum deducuntur, vt alter alteri exitium inferat, & vitam quam religioni & patriæ debet, cum summo religionis atque patriæ detrimento, in magnum periculum mortis, & sempiterni cruciatus adducat. Locus vndique septus, & armatorum præsidio communitus, disceptatio armorum inter vtriusque partis aduocatos, ipsique iudices sese truculentius gerentes, & truci vultu barbaram immanitatem denuntiantes, atque postremò illa tam tristis exitus expectatio animos formidine perterret, & oculorum acies horrore perstringit. Quin ipsi egregij bellatores antea ferociter insultantes, eximiam animi conturbatione dissimulare nequeunt: imperio tamen populi coguntur in instituta amentia persistere. Postquam verò signo dato vterque eorum infestis animis, & incipiti armorum agitatione contendit, vt alteri exitium compareret, & alteruter, vt fit, graui vulnere sauciatus occumbit: tum demum apparet, quantum imperium habeat in homines laudis inanitati seruientes amentia popularis. Neesse enim est, vt tanta ferocia appareat in vultu illius qui ceciderit, vt quauis illi victor maximis vocibus inclamet, vt sese dedat, iugulum det potius, mortiferamque plagam accipiat, quam deditioe sua, id quod erat omnibus notissimum, victum

se esse fateatur, aliter enim extremum dedecus concepiſſet. Mauult igitur crudeliſſima morte maſtari, ſibiſque morienti ſacris omnibus interdici, quàm vitam ab hoſte accipiendo, ab omnium aditu, ſermone, congreſſu, propter infamiam nominis arceri. O conditionem ſeruitutis miſeram, acerbam, & luſtuofam, omnia mala, quę cogitatione fingi poſſunt, continentem. Deſpicit populus animi ſimplicitatē & ſtultitiam appellat. Eſt igitur tibi vtendum verſuta fallaciſque nocendi ratione, ſi vis ſapiens exiſtimari. Contemnit integritatem & innocentiam: danda ergo opera eſt, vt per vim & fraudes fortunas amplifies. Frugalitatem obſcuram & nobilitate alienam ducit: omne patrimonium eſt per luxuriam effundendum, ſi velis in clarorum hominum numero reponi. Modestiam & animi moderationem imbecillitatis eſſe putat. Sunt igitur danda plura furoris & amentię ſigna, ſi cupis vir ad res gerendas acer & animoſus exiſtimari. Leges poſtremo duriffimas imponit, vt religionem negligas, vt diuina & humana iura violes, vt ſempiterni domini numen offendas, vt te manibus inferis inaudito ſcelere deuou eas. Eſt ergo tibi repudianda ſalus Chriſti ſanguine quaſita, & omnis ſanctitas irridenda, bellumque ſceleratum gigantum more cœlitibus inferendum, atque manus tetrē & impurē Chriſtiano ſanguine cruentanda. Quid enim quaſo eſt ad opinionem vulgi præclarior, quàm multos in hoc impio atque nefario pugnae genere trucidare? victor enim poſtquam aduerſarij eade crudelitatē expleuerit, ita diſcedit e loco certaminis, atque ſi e patrię ſinibus hoſti-

um

um impetum repulisset. Equo igitur inuectus, ingentiq̃ue numero hominum supatus deducitur ouans, & omnium oculos in se conuertit. Celebratur incredibili multorum gratularione victoria, tympanorum atque tubarum cantu omnia concrepant. Nec solum præconis voce, sed prædicatione omnium magnitudo tanti facinoris ornatur, mirisq̃ue in cælum laudibus effertur. Si igitur, vt iam omnia concludamus, constat omnem gloriæ rationem, cum in populari leuitate atque scelere sita sit, esse contrariam legibus, iudicijs, totiq̃ue disciplinæ ciuili: si compertum est, hoc insanabili morbo domus, ciuitates, imperia, nationes exscindi, omnesq̃ue virtutis opes euerti: Si postremo nihil est, quod tam pugnet cum Christi Optimi Max. disciplina, religione, sanctitate: quid causæ est, cur non a gloria, tanquam a re pestilenti atque perniciofa fugiamus, illiusq̃ue impetum summa animi contentione comprimamus? Dicam enim quod sentio, me ista aliquando mente pertractantem vehementius conturbari. Sum enim, quod apud tales amicos fateri libet, gloriæ fortasse quàm par erat audior. Sed cum videam, quàm multa mala morbus hic in res humanas inuexerit, omnia vota facienda puto, vt illam depellam. Nunc autem expecto, quid ad hæc responsurus sis. Quamquam si te Christianum memineris, & quid a te sanctarum literarum studia postulent, animo cogitaueris, eam defensionem deferres, gloriæque non modò contemnes, verùm vt magnam religionis & pietatis labem singulari diligentia propulsabis.

H.v.

HIE.

HIERONYMI
OSORII LVSITANI DE GLORIA
LIBER TERTIVS.

Æ C ille cū dixisset, finem
discerendi fecit. Ego autem;
vix, inquam, statuere apud me
possum, maioremne mihi vo-
luptatem, an admirationem
attulerit oratio tua. Tantam
enim rerum varietatē in om-
ni genere disciplina, inge-
nio, copia, facultate complexus es, ut me penē mag-
nificētia orationis obrueres. Sed quō maior fuit e-
loquentiæ tuæ vis, eo magis in pristino meo sensu
permaneo, vel eo solo argumento persuasus, quod nec
istā tanta dicendi facultate potuerim ab hac sen-
tentiā depelli. Quid enim censes? Essēne me in dis-
serendo pertinacem, & veritati, quod Sophistæ fa-
ciunt, impudentissimē repugnātem? Nihil est
certē magis a meā natura atque moribus alienum.
Cū enim in errore aliquo versor, tantum abest, ut
in eo perscuerare velim, ut etiā immortale me be-
nefscium accepisse confiteār ab eo, qui me in viam
reducit. Quod enim minus amplius homini veri cu-
pidiſſimo dari potest, quā veritatis ipsius abstru-
sa atque recondita patefactio? Quod si vel amici
prudētis auctoritas, vel disertī hominis facultas
errorē unquā alicui detrahit, id tibi nunc fa-
cillimum & expediſſimum fuisse. Nec enim habeo
amicū, quem pluri faciam, nec est ē nostris equa-
libus,

libus, quæ putem esse tecum orationis ubertate & elegantia conferendum. Sed sic natura comparatum est, ut opiniones iudicio & voluntate susceptæ facile deponantur: innatæ verò nulla dicendi vi conuelli possint. Id igitur es assequutus, ut mihi difficile admodum videatur, gloriam a calumnia tueri, non ut eam odio aliquo dignam putem. Adhuc enim is sum, qui nihil arbitrer in natura, præter unam virtutem, nominis claritate diuinis. Fieri quidem fortasse potest, ut propter ingenij mei imbecillitatem disputationis tuæ firmamenta labefactare nequeam. Gloria tamen nihilominus ornamenta sua retinebit, nempe quæ non in oratione mea, sed in natura consistant. Assamen quando semel illius defensionem suscepi, pugnabo, ne officio meo desim. Malo enim ut malè a me defensa ingenium meum visuperet, quàm deserta perdisiam.

HIC AVGVSTINVS ridens: Hoc certè, inquit, veteratorum est, eloquentiam meam extollere, tuamque ipsius extenuare, ut si minus causam a te susceptam tueri poteris, appareat, id non illius imbecillitate, sed incredibili mea dicendi vi effectum esse. Expecto igitur an reliquis orationis tuæ cursus huic principio respondeat. Me namque oratorem, qualem tu me vis esse, non putabo, si me hoc artificio abs te vinci patiar. Certum enim mihi est, ubi peroraueris, meum ingenium & copiam, quam tantis laudibus ornasti, in tuam laudem conferre.

QVASI, inquam, mihi homini gloriæ acridissimo quicquam iucundius acciderit, quàm laudem unde quaque venari. Istius igitur quamuis artificiosæ laudis spe, contendam nunc multò vehementius. Atque primum gloriæ arsum fonte reperamus:
deinde

deinde paulatim ad Christianam disciplinam venimus, cuius testimonio probabimus, nihil esse magis cum Christiana sapientia copulatum, quam laudis & gloriæ splendorem. Quare non me valde mouet illa oratio tua, qua me perorando admonebas, ut meminissem me Christianum esse, sacrisque literis deditum. Quasi minime officio meo consentiret, gloriam, quam tu magnam religionis labem appellas, aliqua ratione defendere. Ego quidem illam quantum potero defendam: nec ullius oratione ab illius studio deducar. Continet enim totius honestatis elegantiam & claritatem. Fieri autem non potest, ut res tantum honestatis opibus exculsa, diuinis institutis & legibus aduersetur. Id tamen suo loco reseruemus: exordium nunc aliunde capiamus. Gloria igitur rationem non esse in errante opinione, sed in natura sitam id maxime declarat, quod omnibus inunatum est mirum illius desiderium. Que enim gens est, aut tam humanitate culta, aut tam immanis aut barbara, que non naturali studio concitetur ad laudis studium? Quantam vero illius cupiditatem natura nobis inieuerit, ex eo facile cernitur, quod omnes pueri infantes, simulacque sentire aliquid incipiunt, laude mirifice capiuntur. Mirum est enim, quanta certamina ineant, quanto vincendi studio effervantur, quantus in victu pudor insit. Et autem quisque præstantissima indole natus est, ita maxime cupiditatis huius significationem dat. Refert Xenophon, Cyrum illum Persarum regem, cum esset adhuc puer, adeo ad cupiditatem laudis exarsisse, ut illius causa tam in ea etate pericula omnia subeunda duceret. Facile fuisset igitur, ex illo motu animi futuram Cyri virtutem augurari. Nemo enim unquam res magnas animo magno aggressus est, qui non in ipsius ætatis primordio dederit insignia documenta.

quanti

quantum gloriam estimaret. Non est hic necesse, Pyrrhos, Scipiones, Alexandros enumerare, cum omnes summos Imperatores, hoc tantum signo constet magnam spem futura virtutis ciuibus suis attulisse. Quid de insigni ad præclaras disciplinas indole? Num parum liquet optimam de illius spem concipiendam esse, qui omnem conatum animi ad laudem referunt? Mihi, inquit Fabius Quintilianus ille datur puer, quem laus excitet, quem gloria inuict, qui victus fleat. Hic erit alendus ambitu, hunc mordebit obiurgatio, hunc honor excitabit, in hoc deficiam nunquam verebor. His verbis optimus ille magister inducia ingenij excellentius explicat. Quid, postquam pueri ætate progressi, quatenus quicquid ipsos assurgat, inspicere incipiunt: non alio genere orationis et languore desidiaq, citius auocatur, quam summorum hominum commemoratione? Vilete quibus verbis Pallas apud Plomeriam Telemachum increpat, ad penitus de precoriam petulantia rependendas. Sic enim ait:

Nec iam res tantas puerili mente retractes.

Nomen vides quantum nomen sit ad:ptum Orestes,

Cum patrem vlciscens, vult spoliauerit illum,

Qui scelere in fundo patrem deuulserat orco?

Te decus eximium præstanti in corpore tandem

Exeret, ut magno laudum capiaris amore.

Nulla igitur oratione sic videtur incensum Telemachum, ut nihil aliud quam de virtute cogitaret.

Cum enim sit hoc studium laudis in omnibus, cum illi, in quibus est maior animus, tanto laudis amore capiuntur, ut illius causa vitam despiciant. Quod de se testatur Euryalus apud Maronem dicens:

Est hic, est animus lucis contemptor. & flammam

Qui vitâ bene credit et emisso tendis, honorem.

Nec uir ardor extinguitur ætate confirmata: sed tunc ratione

ratione & studio multo magis incitatur. Vnde Ulysses apud Euripidem ait, se necem haud recusaturum, dummodo sibi mortuo sepulchrum magnificum edificetur ad sempiternum gloria monumentum. Multos etiam constat fuisse eo propositos, ut glorie cupiditate suam vitam exiperent, Vt Brutus ille, de quo idem Märo:

Infelix, utcumque ferent ea fata minores,

Vicit amor patria, laudisq; immensa cupido.

Sic etiam traditum memoria est, Alcibeam Pausania matrem, cum illum Spartiata in Tenaro monte domus interclusam fame necare parauissent, primum lapidem ad obstruendum exitum exitum posuisse. Similis etiam cupiditas Timoleontem induxit, ut fratrem dominatu patriam opprimentem interimeret. Ne Torquatus quidem, cum filij cede sanxissent militarem disciplinam, hac cupiditate caruisse putandus est. Non hic disputo, an omnes hi recte officio functi sint: sed illud ostendere volo, neminem unquam glorie causa suorum charitatem repudiaturum fuisse, nisi natura habisset eorum animis gloriam esse omnibus rebus humanis longe preferendam. Quid Philosophi? Nonne spe clari nominis inducti, seipsos ad sapientiae studium contulerunt? Vt enim antiquiores praeceam, Placatus, quantum predicationem atque nobilitatem amaret, aperte declarauit. Nam & laudem esse bonorum quoddam coeleste censet, & omnibus eam recte factis quasi premium diuinum proponit, ipsaq; maximarium artium instrumentum, & illud admirabile genus eloquentiae in gloriam suam maxima ex parte transtulit. Aristoteles autem, cum esset philosophiae gloria praestans, minime consensus illo splendore, quae erat sapientiae studiis assequutus, eloquentiae laudem incredibili animi contentione, quae fuit, infinitum esset.

esset, si vellem eos, qui ab his orti sunt, enumerare, quos omnes constat fuisse glorie stimulis acriter incitatos. Quod si aliqui se gloriam despiciere gloriantur, id fecerunt, ut ea nobilitatis contemptione maxime nobilitarentur. Quod declarat eorum studium in suis nominibus inscribendis, cogitationumque suarum memoria propaganda. Quid de Poëta dicam? Non enim solum sibi ipsis, sed omnibus, in quorum studium propesi sunt, nominis immortalitatem pollicentur. Hoc enim sibi diuinitus concessum existimant, ut e tenebris quos velint eripiant, atque seculis innumerabilibus in hominum luce constituent. Cœlesti profecto munus, res ad laudem insignes ab oblivionis iniuria vindicare, mortemque ipsam omnia delentem ingenio comprimere. Sed nescio quomodo inuitus hoc dico, tum quia Poetarum ingenia sum semper admiratus, tum quia te, Solonem credo imitatus, cum illis coniunxisti. Nescio igitur quam ratione plerique sue dignitatis obliti, mercatum immortalitatis instituunt, gloriamque venalem omnibus proponunt. Multi enim sunt, qui cum nulla instrumenta virtutis habeant, eam facile a Poëta nundinantur, quibus si munerebus insinues, statim te facient Iouis filium facili sidere natum, atque multiplici virtute aurea secula referentem. Quod vitium ad quosdam historicos hac nostra ætate contagione permanavit. Nam bene de se meritis spem sempiterni nominis ostendunt, ijs autem quibus insensum sunt perpetuam nominis infamiam minitantur. Vtrumque enim se ingenio & eloquentia præstare posse confidunt.

Ita igitur, inquit Augustinus ridens, inseruias opus est, si te immortalem fieri cupis. Nihil enim proderit summum ipsius honestatis studium illis, qui Poëtas aut Historicos iratos habent.

QVASS

QVASI, inquam possint homines leuissimi, id quod contendunt, efficere. Multi enim sunt, qui vere & incorrupte res gestas memoria prodant, idque solidum est in omni aetate permansurum, quod est veritate subnixum. Vanitas enim in lucem veritatis incurrens, quasi quaedam nebula, dissipatur & evanescit. Attamen neque scriptores laude afficerent eos quos maximo beneficio sibi obligare cupiunt, neque avari homines ingenti pretio laudem emercent, nisi utrique eorum laudis eximia dignitate caperentur. Sed quid Poetas admiramur, cum agricolas & opifices, cum barbaros etiam homines & ab omni cultu humanitatis abhorrentes laudis dulcedine moueri videamus? Nullus enim est agricola, nullus artifex, nullus operarius, qui non laudari valde cupiat & inter sui ordinis homines princeps existimari. Ergo cum pueri, senes, adulescentes laudem ardenter exspectant, cum omnes siue principes siue plebei, siue intelligentes & docti, siue rudes & imperiti, siue maximis disciplinis exculti, siue artibus infimis incumbentes ad eam enitantur: possumusne dubitare, quin ea cupiditas humanam naturam maxime attingat? Nunquam enim esset tantus omnium gentium consensus, & conspiratio in gloria confelanda, si ea moribus & opinione desiderata, & non potius vi & impetu naturae expetita esset. Quae enim moribus aut legibus & institutis continentur, nec sunt eadem apud omnes, nec ullam constantiam habent: sed varias pro temporum ratione mutationes subeunt. Ex eo igitur, quod omnes mortales semper laudari concupiscunt, facile cernitur, hunc appetitum laudis esse naturae & non opinione nostris animis infixum. Si autem qui vel ingenio vel praecara ad virtutem indole praestant, quo sunt ad altiora nati, eo maiora dant indicia naturae constare,

stat, in studium laudis istos ardentius incitari, qui maiore indole praediti sunt: relinquatur planè, hunc animi impetum nullo modo infirma opinione, sed naturæ præstantia contineri. Quod si natura nos non ad flagitium, sed ad honestatem genuit & conformauit, ob idq; omnes sapientes eam tanquam optimum viam ducem sequendam statuunt; & perspicuum est, nos impetu naturæ ad laudem consentire: efficitur nos gloriæ cupiditate ad virtutem & honestatem dirigi. Poterit quidem fieri, ut non teneant homines veræ gloriæ viam, & opinionis errore flagitia insueta concipiant. Quemadmodum enim reliquas affectiones utiliter a natura datas, ad nostrum statum conseruandum temeritate & amentia ducti in perniciem nostram conuertimus: ita etiam fit, ut gloriæ cupiditate ad nostrum dedecus abutamur. Ut igitur in rebus alijs, cum impetum naturæ cernimus, quid sit illud, quo nos impellat, ratione inuestigamus: ita cum tantum gloriæ desiderium omnibus innatum esse videamus: in quibus rebus ea sita sit, exquirere ratione debemus. Prouidendum enim est, ne quod plerisque accidit, inanis laudis specie delinuti, sempiternam infamiam subeamus. Ut id igitur præcaueri possit, est gloriæ vis & ratio diligentius inquirenda. Primum itaque videndum est, eam in laudis genere versari. Locus autem & regio laudis honestate & pulchritudine continetur. Id enim tantum laudamus, quod aptum & venustum est, & aliquo splendore dignitatis illuminatum. Contrà verò quicquid turpe & ineptum est, vituperare solemus. Quod si interdum accidit, ut rebus inhonestis aliquid laudis impertiamus, id fit propter aliquam decoris atque venustatis similitudinem rebus turpibus adiunctam. Existit enim in corporis motu, incessu, & in voce quidam modus & conuenientia in

I.

numeri

*aliter verenda
fructifica*

numeri rationem cadens, & venustatis speciem præ se ferens, qua quidem sit, ut res etiam flagitiose genus quoddam laudis aucupentur. In quibus tamen rebus nullo modo flagitia laudari possunt, sed illa pulchritudinis imago: qua sepe numero insignes turpitudines occuluntur. Quæ enim ita deformia sunt, ut nulla specie pulchritudinis illustrentur, nemo laudauerit unquam, nisi sit humano sensu penitus orbatus. Cum igitur tantum laudari contingat, quod decorum atque venustum est, videamus, si ne huius decori iudicium in errante opinione situm, an semper ad naturam referatur. Coniunct enim hæc questio omnem disputationem. Si enim est in natura positum, non tanta erit varietas & inconstantia, quantum in esse voluisti: sed erit perfectio aliquid, quod in omni memoria sit certa & constante laude celebratum. Hoc autem in corporis humani figura cerni facile potest. Ut enim ex omni genere animantium nullum est præter hominem, quod pulchritudinis elegantiam sentiat, ita nullum aliud potest insigni aliqua specie delectari. Reliqua enim ut histrionum motum sentiunt, ipsius autem motus ordinem & venustatem non sentiunt, ut cantorum sonos auribus accipiunt, harmoniam autem ex varia compositione sonorum haud assequuntur: ita & in formæ magnitudinem atque colorem vident, ipsam verò partium conuenientiam & aptam corporis compositionem intueri non possunt. Ex quo sequitur, deformia a pulchris humana tantum natura atque ratione distingui. Quæ cum sit eadem in omnibus, idem erit apud omnes de venustate iudicium. Nam ut omnium aures vox extra modum absona & absurda ledit, distincta verò & varijs intervallis numerum aptè confici-

ens

ens delectat: ita oculos omnium, partes corporis non certa ratione inter se conuenientes offendunt, membrorum autem omnium concinnitas incredibiliter allicit. Sumus enim natura elegantia & concinnitatis appetentes. Quae quidem in motu & in voce numerus, in corpore autem certa & rata partium ratione constat. Quis enim est, quamuis sit ab omni flagitiosa cupiditate remotissimus, qui non excellentem formam libenter aspiciat? Neque enim solam aspectu aliena pulchritudinis alliciuntur homines, sed etiam omnibus insidet cura quaedam propria dignitatis. Nemo enim est, qui non cupiat integras, & aptas corporis sui partes habere, & non omnia circumspectas, quibus eius species ornatior esse possit. Quod si corporis elegantia, quae quidem non tam in coloris bonitate, quam in certa dimensionis lege consistit, omnium oculos ad se rapit: efficitur planè, id non incerta opinione, sed constante naturae iudicio contingere.

Non enim nunc hoc, nunc illud, sed idem semper omnes naturae iudicant, fugiendam videlicet esse deformitatem, & pulchritudinem expetendam. Poterit quidem fieri, ut alios alia magis delectent, ut in picturis: nemo tamen nisi prius omnem humanitatem exuerit, honestam & liberalem oris speciem non aspectui iucundam existimabit. Si igitur illa pulchritudinis imago, quae sub oculos cadit, quamuis fluxa sit & instabilis, non tamen incerta opinione, sed certo ipsius naturae sensu iudicatur: quid de pulchritudine animi dicendum est, quae neque morbo corporis amittitur, neque aetate deflorescit, neque medicamento ullo corrumpitur, sed quotidie magis ornamenti diuini illustratur. Illic enim non aduibrata venustas multis interdum maculis aspersa cernitur ut in corpore, sed solida & expressa pulchritudo

I. 5.

qua

qua sola est sua natura & sponte laudabilis. Nam
 si laus omnis, ut dictum est superius, rebus tantum
 decoris atque venustis tribui solet, & verum decus
 in animi tantum bonis eminet; quis dubitet omnem
 laudem esse ad dignitatem animi referendam? Quod
 ut facilius videamus, illam similitudinem honesti
 corporis ad pulchri animi speciem transferamus, ut
 in eo tantum excellentem illam formam insueri pos-
 simus. Atque utinam sic eam oratione liceret atque
 mente licet & cogitatione depingere: tam videretur
 ipsius honestatis fontem, unde omnes laudes ema-
 nant. Sumamus igitur hominem ingenio & studio
 præstantem, optimis artibus imbutum, verique videndi
 cupiditate vehementer inflammatum. Is cum acere
 mentis aciem in mundi motus, & conuersiones ad-
 mirabilemque cæli ornatum, atque totius natura con-
 stantiam intenderit, omniaque cælestis illius rectoris
 munimine & consilio regi & administrari perspexerit:
 conuertat sese ad suipsius contemplationem, ut men-
 tem suam cælesti satus editam, & cum diuina mente
 copulatam sentiat atque tandem videat, quid sis tan-
 to natalium splendore consentaneum. Intelliget e-
 nim profecto summum illum dominum, a quo ani-
 mum hausit, & tanta beneficia accepit, esse sibi non
 modo religione summa colendum, sed etiam arden-
 tissimo studio sequendum. Ex hac igitur animi cor-
 formatione pietas & sanctitas existit: hinc admi-
 rabile iustitiæ & equitatis decus orietur. hinc sin-
 gularis amicitia fides, hinc liberalitatis & magnifi-
 centiæ splendor elucescet. Huic tam claro & illustri
 virtutum comitatu adiungamus illam quasi custo-
 dem & propugnatricem iustitiæ fortitudinem, que
 hunc armis diuinis undique regat & munit. Sit
 itaque erecto animo & excelsa, humanaque omnia de-
 spiciente, atque nimis & ardua consuetasse, & in
 omni

ni contentione semper inuicē. Hanc autem animi altitudinem moderetur temperantia, quæ quidem totius honestatis & elegantiae decus & ornamentum in se continet. Sit igitur hic, quem animo & cogitatione fingimus, insigni modestia præditus, omnem turpitudinem repellat, turbulentis cupiditatibus obsistat: in omnibus dictis & factis modum & ordinem conferuet, & quid maximè deceat semper inquirat. Ergo cum his tam illustribus & inter se concinentibus honestatis ornamentis atque prædij redundaueris, nullimne censēs admirationem hominibus allaturum? Illum quidem admirabuntur uniuersi, & complures etiam amabunt. Nullo enim modo honestas, quæ quidem nihil est in terris magnificentiùs aut amabilius, hominum admiratione & studio carere potest. Etenim quis tam agrestibus institutus uiuit, qui non ipsius rationis præstantiam atque sapientiam cum ingenti admiratione suspiciat? Quis unquam tam abiectō animo fuit, qui uirtutis altitudinem minimè predicandam existimaret? quis tanta immanitate efferatus est, ut fidem & bonitatem non amandam iudicet? Si igitur singule uirtutes per se, quanquam ille re disiungi non possunt, sed cogitatione tantum separantur, omnibus præ se ferenda & amanda videntur: quid tandem omnium conspiratio atque consensus efficiet? Præclare Aristoteles: Si essent, inquit, qui uelut deorum signa pulchritudine corporis excellerent, reliqui omnes æquum esse ducerent, eos in omnium dominatu locari. Quòd si corpus elegantia præstans hanc opinionem afferre potest, multò facilius id esset de animi præstantia iudicandum. Sed non ita faciliè pulchritudinem animi cernimus, atque ueritatem corporis aspectu sentimus. Hu verbis ostendit Aristoteles, uehemen-

I. iij.

sias

sius amores excitari posse animi dignitate perspecta,
 quam corporis insigni specie considerata: animi au-
 tem formam non ita facile cerni. Sed quid refert?
 Non enim deo celari poteris. Necesse est enim, ut
 aliquando tandem existat, lucemque suam longè la-
 teg, diffundat. Tunc igitur omnes insolito splendo-
 re commouebit, & ad sui amorem inuisabit. Habe-
 ris hic gloria principium, quod quidem nihil est ali-
 ud, quam egregium illud altissima mentu lumen,
 omnium oculos in se conuertens, & ad sui amorem
 incredibiliter alliciens. Est enim gloria publica vir-
 tutis excellentis admiratio, cum insigni beneuolen-
 tia coniuncta. Nec enim quoduis decus gloriam gignit,
 sed excellens & admirandum. Neque rursus
 omnia quæ sunt admiranda, gloriosa dicenda sunt:
 sed ea tantum, quæ ab animi decore & honestate
 ducuntur. Si enim quæcunque sunt admirabilia,
 gloriam sibi parerent, cur non monstra atque prodi-
 gia, quæ magnam mortalibus admirationem incu-
 siunt, gloriosa putaremus? Gloria igitur cum de-
 omum locū habet, cum excellens & admiranda pul-
 chritudo animi conspicitur, quam admirentur om-
 nes & singulari omnium charitate dignam existi-
 ment. Sola enim dignitatis amplitudo utrumque si-
 mul efficit, ut & stupore suspensos homines teneat,
 & sui amore inflammet. Neque enim tantum prop-
 ter utilitatum magnitudinem, quam viri virtute
 florentes nobis afferunt, quantum ob insignem & il-
 lustrem virtutis speciem eos amplectimur, usque a-
 ded, ut illos etiam quos nunquam vidimus, eximie
 diligamus. Sumus enim appetentissimi honestatis, e-
 iusque forma perspecta in illius cupiditatem arden-
 ter incumbimus. Ut enim eos, a quibus nun-
 quam lesi sumus, si virtutis expertes & flagitijs
 inquinati fuerint, & contemnimus, & iustum in
 illos

illos odium concipimus: ita homines virtute præcellentes veneratione quadam, & insigni beneuolentia dignos iudicamus: quis enim est, qui desidem & ignauium hominem non despiciat? quis libidinem, avaritiam, perfidiam crudelitatem non oderit? Nemo tam effrenatus cupiditatibus unquam fuit, qui si verum licuisset, non multis partibus malusisset ad ea, quæ scelere consequutus est, sine scelere peruenisse. Eo enim ipsos, qui se vitis omnibus dedederunt, ita graviter offendit suscepti flagitij turpitudine, ut sibi ipsis odio sint. Sit autem aliquis homo teter & impurus, omniq; scelere & parricidio contaminatus: fieri ne posse credis, ut non in domesticorum odium irruat? ut non eum fratres etiam atque parentes, ut malum auspiciū detestentur? ut non illum omnes e naturæ finibus exterminandum putent? Si igitur omnes a natura instituti, scelus odio & vituperatione prosequuntur: consequens est, ut honestatem iudicent esse diligendam, atque mirificè celebrandam. Unde plane colligitur, omnem laudis excellentiam esse in virtutis magnitudine constitutam. Quod igitur in orationis initio posuisti, nemo facile tibi dabit, nempe gloriam e populi leuitate pendere. Illud enim iudicium multitudinis, in alicuius hominis laude consentientis, non est libera voluntate, sed naturæ necessitate susceptum. Neceße enim est, ut quem viderint omnes esse virtute præstantem, quod minime obscurum esse diu potest, quamuis id in principio lateat, laudibus in cælum tollant. Gloriæ itaq; fundamentū non in populi inconstantia ponendū est, cum ea sibi stabilem sedem, & sempiternum domicilium in una virtute collocarit. Hoc enim semper evenit, ut virtutis ipsius lumen celebris opinio consequatur. Nec me conturbat nomen opinionis. Non enim

I. iij.

veritas

verum est, omnes esse dubias & incertas: siquidem multae sunt verae, constantes & graues, quibus ad religionem, ad patriae charitatem, ad omnem denique virtutem incitamur. Hae igitur opiniones (sic enim doctissimi viri appellant interdum communes sententias in animis nostris impressas) quamuis nec ratione conclusae, neque ulla disciplina confirmatae sint, nullam possunt habere varietatem. Sunt enim naturales & insitae, nec ad eas confirmandas ullus exquisitus rationibus opus est, cum sint ipsa natura perspicuae, nec ullo modo dubitandae. Si igitur grauissimi philosophi non verentur has inchoatas intelligentias, unde omnis sapientia defluxit, opiniones appellare; quid tibi venit in mentem, ex nomine opinionis inuidiam in gloriam concitare velle? Equidem ut verum fatear, illo tuae disputationis principio cohorruui. Putasti enim te velle Chrysippum ab inferis excitare, qui nos non hydriis, sed aculeatis argumentis undique pungeret, & maledictis insectaretur, quod aliquid praeclearum in opinione positum existimaremus. Ii enim sumus, qui non modo innatas opiniones, sed alias quamplurimas honestas & laudabiles asseramus. Si itaque illo genere necromanicae uti voluisses, me certe metu exanimasses.

QVID ita tandem inquit Augustinus aridens. Nec enim vnquam te Lusitanum hominem adeo timidum putavi, ut mortuorum imagines extimesceres.

QUASI inquam, Gorgonis ipsius aspectu conturbari possim, & non potius horrido illo differendi genere, a natura tuae clementia penitus abhorrente. Nec enim Chrysippus ipse mihi tantum terroris incussisset, si carmen illud usurpasset, Adsum, atque aduenio Acheronte: quantum si me contortis sophismatis oppressum indigna etiam contumelia vexas-

vexasset, leuem & futilem appellando, quod in aliqua opinione dignitatem constituissem. Timui igitur initio, cum te de leuitate opinionum disputantem animaduerti, ne me nullas eiusmodi insidias suspicantem acuminis Zenonis oppugnares. Sed postquam dixisti, non tibi placere omnia ad illam exactissimam sapientiae normam dirigi: teq; vidi ad hoc nutius differendi genus oratione delapsum, illam atatem auream luculenter explicantē: continuo respiravi. Non dubitas enim, quin si genus aureum extaret, tunc is, qui se multitudini probauisset, fuisset omnino splendorem virtutis assequutus. Si hoc inter nos conueniat, non erit difficile demonstrare, eum etiam quem haec gens, quam vos Poëta ferream appellare soletis, laude perpetua dignum existimatis, esse omni virtute cumulatum.

HOC quidem inquit, scire sanè vellem, qua ratione te id probare posse confidas.

QVI A, inquam, insipientis multitudinis de rebus laudandis & vituperandis opinio, a sapientū sententia non discrepat. Si igitur in illius aurei, hoc est, sapientis gentis opinione de alicuius dignitate concepta, erat aliquid excellens atque magnificentum: non erit dubium, quin id etiam quod imperitum vulgus mirifice laudandum putarit, sit honestum & laudabile existimandum.

HOC igitur inquit, effice, si potes, multitudinis opinionem a sapientiae decretis minime dissentire. Nec enim te impedire volo.

HOC, inquam, planè effectum arbitror. Iam enim disputatum est, fieri non posse, ut virtutis decus animaduersum, non vniuersis hominibus admirandum, atque summo studio complectendum videatur. Tantas enim vires virtus habet, ut ab ho-

I. v.

stibus

sibus etiam egregia dignitatis confessionem exprimat. Hoc autem voluit ostendere Homerus, cum Priamum inducit in senum confessu, Agamemnonem, & alios Græcos principes, a quibus ingentes clades acceperat, eximie laudantem. Sed quid hostes admiramur, cum illi etiam, qui non cum hominibus, sed cum virtutibus bellum omni scelere imbutum gerunt, ipsarum virtutum splendore & elegantia obstupecant? Illud enim quod dicebas, tale nos opinionem de rebus laudandis & vituperandis accipere, quales sunt ij mores, quibus instituti sumus quis tibi concedet, qui modo in ipsius natura vim acutius intenderit? Omnes enim nati sumus ad decus & honestatem, hisq; virtutum seminibus inclusis fit, ut quamvis pravis moribus vincti, & perniciosis legibus instituti sumus, unam tamen virtutem summis laudibus efferendam iudicemus. Nec ullo modo tanta morum aut rerum perniciēs incidere potest, ut rerum natura vertatur. Quis enim quæso est adeo flagitijs omnibus coopertus, ut non tuiat se iustum & gravem existimari? Si enim flagitia multitudini pulchra viderentur, cur ea impuri homines tanto studio celarent? cur explende libidinis gratia tenebras & lustra sequerentur? cur eos post suspension scelus intemperantię suę pœniteret? Nam cum aliquis aut turpitudinu illecebra delinquit, aut alia quavis animi perturbatione concitatus flagitiū committit, ubi primum ille motus animi residet, qui rationis iudiciū impediēbat, multū signū ostendit, quā acerbo animi cruciatu afficiatur ex illius maculæ conscientia. Hinc illa Phædra priuigni amore insaniens, atq; a mollissimo vine cultu ad venationis studium traducta, ab Euripide lamentans inducitur. Cum enim amore furens nihil aliud quā tela, canes & montes inlamaras, vhi
se

se colligit, ita suum dedecus lamentatur:

*Miseram me, quomodo facinus feci?
Quò me traxit furor inuitam?
Agit in præcep̃, dira calamitas,
Heu heu infelix,
Iterum nutrix caput occulta
Nostrum: nam me pudor oppressit.
Tege, nam lachrymas oculis stillant,
Vultumq; rubor nimius tinxit.
Rediens sensus cruciat animum,
Amens trudor in exitum, sed
Præstares tunc funere mergi,
Cum sensum furor eripit omnem.*

Videtis in Phædra etiã scelere & amentia furente, non esse penitus extinctã indolẽ pudoris & honestatis? Sed quid Phædrã admiramur, cum Medea mulier omnium scelestissima, multipliciq; parricidio contaminata, apud eundẽ Poëtã Corinthijs mulieribus persuadere nititur, sese nullos officij numeros præseriisse? Sed fabulas omittamus. Non enim illis nobis opus est, cum ipsa vita cõmuni infinita exēpla suppediet. Quis enim unquã fuit autẽ impurus & flagitiosus, qui nõ suspiceret fidẽ, continentia, animiq; excellẽtis altitudinẽ? Sume ex omni memoria quẽ velis. Visne Dionysiu illu superiore, teterimũ hominẽ & impurissimu? Multa quidẽ ille cõtra generis humani societate impiẽ atq; nefarie cõmisit, & patriã a se durissima seruitute oppressam multoru cede funestauit. Nũ illu inueterata perfidia & immanitas efficere potuit, ut nõ fidẽ & animi cõstantia laudabilẽ existimaret? Nõ profectõ. Quantum enim amicitia sacẽtate suspiceret aperte declarauit, cũ exēplũ singularis amicitia atq; fidei in duob. Pythagoricu admiratus, exclamauit: utinã ego vobis tertius amicus adscriberer. Idẽ cũ parasset

insidias Polyxeno viro spectatissimo, qui Cestam illius sororem in matrimonia habebat, uq; Polyxenus metu perterritus in Italiam fugisset, Cestam acriter incusauit, quod non indicasset mariti consiliū. Tum Cesta: Adeone me, inquit, dignitatis obliuiam putas, ut si rescissem, quæ vir meus animo agitabat, non me illi eiusdem fugæ atque fortunæ comitem præbuissem? Multo enimerat mihi ad dignitatem aptius, uxorem exulis Polyxeni, quam Dionysij tyranni sororem appellari. Quid deinde sequutum est? Tyrannus ipse vir immanis & truculentus, illius virtutis admiratione perculsus, Cestam post illam diem multo officiosius obseruauit. Jam filius eius, quamuis patris scelera immensa luxuria cumulasset, satis ostendit, quid de sapientia atque virtutis amplitudine sentiret, cum Platonem honoribus diuinis affecit: quem tamen postea Syracusu ablegauit, ne uidelicet in illius conspectu turpior appareret. Omisso præloquar Phalaridis indolem: nihil dicam de multis alijs tyrannis importunissimis, ut ad Neronem tandem perueniam, quo quidem nullum tetrus aut immanius monstrum tellus extulit. Parumne multis ille signis ostendit, quam magnificè de virtute sentiret? Quanto studio quodam tempore viros excellenti ingenio complexus est? Quanta industria musicen, & alias ingenuas artes excoluit? Cum autem omnes suas opes in singularem nequitiam contulisset, inauditaq; scelera cōcepisset, cupiebat tamen se se continentem & grauem, sianmumq; P. R. rectorem appellari. Nunquam certè Nero virtutis egregia nomen concupisset, nisi in ea quàmplurimū dignitatis in se iudicasset. Quid postquam matrū necauit? Nam quid ille ipse matris furia, quæ mentem ipsius assiduo cruciatu lacerabant, parū aperit

do-

docebat nunquā in hominibus, quantumvis perditis
 & effrenatis, sensum honestatis extinguī? Nūquā e-
 nim confceleratos homines tantum sceleris conscien-
 tia vexaret, nisi haesisset eorum animis, nihil esse
 scelere fœdius, nihil tetrius, nihil detestabilius. Quod
 si Nero homo omnium scelestissimus, si homo ille
 appellandus est potius, quā importunum quod-
 dam monstrum atque prodigium, & scelus edo di-
 gnū, & virtutem laudabilem & amantiam esse
 iudicabat: quū animo fingi potest adeo consuetudi-
 nis improbitate victus, ut virtutis magnificentiam
 non suspiciat? Dies me deficeret, si vellem exemplis
 hanc sententiam confirmare. In re tamen adeo per-
 spicua unico tantū eoq; recenti atque domestico
 consensus ero. Fernandus quidam fuit regius Lu-
 sitania princeps, Ioannis regis hoc nomine primi fi-
 lius. Is defuncto patre, cum ab Eduardo rege illius
 fratre exercitum cum imperio obtinisset, in A-
 fricā traiecit, atque signis collatis, ita parua manu
 cum innumerabili hostium multitudine sepe con-
 stixit, ut semper ex illis victoriam reportaret. Sed
 tandem effectum est, ut insidijs oppressus in hostium
 potestatem perveniret, & in mediterraneas Mau-
 ritania regiones deportaretur. Occuparat illic sy-
 rannidem Lazerachus quidam, homo auaritia im-
 mani, luxuria infinita, feritate incredibili prae-
 tus. Cum autem Fernandi redemptio fuisset in lon-
 ginquum tempus dilata, (nihil enim inter nostros
 & Maurum convenire poterat) accidit tandem, ut
 Fernandus ipse multis doloribus in ergastulo per-
 functus vitam ederet. Eius autem morte tyranno
 nunciata, tradunt illum quasi stupore percul-
 sum diu siluisse, atque tandem haec verba pro-
 tulisse. Profecto si vir hic non ita Mahometi insti-
 tutis infensus & inimicus extitisset, fuisset in omni
 aetate

ætate diuina laude cumulandus. Fuit ille quidem in
 omni genere honestatus excellens: ego tamen tres il-
 lus virtutes præcipuè sum semper admiratus. Con-
 stat enim illi nunquã sese Venere vlla cõmacula-
 se, nec unquã in vita mentiriũ fuisse: Deumq; sem-
 per ardentissima pietate coluisse. O vim virtutis
 admirandã, qua hominibus etiã dedecore, flagitio,
 turpitudine contaminatis eam adfert necessitatẽ,
 vt vel inuiti decoris & honestatus excellentiã lau-
 dibus in cælum tollant. Num clarius natura indi-
 cii expectatus? Perfidiosus homo atq; adẽ ex frau-
 de & mendacio composuit, singularẽ fidẽ admira-
 tur, in omni libidine retri & impurẽ volutatus,
 sanctissimi viri castitatẽ celebrat: hostis sanctitatis
 purissimi & ardentissimi religionis studiũ laudi-
 bus effrendũ putat. Ergo si virtus tantũ valet, vt
 ijsdẽ ipsis, quorũ cupiditatibus infesta est, admira-
 tionẽ ingentẽ commoueat: quid conuenit asserere, nos
 laudẽ non natura & splendore suo, sed studio & cu-
 piditate nostra metiri. Si enim ita esset, qui turpi
 voluptate ducuntur, nullo modo continentia pul-
 chritudine mouerentur. Neq; qui alienũ appetunt
 innocentiam laudarent, neq; scelesti & impuri casti-
 tatem religionis extollerent. Quod quã falsum sit
 satis esse probatũ arbitror. Quancũ in re minimẽ
 dubia confirmanda longior fui, quã fortasse conue-
 niebat. Nihil est enim magis perspicuũ, quã uni-
 versum genus humanũ in virtutis laude miscẽ
 consentire. Et hoc sit vt dictũ est, non lege, more aut
 instituto, sed insito nature iudicio. Vt enim solem
 lucere, ignẽ calere sentiunt uniuersi: ita mortales
 omnes, quantumvis impuri, iudicant virtutis ex-
 cellentiam esse admirandã & predicandã, & om-
 niũ studio complectendã. Nam ad id quod dixisti,
 infames homines & impuras mulieres in ludicris aut
 flagi-

flagitiosis artibus exercendis certo laudis premio affici solere, iam responsum est, turpitudinem ipsam per se a nemine laudari posse: sed illud aptum atque concinnum, quod in forma, in cultu, in motu, in gestu denique corporis enitescit. Qua tamen honestatis similitudo non tantam vim habet, ut impuras artes vulgo laudabiles efficiat. Numquam enim et probrium obijcerentur, si hominum vulgus existimaret, alicuius expetendi decoris laudem in illis esse sitam. Quod autem ad Sisyphium & Autolycom & Ulyssen attinet, intelligi oportet non in illis vanitatem, sed sapientiae speciem fuisse laudatam. Sapientis enim hominis officium existimatur, multa dissimulare, multa etiam interdum Reipub. causa simulare, & hostes insidijs callide circumuenire. quibus artibus apparet, tres illos priscis temporibus nobilitatos existisse. Nec tamen Homerus quamuis multa praeclare dicat, est in omnibus audiendus. Multa enim mentiuntur Poetae, ut est in veteri proverbio, Cum igitur ut ad propositum rideamus, exploratum sit tantam esse admirationem virtutis, tantum ipsius honestatis splendorem, ut tyrannos etiam, homines feroces & humano generi pestilentes commoveat: quid de populo tandem universo existimandum est? Costat enim ex ijs, qui nec insigni scelere comminari sunt, nec rursus egregiae virtutis specie commendati, virtute namque excellētes multis annumerari non possunt: & qui insigni aliquo scelere publicum otium perturbant, omnium consensu a vitae communione repelluntur. Est igitur populus multitudo collecta ex ijs, qui vel aliquam officij mediocritatem sueri possunt, vel in leuiore aliquo flagitio versantur. Hic tu quantum oratione consumpsisti: in accusanda libidine populorum, in amentia multitudinis insectanda, in communibus vitiis flagitijs describenda? In illa verò

ex

explicatione civilium seditionum atque publicarum calamitatum exultavit oratio tua, omnem antiquitatis memoriam repetens atque demonstrans, omnia imperia populorum amensia & scelere concidisse. Sed mihi crede, habuit multum iniquitatis accusatio tua. Prætermisus enim bonis populorum opera & industria constitutis, in eorum tantum malis enumerandis, visisq; omnibus seligendis versata est. Quid enim queso fuisset ad humanam vitam præsidium & cultum vtiliter inuentum, si non multitudinis labor & manus accessisset? ut enim hic omittā terræ culturam, ædium extruções, urbium munitiones, curationem valetudinis, navigationem & artes innumerabiles, ad vitam sine cura degendam populi ipsius ope, & diligentia constitutas: rectè profectò vivendi disciplina, mores & instituta nulla fuissent nisi hominum multitudo iure sociata unum in locū convenisset. Nam si homines in silvis dissipati bestiarum more vagarentur, quis humanitatis cultus, aut quod verecundiæ signum in rebus humanis existeret? Civitates igitur iudolem adolescentium exciterunt, atque paulatim hominum ingenia excolentes, ad honestatis splendorem instruxerunt. In illis religio & officium ortum est, ibi iustitiæ lumen eluxit, ibi magnitudo animi, ibi modestia & reliquæ virtutes existere. Quin etiam artium maximarum studium, occultarumq; rerum investigatio & inuentio nulla esse potuisset, nisi prius sumorum hominum ingenia fuissent civilibus institutis mansuefacta, & exculta ad rerum naturam acriori mentis acie perspicendam. Neque solum hoc præstat civilis cultus, ut homines agresti vita ad humanitatem traducti, facilius humanarum atque diinarum rerum cognitionem capiant, verum etiam ut securè atque commodè vitam in naturæ peruestiga-

zione consumant. Nullo enim modo summi viri sapientia studia colere potuissent, nisi multitudinis ope eorum vita muniretur, multorumq; hominum inuenta ingentem illi materiem ad naturæ explanationem suppeditarent. Omnes igitur artes, quarum præsidio vitam sustentamus, & vum bestiarum, imbruium, hostium arcemus, & animum sapientiæ disciplinæ excolimus, atque postremo homines sumus, ipsius multitudinis ope inuenta atque perfectæ sunt. Hæ tam multe utilitates quam tandem ratione a populo manare potuissent, nisi fuisset innatus omnibus insignis quidam pudor, & publicæ incolumitatis appetitus? Quis enim queso est in populo legibus atque moribus constituto, qui a charitate humani generis abhorreat? Nec enim solum liberos, parentes, propinquos, sed ciues etiam atque adeo genus humanum sibi naturali amoris fœdere sociationem vident. Quàm dociles autem sint ad omnem rectè viuendi disciplinam, si modò rectores habeant & prudentia graues, & publicæ incolumitatis amantes est explicatu difficillimum. Mirum enim est, quàm omnes magistratus & principes vereantur, & viros omni virtute præstantes obseruent, usque adeo, ut excellentis hominis conspectu furor omnis confidat, & incendium seditionis extinguatur. Quod Vergilius elegantissimè describit,

Magno (inquit) in populo cum sepe coorta est
Seditio, seuitq; animis ignobile vulgus:

Iamq; faces & saxa volant, furor arma ministrat.
Non potuit magis ante oculos ponere turbulentiæ
discordiæ tempestatem. Sed videte illius sedandæ facilem & expeditam rationem.

Tum pietate grauem, ac meritis si fortè virum quem
Conspexere, silent, arreptisq; auribus adstant.

K.

Jlle

Ille regit dictis animos & pectora mulcet.
 Cernis quāsum habeat authoritatis apud populū,
 furis etiam ad tetrum & immane facinus excita-
 rum, prudentiæ, constantiæ atque probatæ opinio?
 Non est necesse id exempla confirmare. Plenæ histo-
 riæ sunt, neque est quicquam magis peruiulgatum,
 quā prudentium & grauium hominum autori-
 tate populi furores omnino comprimi, & turbidas
 seditiones extingui. Quid illud? nōne magnū
 argumentum est, nihil esse apud populū virtute il-
 lustrū, quod eos magnificiat, qui præstantium ho-
 minum testimonio comprobantur? Non enim me-
 diocrem laudem inueniunt ij, qui se ad claros &
 spectatos viros adiungunt, & ab illis diliguntur.
 Hos itaque multitudo statim incipit admirari, quā-
 vis nondum eorum recta studia perspiciat. Satis e-
 nim ad magnū decus existimat esse, datum illis a
 summis hominibus, virtutis & industriæ testimo-
 nium. Hoc animaduertentes Poëta, fecerunt eos
 quos ornare volebant, quorundam Deorum familia-
 res, ut Vlyssē Mineræ, Æneam Veneris, Hippo-
 lytum Dianæ, ut multitudo in tanta gloria ponens
 approbationem hominum virtute præstantiū, tanto
 magnificentius de illis iudicaret, quos audiret fuisse
 Deorum familiaritatibus implicatos, quantum di-
 uina sententia hominum iudicijs antecellit. Ergo
 cū omnes homines maximam quidem laudem ar-
 bitrentur esse, a diuina mente probari, proximā
 autem a viris diuinis in pretio haberi: quid est ma-
 gis perspicuum, quā omnes ad virtutis &
 scientiæ laudem conspirare? Nam quod aus popu-
 lum ingratiū semper & improbum in ciues bene me-
 ritos extitisse: si rectē iudicare de omni causa veli-
 mus, eion certē huius insudiæ crimine liberabimus.
 Eas enim calamitates quas viri excellentes in libe-
 ri

vis populum hauserunt, magna ex parte reperimus paucorum perfidia illas multitudine reclamante. Obijt in carcere Miltiades, in quem fuit non populo, sed Xanippo accusante deductus. Populum enim in iudicio valde propitium expertus est. Theramenes triginta tyrannorum iussu venenum sumpsit inuiso populo, necemq; illius ægerrimè ferente. Haussit in ea ciuitate venenum Phocion, calumnia paucorum Macedoniæ regibus gratificans: at vniuersa ciuitas ob illius mortem in luctu versata est. Quid Socratis necem? Quid Xenophontis exilium? Quid Demetrii fugam? aliorumque hominum industria præstantium exitus miserabiles oratione cõplectar? Parumne constat, eos omnes fermè inuita multitudine in clades illas incidisse? Quantum marorem, ut de Romanis loquar, exilium Cæcilij Metelli Numidici, gentiliæ Metelle, tui, ciuibz vniuersis attulerit, quantam rursus voluptatem ex illius restitutione cuncti ciues exceperint, dici vix potest. Fuit Clodij conductus operis in exilium pulsus Cicero: at illius discessu omnis ciuitas incredibili dolore confecta fuit. Quid de illius restitutione dicam, tanta totius Italiæ gratulatione celebrata? Quanto amore populus vniuersus Cato, Paulus Marcellus, Scipiones, & omnes egregios viros complexus est, ut eorum casus & incommoda dolenter tulit, quàm græta voluntate fuit semper summorum hominum memoriam persequas, doctorum hominum scripta declarant. Quare Africanum illis superiore valde aduicor, Linterni patriæ, quæ illi amplissimis honoribus auxerat, prætulisse. Quia etiam tradunt morientem præcepisse, ut sepulchrum sibi in eo ipso loco, quæ exilio voluntario delegerat, edificaretur, ne ossa illius ingrata patriâ contingeret. O vocem tanto viro indignam! Tunc ingratam

patriam appellas eam, quæ te tantis beneficijs ornavit? Illa te admodum iuvenem in summo imperio locavit, eadem summis viris gloriam & dignitatem tuam imminuere cogitantibus, incredibili studio resistit: quin etiam eo ipso die, quo erat tibi iudicium subeundum, suum erga te studium declaravit, cum deserto foro, neglectus tribunus & insigni contumelia vexatus, te omnia templa salutem prosequuta est. Si patriam appellas duos Petillos, qui tibi diem dixere, non recusato quo minus eam ut ingrati & inmemorem, scelere condemnes. Si autem patria est universa civium multitudo, cum hæc te semper ornarit, & auxerit, tuæq; dignitatis amplitudini nullo in loco defuerit, non in ea gratum animum, sed in te prudentiam requiro. Idem, quod de Scipione diximus, de omnibus ferme præstantibus in Rep. gubernanda viris dicendum est. Vix enim fuit unquam egregius homo, qui non populo egregie charus existeret. Aus præterea, populorum amentia civitates & imperia corruisse. Verum id quidem est: sed ea ipsa imperia populorum opera & industria fundata & amplificata sunt. Non, inquit, sed paucorum consilio & sapientia. Fateor equidem. Sed si ea iusta causa est, cur populos ab ea laudis societate repellas, quod non per se, sed paucos secuti urbium fundamenta recenterint, & civilem societatem diutissime coluerint: eadem ratione defendam non esse verum, causam publicæ calamitatis populis attribui. Non enim per se, sed paucos sequuti omnia perdiderunt. Quæ igitur invidia est, id illis crimen inferre, quod præcipue pertinet ad principes, eorum inscitia ad suam dominationem intemperanter abutentes: & laudem illis cum principibus communem, ad principes universam transferre? Si verum itaque futuri, & rectis populorum studiis vitia pen-
sare

fare velimus, multò plura bona quàm mala reperimus rebus humanis fuisse opera multitudinis importata. Quæ quamvis interdum turbetur, & in perniciem irruat, ducta tamen sepe ipsius honestatis splendore a flagitio reuocatur. Vt enim mare diutius sedatum atque tranquillum, quàm tempestate concitatum animaduertimus: ita populum diutius quietum, quàm seditione commotum aspicimus. Hanc tu populi causam situeri voluisses, quantum campum haberes in quo oratio tua posset excurrere, & quomodocunque vellet liberè vagari. Facile enim posuisses, quæ tua copia est, infinitis exemplis ostendere, quantus amor honestatis fuerit sæper omnibus populis ingentis. Atque primum res ab Atheniensibus gestæ (nescio enim quomodo ciuitatis illius, omnium disciplinarum altricis exempla, libentius vsurpamus) ingentem tibi materiam afferrent. Commemorares enim, quàm sepe omnis populus honestatis tuende gratia extremum discrimen adierit: quàm illustres contentiones pro iustitiæ defensione, & totius Græciæ libertate suscepit: quanto impetu, & ardore cum summo fortunarum omnium periculo supplicibus operam attulerit. Quòd si Spartam orationis ipsius cursu & impetu delatus esses, quàm multis & quàm memorabilibus exemplis disputationem locupletare posuisses? Explicares enim puerorum institutionem, studia iuuentutis, ipsius senectutis grauitatem, vniuersiq; populi in virtutis studio consensionem. Tum ea quæ Lacedæmoniorum multitudo pro Græciæ defensione fortiter atque laudabiliter gessit, quæ rectè, temperatè & constanter administravit, luculentius exponeres. Jam Romæ gentis mores & instituta, quàm amplam orationis segetem tibi supeditarent? Quæ enim tanta fides, tanta iniuriarum

di religio, tantum honestatis studium in vllis vquam fuit? An tu credis fieri potuisse, ut populus ille tam longè latèque imperium augetet, idque tã multis annis conseruaret, si non artes praeclarae, quibus erat instructus, multis partibus eiusdem virtutis superassent? Nullo modo mihi crede, non ducò imperium augete, sed ne ciuitatis quidem vnius opes diu tueri potuisset. si plus apud eum libidinis & igniuiæ turpitudò, quam laus industrie & continentiae valuisset. Nihil enim est, quod sine virtutis & modestiae praesidio possit esse diuturnum. Vt autem hìc Gallos & alios populos verum gestarum gloria florentes omittam, quomodo tu Hispana nationis facinora verbis extolleret? ut singulas res vniuersa Hispania consensu contra Christiani nominis hostes susceptas exornaret? Diceret enim, quanta virtute Hispani pro religione dimicarent: quanta contentione patriam defenderint: quanta fide reges & principes amplexi fuerint. An tibi homini eloquentissimo, in tã vera & expedita causa oratio defuisset? Quam autem similitudinem trisculentæ bestiae induci, alienam puto. Non enim ut inuitis bestiis atque recusantibus sint iniecta vincula: sic hominibus leges impositae. Homines enim non vis, sed ratio impulsit ad leges accipiendas. Rationi autem iniici vincula non possunt. Quae vix enim quæso multitudini inferri potuit? Aut quò supplicij metu vniuersum populum coges legibus obedire? At constat sepe numero multos, ut patrijs legibus obtemperarent, ad non dubiam mortem concurrisse. Vnde in Spartiatas, qui apud Thermopylas duce Leonide ceciderunt, extat illud Simonidu Epigramma a nostro Cicerone versum:

Dic hospes Sparta, nos te hìc vidisse iacentes,
Dum sanctis patriæ legibus obsequimur.

Ergo

Ergo qui ut legibus parerent, mortem expetiuerunt, eos certe constat non metu coactos, sed honestatis amore ductos, ad quam eos leges erudiebant, seipso in vita discrimen intulisse. Nec enim si hosti cessissent, erat illis aliqua pena præter ignominiam subeunda, quam ut vitarent, sanguinem suum patriæ largiri voluerunt. Hoc etiam de multis alijs nationibus affirmari potest, quæ usque ad extremum spiritum pro institutis patriæ decertarunt. Hoc ipsi autem est magnus argumentum docilitatis ad honestatem, quod uniuersi populi leges vereantur. Sunt enim magistra morum, & officij disciplinam continent. Sed eas, inquit non esse grauius & honestis, sed flagitiosis hominibus scriptas. Equidem ut fatear eas non esse perfectis hominibus impositas, ita nec ijs qui omnem moderationem repudiant, scriptas esse defendam. Hoc enim est illis propositum, ut humanum animum ad omnia virtutis officia natum, sed domesticis interdum vitijs a natura discedentem, ad naturam suam reuerti cogat. Nam duplex est animorum cultus. Vnus positus est in Philosophia, qua splendida ingenia sapientiæ opibus excoluntur: alter in legibus & institutis, quibus imperfecti & mediocres homines ad officium erudiuntur. Quod enim præstat altissimus animis altissimarum rerum cognitio, hoc, licet non eodem modo, præstat multitudini disciplinæ ciuilis institutio. Vtraque enim facultas id efficit, ut ratio coërceat temeritatem. Ut igitur qui apti sunt in sapientia disciplinam, Philosophiam colunt, ut sapientes euadant: ita qui nondum moribus rectè constituti sunt, natura iam propèsi sunt ad honestatē, legibus viuientes in dies honestiores fiunt. Sunt enim leges, prescripta rationis ad officium impellentia, & a flagitio multis modis auocantia. Partim enim

sceleratos homines de medio tollendo, partim mediocre, homines ad honestatem premio laudis incitando, multitudinem bonam & obsequentem efficiunt. Vt enim medicina refecat interdum partes insanabiles, ne earum contagio totum corpus inficiat: ita leges extremo supplicio inexpiabile scelus comprimunt, ne ex illo quasi quadam lues ad universam Rempublicam permanet. Et quemadmodum, ut in eodem simili verfer, ubi salus omnino desperata est, ibi nullus medicinae usus esse potest: ita si mores publici fuissent omnino corrupti, nunquam fuisset in scelera vindicatum. Nam neque curatio desperatis adhibenda est, neque corruptae partes excindendae, si totum corpus est similiter affectum. Hic tu populum ipsum, quasi belluam immanem, inuitam atque repugnantem, legum claustris inclusam esse vis. Quasi non ab ipsis populi expertae leges, atque comprobatae sint. Aliter enim, cur tanti honores Lycurgo apud Lacedaemonios publico omnium consensu decreti fuissent? Cur apud Athenienses Solonis nomen in tanta laude floruisse, qui leges a sapientissimis hominibus laetis describerent? Cur omnibus, qui leges dedere, summa rerum omnium potestas permissa fuisset? Omnes enim constat in suis ciuitatibus principatum tenuisse. Omitto illa antiquiora de diuinitate credita, Mercurij apud Aegyptios: de Minos, & Rhadamantho, qui filij Iouis habitus sunt: de multis alijs legumlatoribus, qui fuerunt populorum opinione in deorum numero repositi. Velim igitur mihi dicas, quenam bellua immanis virtula expetiuit unquam, aut diuinos honores habuit illi, a quibus alligata est? Quid illud? Multa enim in publico more posita pro lege habenda censent illi, quos auctores habes. Sic enim, ut alios omitiam, vestier

Fu-

Julianus ait. Cum ipse leges nulla alia ex causa nos teneant, quam quod iudicio populi receptæ sint, merito & ea quæ sine ullo scripto populus probauit, tenebunt omnes. Ex hac Juliani sententia, quam reliqui omnes sequuntur, apparet, quantum sit publico iudicio tribuendum. Nunquam enim viri grauiſſimi atque prudentia præſantiſſimi, tãti feciſſent vniuerſæ multitudinis approbationem, niſi acutè vidiſſent, illius voluntatem eſſe plerumque cum honeſtatis ſtudio, legumque prudentia miſciſſe congruentem. Quod ſi lex eſt ut placet Demotheſi, Deorum inuention atque munus, aut ut inquit Ariſtoteles, mens omni perſurbatione vacua, & quæ de cauſa diuina: conſtat, populi morem & legem ratam efficere, & pro lege reputari: efficitur planè, populi plerumque iudicium cum diuina mente conſentire. Quod igitur tu pro argumento ſumis ameniſſiæ popularis, id maximè populi pudorem & veracundiam confirmat. Continent enim leges, quibus populi deuincti ſunt, totius honeſtatis diſciplinam, vniuerſamque Reipub. ſtationis præſidio ſuo communidunt. In quo autem inuidiam ex tyrannorum immanitate populo concitare voluiſti, parùm mihi uſus eſt attendere quantum iudicium honeſtæ indolis in populis extiterit, tunc etiam cum tyrannos publico præſidio armabant. Quantum enim ſi multitudo ad honeſtatem propenſa, ex eo perſpicitur, quod nemo unquam ad eam aſſu capiendam acceſſit ſine virtutis egregiæ ſimulatione. Quis enim unquam tyrannidem affectauit, qui non prius omnem contentionem in eo adhibuerit, ut vir virtute excellens, & publicæ incolumitatis amans haberetur? Quemadmodum enim aucupes aut eſca, aut fiſtula aues alliciunt, atque tandè improuidas illaqueant: ita qui populum inſidijs opprimere ſtatuit,

K.v.

hoc

queant: ita qui populum insidijs opprimere statuerit, hoc primum aucupio simulate virtutis sibi utendū putant. Nunquam profectō malitiosi homines hac arte sibi populum capiendum existimarent, nisi intellexissent illum virtutis specis delectari. Ergo si populi voluntatem respicias, videbis eum tunc etiam, cū ad homines improbiſſimos omnes opes Reipublice deferbat, plurimum virtuti tribuisse. Nō enim illos, sed virtutem, quam esse in illis existimabat, ornandam esse ducebat. Idq; ubi primum dolū sentire potuit, apertē ostendit. Quantū enim odium in tyrannos, & quā immane concipiat quā inimicus & infestus sit omnibus qui simulate virtute populus illuserunt: explicari non potest. Multa dici alia possunt, ex quibus liquidō constet, quā sit ut plurimum omnis multitudo honestatis appetens & insensa turpitudini. Sed minimē necesse est. Hoc enim dico, cū populi mores immutati: perniciem Respublice minitantur: cū ciues perditū effrenataq; libidine furentes sese flagitij omnibus inquinant: cū, ut rerum humanarum conditio postulat, Reip. fatalis exitus appropinquat: tūc etiam omnium testimonio virtutis excellentiam comprobari. Te autem teste potissimum utar. Sic enim aū, nomina rebus immutari, malitiam appellari vulgō sapientiam, audacie virtutis nomen imponi. Si igitur tantum studiū existit in omnibus improbis occultandi flagitij, virtutumq; nomina captandi, nōne satis apparet eos omnes egregiē de virtute iudicare? Adde præterea, in periculo constituti optimorum auxilium implorant, metu autem liberati, eosdem e patrie finibus expellunt. Non cernis igitur, quantum in omni fortuna testimonium a corrupta multitudine viri optimi imperituri soleat? Nam qui in communi rerum omnium perturbatio-

ne, in rebus desperatis, cum ad delubra omnia confugiant, ut iram diuinam religione placent, a viris etiam bonis, quasi a quodam numine cœlesti auxilium implorant, iudicant certè in illis diuinam virtutem elucere. Qui verò secundis in rebus ciues bene meritos eiiciunt, aut in eos improbi sunt, quod intelligant eorum virtutem & continentiam pecuniariam cupiditati voluptatismq; libidini repugnare, aut inuidia ducti virtutis præstantiam equo animo aspicere nequeunt: si ut licentiam suarum cupiditatum obtineant, quid illustrius, quam declarari ab hominibus libidini deditis, sese præsentia hominis unius, tanquam luce solis offendi? Nec enim perditii homines de illo præclaram opinionem habent, quem flagitij testem habere non reformidant: si æstuentes inuidia egregios viros exterminant, eos planè iudicant esse diuinis copiis affluentes. Iis enim, quæ quisque contemnit, nemo inuidet: sed ijs quæ pulchra & eximia putat. Quid est igitur clarius, quàm in omni fortuna semper excellentem virtutem furiosi etiam populi consensu in laude versari? In vniuersum autem tria sunt, quæ aliquo tempore expressam laudem virtutis impediunt. Nam aut flagitiosa cupiditas incitat homines ad laudem honestatis obterendam, aut inuidia ad extinguendam, aut inicitia ad obscurandam. Cum enim ut primum de cupiditate loquar, animus æger quasi graui morbo oppressus, ad studium virtutis excitari nequit, sed nefarie voluptati constringendus dat, indignè patitur proprium scelus aliorum splendore coargui. Hoc igitur instigat homines amentes ad aliud facinus longè detestabilius obeundum. Interdum enim insidias optimo cuique, machinas omnes adhibent, ut eum aut interimant, aut exterminent, ut ita tandem possint per omnia genera

genera libidinum vagari. Vt igitur lucem oderunt, non quia parum iucundam aspectu, aut parum rebus humanis utilem existiment, sed quia suis interdum flagitijs eam aduersari conspiciunt: ita virtutem interdum nefarie persequuntur, non quia lumen illius parum coeleste atque diuinum arbitrentur, sed quia videns illud esse sceleri contrarium et inimicum. Ergo vt ad suscipienda flagitia opportunitate noctu vtuntur: ita luce virtutis amota, credunt se multo liberius peccaturos. Vident enim illius discessu, noctem atque tenebras quasi occidente sole futuras. Hac itaque flagitiosa cupiditatis immunitas est interdum impedimento, quò minus virtus pleno ore laudetur. Inuidia deinde quantum potest, eam infringere conatur. Est enim malum terribile, inextinguibile, execrandum, omnibus bonis infestum, vltis humanis pestilens atque mortiferum. Hac ubi animis hominum quasi furias quasdam immittit, ita eos amantissae praecipites exturbat, vt inimicorum etiam perniciem insidiget. Dum enim plerique dignitate principes esse cupiunt, idq; non tam industria excellens, aut acris virtutis studio, quam aliena laudis inuiminatione se assequi posse confidunt: omni impetu feruntur in eos, quos vident insigni dignitate praeditos, et quo adeò vt neque familiaritate, neque propinquitate, nec ulla denique conditione a tanta sceleris immanitate deducantur. Nihil est enim tam sanctum, nihil tam omni religione munitum, quod non inuidia violare soleat. Intimos enim sensus lacerat atque consumit, saniumq; dolorem efficit, vt menti lucem eripiat, & ab omni alia cogitatione ad virtutis exitium traducat. Hinc igitur doli, fraudes, insidiae, hinc tela comparata in bonorum pestem atque perniciem, hinc turbulentiſſima tempestates excitatae. Attamen
quò

quò maiorem dolorem capiunt homines perditissimi ex aliena dignitate, eo clarius indicium indicij sui dant. Nunquam enim tanta invidia aestuarent: nisi planè cernerent eas opes, quibus homines singulari virtute in omni genere redundant, esse laude immortalis dignas. Ergo neque flagitiosi homines, cum impune libidini atque dedecori servire cupiunt, nec invidi, cum aliena dignitatu aspectu contabescunt, aliter de virtute iudicant atque viri boni: quantum id omni ratione dissimulent. Considerandum tamen est, quàm brevis & quàm imbecilla sit illa fraus hominum aliena dignitate dolentium.

Quamvis enim primos impetus habeat vehementes, interposito tamen spacio consenescit, atque tandem vires omnes amittit. Illi enim ipsi, qui omnia effrenata libidine metiuntur, qui virtutem intueri nequeunt: eandem paulò post vi naturæ victi in omni ætate celebrandam, atque religione consecrandam existimant. Obscurumne est, ubi primum virtus ab omnium conspectu remouetur, omnem invidia summorem residere, & spectatos homines ab ipsis invidia requiri? Tunc enim omnes virtutem amissam lugent, tunc se bonorum præsidio orbatos esse queruntur, tunc cupiunt eos etiam, quos occiderunt, in vitam revocare, tunc eos laudibus in cælum extollunt. Sic igitur fit, ut omnes excellentes viri in multis maiore gloria florent post mortem, quàm in vita florebant. Tunc enim invidia impetu videbatur nonnunquam cursus veræ laudis impediri. Post mortem verò invidia prorsus extincta, & caligine ab omnium oculis dispulsa, mirum est quantus splendor virtutis omnium oculis obuersetur, & quanto consensu multitudinis efferatur. Restat ut de multitudinis inscitia differamus, quam tertiam causam esse dixi, cur interdum virtus in obscuritate lateat. Fa-

teor equidem imperitum vulgus in magnis erroribus
versari solitum. Multos enim videmus falsa virtu-
tis opinione commendatos, multos contra virtute
excellente præditos, eodem errore hominum in igno-
minia versari. Nam licet sapientes cum insipientibus
in virtutis approbatione consentiant, hoc tamen
interest inter utrosque, quod sapientes statim verè
& incorruptè iudicant, & vitia nomine virtutis
inuoluta perspicunt: insipientes verò id tardius af-
sequuntur, & prius aliquam inscitie pœnam luunt.
Vnde perspicitur, illis qui ad veram gloriam nitun-
tur, non modò perditorum hominum furore & inui-
dia multos labores esse perferendos, & ingentia vitæ
discrimina subeunda, sed etiam infamiam conspi-
endam. Quæ tamen intra breue admodum tempus
evanescit. Tanta enim est veritatis vis, tantum ve-
re virtutis lumen, ut omnem infamiam aut scelere
hominum, aut errore cõflatam debeat & extinguat.
Ita tandem fiet, ut homines etiam scelesti & impe-
riti bonos egregiè laudent. Non ita est, inquis: nam
cùm in omni genere rerum illi tantùm iudicare de
ijs rebus possint, qui sunt earum verum scientissimi:
fieri non potest ut populus, cùm sit virtutis ignarus,
rectè de virtute iudicet. Hoc quidem rectè dictum
fuiſſet, si sensus ille, quo honestatem laudandam &
amandam sentimus, ratione & disciplina, & non
potius natura, & quadam penitus insita notione
constaret. Omnes enim a natura informati, sapienti-
am, æquitatem & animi altitudinem cum admira-
tione suscipiunt. Quod insiciari non potes. Sed in-
sidias inquis fieri multitudini, & ita evenire, ut ho-
mines flagitiosi simulatione virtutis opes, honores,
imperia consequantur. Fateor equidem. Sed quero,
non possit aliquis dolus & fraudibus in diuturna
laudis possessione permanere? Minimè certè. Cur ita

tan-

*randem? Quia multa signa sunt, quae facile arcana
 mentis inducent. Nam cum oculi, frons, status, in-
 cessus, occulta mentis aperiant, tum multo magis o-
 ratio, omniaq; vitae consilia, quae semper natura co-
 gente cum mentis habitu consentiunt. Est enim ani-
 mus quasi fons perennis, unde omnis oratio & om-
 nes actiones emanant. Vbi igitur vitij redunda-
 uerit, multa necessario profluent, quae illius inclusas
 libidines ostentent. Quantum studium adhibuit
 Alcibiades, quam diu Spartae vixit, ut seueri & co-
 stantis hominis personam sustineret? Num eam tue-
 ri diu potuit? Non profecto. Insita namque libidi-
 ne concitatus, infinita flagitia concepit cum summa
 impuritate & impudentia. Quid Phalaris? Quid
 Dionysius? Quid alij immanissimi tyranni? Num
 cum populos specie lenitatis & clementiae delinire
 cuperent, insitam immanitatem dissimulare potue-
 runt? Quam multi perfidiosi, cum intelligerent ni-
 hil esse fide plausibilium, frustra se bonos viros esse si-
 mulauit? Quam multi natura et ingenio truculenti,
 frustra clementia famam aucupari conati sunt? Ve-
 luti ille Demea Terentianus, qui cum videret facilitate
 nihil homini esse melius, neq; clementia, eaq; de cau-
 sa blandi atq; benignè facere meditaretur, nullo mo-
 do potuit id, quod inuita Minerva conabatur, ad
 extremum usq; tenere. Ad naturam itaq; suam subinde
 redit, & cum maximè se cohibere vult, verba plena
 stomachi fundit: quale est illud. Effundite, emite, fu-
 cite quod vobis lubet. Nulla deniq; virtus, nullius stu-
 dii diu simulari potest. Aduersatur enim atq; repu-
 gnat ipsa natura. Quamuis igitur nullum esset ingeni-
 um in populo, scelus tamen tam multi signis seip-
 sum indiscans, negotium nullum esset inspicere.
 Quid, quod non est omnino hebes ad id, quod est me-
 lus intelligendum? Vt enim fatear, in rebus quae
 arti-*

artificio constant, multa ab earum rerum intelligentibus animaduerti posse, quæ imperitis effugiunt, id tamen in rebus quæ sunt communibus in fixa sensibus, accidere non posse defendo: quanquam in artibus etiam videmus eadem sepe numero doctis & indoctis probari. Quis enim est in populo, quem Francisci Mediolanensis eximij cytharædi cantus non incredibili suauitate demulsit? quem Michaelis Angelus Florentini tabula non admiratione suspensionem teneat? Legi nuper perbella Epigrammata summorum hominum in tabulam quandam, in qua erat Mendoza tuus, vir omnibus rebus ornatissimus, Cæsaris apud Venetos legatus, opera Titiani cuiusdam luculenter expressus. Existimasne fieri posse, ut illa pictura, quæ viros doctissimos & amplissimos commouit, non multitudinem etiam commoueret? Idem etiam in omnibus alijs artibus accidere videmus, ut qui excellentes artifices ab optimo quoque artifice iudicantur, iudicio etiam multitudinis excellent. Contrà vero si pictor aliquid imitando a natura discedit, si musicus vocem absonam, & paulo a numerorum ratione discrepantem emittit, omnes quâsumvis harum artium rudēs offendit. Quod si homines idiotæ de artibus illis sepe numero rectè statuunt, quarum intelligentiam sine disciplina assequi non possunt: quid de honestate discendum est, ad cuius intelligentiâ & cupiditatē non disciplina, sed natura instituti sumus? Si Aristidis ætate quæsisset aliquis Athenis, quis esset omni laude florentissimus, num aliter graues homines, aliter plebem fuisse responsurâ opinari conuenit? Minimè quidem. Omnes enim unum Aristidem propter virtutis excellentiâ admirabantur. Tempore Phocionis, quis bonorum opinione fuit illo virtutis & continentia fama præstantior? Quis itē fuit illi iudicio multitudinis anselatus?

Quid

Quid hic Camillum, quid Regulum, quid Africanum, & alios excellentes populi Romani principes commemorem? Quis enim erat Roma, qui non eorum virtute Romanū imperium nisi iudicaret? Sed minime necesse est in re perspicua confirmanda multis exemplis uti. Constat enim semper vulgus hominum constantiam, gravitatem, & animi magnitudinem suspexisse. Quod si aliquando aut vera virtus latet, aut vitia simulatione virtutis occuluntur: considerandum est, nec virtutis lumen diu obscurum esse posse, nec quicquam fictum aut simulatum indurture laude versari. Præclare igitur Socrates, ut est apud Xenophontem, eam tantum esse certam ad gloriam viam asserbat, quæ veritate muniretur. Hoc autem ita confirmabas. Fingamus, inquiebat, velle aliquem aulædum præclarum existimari, non tamen sit. Is cum illud musicum artificium imitari nequeat, reliqua omnia, quæ viderit fieri ab aulædus, summa animi contentione persequeretur. Primum igitur operam dabit, ut ad eorum similitudinem ornatu pulcherrimo instructus, & sequentium agmine circumfusus, in publicum prodeat. Deinde cum eos videat omnium sermone laudari multos etiam laudatores allegabit. Sed tandem aut nullum sui specimen dabit, aut si dare voluerit, sese ridiculum ostendet. Nec solum malus aulædus, sed impudenter arrogans esse convincetur, ingentesq; opes sine ullo fructu consumere. Hoc igitur tanto dedecore sine ullo emolumento, & cum omnium derisione concepto, quonam modo poteris reliquam vitam sine angore traducere? Idem eveniet illi, qui se summum Imperatorem aut optimum gubernatorem haberi velit, harumq; artium sit ignarus. Si enim, cum valde cupiat singularem de se opinionem multis afferre, fidem non fecerit, erit certe miser. Si autem fidem

L.

fecerit,

feceris, multò miserior. Nec enim poterit aut clauis sibi traditum tenere, aut exercitum sibi commissum moderari: & ita eos quos minimè vellet, funditus euerteret, & ipse cum insigni dedecore & ignominia peribit. His quidem verbis Xenophon ait solum fuisse Socratem nobiles homines ab inani gloria deterrere. Alibi verò sermonem a Cambyse cum Cyro filio habitum exponens, ita eos loquentes inducit. Sic statuit pater, inquit, Cyrus, nihil esse vtilius opinione sapientiæ, ad milites imperio continendos. Ego verò, inquit Cambyses, Quanam igitur ratione perficiam, ut me omnes sapientem opinentur? Una est, inquit, via ô fili, ad illustre sapientiæ nomen in quoque genere consequendum, sapientiâ ipsam complecti. Quò quidem in res singulas inquirens, verum esse deprehendes. Si velles enim te bonum agricolam aut equitem, aut aulæ dū existimari, non tamen esses, aut aliam quamvis artem profiteri instituisset, cuius esses omnino rudis, vide quàm multa tibi fuissent excogitanda, ut eam quam velles opinionem populo commoueres. Atqui si cum multis egisses, ut te laudarent, ut videlicet ea via falsa illa confirmaretur opinio, & magnifico cuiuslibet artis apparatu expectationem multitudinis excitasses: ubi primum tui periculum fieret, inscitia tua conscientia omnium conuicta teneretur, & apertissimâ insolentiæ crimen sustineres. Hactenus quidem Xenophon. Cuius sententia videmus quàm sit inanis eorum conatus, qui dolo atque fallacijs ad gloriam adspirant. Erunt quidem illi aliquo tempore in oculis populi, & opibus atque gratia florebut. Sed ubi primum insidiæ detectæ fuerint (neque enim animo conceptum scelus dissimulari diu potest neque latere) summa infamia deformabuntur. Sola igitur vera virtus firmam & stabilem gloriam efficiet.

Magna

Magna enim est viâ in virtute, magnum robur & inuictum, nempe quæ nec perditorum hominum iniurijs infringi, neque inuidiæ telus obrui, neque insensua multitudinis obscurari possit: sed ita semper cum scelere & amentia congregatur, ut clarissimum triumphum agat, lumenq; suum tandem omnium oculis conspiciendum exhibeat. Ergo cum neque flagitiorum omnium inuisa seditas, neque inuidiæ detestabilis immanitas, neque imperitiæ multitudinis amentia possint ullo modo laudem honestatis diutius impedire, nihilq; sit aliud quod laudi virtutis officiat: eueniat tandem necesse est, ut virtus omnium improbiſſimorum etiam confessione summus laudibus effertur. Hæc est illa gloria, quam expetendam iudico. Nihil est enim a virtute perfectum, quod non sit omni studio complectendum. Illa verò fallax & inanis, quæ se huius imitatricem esse cupit, quamvis illi nemo resistat, per se tamen intra breue tempus euanesceat. Nullas enim vires falsum habere potest ad permanendum. Hæc est illa, quæ miseros homines afflictat, quæ populo supplices esse facit, quæ scelera infinita suscipit, quæ ciuitates & imperia conuellit, inani, furiosa, turbulenta, dignitatis appetens, & nunquam in vlla dignitatis parte versata. Huius tu quidem vitia grauiter infectatus es, sed oratio tua immerito inanis gloriæ flagitia ad ipsam gloriam tranſtulit. Quod quidem perinde est, atque si quis humana figuræ e luto fictæ vitia colligens, eaque in hominem conferens, probare veller, hominem esse lutum & fragile, mente & ratione penitus carentem. Ista enim gloria, cuius scelera complexus es, non magis in gloriæ ratione n cadit, quam homo e luto & argilla fictus in hominis rationem. Tuis autem definitionibus uti libet. Vis enim gloriam esse cõsentit-

tem vniuersi populi laudem, opinione excellentiæ decoris excitatam. Viri igitur tibi tandem gloria affluere videntur? Illine, qui e blandis suffragijs in opinionem suorum ciuium irrepunt, an illi potius, qui laudem non ambiciosè flagitantes, ab omnibus tamen & ciuibus, & peregrinis miris laudibus efferuntur? Illi qui aura leuissimi & inconstantissimi rumoris exultant? An ij, quorum laudem nulla cõsequens ætas obruet? an illi postremò, quos imperissantiũ ad breue admodum tẽpus inanissimo plausu prosequuntur? an illi potius, quos paulo post omnes ciues & peregrini, prudentes & imprudẽtes boni & improbi sũt eximjs laudibus ornaturi? Est enim virtus grata multitudini, iucũda bonis, improbis admiranda, & contra omnia inuidiæ tela undique munita. Eam itaque solam gloria stabilis & firma consequitur. Contrà verò, qui virtutis expertes sunt, frustra ad gloriam nituntur. Meritò igitur eos ita pudet istius leuitatis, ut interdum gloriæ studium in concione profiteri non audeant. Est enim fœdum & flagitiosum, gloriam sine virtute consecrari. Illa igitur oratio, qua ambitionis indignitatem, insidias, egritudines, humiles & fractas exanimationes elegantissimè descripsisti, nullo modo gloriam labefactat, nẽpe quæ non in ambitione, sed in eximia virtute consistat. In quo verò ais, sapientiæ studia contemni, sapientiã tuam requiro. Si enim quid primo impetu vulgus exquirat attendimus: facere eorum studia despici, qui neglectis diuinijs, spretis voluptatibus, omnem operam in naturæ peruestigatione ponunt. Si verò, quid tandem natura cogente laudare soleat: intelligemus omne studium esse gloriæ cupidis in sapientiã collocandum. Illi enim ipsi, qui primò præclara studia spernunt, paulò post animo repudiantes ipsius sapientiæ dignitatem, sapientes homines,

mines, ut aliquod cæleste numen intueretur. Si autem antiquitatis memoriam repetere velimus, videbimus omnes qui sunt habiti sapientia præstantes, amplissimis honoribus usos, eorumq; consilio res magnas administratas. Ut enim a poetis ordiamur, quis ignorat in quanto honore fuerit apud Thebanos Tiresias? Calchas verò apud uniuersos Græcos, qui Troiani bellum intulere? Ex principibus autem Amphiaræus, Nestor, Palamedes, & Ulysses sapientissimi sunt existimati. Quis igitur illis temporibus fuit auctoritate præstantior? Achilles autem fertur fuisse traditus in disciplinam Chironi Centauro, qui fuit inter illius memorie sapientes numeratus. Ex quo intelligitur, quantum fuerit olim sapientiæ tributum. Nunquam enim Poetæ finxissent Achillem, quem diuinis laudibus ornare volebant, fuisse summis artibus eruditum, nisi animaduertissent, omnes mortales præclaras disciplinas admirari. Sed abeamus a fabulis. Quid Lycurgus? nonne sapientiæ admiratione tantum est auctoritatis assequutus, ut ciuitatem luxuria diffluentem legum feneritate deuinciret? Quid septem sapientes? Nonne in suis ciuitatibus principatum obtinuerunt, & Græciam uniuersam, bonamq; Asiæ partem sapientiæ nomine commouerunt? Athenis verò, postquam doctrinæ studia a paruulis initijs ad summam amplitudinem peruenere, quis populi suffragio vel exercitui, vel Reipublicæ præfectus unquam fuit, qui non esset idem omni doctrinæ perpolitus? quid hic referam amplissima laudis ornamenta, quibus Gorgias, Plato, Aristoteles, Xenocrates, Theophrastus, & omnes denique in Philosophia excellentes affecti sunt? Apud Persas autem Magi in tanta admiratione fuerunt, ut nemini regnare liceret, qui non fuisset prius eorum disciplinis instructus.

L. iij.

Quam

Quantus honos item fuerit habitus apud Aegyptios sacerdotibus, penes quos erat diuinarum & humanarum rerum scientia, explicari non potest. Romani longo tempore politiore doctrina caruerunt. Attamen quantum rerum cognitioni tribuerint, ex eo intelligi potest, quod vanissimam illam ex Etruria disciplinam, quae in augurijs & monstris interpretandis, & extis inspicendis posita erat, in summo honore haberent. Quare minimè mirandum est, postquam Philosophia Romam immigrauit, multitudinem maximarum artium disciplinas admiratam esse, nobilitatemq; ad earum cupiditatem vehementer exarsisse. Quid commemorem Affricanum illum, qui Carthaginem & Numantiam deiecit? Quid Lelium Sapientem cognominatum? Quid Scauolam & Brutum, atq; postremò ut alios innumerabiles omitem, Ciceronem nostrum, eloquentiae parentem, qui gloriam Romani imperij doctrinae praestantissimis muneribus illustrauit? An est obscurum, eruditos homines apud Romanos egregiam laudem & eximios honores fuisse disciplinarum omnium laude consequutos? Nec Romani solùm, sed etiam externi doctrinae commendatione fuerunt in eam ciuitatem accepti, atque summis honoribus ornati: qualis fuit Plutarchus. Cheroneus & L. Seneca alique permulti, quos esset infinitum recensere. Druides autem apud Gallos, Brachmanes apud Indos quantum multitudini admirationis attulerint est satis exploratum. Exponam vobis rem admirabilem & audetis fortasse non iniucundam. Sine ut scissis, regionem incolunt latissimam, in extremis orientis oris ad Septentrionem sitam, atq; Sythiae continuentem, i. e. ut multis in locis nunc primum rigent. Nostri autem cum maria omnia transmissi, & iniunctis armis omnia litora peruagantes, auream Cher-

Thersonesū, extremasq; oras India præteruēcti, fle-
 ſtunt ad ſeptentrionem, ad regiones mariitimas Si-
 narū naues appellentes. Ibi itaq; tandem conſiſtūt,
 atque finē ulterius nauigandi faciunt. Qui igitur
 ex noſtris aliquod commercii cum illis habuerint,
 aiunt vix eſſe ullam nationē ſiue vrbium magnitu-
 dine, ſiue ædiſciorū pulchritudine, ſiue victu cultuq;
 ciuili, ſiue ſagrans artium ſtudio, cum Sinarum na-
 tione comparandā. In libris autē ſcribendis æneis
 formis, quæ non ita pridem apud nos in uſu ſunt, illā
 infinitis propè ſecula vtuntur. Tantumq; ferūt a-
 pud illos tribus diſciplinis, vt non ſit ullo modo ſas-
 ſummi imperiū committi, niſi illi, qui ſe probaue-
 rit eſſe omni diſciplina cumulati. Nec enim in mā-
 dandis honoribus, aut generis, aut fortunæ rationē
 habent, ſed tantū diſciplinæ. Omnes igitur, qui prin-
 cipatū expetiunt, in artium ſtudia incumbunt. Vbi
 autem credunt ſe non pœnitendam progreſſionē fe-
 ciſſe, ad certos iudices huic muneri deſtinatos acce-
 dunt. Horū ſuffragio, aut vt indocti repelluntur, aut
 vt docti certu honoris inſignibus ornantur. Ex iſis
 deliguntur, qui minores iuriſdictiones adminiſtrēt.
 Qui autem diutius in ſtudio permanere, & in ma-
 ioribus diſciplinis verſari cupiunt, ubi certū cur-
 ſum abſoluerint, aliud iudiciū longè grauius ſube-
 unt. Iudicantur enim a viris multo doctioribus: iſis
 ſi ſatisfecerant, ad altiorem honoris gradū aſcendūt.
 Sic etiam licet iſis, qui ampliorem honoris ſpem ſibi
 proponunt, plures annos in ſtudio conſumere, & or-
 dinatim aia atque alia doctōrum hominum iu-
 dicia ſubire. Sunt enim plures ordines hominum,
 de ingenio atque doctrina iudicantium. Pauci
 autem ſunt, qui per omnes doctrina gradus ad am-
 pliſſimum locum aſcendant: cū multos præ-
 ſtans vis naturæ, non paucos fortunæ deficiant.

L. iij.

Hi

Hi tamen pauci summum imperium administrans, in summo rerum fastigio collocati.

H I C Metellus: *Si verum est, inquit, quod asseris Plaro, nempe eam Rem pub. beatam fore, quæ se Philosophis regendam tradiderit: Sine beati putandi sunt.*

ESSENT quidem, inquam, si fuisset Philosophia apud eos rectè constituta. Sed ut fama est, genus doctrinæ colunt multis erroribus atque magicis superstitionibus implicatum. In hoc tamen admirandi sunt, quod eos imperio summo præficient, quos esse iudicant doctrinæ laude præcellentes. Nā si tantum apud eos valet opinio sapientiæ, ut eius etiam inanem speciem summis honoribus afficiant: quid fecissent, si viderent aliquem veræ sapientiæ muneribus ornatum & instructum? illum profectò ut diuinum hominem atque e cælo delapsum, cum ingenti admiratione suspicerent. Si igitur, ut eò redeamus unde sumus digressi, omnes sapientiæ opinione præstantes in summa laude atque dignitate vixerunt: si doctrinæ studium non solum apud Græcos & Romanos, sed etiam in omnibus barbari nationibus semper floruit, atque dominatum est: satù constat, non disciplinæ studio gloriam imminui, sed potius amplificari. In eo autem quod ais, graues & sapientes homines minimè esse de fama atque existimatione sollicitos, valde tibi assentior. Sed id non accidit, quia gloriam despiciant, sed quòd sapienter intelligunt fieri non posse, ut gloria virtutem deserat. Nec enim Aristides, cum plausum vulgi contemnebat, gloriam contemnebat, sed temerarium illum populi motum, breui interiecto spatio cōsidit. Neque Fabius maximus, qui non ponebat rumores anse salutem, gloriā aspernabatur, sed leuè

& inanem famam negligebat, ut paulò post constanti omnium laude frueretur. Hoc est autem, quod dici solet, gloriam fugientem sequi. Necesse est enim, ut qui alia mente fontem gloriæ videt, & ita vulgi leuitatem contemnens ipsam virtutem, unde laus omnis emanat, consecratur, in vera & constanti gloria vigeat: & ita fit, ut laudem spernendo laude circumfluat. Qui sunt igitur anxii? Qui solliciti? Qui cum exanimatione humili atque fractâ omnes auras extimescunt? Illi qui errore hominum obrepunt ad dignitates. Nec enim ita sunt amentes, ut non intelligant, quàm infirma sint omnia, quæ fraude atque fallacijs innituntur. Ut enim qui in magna rerum omnium inopia se copiosum & lautum existimari vult, magna sollicitudine conturbatur, anxie reformidans, ne domesticarum sordium fumina in vulgus emanet, cum ea cura diutem hominem ne attingat quidem: ita necesse est virtutis, & sapientis expertes magna molestia torqueri, si cupiant gloriam adipisci, cum ij, qui virtutis opibus abundant, sine ulla huiusmodi cura atatem degant. Vident enim sese veræ gloriæ composites aliquando futuros, ex quo efficitur, nimiam in studio gloriæ sollicitudinem turpitudine vacare non posse. Satis enim apparet, non adesse virtutem, quæ homines quietos atque confidētes efficit.

L.v.

HIE.

HIERONYMI OSO-

RII LVSITANI

DE GLORIA

LIBER QVARTVS.

*V*Æ cū dixissem, paulum
conquieui, & rursū ita ex-
orsus sum: Satu opinor esse
demonstratum, gloriam non
ab errore vulgi pendere, sed
a lumine virtutis oriri: nec in
populi delirantis inscitia, sed
in exculta mentis acie sitam esse, nec sequi multi-
tudinis inconstantiam, sed esse stabili atque firma
in sede collocatam. Naturæ enim vi fieri ostendi-
mus, ut omnes mortales virtutem & sapientiam in
cælum fama atque sermone tollant: contrā verò
flagitia & scelera detestentur. Probauimus errorem
vulgi, quo sepe numero laudem tribuit indignū, esse
non posse diuturnum: & ita fieri, ut qui maximè
videntur gloriæ studere, eam minimè consequantur.
& qui primo interdum aspectu gloriæ expertes ap-
parent, insigni laude cumulentur. Nūc igitur con-
sequens est, ut breuiter explicemus, quantū fructū
rebus humanis afferat illius studium. Vt autē hinc
institutum sumamus, cū multa diuinitus in huma-
nis animis innata sint, nihil tamen habent vilius,
quàm ingentium pudorem & verecundiā. Est enim
pudor, vehemens quidā dedecoris & ignominie ti-
mor. Hunc autē timorē appellat Plato diuinū: est e-
nim custos omnium virtutum. Primum enim huius vere-
cundia lumen elucet in pueris, in ijs presertim, qui
clariore indole nati sunt, quos vix emus non tam do-
loris metu, quàm timore infamie & turpitudinis
offen-

deputari

gloria

offensione commoueri. Hic igitur infamia metus illos acuit, & in studio vigilantes efficit. Dum enim ab equalibus vinci turpe & ignominiosum putant, omnem laborem perferunt, & summam adhibent diligentiam, ut inter omnes excellent. Et ita fit, ut diu dedecus summo studio vitent, honestatem omni ratione conseruent. Postquam vero aetate progressi magis vim ipsius naturae despiciunt, quid est quod eos vehementius incitet in virtutis studium? Hoc enim timore impulsus, quidam artium maximarum studia sequuntur: alij militare disciplinam strenue colunt: alij ciuilia munera diligenter administrant: alij denique alijs eiusmodi curis intenti sunt, ut omnem dedecoris suspicionem a se remoueant. Cum enim videant nihil esse turpius infamia, nihil effeminatius a nimio languore sedari: nullum laborem aut periculum dedecoris vitandi gratia recusant. Vides igitur quam utile sit hoc insitum odium turpitudinis? Qui enim ita affecti sunt, ut dedecus exhorreant, non umbra & otio languescent, non luxuria & molitia disfluent, non auaritia sordibus inquinabuntur, non hostis aspectu perculsi & abiecti fugiunt: sed omnibus se periculum exponunt, & omnem aetatem honestis in actionibus consumunt. Quod si illis ea detur opus, quae (ut est in fabulis) data fuit Achilli, velintne potius pro patria dimicantes cum gloria mori, an vitam cum rerum omnium affluentia, & sine ulla dignitate ad extremam senectutem perducere: non est dubium, quin obscura vita mortem claram anteponant. Hic etiam pudor senes a leuitate, libidine, & incostantia deterret, animo reputantes, nihil esse temeraria libidinosaeque senectutis flagitiosius. Ut igitur nihil est in vita tetrius imprudentia, ex ea enim omnis effrenata libidines existunt: ita nihil poterit ad virtutem colendam pudore vitium inueniri. Pudor autem quid aliud est,
quam

quàm vehemens motus animi dedecus repellentis, ad laudem & gloriam aspirantū? Ex quo efficitur, omne studium honestatis cupiditate glorię contineri. Illud deinde quantum est? Nemo enim vel laborem excipere, vel voluptatem respicere, vel vitā negligere potest si non sit laudis & glorię suauitate delinquitus. Cum enim a natura sic instituti simus, ut dolorem vitemus & voluptatem asciscamus, euenit necessariō, ut magna pars hominum omne officium voluptate metiatur. Nec enim sapientes sumus, ut statim ipsius honestatis pulchritudinem cernere valeamus. Præclare Plato beatū fore prædicat, cui vel in senectute contigerit sapientiam adipisci. Unicam igitur præclarę institutionis rationem esse censet eam, quæ in recto dolore, & in honesta voluptate consistit. Dolorem autem rectum eum esse statuit, qui e turpitudinis infamia capi solet: honestam autem voluptatem quam magnitudo laudis efficit. Præcipit igitur sic institui pueros & adoleſcentes, ut ignominia quàm maximè doleant, & laude quàm maximè delectentur. Hęc Platonis sententia sequenda est omnibus, qui suos in officio continere cupiunt. Aliter enim frustrā opera suā consumunt. Nemini enim persuaserū, ut voluptatē spernas: ut autem voluptati fluxa atque nefarię, stabilem & honestam anteponas, persuaserū. Nemo inducet animum, ut dolorem appetendum iudices: ut autē breui & exiguo dolore ingentem effugiat, inducet. Possunt enim bene informati animi faciliē videre, quàm inanis & fluxa sit corpore percepta voluptas: & intelligere, laudē honestis laboribus emptam, firmā & constantē voluptatē efficere. Turpi itaq; voluptate libentissimè carent, ea compensatiōe, ut verā laudis dulcedine perfruantur. Sic etiā illius doloris vis audi gratia, quem admissū dedecus

inurit, omnem do'orem libenter excipiunt. Quas enim vigiliis, quos labores non perfectunt ij, quos laudis suavitas ad disciplinarum studium inflammat? Quere ab ijs, qui summā eruditionem in omni literarum genere consequuti sunt, an potuissent unquam ad eum gradum aspirare, nisi fuissent a principio dulcedine laudis inuitati? Negabit apertè Iacobus Sadoletus, vir omnibus literarum laudibus abundans, & insigni eloquentia præditus: negabit Petrus Bëbus, qui res Italas, ut audio, clarissimis ingenij monumentis illustrat: negabit Contarenus, vir omni doctrinæ genere atque Philosophiæ laude cumulatus: negabunt denique reliqui eiusdem ordinis principes, qui sapientiæ studia colunt. Hoc autè fatebuntur multi viri eruditione præstantissimi, quos esset infinitum recensere, sese hac laudis iucunditate delinitos omnes labores sustinuisse. Hoc idem tute ipse fateberis, & omnes denique, in quibus idem ardor existit. Magnum est enim voluptatem aspernari, blandimenta naturæ respuere, vitæ cursum in corporis labore, & in animi contentione conficere. Laudis igitur illecebris opus fuit, quibus animi a flagitiosa voluptate ad honestam traducti, neque laborem neque dolorem ullum sentirent. Tanta enim est gloriæ dulcedo, ut illa semel capti, quamvis sapientes non sint, nullis inuidiæ telis infringi, nullis fortune tormentis debilitari possint. Licet igitur omnes malorum tempestates sibi subeundas animaduertāt, non tamen eorū metu deterrentur, quò minus omnē operā curā & cogitationem in unam virtutem conferant. Crede mihi, ferre tantam contentionem animi non possent, nisi voluptate eximia laudis allecti fuissent. Multa sunt a nostris (dicam enim audacius) tanto animo suscepta atque perfectæ, ut omnem pensè antiquitatem obscurant. Ut enim alias præ-

præclaras contentiones omittam, illud certe facinus
 stupendum est, homines neque multitudine, neque o-
 pibus abundantes, omnia maria transmississe, Indi-
 am & suis, & maximorum Regum præsidijs opi-
 busq; vallatâ aperuisse, & in suam potestatem sum-
 ma belli contentione redeisse. Quid enim ego refe-
 ram ingentes classes hostium depressas, innumera-
 biles exercitus exigua manu fusos, Persas & Ara-
 bas multis in locis superatos: & ut nihil aliud di-
 cam, regionem immenso spatio a Lusitania distan-
 tem, e Solimani hostis potentissimi faucibus ereptâ,
 & contra ingentem Turcarum & Thracum mul-
 titudinem defensam atque conseruatam? Hæc qui-
 dem tanta sunt, ut impium facinus sit ea humana
 virtute, & non potius auxilio Christi, qui nostrum
 sæpe præsentiam suam declarat, adscribere. Sed si
 est aliquid humana fortitudini tribuendum, quæ
 tamen ipsa in diuini beneficijs numeranda est, ni-
 hil in nostris hominibus video, in quo tam multis
 gentibus excellant, præter eximiam laudis cupidi-
 tatem. Si enim ad numerum respicias, sunt paucis-
 simi: si ad belli apparatus aut rei militario scien-
 tiam, nullomodo cum Turcarum opibus & usu cõ-
 parandi: si ad aliorum auxilia, Turci omnia in il-
 lis terris pacata, nostris autem propter religionis
 diffensionem vehementer infesta sunt. Sed illud est:
 nostros veræ gloriæ cupiditate incensos, neque vul-
 nera, neque dolorem sentire, in gladios & flammâs
 irruere, omniaq; vitæ pericula dignitatis gratia ne-
 gligere. Hæc enim voluptas, quæ ex laude percipi-
 tur, illos adigit, ut ad mortem anxie oculos positam
 alacri sanè atque fidenti animo gradientur. Ex
 quo facile constat, laudis suauitatem non modo ut
 ait Cambyfes apud Xenophontem. summorum homi-
 num laborem leuiorem efficere, sed etiam optabilem
 atque

arque iucundum. Si igitur præstantium hominum ingenia multis laboribus & vigilijs lucem aliquam rebus humanis attulere: si viri fortes & magnanimi: ut patria consulere, vita non pepercerunt: si postremo aliqui ætatem in clarissimis studiis consumere, sapientiam assequuti sunt: id certè est studio & cupiditati veræ laudis assignandum. Ea enim primam ætatem allicit, & in virtutis stadiis incendit, donec paulatim animos ad ipsam virtutem per se colendam & amandam perducatur. Neque solum primus animi cursus & impetus ad laudem eos fructus affert quos diximus sed multo etiam maiores & uberiores effundit ipsa laus amplificata. Ex ea enim emulatio existit, quæ stimulus languentem animum excitat, & ad certamen virtutis accendit. Ut autem nihil est invidia pestilentius, in eo enim pugnat, ut non virtute propria, sed alienæ virtutis extinctione principem locum obtineat: ita nihil emulatione salutaris, nempe quæ non alienum decus obscurando, sed ad parem, aut maiorem laudem nittendo, ad summam dignitatem adspirat. Quod enim ferunt de Themistocle, quæ gloria Miltiades ipsi gloriavit, ut omnem ætatem in virtute consumeret: quod etiam antiquior fama de Theseo prodit, qui Herculem imitatus, bellum contra monstra omnia suscepit, pater latissimè. Incredibile enim est, quantâ vim habeat excellens virtus constanti omnium fama celebrata ad animos amore virtutis incitandos, & inflammandos. Quis enim est, quem non clarorum hominum gloria vehementer afficiat? quem a somno non suscite? cui stimulos non admoveat? Multos libidini deditos accepimus, qui summorum hominum claritate incitati, repente ad studiū honestatis exarserint. Quod minimè mirandū est. Quavius enim pars illa animi nostri, quæ cælestis habenda est, sit plerumque

*per laudem
dedit vobis
to invenit*

*rumque vitij in terram depressa, & quasi demersa: tamē ubi primū aliquam honestatis speciem inuenitur, ad memoriam suę naturę reuocata, amore honestatis accenditur. Quantum igitur potest, enititur, ut a vitij emergat, & quasi renatus pennis, quas nefaria cupiditates inciderant, in altum euolet. Inde autē oritur illa præclara contentio inter virtutis amatores excitata, dum nemo alijs æquo animo cedit, sed singuli potius dant obnixē operam, ut inter omnes excellent. Hoc autem certamine iniecto, quis nō videt quanta sit futura honorū affluentia? Illa enim ciuitas planē beata est, in qua non singulus figulo inuidet, ut ait Hesiodus, sed sapiens cū sapiente certat: iustus iustum emulatur, fortis cum forti virtutis præstantia contendit: modestus & continēs in eo laborat, ut omnes magnitudine continentie vincat. Sic enim fit, ut dum singuli sese ad virtutis certamen acuiunt, vniuersi tandem sint in virtutū omnium studio florentes. Ergo cū hæc illustris & honesta contentio, tantum utilitatis afferens, amplitudine laudis excitetur, quid tandem illa utilius in rebus humanis inueniri potest? Animum enim iacentem excitat, instruit, inflamat, omnium dolorum obliuisci facit, & ab omni alia cogitatione ad magnorum hominum imitationem, atque singulare virtutis studium traducit. Gloriam tu igitur, quæ tam utilis & fructuosa est, vituperare audeas? & eam sapientissimo cuique spretam, & inuisam esse contendes? Quomodo tandem, aut qualis erit iste sapiens, cuius omne studium in virtute colenda positum esse debet, si virtutis ipsius partum negligat atque pro nihilo putet? Poteritne fieri, ut quod ab ipsius honestatis fonte ducitur, non sit ipsum honestum, eaque de causa sapientibus expetendum? aut parum demonstrauimus, nullo modo gloriam alim-
de, quā*

de, quàm ab honestate nasci? Nihil inquis, esse magnū potest ijs, qui cœli spatia immensa mente definiunt. Quasi sit quidquam intra cœli complexum virtute magnificentius, aut maius decus in syderibus ipsis, quàm in pulchritudine mētis eluceat. Nam quod ais, eam prudentia repugnare, iam facili cerni potest, quàm id sit ab illius ornāmētis alienum. Omnes enim virtutes gloriam parientes prudentia gubernat, & ipsa per se munera amplissima, dignitatibusque plenissima tuetur & sustinet. Quemadmodum enim errare, labi, decipi, temerè quidquam & imprudenter administrare, turpe & flagitiosum videtur omnibus: ita qui nullis erroribus cecatam mentem habent, sed obscura cognoscant, & futura præcipiant, & quemadmodum incidentibus rebus viti conveniat, sapienter explicant, amplitudine laudis antecellunt. Hæc est enim omnium mortalium opinio, ut homines prudentia præstantes summo imperio dignos existiment. Inde fit, ut sæpenumero multitudo, quam præcipitem esse dicis, imperiūque nefariū detrectantem, prudenti homini libenter obtemperet. Intelligit enim, omnium salutem illius auctoritate & iudicio contineri, qui optimè potest, quid omnibus utile futurum sit, ratione providere. Quod quidē in rebus singulis licet inspicere. Aegroti enim quantumvis morosi, bonorum medicorum iussis parent: vectores etiam præstantium gubernatorum nutus omnes observant. Sic etiam milites incredibili alacritate iis imperatoribus obediunt, quos esse vident rei militaris scientia præcellentes. Hoc item in reliquis artibus (neque enim omnes percurrere necesse est) evenire constat, tantum quemque auctoritatis ad imperandum habere, quantum intelligentia sue artis excellit. Quod in Reip. regendæ scientia maxime cernitur. Nemo enim adeo mente captus est,

ut non intelligat eos saluos esse non posse, qui *stetati* hominis consilium aspernantur. Ergo ea virtus quam omnes mortales planè regiam existimant, quo tandem modo fieri potest, ut gloriæ aduersetur? Sequenda est, inquis, vulgi temeritas ijs qui publicè laudari cupiunt. Sequenda quidem, si breuem & inanem laudem appetunt, quam summum statim dedecus & infamia consequatur. Hoc autem vel eo exemplo, quod ab Homero sumpsisti, de salutari consilio Polydamantis improbo, intelligi potest. Nisi forè suspicaris, cum Hector ipse se damnare amentia, quod Polydamanti non auscultasset, & temeritatis infamiam morte delere statueret, clementiorem in illum exercitum ab Achille casum fuisse, quàm ille in se fuerit. Inanissimo igitur plausurum noctis elatus, in eam ignominiam incidis, quæ erat morte tristissima, & acerbissimo patriæ funere luctanda. Sed inquis, Hectoris nomen esse multò quàm Polydamantis illustrius. Quid ad rem? Quasi Hector illum splendorem nominis asequutus sis temeritate & amentia, & non potius singulari magnitudine animi, qua pro patria dimicabat. Cum illum itaque multitudo Polydamanti præferebat, non temeritatem prudentia, sed virtutem eximiam mediocri consilio præferebat. Idem de illa comparatione Hannanis & Hannibal'is dicerem, nisi viderem alterũ gravitate & constantia omnium approbationem mouere: alterum perfidia & immanitate offensionem incurrere. Gloria autem, ut dictum est, non admiratione tantum, sed quadam etiam animorum conciliatione comparatur. Cum igitur Hannon semper honestus & grauis, Hannibal sepe turpissimus nobis occurrat, & in alterum quodammodo propensius finis, alterius autem seuitiam detestemur: non est
pro-

probatu difficile, Hannonem plus gloria, quam Hannibalem fuisse cōsequutum. Illam autem partem orationis tue, qua probare conatus es gloriam esse contrarium iustitiæ, sum valde admiratus. Quid enim queso est aptius iustitiæ, ad immortalitatem nominis comparandam? Nam si virtutis amplitudo commouet homines, nihil est illa magnificētius: si decus honestatis amorem cōciliat, nihil illa pulchrius: si utilitatis magnitudo mortales in alicuius studium incēdit, nihil est iustitiæ salutarius. Quod enim est officium, siue ciuile siue bellicum, siue priuatum siue publicum, siue ad honestatis cultum, siue ad uitæ comoda pertineat, quod illius tutela vacet? nullum est studium, quod ab illo seiunctum homines ad se allicere, & aliquam gloriæ partem cōsequi possit. Ingenium enim perspicax & acutum, si absit iustitiæ, quò maius extiterit, eò magis erit omnibus suspectum & inuisum. Magnus autem animus iustitiæ vacans, quò fuerit erectior, eò maiorem ex illo perniciem formidamus. At iustitiæ vel solī confidimus, omniq; uitæ præsidia in bonorum fide constituenda putamus, Gloria autem sine hominum fide & beneuolentia intelligi nequit. Ex quo efficitur, sine iustitiæ gloriā cōstare non posse. Non enim, quod non semel diximus, omnia quæcunque animos insolita magnitudine cōsturbant, in gloria ponenda sunt: sed ea tantum quæ excellentis animi pulchritudine & honestate continentur. Tamberlanus quidam Scythia fuit multis opibus abundans, & bellorum gerendorum peritissimus. Is è Scythiæ finibus egressus, multas Asia nationes populatus est: & omnia, quocunque impetum armorum tulit, ferro flammæque vastauit. Tandem cum Turcarum Imperatore congressus, cum in prælio cepit, &

in aurea causa vinculis aurei constrictum inclusit. Hunc ferunt adeo iruci immaniq; natura fuisse, ut nullius unquam lachrymis ad misericordiam adduci potuerit. Morem autem hunc in obsidione ciuitatum solum seruare constat. Primo die candidis tentorijs castra tegebat, significans, eo tantum die spem clementia obsessis ostendi. Sequenti vero de purpurea fisci praecebat, ut intelligerent omnem aditum ad clementiam illius esse iam puberibus interclusum. Quod si deditionis consilium in tertium diem differrent, tunc atris tentorijs collocatis, omni sexui & omni aetati internecionem denunciabat. Cū autē aliquando urbem, quae sese dedere intra illud bidui spacium recusarat, multis tormentis & machinis oppugnaret, obsessi salutem desperantes, omnes pueros habitu lugubri deformatos instruunt, ut ad Tamberlanū supplices accedat, & flebili clamore sublato misericordiam implorent. Hos ille pueros conspiciatus turmam equisum obuiam missis quae eos omnes proterat atque dilaniet, urbemq; statim capit, & in omnem sexum ita crudelitatem suam expromit, ut neminem superstitem patra relinquat. Hic quidem quamuis ingenses opes habuerit, omniumq; bellorum victor extiterit, nullam gloriam assequi potuit. Est enim gloria, ut saepe iam diximus, fama celebris honestatis, excellentibus in humanum genus meritis excitata, beneuolentiam multorum concilians. Filium autem non magis quisquam aut laudare aut amare poterat, quā procellam atque tempestatem turbido impetu omnia peruertentem. Sed quorsum Tamberlani fecimus mentionem? Ut, eū intellexerimus, nullam naturam immanem & importunam, quamuis sit reliquis in rebus admiranda, posse laudem adipisci, facilius intelligamus, nihil sine iustitia, & eius partibus, nempe fide,

be-

benignitate, clementia, gloriosum & laudandum reperiri. Præterea minimè obscurum est, omnem nominis claritatem & splendorem in diuini numinis imitatione consistere. Huc enim natura impetu trahimur omnes, qui laudem appetimus, ut Dei similes efficiamur. At nulla virtus in Deo nobis clarior & illustrior occurrit, ea qua generi hominum ope & gratia consulit, omniaq; iustissimo imperio moderatur. Ea namque omne pie venerationis studium, & castissima religionis sanctitatem excitauit. Ea efficit, ut non modò sancti scriptores, sed etiam Poëtæ Græci, atque Latini præpotentem Deum Deorum & hominum parentem appellarent. Ergo cum hac una virtute, qua posita est in humana genere tuendo, maximè possimus distare ab immanitate beluarum, & diuinæ naturæ similitudinem attingere: quid tandem ad claritatem nominis illa fieri potest illustrius? Quantum verò vniuersum genus hominum iustitiam amaret, apertè declarauit, cum sese illis regendum tradidit, qui iustitia excellentes esse videbantur. Omnia siquidem regna & imperia, singulari iustitiæ & æquitatis opinione constituta sunt. Principio enim cum nondum essent homines certo iure deuincti, omniumq; vita mutuis esset iniurijs, & cadibus infesta: ij qui a potentioribus indignè premebantur, confugiebant ad aliquem iustitiæ & fide præstantem, qui ab eis iniuriam propulsaret. Hic autem aliorum quidem vim, & impetum reprimendo, aliorum verò miseriam subleuando, salutem omnium consulabat. Cum igitur animaduerneret vniuersus populus, quàm salutaris esset omnibus illa iuris æqualitas, eum, cuius iustitiam expertus fuerat, in summo rerum imperio locabat. Ex egregia itaque iustitiæ fuma regum maiestas orta est, inde summa imperia nati-

M.ij.

ta

nata sunt, inde postremo gloria immortalis illuxit. Nam usque eò prouecta fuit amoris iustitiae multitudo, ut eorum principum memoriam, qui cum fide & equitate vixerant, summa religione consecraret. Unde colligitur hanc unam esse viam magnissimam, ad regia dignitatis amplitudinem & magnificentiam, quae iustitia, probitate & beneficentia continetur.

RECTE tu quidem, inquis Meillus. Contrà tamen disputant aliqui, conuenire principi qui magna quaedam spectat, in loco fidem fallere. Aliter enim negant eum suae dignitati & amplitudini seruire posse.

SCIO inquam, multos esse in hac sententia, qua quidem nihil fingi potest amentius. Si enim princeps hanc virtutem detraxeris, non modò perfugia bonorum, praesidia innocentium, firmamenta Respublicae conuelles, sed eum turpitudine infami notatum reddes. Quid enim turpius principe & astuto & fallaci, & visa consilia non ad humanae societatis fidem, sed ad utilitatem suam callidè referente? Quasi, inquit, putes nos eum magnum hominem appellare, qui societatem humanam & nimiam incolenda fide religionem emolumentum suum anteponit, & non eum potius qui omnia ad suam amplitudinem dirigit? Credibile quidem est, auctores tam sceleratae sententiae nulla praecepta honestatis in magno principe fingendo completi. Sed istud amplum & magnum videamus, quale tandem sit. Estne aliquid in rerum natura, quod sine propria virtute magnum esse possit? in uniuersum enim unus cuiusque rei virtus appellatur id, quod eam perficit & absolut. Ad hunc modum canis virtu-

tem

tem esse dicimus celeritatem & sagacitatem: equi, velocitatem ad cursum, & in periculo adeundis alacritatem: hominis verò, ingenium excellens, & egregiam ad omne genus honestatis indolem. Similiter etiam in rebus quæ non natura, sed arte & studio constant, eas virtutes appellamus, quibus earum rerum perfectio continetur. Alia enim est virtus pictoris, alia poetæ, alia citharædi. Nullum autem est artificium, siue ingenium, siue sordidum, quod sine propria virtute esse possit in suo genere cunctate perfectum. Artus autem regia virtus, aut instituta est, aut nulla prorsus est. A principio enim hæc reges creauit & auxit, & ad summum fastigium dignitatus euexit. Nullam autem huius omnium præstantissimæ disciplina virtutem dicere, cum artes etiam infimas proprijs virtutibus excoli videamus, hominis est dementis, & maximis in rebus iurpissimè delirantis. Ergo cum nihil propria virtute vacans magnitudinem suæ naturæ conuenientem assequi possit: consletq; iustitiam esse virtutem maximè regiam: quo tandem modo fieri poterit, ut princeps iniuria atque perfidia regiam magnitudinem consequatur? Poteritne vir altus & magnus esse, qui clarus & honestus non sit, aut honestus esse, qui decus & honestatem, pro qua viri magnanimi vita deferenda est, utilitate posterioriorem habet? Quæ enim dignitas in eo poterit inesse, quæ inquinauit auaritiæ turpitudine? quæ deformauit perfidiæ scelus? quem effrenata dominandi libido a recta ratione detorsit? Eū certè non principè modò, sed ne hominem quidem appellari fas est, sed monstrum posius importunum, non ex equo & homine mixtum, quales Poëta Cetauros fuisse fingit, sed totum e Leonis immanitate, & vulpecula fraude compositum. Non hic disputo quanto angore,

M. iij. sol.

solicitudine, tabe, cruciatu afficiantur ij, qui neminem possunt habere fidei benevolentia consunctum, quales sunt omnes, qui fidem sanctam non habent. Non dico, in quam fluxa & incerta sede sint eorum opes locatae, qui ad eas augendas malitia vitur quam brevi concidant omnia imperia malis artibus comparata. Hoc dico, quod ad nostrum institutum pertinet, nihil esse ad hominum existimationem turpius, nihil magis cunctis mortalibus iniustum. Omnes enim iustum imperium libentissime sequuntur, iniustum verò extinctum atque deletum cupiunt. Quod quidem unius tantum civitatis exempla apertum facient. Fuit in Romanis olim praecleara quaedam indoles ad iustitiam. Ex ea enim civitate prodijt Camillus, qui magistrum, in audito scelere civitatem hostium prodentem, nova poena affect: & Faliscos, quos belli magnitudine non poterat, iustitiae admiratione sub Romanum imperium subiunxit. Ex illius Reipub. institutis exitit Fabricius, qui regem potentissimum terrorem maximam Romanorum manibus inferentem monuit, ut a veneno caveret. Eiusdem civitatis disciplina instructus Regulus, ne fidem hosti datam falleret, ad exquisitissima supplicia subeunda Carthaginem profectus est. Quid hic memorem Coruncani, Catonis, & Aemilij Pauli continentiam? quid Africani quid Quinctij, quid aliorum? principum mansuetudinem, & in servandis victis moderationem? Bella verò nunquam ferre, nisi laceSSI iniuria, sumebat, nec arma illis ipsis a quibus violati fuerant, inferabant, nisi rebus frustra repetitis bellum ante denuntiarent, atque solenni ritu indicerent. Imperatores autem earum insarum nationum, quas armis subegerant, patroni se habant more maiorum, & eorum commodis egregie consulebat, & sive ad
 ve

ut esset eorum victoria sanis hostibus interdum ex-
petenda. Quam multis enim populus, intestinis sedi-
tionibus agitatus, malorum finem attulere? Quanta
fide socios & omnes denique, quos semel in fidem re-
ceperant, tutati sunt? Quamdus igitur illa ciuitas
floruit equitate, fuitq; omnium gentium commune
perfugium, ita propagauit imperium, ut id propemo-
dum ultimis terra finibus terminaret. At postquam
auaritia infinita in illius mores inuasit, postquam
Romani e sociorum bonis prædari, subditas gentes
vexare, prouincias exinanire cœperunt: statim ciui-
tatis illius magnitudo dissipari cœpit, & magis ma-
gisq; labi, donec omnino corrueret. Minime igitur
probanda est illa Carneadi oratio, qua contra iusti-
tiam in populi Romani concione disseruit. Nolu-
it enim ea vir copiosus & disertus sententiam suam
exponere, sed ingenium ostentare & demonstrare,
nihil esse tam absurdum, quod non posset probabile
dicendo fieri. Si enim verum fateri velimus, asse-
remus Romanum imperium fide auctum, atque diuici-
simè conseruatum fuisse. Quod quidem Romanos
impulit, ut fidem in Capitolio prope Iouem summa
religione consecrarent. Sapienter enim videbant,
nihil quod fide & beneuolentia fultum non esset, diu
permanere posse. Id autem, cum a fide discedebant,
multo facilius apparebat. Claudicabat enim imperi-
um, quoties eueniebat, ut illi in officio claudicaret.
Quod si nullus honor, nullum imperium, nulla po-
tentia, si non sit fidei constantia stabilita, aliquid
stabilitatis habere potest: tamen erit quisquam tan-
to furore præditus, qui perfidiam summus viris vi-
lem esse dicat? Non aliquando tandem animo re-
putabit, quam multi reges & imperiosi populi pro-
pter iniurias illatas omnibus bonis euersi fuerint?
quam cito magnas illas opes amiserint? quam tum

M. v.

scm.

semper odium doli atque fraudes excitant? Sed esto. sit aliquis improbus, qui in magna amicorum inopia, multorum animis grauiter offensis, possit opibus per iniuriam partu diu atque sine cura frui: tamen erit quisquam animo magno praeditus, qui velit propter vllum vitae commodum omni laude spoliari? qui diuitias vllas virtutis ornamenti anteponat? qui non dedecus vel cum summo vitae periculo declinet? Quod autem dedecus tantum est, quod sit eum perfidia infamia conferendum? Qui excellenti animo sunt, neque paupertatem, neque exitium, neque mortem, neque dolorem metuant: omnia quae mortales intoleranda iudicant, contemnunt atque despicunt, vnum tantum dedecus extimescunt, & libenter vitam abijciunt, ne splendorem honestatis amittant. Cum igitur in iniquitate turpitudine tanta sit, qui laudis amore flagrauerit, opus est ut omni impetu iniustitiae studium incumbat. Hanc tu tamen vulgo sperni dicis. Ita enim ais euenire, ut serui dominos liberi parentes, uxores maritos pro nihilo putent, si videant eos innocentiam seruare, fidemque proprijs emolumentis anteferre. Ita credo fieri posse, ut qui tam alto animo sit, ut eum pecunia non moueat, & constanter huic inani cupiditati, quae plerique inflammati in perniciem rapiuntur, obsistat, contemnatur. Eum quidem quamuis in principio multi ut negligentem hominem, & parum rebus augendis attentum despiciant, vniuersi tamen paulo post admirabuntur. Sed paupertatem obscuram & ignobilem esse dicis. Est quidem si nulla sint animi diuitiae, quibus fortuna iniuria compensari possit. Nam si virtus adsit tantum abest, ut paupertas splendori nominis officiat, ut id etiam longè clarius & illustrius reddat. Quid Epaminonda gloria nocuit rei familiaris angustia? Nihil sane:

sanè: imò multò illam magnificentius illustrauit. Non enim ignauia, sed pecuniæ contemptione pauper erat. Nihil autem videtur esse tam excelsi animi, quàm pecuniam contemnere. Idem etiam de Aristide, de Phocione, de multis alijs dici potest: quorum gloriam paupertas non imminuit, sed amplificauit. Si enim gloria posita esset in inanisimo ludorum apparatus, in sumptibus profusis & immodicis, e quibus nullus fructus ad publicam utilitatem redundat, si denique in muneribus illis, quæ ad breue admodum tempus multitudinem imperitam delinunt: faterer equidè, eam sine magnis disuitijs parari non posse. Cùm autem sita sit in virtutis altitudine & magnificentia, quæ non inani plausu statim morituro, sed laude perpetua celebratur: quid tibi venit in mentem ducere, pecunia cupiditatem esse cum gloriæ cupiditate coniunctam? quasi quicquam sit, quod in rariu8 odium multitudinis incurrat, quàm auaritia: aut non faciliè possint animi maximi gloriam ullam consequi, sine pecuniæ magnitudine. Fuisset hoc in loco facillimum coarguere eorum hominum amentiam, quos disputantes induxisti, neminem splendoris & gloriæ cupidum posse colere iustitiam & equitatem. Sed cùm sint ita rehementes atque violenti, ut nullo modo patiantur se ulla iuri8 disceptatione vinci, iusq; suum armis, & non oratione persequendum statuunt: metuo ne disputatione irritati, impetum suum in me conuertant. Vides enim quàm periculosum sis, homines opibus elatos oratione laceßere. Verba namque rebus vlciscuntur.

QVID igitur? inquit Augustinus ridens: timore aliquo ductus tam illustrem causam, tantoq; impetu a te susceptā deferes? Minimè profectò conuenit homini gloriæ cupido in ipsius

ipsius gloriæ defensione tam insigne dedecus
admittere.

NULLO, inquam modo, neq. mee dignitatis
obliuiscar, neque causam deferam, quam etiam si opus
ita fuisset, vel cum periculo vitæ defenderem. Ratio
tamen ineunda est, si commodè fieri possit, ut in odi-
um hominum potentium minimè veniamus, & illis
valde proximus. Alio igitur sermonis genere minus
contentioso & magis nitido mihi utendum censeo,
ut facilius in eorum animos influat oratio.

EXORDIRE igitur, inquit Auguⁿ.
Nos enim valde ad audiendum animis erecti
sumus.

FACIAM, inquam. Sed est necesse, ut si mihi
exciderint argumenta, quib. illos uti fecisti, me in e-
orum memoriam reducas. Hoc enim tantum memi-
ni, illos postquam se omnia ad gloriam dirigere pro-
fessi sunt, disputasse fieri non posse, ut sine magnis o-
pibus ad principatum peruenirent. Deinde exemplis
clarorum hominum, & institutis omnium Rerump.
& Hispaniæ etiam monumentis ostendere conati
sunt, omnem vitæ splendorem in pecunia consistere.
Tum fieri posse negauerunt, ut sibi quisquam vel
magnas opes pararet, vel ingentem pecuniam co-
aceruaret nisi prius omnia iura perfringeret. Atque
ita tandem concluderunt esse indignum summorum
hominum præstantia, legibus ullis submitti.

OMNIA, inquit Augustinus, argumenta
potissima complexus es. Nec aliud mihi in
mentem venit, quod quidem ad rem facere
putem.

PRINCIPIO igitur, inquam, videamus, an
hoc pacto me illis insinuare valeam. Sic igitur exi-
ssimate mecum illis loquitur. Non possum equidem vr-
ri clarissimi, non admirari præclaram istam indolem
animi

animi vestri, ad omnem decoris atque dignitatis excellentiam. Quantum enim ex oratione vestra iudicare potui, sic laudis amore flagrant, ut opes & facultates, atque postremo vitam ipsam gloriæ causa profunderè minimè dubitent. Est igitur iam hic vester impetus ad laudem non vulgari laude decorandus. Quid enim queso est in vita laude diuinius? Ea namque Deum veneramur, nec ullam victimam numini diuino gratiorem aut magnificentiorem offerre possumus. Ea diuinos homines, & in omni genere virtutis excellentes afficimus, nec ullum maius præmium, quod rectè factis proponi possit, habemus. Eius postremo immortalitate breuitatem vitæ consolamur. Cælestis igitur natura animorum vestrorum, atque cognatis, quæ vobis est cum mente diuina, facit ut rebus alijs neglectis, quæ vulgus hominum sitienter appetit, immortalem gloriam atque diuinam ardentè expetatis. Sed interdum vereor, (multæ namque insidiæ tendi solent hominibus amplissimis, quales vos estis) ne sermonibus improborum pateant aures vestræ, quibus in errorem inducti, non veram, sed inanem gloriam consectemini, cuius specie capti in sempiternum dedecus incidatis. Ne igitur id vobis accidas, ut perditorum hominum ramoribus tanquam ventis aduersis iactati, laudis & gloriæ naufragum faciatis: singularem cautionem atque diligentiam adhibendam censeo, & perinde atque gubernatores optimi, in maximis tempestatibus vectorum consilia non aspernantur: ita nullo modo conuenit vobis, in profundo tantis procellis agitato nauigantibus, repudiare consilia hominum dignitati vestræ studentium. Audite igitur viri nobilissimi ea, quæ fortasse vos quamuis sitis ingenio excellenti propter curas rerum maximarum, quibus estis impliciti, haud ita clare potestis intueri. Nec enim

enim dubito fore, modò recta consilia perditorum hominum sermonibus antepositu, ut eam gloriam consequamini, quam nulla unquam vetustas possit obruere. Præclare tu quidem, inquit Metellus, exordium e rhetorum officina sumpsisisti multis dicendi luminibus illustratum, & ad animos nobilitatis universæ præparandos satius appositum. Si igitur reliquum orationis cursum eadē qua cepisti felicitate peregeris, homines insanos in sanisatem fortasse restitues. Omnia quidem, inquam, tentabo, nec ullum artificium mihi notum prætermittam. Tu tamen si quid me hominem in dicendo penè rudem effugeris, velim mihi præsto sis. Omnes namque persuadendi rationes tibi notas esse oportet, nempe qui non Ciceronem modò, sed artem etiam universam diligentissimè cognoveris. Magnum, inquit ille ridens, tibi advocatum adhibes. Faciam igitur, si te opera mea indigere videro, ut te consilij tui in me ad hoc munus deligendo minimè pæniseat. Audi igitur inquam. Sic enim institutam orationem fortasse non incommodè contexere licebit. Mihi quidem amplissimi viri, hoc inprimis spectandum videtur omnibus, qui gloriam amant, quam sedem atque domicilium habeat ipsa laudis elegantia. Nec enim convenit rem adeò illustrem, nullum certum locum, in quo consistas habere, sed sine ulla constantia vagari. Credibile autem non est, vos cum tanta magnitudine animi præditi sis, aliquam leviem & inane laudis umbram intueri, quæ statim evanescat, & non potius eam nominis claritatem, quam omnes anni consequentes excipiant. Cum igitur immortalis amoris flagres, reliquum est, ut laudis ipsius domicilium in ea parte constituatis, quæ in vobis immortalis atque diuina descendit. E corpore autem, cum sis e terra concrementum, eaq; de causa mortale &

le & caducum, quid tandem exisset quod fixum & stabile permanere possit? Si claritatem igitur eximiam, si laudem insignem, si gloriam sempiternam adipisci cupitis: animus ipse natura diuinus & immortalis est vobis egregie colendus, omnibusq; diuinis copiis locupletandus, nihilquæ omnino prætermittendum, quod ad illius excellentem speciem & pulchritudinem pertinere videatur. Non enim e gemmis & auro, quo flagitiosos homines, & impuras mulieres sæpenumero fulgere conspeximus, sed e diuino cultu animi laudes omnes existunt: inde omnis summa gloriæ splendor & dignitas elucescit. Animi autem ornamenta sunt virtutes eximiae, quibus humana mentes ornata similitudinem diuinæ menti attingunt, & immortalitatem nominis assequuntur. Contrà verò vitia flagitiosa fœditate, pulchritudinem animi corrumpunt, & mentis habitum ita deprauant, ut nihil turpius fingi possit. Primum igitur cauendum est omnibus, qui dignitatem suam tueri volũt, ne voluptatũ blanditijs illecti, cœleste illud animi decus inquinent. Nefaria namque voluptates, præterquã quod sunt fustiles & inanes, cũ semel effluerint, ingentem dolorem animum & diuturnũ dedecus impressum relinquunt. Contrà verò labores honesti breui contentione perficiunt, ut animus eximia voluptate compleatur, & insigni gloria cumuletur. Vt igitur illustris laborum atque dolorum patientia animum illustrat: ita laborum fuga omnibus illum ornamentis spoliât. Inde fit, ut ne mortem quidem, quæ plerisque mortalibus horribilis est, & maximè pertimescenda, summis viris & cupiditate laudis incensus liceat extimescere. Timori enim turpitudinis altitudinem deprimit, & illius speciem obscurat. Videtis enim quã fœdum & turpe sit, abiectus armis ex acie fugere, metu strepidare, nihilquæ ve
forti

forti & constanti homine dignum est, sed omnia cum humilis & fracta animi dimissione suscipere? Hoc certè vobis accidere posse non arbitror, ut mortem magis tetram & horribilem existimetis, quam tanti dedecoris offensionem. Sic enim estis nati, sic educati, sic exemplis domesticis instituti, ut dum ignominiam & turpitudinem vitetis, mortem facile contemnatis. Si igitur tuende dignitatis gratia sunt omnes voluptates nefarie repellendæ, labores eximij suscipiendi, dolores magni subeundi, atque postremo mors etiam oppetenda: tantaq; est ipsius hoministatus vis, ut omnes labores lenes atque tolerabiles efficiat, & occidentem vitam veræ laudis dulcedine confoletur, quid erit indignius, quàm dignitatem ipsam sordibus avaritiæ maculari? quid amentius, quàm excellentis animi statum, pro quo viri magnanimis vita ponenda est, & acerbissimi etiã cruciatus perferendi, pecunia causa prodere, & amore diuturnum terrestrium & caducarum, opes caelestes, quæ magna ex parte iniustitia consistunt, amittere? Nihil est enim vel ad elegantiam pulchrius, vel ad studium multitudinis amabilius, vel ad claritatem nominis illustrius, quàm humanam societatem tue-ri, propriæq; utilitatis immemorem, omnium incolu-mitati prospicere. Hæc enim sunt illa diuina opera, quæ admirationem cunctis afferunt, studia hominum excitant, immortalisq; laude vigent. Vt autem nihil est iniustitia præstabilius, ita nihil iniuria scetius, nihil fœdus, nihil omnibus magis execrandum. Ergo qui pecuniam æquitati iuris anteponit, illustrem animi figuram, habitumq; corrumpit: & dum legibus, quas recta ratio atque diuina sanxit, subdignominis sum putat: ipse sese dedecori & ignominie, vilissimo pretio addicit. Animi itaque splendore delecto, impuritateq; suscepta, quæ tandem spes relin-

vid. p. 361
indignis gloria
fa

relinqui potest illius laudis & glorie comparanda, cum ex ornamentis animi laudes omnes oriantur? Non adducar igitur ut credam, vos aliquid ad famam sordidam & vestrum rationibus & institutis alienum, pecunie causa suscipere. Quamvis deinde valde fortunas amplificetis, multis tamen erunt mercatores, qui vos diuitijs longè superent. Vestrum autem est non eas opes appetere, quibus obscuri etiam homines affluunt, sed quæ vos altissimo gradu constituent: neque in illis diuitijs dignitatem ponere, quibus abundantem licet esse turpissimum, sed per quas omnia veræ dignitatis ornamenta consequamini. Si verò pecuniam ut glorie instrumentum amandam existimatis, reputate quàm sit absurdum, pecunie causa dignitate omni orbati, atq; gloriam prorsus abijcere. Nec vos illorum hominum exemplis uti decet, qui flagitijs indignissimis facta egregia contaminauere. Quis enim est tam sine mente, qui vel Marium, vel Syllam, vel Casarem, vel alios simili amentia furentes eo nomine laudet, quod ut magnas opes haberent, detrimenta quàm plurima communibus rebus inuexerint? Contra verò si quid ab illis sapienter & fortiter administratum est, si quid operæ & studij in Remp. concutere, id omnes laudibus efferendum atq; prædicandum iudicant. Non sunt igitur quidam homines, imperijs vestris dissimiles ullo modo ferendi, qui cum summorum hominum virtutes assequi nequeant, eorum vitia comitantur. Hoc enim perinde est, atque si quis excellentem formam illius & squallore fœdatâ effingere volens, cum pulchritudinem illam exprimere non possit, illius tantum atque sordes imitetur. Nec vos moueat illa descriptio facultatum, in Rebusp. ab earum moderatoribus instituta. Non enim fuit mens eorum, ut summos honores ad eos,

N.

qui

quiescent opulentissimi, deferrent. Sed cum intelligerent illos, qui summa rerum inopia premuntur, haud ita facile posse Reip. studium nauare, & eas artes colere, quibus patriæ maximè in rebus usus esse possent: homines propter necessarij victus indigentiam infimis artibus incumbentes, nec immodicus oneribus fatigandos, nec summis honoribus honestandos esse decreuerunt. Illum autem maximum censum statuerunt, qui satis esset ad vitam honestè & moderatè degendam. Quod si quis infimæ classis homine virtutem egregiè coleret, & excellenti industria e tenebris emergeret, illi certè noluerunt esse adiutum ad summos honores interclusum. Fumus enim optimè Reipub. consuli putabatur, cum virtus & frugalitas inertii nobilitati esset anelata. Nam quod ad Hispaniæ principes attinet, quos olim dicitur diuises homines appellatos, haud facile dixerim, magisne propter abundantiam pecuniæ, an ob illustres animi opes, hoc sibi cognomen peperisse. Illud affirmare possum, eorum nomen, qui virtutis opibus minime instructi fuerunt, aut obliuione sepultum esse, aut quod est longè grauius, sempiterna infamia notatum. Soli igitur omnium prædicatione celebrantur, qui pro religione & patriæ defensione opes & facultates neglexere, capuiq; suum in vitæ discrimen intulere, hostiumq; impetum inuicta virtute repressere. Horum enim laudes ad citharam patrio more canit, horum res gestas ornari, his mirificum ab vniuersis studium tribui videmus. Si vos autem lauta & pretiosa suppellex, si magna familia, & magnifici apparatus ita delectent, ut in illis decus vitæ constituatis, veniat vobis in mentem, quàm sit indignum, aliunde quàm a vobis ipsis dignitatem exquirere. Etenim si vos aliqui propter alium vestrum æqualem honorarent: idq; apertè ostenderent sese nullo numero vos habi-

habitueros fuisse, nisi vidissent cum illo sociatos, quum
 obseruantia dignū censerent: id certè splendore vestro
 indignum putaretis, honoremq; aliorum causa vobis
 oblatum aspernaremini. At quantò est indignius
 propter infimam seruorum conditionem, aut propter
 opes fluxas & caducas obseruari? Perficite igitur
 viri nobilissimi, ut non facultatibus, non familia,
 non generis claritati sed vobis ipsis, hoc est, animis
 vestris omni laude cumulatū honores eximij defe-
 rantur. Ea enim tantū vestra ducite, & earum fa-
 cultatum copia gloriamini, quæ nec casus eripit, nec
 inuidia labe faciat, nec ætas vlla consumit. Quæ e-
 nim ad imperitæ multitudinis plausum aucupan-
 dum referuntur ita sunt fluxa & inania, ut intra
 breue tempus & exiguum ea omnia leuissimus etiam
 quisq; contemnat, & pro nihilo habenda putes. Nec
 eos imitemini, qui corruptis hominum studijs se sta-
 bilem gloriam asequi posse confidunt, eaq; de causa
 alijs eripiunt, quod alijs statim largiantur. Multo
 enim plures erunt iniustitia læsi, quàm beneficio de-
 iuncti. Deinde multitudinis odium iustissimum de cau-
 sis excitatum, est multo vehementius, quàm sit illa
 gratia paucorum, impurissima largitione collecta:
 & ita sit ut qui malefici sunt in multos, ut esse
 possint in paucos benefici, fructum laudis exiguum,
 & inancem habeant, sceleris autem offensionem semi-
 piternam. Repellite igitur omnia, quæ maculam af-
 ferre possunt vestræ dignitati, illaq; studia colite, quæ
 sola gloriosa sunt existimanda. Non enim diuitijs
 abundare, nec tenuiores affligere, neque in Republica
 dominari, sed animi bonis affluere, vniuersis charum
 esse, Respublicæ salutarem existimari, est laudabile,
 gloriosum, & summus honoribus illustrandum. Est. &
 honor diuinū quoddā præmium, virtuti & honestati
 constitutum, omne turpitudinis consortium repellens

Et ita fit, ut qui animum flagitio & turpitudine contaminatum gerunt, nullo pacto honorem, sed inanis fortasse nomen honoris adepti in summa ignominia versentur. Ergo cum tanta dignitas sit in animo virtutis ornamentum excultio cum tantum laudis ornamentum in fide, iustitia, bonitate consistat: tamen erit quisquam, qui suadere audeat, vobis hominibus ad decus & laudem natis, ut tantum decus abijciatur? ut praeclaram istam indolē insigni scelere polluat? ut animi praestantia eximio dedecore maculet? Non istud genus hominū a vestra familiaritate repelletur? Non tantā gloriae labō atq; perniciē in terras ultimas exterminabit? Arcete viri amplissimi pestem, fœda consilia detestamini, scelerosos homines a contubernio vestro reijcite, ne vestro nomini gravem maculam sermonibus impurissimis inurant. Non enim illa domus gloria flores, in quam innumerabilis pecunia congesta est: sed quae multis abstinentiae exemplis abundat. Nec qui opibus & potentia praestant, sed qui sunt virtute & dignitate principes splendide solent atque magnifice laudari. Nec illi qui propriae vitae consulunt, sed qui eam pro patriae salute ponunt, in gloria sunt. Non vos autem conturbet inopia nomen. Si enim fortunas Reip. causa neglexeritis, pro fluxu & interituris opibus aeternis atque diuini affluetis. Nec mortis ipsius aspectu terreamini. Si enim, cum id a vobis patria flagitauerit, hanc breuem & miseram vitam in summum discrimen adduxeritis: immortalitatem consequimini. Si igitur exarsistis ad gloriae cupiditatem: si vos a primis annis pulchritudo dignitatis allexit: si immortalitatis studio flagratis: excellentem istam industriam in virtutis studio consponte, iustitiam atque pietatem colite, uniuersum genus hominum beneficijs vestris obligate. Sic enim eam honestatis

amplitudinem consequemini, quam praesentes ad-
ventur posteris memoria grauiſſima proſequantur: de
cuius laude mortales omnes una mente & voce con-
ſentiant. Haſtenuſ quidem me cum illis diſſeruiſſe
exiſtimate. Libenter autem hoc dicendi genere uſus
ſum, ut hac quaſi declamatione meditatui atque pa-
ratus, aliquando ad huiusmodi homines ab iniuria
dehortandos accedam. Cupio enim eos quouis artiſ-
cio ab opinione leuitatis ad verae gloriae rationē tra-
ducere.

NIHIL quidem, inquit Metellus, erit, quod
non iſto tam eleganti orationis inſtrumento
effici valeat. Sed unde quaſo tibi tanta dicendi
ornamenta ſuppetunt? Hanc, n. ante hac habui
de te opinionem, ut exiſtimarem te facile poſſe
tractare materiam, in cuius commentatione
multum ut ſoles, operæ & ſtudioy conſumeres.
Ut auē ex tēpore iſto modo diceret, ſuſpicari
non poteram. Quod item in Auguſtino noſtro
mirabar. Quāuis, n. nihil ſit illo politiuſ, tamē
tam ſplendidum orationis ornatū ab illo ſine
diligentiore meditatione non expectabam.

FORTASSE, inquam ridens, habet hic locus
aliquam vim diuinam, quæ diſſerentium animos in-
citet, & nos ea quæ dicimus, non ingenio noſtro, ſed
Muſarum ſpiritu concitati dicimus. Ut autem Po-
ētis multo feliciuſ fluunt carmina, quæ non ſtudio
& meditatione, ſed furore diuino proferuntur ita
mirum non eſt, noſtra non multum melius in locis a
Poētis diſſidentia, uberiſ Muſarum quodam affla-
tu fundi, quā diuturna commentatione conſcri-
bi poſſent.

N. ij.

SI

SI hæc, inquit August, loci natura est, huc nobis sæpius veniendum censeo vt tam iucunda Musarum consuetudine fruamur, illarumque numine completi in his saltem sedibus floridis & amœnis, inter has vlmôs tam suis frondibus, quàm adiunctis vitibus totum hunc locû opacâtes, diserti esse possimus. Tibi igitur author sum, vt hac tanta loci opportunitate admonitus, ea quæ restant alacrius persequare.

Faciâ, inquam: atque de Iustitia quidem non est quod amplius in præsentia disseram. Cû enim verum decus sit in maxima virtute positum, quæ quidem illustratur magnis in Remp. meritis: constetq; nihil esse Iustitiæ magnificentiû, aut hominum vitæ salutarium: quid est magis perspicuû, quàm summum & excellens decus, Iustitiæ munere contineri? maxime, cû nulla animi & ingenij indoles egregia a iustitiâ seiuncta possit aliquam habere dignitatem? Quæ enim iniusta sunt, quamuis sint admirabilia, sunt odiola & inuisa, perpetuâq; flagrant infamia. Quod quidem in animi magnitudine facîle cernitur. Rectè tu quidem virtutem a temeritate & audacia distinxisti, cû diceret, non omnem animi alacritatem in fortitudinis rationem cadere: sed eam tantum, quæ rationis imperium sequitur, & pro Iustitiâ, atq; cõmuni utilitate pugnat. Qui. n. impetucaco & incõsiderato concitatus, manu cum hoste confligit, eû nullo modo fortè, sed temerariû & immanè appellari cõuenit. Ille igitur tantû, vt dixi, fortis est, qui rationi parens, nullum periculû pro salute communi recusat. Qui autè hoc animo est, egregia laude carere nō poterit. Omnes enim mortales admirantur inuictum robur animi nemini cedentis, nulli labori succubentis, nullis periculis officia relinquentis. Nec verû est, inhumanam & impudentem audaciam constanti mul-

situ-

audacis opinione laudari. Quis enim homines
 eade nefaria imbutos, sanguinemq̃ perpetuo sitien-
 tes, eo nomine laudandos putat, quod aliquod imma-
 nie ficius intrepidè suscipiant? Contrà verò quo
 maior est in illis ad scelus audacia, eò magis illos
 omnes mortales oderunt & execrantur, malàque
 peste dignos existimant. In eo autem quod ais sum-
 mos principes iniustissima bella suscipiendo summa
 quadam gloria floruisse, parùm mihi videris atten-
 dere, quæ sit huius verbi sententia. Gloria enim, ut
 sæpe dictum est, sine singulari hominum studio &
 benevolentia ne intelligi quidem potest. Nemo e-
 nim pestilentiam & vastitatem, nemo terræ motū,
 eluvionem, incendium, & reliqua, quæ vi incredi-
 bili animos hominum perterrent, gloriosa unquam
 putavit. Ea igitur tantùm laudari, ea memoriæ
 mandari, ea immortalis religionē consecrari cerni-
 mus, quæ alta quadam mente atque singulari iusti-
 tiæ & pietatis studio geruntur. Ut igitur nec na-
 turæ prodigijs, nec truculentis bellis gloria tribui
 potest: ita nec hominibus nihil omnino a belluarum
 immanitate distantibus. Quis enim est tam sine
 mente, qui nomen eorum non oderit, quos accepit
 fuisse generi humano pestilentes? Ergo cùm gloria
 magna ex parte in hominum charitate sita sit, eos
 quos omnes existimant luce indignos excitisse, qui-
 bus etiam ad inferos perpetui cruciatus extant,
 dices esse gloriam consequutos? Fuerint illi potentes
 & admirandi, horrificum bellum multis intulerint,
 innumerabiles nationes Martis vi perculerint atq̃
 subegerint: gloria certè ne tum quidem, cùm se flo-
 rentes, atque beatos existimabant, affici potuerunt:
 & nunc mortui, omnibus impuri, detestabiles &
 execrandi videntur. Quod si leuissimus quisque
 eos admiratione percussus extollat, non diu in ea

opinioe permanebis. Illam enim breui tempore ratio atque mediocri animaduerso penitus euellat. Hic locus postulat, ut ordine tuo omisso, nunc possimum orationem illam refutemus, qua asseuerabas, eos qui in singulari certamine furenter inito parem suam obtruncant, insigni gloria cumulari. Eos enim ne minimam quidem gloria partem attingere conzendam. Non enim fortes, sed furiosi: non honesti, sed impuri: non illustres & ampli, sed humiles & obscuri sunt existimandi. Grauius tu quidem, & merito genus illud certaminis, ut omnibus institutis diuinis & humanis infestum, infectatus es. Quid enim habet turbulentum illud dissiduum, insana in lacecendo consumelia funestus ille seterrime contentionis exitus, quod non sit & omni scelere imbutum, & turpitudine insigni cumulatum? Eos tamen ais, in summa gloria versari. Quomodo tandem? Aut qualis est ista gloria? Concursum undiq. fit leuissimorum hominum, ut viros illos Martios inter se acriter & animose sine ulla graui causa certantes spectes. Tribuitur magna laus illis, qui vel hominem sanctissimo sibi religionis fidere socium iugulant: vel mortiferam plagam, ut amenissima multitudini satisfaciant, interrito vultu excipiunt. Sed velim mihi dicas, cum olim gladiatores inspectante populo Romano depugnabant, num existimes eos, qui simili audacia paribus suis viam eripiebant, simili laudis genere caruisse? Imo quod plures & clariores spectatores habebant, eo maiorem plausum excitabant. Quid autem mirum est, hominum genus abiectissimum, propter inanem virtutis imaginem eam laudem obtinuisse, quae bestiis etiam dari solebat? Laudabantur enim ferae & truces & immanes, quae multo homines in circo laniabant. Hac etiam acate, in Hispania praesertim, cum in ludis

ludis publicis undiq; spūla in tauros intorquen-
tur, illi qui magnam nominum stragem edunt, egre-
gij tauri atque non vulgari pretio digni reputan-
tur. Sic igitur homines isti nobiles, qui amentia
præcipites in exitum ruunt, ab imperia multitu-
dine laudem assequuntur: sed eam laudem, quæ sit
illius cum impurissimis gladiatoribus, cum leonibus
cum pantheris, atque postremò cum tauris etiam
communis. Num quispiam asseruit, aut feras illas,
aut homines effratos, quorum ludus erat humani
sanguinē fundere, in gloria fuisse? Minus quidem.
Cur ita tandem? Quia gloria nullo modo consistit
in leui atque repentina multitudinis approbatione,
quæ momento temporis euanescit. Vt igitur apud
Romanos non Mirmillones, non Retiarii, nò Thra-
ces, non Hoplomachi, non deniq; totum hoc opera-
rium genus e disciplina lanistarum impurissimum
& inquinatissimum, quamuis audax esset, in glo-
ria vixit: sed Imperatores & optimates, virtute,
gravitate & consilio patriam conseruantes: ita
nunc non inhumanum, ferum, barbarum facinus
obeuntes in gloria vigent, sed viri constantes &
grauēs, amplissime virtutis opibus Christianam
Rempub. fulcientes. Nemo enim non videt istorū
turpitudinem, qui vitam venalem habent: qui sui
aut aduersarij cæde amentissime multitudini spe-
ctaculum præbent qui sunt furoris ipsius mancipia,
qui leuissimis de causis gladiatorio generi mortis ad-
dicuntur. Videte igitur, quod genus laudis vita e-
mendum putent homines amentissimi. Id nempe,
quod impuris gladiatoribus & bestiis immanibus
concedi potest. Deinde quàm citò memoria facino-
ris illius extinguatur. Postremò quanta sceleris in-
famia deformatū sit. Qui enim in certamine spiri-
tuum effundunt statim vniunt in oblivionem, &

ita excedunt e vita, ut ne pompa quidem aut fune-
ris & sepultura honorem, quæ a vulgus hominum
plurimum facit, obtineant. Victores autem quis post
triduum sapiens in magnis viris habendos putat?
Quemadmodum igitur olim gladiatores, quamvis
victores e circo discederent, & picti veherentur in
rbeda, eximio quodam plausu celebrati, nemo non
infames & detestabiles existimabat: ita isti, quos
similis in conditione dissimili morum feritas atque
barbaria delectat, quamvis illo tempore exiguus, in
quo maior est leuitas & amentia, quàm rationi &
iudicio locus, a leuissima illa turba aliquod genus
laudis assequantur: breui tamen omnium opinione
in turpissimorum hominum numero reponuntur.
Nec enim esse potest in scelere diuturna sceleris ap-
probatio. Ergo cum gloria posita sit in constanti
predicatione hominum, ingentia facta mirantium,
& eximium ornamentum dignitatis insigni amore
complectentium: illam tamen tantam laudem, tam te-
merariam, iam repensinam, tam subito ex omni
memoria discedentem, atque postremò tanta scele-
ris immanissimi contagione maculatam gloriam
appellabis? Nullo modo, mihi crede, potest gloria
in tam tetro & impio, tam omnibus detestato, tam
cunctis hominibus inuiso facinore consistendi locum
habere. Qui sunt igitur illi, quorum virtutem om-
nes summi, infimi, mediocres admirantur: quorum
magnificam speciem intuentes studio incenduntur,
qui non viui modò, sed multò etiam magis post mor-
tem in ore omnium sunt? Illi nempe, qui insignem
patriæ charitatem incredibili robore atque virtute
communiunt: qui humana omnia, quantumvis hor-
ribilia, veri decoris tuendi causa despiciunt: qui
vitam, cum opus ita fuerit, patriæ reddere minime
refusant. Mirum enim est, ut afficiantur omnes,
quoties

quoties audiunt, aliquod facinus clarum & memorabile, pro salute omnium cum magno vitæ periculo susceptum. Tanta est enim huius virtutis admiratio, ut eos etiam, qui multis ante seculis patriæ suum sanguinem largiti sunt, amare compellamur. Codrus itaque hominum commemoratione viget, qui sese in medios hostes immisit, ut morte sua patriam conseruaret. Clarissimam Leonide mortem pro salute Græciæ oppetitam miris laudibus exornant. Decij sese pro patriâ deuouentes, animos nostros sibi virtutis admiratione deuinciunt. Huius generis exempla innumerabilia proferri possunt, quibus intelligamus, non audaciæ, sed virtutis laudē immortalem tribui, nec patriam importuna cupiditate vexantes, sed eam cum vitæ etiam periculo conseruantes omnium sermone celebrari: nec illis, qui omnia dominandi libidine peruertēre, sed qui e suorum ceruicibus hostium impetum insigni virtute depulēre, diuinos honores haberi. Sed minimē necesse est nobis hoc in loco diutius immorari, ad alia præsertim festinantibus.

Restat ut aliquid etiam de Temperantiâ laude dicamus. Est enim in hac virtute totius honestatis decus & lumen constitutum. Regit enim & cōtinet omnes affectiones: unde appellatur Temperantiâ, quod insit in illa animorū temperatio quedam, & admirabilis ex varia & repugnante affectionum genere concentus. Græci appellant σωφροσύνην, quasi σοφία καὶ ὁρμήσις. Conseruat enim maximē prudentiam: & considerata iudicia rationis saluari præsidio confirmat. Parum. n. inuat rectē sentire, si statim non libidinis immanitas a recta sententia depellat. Hoc igitur efficit Temperantiâ, ut ratio imperiū facillimè seneat, atque pro dignitate
regium

regium munus administret. Refrenat enim libidinem, voluptatem nefariam repellit, infinitis cupiditatibus obstitit: & omnes denique motus animi temerarios atque turbulentos coercet & comprimit. Ex quo efficitur, prudentiâ atque iustitiâ modestia munere contineri. Tunc enim demum vel vera cernere, vel recta atque simplicia consecrari possumus, cum omnis libido comprimitur. Iam verò illa magni animi indoles ad res altas & arduas adspirans, si modestia vacat, virtutis nomen habere non potest, sed extremi furoris & amentia. Qui enim ita elato animo sunt, ut modum non teneant, a rationis imperio deficiunt, & impetu ceco ruunt, oia quocumque se conferunt evertentes. Cum autem præcipuum munus huius virtutis sit, in omni officio modum & ordinem conservare, & id quod in qualibet re maxime deceat amplecti, necessario complexa est omnem pulchritudinis excellentiam. Ut. n. qui temeritate & amentia duciuntur, aut alicui proterve nocent, aut molliter & effeminatè se gerunt, dedecus in signo concipiunt: ita qui animo rectè constituti sapientiâ & aequitatè colunt, & humana cuncta despiciunt, oia honestatis lege metientes, oibus simul dignitatis opibus excellunt. Ergo cum hæc virtus omne dignitatis ornamentum in se contineat, & virtus ex se necessario gloriam generet: relinquatur, omnem gloriam in temperantia consistere. In ordine enim vita & constantia sita est honestas omnis, & in confusione turpitudine. Quid enim quæso Achillis iracundia, aut Atiacis furore turpini? Quorum alter luctu atque lachrymis, quantum sibi ipse displiceret ostendit, alter dedecus impotentia animi conceptum morte delere constituit. Quod si homines laudis avidi, propter intemperantiae recordationem se ipsi oderunt: quod tandem de illis populi videntur.

si

si iudicium fore suspicamur? Fieri ne potest, ut multitudo sit in quemque natura clementior, quam est quisquam in se ipsum? aut ut cernat aliquis acutius sua flagitia, quam vulgus, ad alienum dedecus animo notandum semper intentum? Quod autem ad Hānibalem attinet, spiritalis eius natura fuit, qualis a Silio describitur, eoque existimas, qui tantam illius immanitatem non exhorruerit atque detestatus sit? Cum igitur odio hominum flagrarit, ad gloriam peruenire non potuit. Non est ita, inquit. Imò præcipiti & effrenata mente eam gloriā est adeptus, quam animi moderatione atque temperantia nunquam assequi potuisset. Pergisne tu gloriam in hominum metu atque consternatione ponere, quæ tota est in animi dignitate, atque beneficentia collocanda? Fuit ille quidem stupendus, fateor: sed ita, ut horrida & infesta pestis, non ut vir egregia dignitatis laudibus abundans. Quod etiam in Alcibiade perspicitur potest, qui cum egregiam indolem in temperantia contaminaret, ignominie sempiterna maculis est aspersus. Idem de Pausania, cuius etiam memoriam intulisti, & reliquis eodem morbo oppressis asserendum est. Nam quod ad Alexandrum attinet: quantum illius dignitati intemperantis dedecus offecerit, explicari non potest. Quamvis enim magnus nomen animi præstatis altitudine, & multis continentie exemplis adeptus fuerit, postquam sese immensa luxuria, impiæque multorum cade commaculauit, extremam ignominiam subiuit. Factum enim est, ut illius nomen paulò ante hostibus etiam charum, esset repente amicis propè omnibus inuisum. In uniuersum autem, quos duxisti gloria magnitudine insolentes & furiosos extitisse, non nunquam vllum vere laudis gustum habuere, nec solida gloria, sed iactatione & leuitate a mentis statu de-

iecti

ite sunt. Non enim erant virtute vera, e qua gloria omnis emanat, stabili, & ideo nec ventosam populi celebritatem, nec honores eximios ferre atque sustinere ullo modo potuerunt. Perinde enim atque parua cymba naus onerariae velis & armamentis instructa, ventum sustinere non potest, sed leuissimo flatu iactata deprimatur: ita isti cum virtutis amplitudine & grauitate careant, honoribus eximijs tanquam ventis vehementibus obruantur. Vide autem quam grauius Plato omnem vite dignitatem in animi moderatione ponat. Sic enim ait in 4. libro de Legibus: Deus quidem, o viri, ut ex antiquorum scriptis accepimus, omnium rerum initium, extremum & medium nomine suo complectens, ita re-
 cta per omnia pertinet, ut orbem natura conficiat. Illum autem sequitur iustitia, in eos, qui a diuina lege deficiunt, seuerè vindicans. Porro autem, qui vite beate compos futurus est, iustitiam amplexus humili ornatu subsequitur: qui verò ductus insolentia, vel opibus vel honoribus, vel forma corporis elatus, tum iuuentia & amenia praeceps, ardentisq; impetus animi concitatus, cum tanta contumelia, ut statuatur nullius se principis aut moderatoris ope indigere, sed esse potius ad alios regendos instructum: is a Deo deseritur. Desertur autem, & alios ipsam opinionibus inflatos sibi socios adiungens, exultat omnia perturbans. Et primum quidem apud multitudinem in viris magnis habetur, sed bene dignas penas iniustitiae pendens, seipsum, domum, vniuersamq; patriam funditus euertit. Verba Platonis expressi quibus v. r. ille summus omnium gloriae rationem in iustitiae cultu, & in humanitate collocandam putat. Illius enim tantum firmas & stabiles opes esse dicit, qui Deum omnia providentem atque moderantem inuenerit, sibiq; nihil assumens, omnia beate
 vite

vita præsidia in ope cælesti, diuinæq; virtutis imitatione cōstituit. Superbi verò & insolētes, suisq; opibus nimium præsidentes, cū in Deū non respiciant & ita diuinæ mentis lumine careant, in tenebris viuunt, omnia temerè commiscētes atque perturbantes, Breui itaque flazu inanissimi rumoris elati cum insigni patriæ calamitate in sempiternum dædus incurrunt. Unde colligit idem Plato, esse Deum supplicii animo venerandum, & omni studio sequendum omnibus, qui laudem & dignitatem charam habent, neque aliam esse censes ad vitæ splendorem viam, quàm quæ diuinæ virtutis similitudine & animi moderatione continetur. Sic enim ait eodem in loco: Quod nam erit igitur officium Deo gratum, & cuius illius natura congruens? Vnum certè una præcorum hominum sententia contentum. Auiunt enim, simili simile, quod quidem est ratione dimensum, gaudere. Quæ enim modum non habent, neque secum inter se, neque cum ijs, quæ certa ratione & modo definita sunt, ullo pacto conueniunt. Deus autem nobis modus atque mensura est, multò quidem certior pecunia, & multò exactior quàm mens humana. Is igitur qui in Dei amicitiam venturus est, oportet ut quàm maximè possit, ad illius similitudinem accedat. Hac autem ratione efficitur, modestum esse deo charum. Est enim illi similis. Intemperans verò dissimilis, & ab illo dissidens & iniustus. Hæc Plato. Quibus nihil potuit dici præclarius. Primum enim similitudine sumpta e magnitudinibus communi dimensione carentibus, asserit incontinentes, proteruos, atque petulantes, neque bonis, neque sui similibus ulla ratione coniungi posse. Cū enim eorum infinita cupiditas nequeat ullo modo terminari, & idem omnes ar-

den-

*dentissime cupiant : multo maior existit inter illos
 contentio . quam inter bonos & improbos excitari
 plerunque solet . Tum illud quam sapienter dictum ?
 Non pecuniam , quam multi communem rerum om-
 nium mensuram esse statuunt : non mentem huma-
 nam , qua quidam omnia moderanda putant , sed
 Deum ipsum esse modum , rationem & regulam , qua
 sint omnia vite officia dirigenda . Ita autem fit , ut
 illi moderati sint , qui sese ad Dei voluntatem , tan-
 quam ad exactissimam vite legem & normam ac-
 commodant . Qui cum Dei similes sint , (necesse enim
 est , ut sit illa eximia cum Deo similitudo , qui sua
 omnia diuina lege & ratione metiuntur) Dei sibi
 amorem conciliant , & illius opibus illustrantur . Ve
 igitur omnes impuri & intemperantes , cum Deum ,
 a quo valde dissident , inensum habeant , & hone-
 stu hominibus odiosi sint , & flagitiosis etiam vehe-
 menter inuisi , luce omni dignitatis orbatì concidunt
 ita mites , atque mansueti tranquille omnia atque
 moderatè gerentes , cum in Deum respiciant , diuino
 quodam lumine collucet , & boni chari sunt , & im-
 probis admirandi : atque ita tandem diuino & hu-
 mano iudicio immortalem claritatem assequuntur .
 Ex quo efficitur , omne gloria lumen esse in tempe-
 rantia positum . Non igitur impotentes & iracun-
 di , non superbi & insolentes , omniaq; furore & in-
 audita libidine perturbantes gloria florent , sed qui
 iracundiam cohibent , libidinem refranant , animum
 semperant , & quanto magis excellunt opibus , tanto
 se submissius gerunt , & ordinem atque modum in
 omni officio conseruant . Hi constantes & graues
 homines , hi viri magni , atque planè Dei similes ha-
 bentur , & omnium tandem consentiente laude ce-
 lebrantur . Ergo . ut iam huic parti finem impona-
 mus , si illi tantum , quos neque amentia vexat ,
 neque*

neque nefaria habendi cupiditas inquinat, neque
formido concutit, neque vis libidinis inflamat, in
gloria sunt: sed qui sapientia florent, & omnem
curam & cogitationem in publica salute desi-
gunt, animosq; magno sunt & inuicto, quem
quidem lege diuina moderantur: relinquitur pla-
nè, omnia egregia eiusdem laudis ornamenta
esse necessario cum virtutum maximarum studio
coniuncta.

O.

HIERONYMI OSO-

RII LVSITANI

DE GLORIA

LIBER QVINTVS.

*V*NC tandē, inquit Me-
sellus, reliquum est, ut o-
stendas quam vim habeāt
argumenta illa, quibus cō-
tendebat Augustinus, glo-
riae studiū Christianis in-

stitutis aduersari.

*T*V Mego: Ea verò quae hactenus adducta sunt,
satis superq̃, puto ad illa diluenda. Si enim inquam,
constat, nullam esse in temeritate & amētia ad glo-
riam munitam viam, si laus omnis in eximia virtu-
tis elegantia consistit, & omne studiū Christiani ho-
minis excellenti virtuti dicandum est: quid clarius
esse potest, quàm gloriae cupiditas ē se cum Christia-
na disciplina copulatam? Quī fieri enim potest, ut
quisquam singulari studio virtutem colat, virtutis
autem ipsius decus & ornamentum despiciat? Quod
quidem si diuini homines indignū virtutis prestan-
tia putauissent, nunquam splendore illius inuiterēt
eos, quos omni virtute instructos & ornatos vole-
bāt. Audi enim quibus verbis magnus ille Moses po-
pulum in amorē pietatis alleēet & inuitet. Sic enim
ait: Hac est vestra sapientia & intelligentia in gen-
tī luce & celebritate constituta, ut audientes uni-
uersi huius diuinae legis instituta, dicant. En popu-
lus sapiens & intelligens, gens magna. Vidēsne qua-
li ora-

li oratione vir ille summus ostendat, gloriam esse diligendam? Non mediocrem enim vim in eo argumēto sitam putat ad populum amore pietatis inflammandum, quod ipsa pietas sit apud omnes miris laudibus efferenda. Idemq; statim subiungit. Non est ulla natio tam illustris & ampla, ut Deos presentes habeat, sicut nos habemus Dominum Deum nostrum presentem, & nobis in votis & precibus occurrentem. His verbis Moses non modo gloriam exornat, sed illius fontem aperit. Deo enim charū esse, illius mente gubernari, cœlesti præsidio committi, est maxime laudabile & gloriosum, & omnium sermone celebrandum. Multa ex huius sanctissimi viri scriptis proferre posset, quibus videretis, quantum sepe omnes veræ gloriæ stimulus ad studium virtutis incenderit. Sed ad diuini vatis atque clarissimi Regis carmina festinat oratio. Dauid ait, ut alios inter illius & Moysis tēpora interiectiones trahat, quanto studio gloriā tuetur? Quanta animi cōtēntione dedecus repellit? Quam indigne patitur eorum inuidiam & immanitatem, qui laudes ipsius obscurare nituntur? Quousque tandem, inquit o viri, gloriam meam deformatis? & alibi, Domine, inquit, si feci istud (intelligebat autem falsum sibi crimē illatum) si manus meas scelere maculaui: si domesticis meis aliquid mali machinatus sum, & nō potius ita vie gessi, ut inimicos etiā meos a debita peste seducere; hosti me persequatur, atque petat animā meā: cōprehendat atq; proterat vitā meā. Grauius sanē imprecatio. Nihil enim videbatur fieri posse calamitosius, quā in hostium manus incidere, & sanguine suo crudelitatem illorum satiare, nisi id ultimo loco addidisset, quod omni diritate retrius existimabat. Adiungit enim: Gloriam meam infringat & abiciat. Hæc oratio videtur tibi hominis laudem contemnens?

su? an eam potius omnibus vite commodis longè
 præferentis? Iam verò cum excitatur ad divinæ
 maiestatis amplitudinem augustè atque sanctè ve-
 merandam, cum illius erga se beneficia infinita com-
 memorat: quid illo tam grâdi carmine celebrat ma-
 gnificentius, quàm gloriam sibi a Deo tributam?
 Pugnas itaque suas, victorias atque triumphos ex-
 tollit, omnia summa laudis ornamenta, quæ fuit
 divina benignitate consequutus, oratione comple-
 ctitur: neque tantùm potentia aut imperij finibus,
 quantum claritate nominis incenditur, ad Des lau-
 des, cælesti quadam harmonia concinendas. Illius
 autem vltima verba, quæ dixit, cum iam mors ap-
 propinquaret, nonne apertè declarant, quantum illi
 nominis amplissimi studium extiterit? Nam neque
 nomen suum neque parentis reticuit: & cum ma-
 iestatem suam esse oratione complexus, musicum il-
 lud artificium, quo tantam divinæ mentis viribus
 excitatus excelluit, nullo modo silentio præterivit.
 Huius sapientissimi viri sapientissimus filius Solo-
 mon, quæ præmia proponit iuventuti? quibus mu-
 neribus adolescentes ad sapientiæ studium in prin-
 cipio operis inuitat? Non alijs certè, quàm regia
 dignitatibus insignibus, quibus excolumitur omnes ani-
 mi, qui divinæ legi parent. At in eodem li-
 bro: Iustitiæ memoriæ esse iucundam, atque sem-
 piternam: impiorum autem nomen quasi tæbe ex-
 sum atque confectum evanescere, claramq; famam
 esse omnibus opibus & facultatibus anteponendam.
 Aubi verò, cum rerum humanarum imbecillita-
 tem, huiusq; misera visa sollicitudines, & ang-
 res esset elegantissimè persequutus, omniâque tam-
 dem humana, ut levia & inania contemneres,
 quam gloriam exspit, & quasi mente incitatus
 exclamat, illius suavitatem unguentis suavissimis

& odoribus esse præferendam . Multa possum ex
 huius summi regis scriptis memoriter pronuntiare,
 quibus ea confirmetur opinio , gloriam nempe esse
 pijs hominibus expetendam . Sed par est , ut ra-
 tionibus etiam pugnemus , atque premium illud affe-
 ramus , obscuritatem , ignobilitatem , ignominiam ,
 & dedecus , esse diuinæ vindictæ supplicium conse-
 leratu hominibus irrogatum . Legimus enim eorum
 nomen , qui diuinam religionem impiè atque nesa-
 riè violauerunt , fuisse ex hominû memoria penitus
 euulsam . Apud Moysen vero Deus ipse prædicis im-
 pijs fore , nisi resipiscant , ut eorum nomen obliuione
 sempiterna conteratur . Alibi autem , idq; multis
 in locis minatur infamiam omnibus , qui legem ne-
 glexerint , atque sacra polluerint . Feremias au-
 tem ita sub Dei persona in Iudeos inuehitur : E-
 uellam , inquit , vos , & ciuitatem istam excin-
 dam , tradamque vos grauissimæ ignominie ma-
 culis inustos hominum memoriæ sempiternæ . Ex
 ijs & alijs locis infinitis , quos breuitate dei admo-
 nitus omitto , apertum atque perspicuum est , ignomi-
 niam esse supplicium hominum impietati & sce-
 leri a diuino numine constitutum . Quare mini-
 mè mirandum est , viros interdum sanctissimos in-
 famia quodammodo frangi atque debilitari : & qui
 contra omnia fortune tormenta egregiè muniti sunt
 ignominie tempestate sepe conuelli . Quod in Iobo ,
 Davide , Neemia : & alijs viris sanctissimis & for-
 tissimis cerni potest : qui cum reliqua omnia inuicta
 virtute sustinerent , indignè ferebant ignominiam .
 Quod si tantum malum est in sepulci nominis ob-
 liuione , in dedecore & infamia , ut in ea se peni-
 merò videatur ultio diuina consistere : conse-
 quens est , ut laus & gloria sit in diuinis muneribus
 habenda . Et si viri pietate præstantes non
 O.ij. sunt

sine causa vituperatione & conuitio perturbantur: par est, ut laude & prädicatione delectentur. Quod autem gloria sit diuinum beneficium, Moses imprimis ostendit. Hoc enim Israëli denuntiatur: futurum nempe, si diuinis institutis obedierit, ut sit a Deo locatus in summa gloria, & cunctis gentibus honore antelatus. De Iesu vero illius successore scriptum est, Dei munere fuisse nomen illius per omnes terras cum summa omnium admiratione peruagatum. Apud Samuelem aiebat Deus: Eū, qui me colueris, honestabo: qui autem me contemnit, erunt contempti. Non igitur immerito Dauid id multis in locis asserit, illam omnem gloriam, qua mirifice redundabat, esse diuina beneficentie referendam. Illum itaque perennem gloriæ fontem carmine perpetuo celebrat: illum summum authorem decoris & dignitatis intuetur: in illius cultu claritatem omnem positam esse docet. Ex quo apparet, gloriam esse cæleste quoddam munus apud animos pios collocatum. Ergo cum nominis atque fame celebritas sit in diuinis bonis numeranda, sapientem appellabis eum, qui illam aspernatur: qui lucem ipsam fugit? qui beneficium diuinum repudiatur? Christus, inquit, præcipit, ut a gloria tāquam a re pestilente atque pernicioſa fugiamus: quasi verò Moses, Dauid, & reliqui, quorum testimonijs vsus sum, non ea, quæ protulere, spiritus illius afflatus protulerint. Erat enim iam illis temporibus Christi numen illorum animis inclusum. Sed de illius institutis postea videbimus. Nunc verò ex te libenter audirem, num Christus à cælo in terras delapsus est, ut rerum naturam, quas ipse finxit, euerteret: imò verò ut eam iacentem erigeret, atque cælesti præſilio confirmaret. Gloria autem appetitum esse in animi natura insitum, abundè de-

mon.

monstratio est. Neceſſe eſt igitur ut animus tunc
ardentiſſe laudem appetat, cum fuerit morbus, qui
illum impediunt, omnino liberatus. Tunc e-
nim incorruptus, atque ſui ſimilis permanens, vim
atque naturam ſuam clarum oſtendet. Ergo cum
Chriſtus omnes morbos, quibus erat oppreſſum ge-
nus hominum, a ſuis omnino depulerit, conſequens eſt,
ut illi qui Chriſti opera ex illius malis, quæ natu-
ram humanam deprimebant, emere, ad gloriam
aſpirent, atque tanto ardentiſſe gloriam expectant,
quanto maior ardor honeſtatis in illis exiſtit. De-
inde, quid impudentia tetius? quid hominum
viſæ pernicioſius? Quid Chriſtiana religionis caſti-
tatis magis infeſta? Nequam enim hominem &
improbum, poteris aliquando fortæ ignominie
metu a flagitio reuocare: at qui pudorem omnem
amiſit nihil ſibi reliquum fecit ad effrenatam li-
bidinem aliqua ex parte cohibendam. Quocirca
non immerito viri ſanctiſſimi hoc impudentie no-
mine, omnem morum immanitatem complectun-
tur. Quale eſt illud Iſaie. Scelus inſtar Sodo-
mæ præ ſe tulerunt, nec occultauerunt. Item illud
Jeremiæ: Frontem perfricuſti, meretricis impu-
dentiam ſuſcepſti. Quod ſi nihil exiſtimatur apud
nos impiorum inuerecunda frontis audacia, nihil erit
moribus, & inſtitutis Chriſtiani aptius, quàm pu-
dor & verecundia. Pudor autem nihil aliud eſt,
quàm vehemens motus animi dedecus fugientis, lau-
demq; maximè conſequentis. Ex quo efficitur, Chri-
ſtiani hominis eſſe, decus & laudè intueri. Præterea
cū hominib. Chriſtianiſ omnis opera in eximio vir-
tutis cultu ponenda ſit; qui poſſunt id negligere, cuius
ope vident omnem contentionem in virtutis ſtudio
ſuſceptâ facillimè ſuſtinere? Quantam enim vim
habeat laudis ſuauitas, ad pericula negligenda,
O. iij. vq.

voluptates nefarias repellendas, labores ingentes subeundos. satis fuit antea demonstratum. Id autē impulit Paulum diuinum hominem, ut tam sepe eas, quos ad virtutis altitudinem instruit, laudis suauitate deliniret. Romanorum enim pietati atque religioni gratulans dicit eorum sumam iam fines orbis terrarum peragrasse. Ad Philippenses verò scribens, eos ait, instar Syderum, lumen suum longè lateque diffundere. Corinthios autem sanctissima templa atque delubra diuini spiritus appellat. Omnes denique, ad quos scribit, laudibus inuitat, ad pietatis certamen alacrus ineundum. Petrus item quàm magnificè exornat eos, quos ad summum gradum virtutis adhortatur? Vos, inquit, estis genus electum, regium, sacrosanctum, & ab omni terræ cōtatione secretum & liberum. Sed quid horum celestium hominum testimonijs utitur, cum ipsum cœli dominum authorem habeamus? Discipulos enim suos corā laudans, eos mundi lucē appellat, & ut ciuitas in ediso loco, & excelsò sita occultari nequit: ita illorum excellentem virtutem celari & occultari non posse confirmat. His igitur laudibus eos vehementius allicit, ad omnes tempestates atque procellas inuictò animo subeundis. Ergo si tantum virtutis instrumentum est in laudis suauitate possum, ut ea sibi viri cœlesti quadam atque diuina virtute præditi, utendum esse duxerint, ad animos hominum amore pietatis vehementius incitandos: si Christus ipse suorum mentes ad summum virtutis studium magnificè laudis inflammat. possumus ne dubitare, quin laus egregia sit diuinum quoddam imbecillitatis humana subsidium, ad omnes labores animo maximo perferendos valde necessarium? Jam illud quantum est? Omne videlicet Christianorum studium, omnem operam, industri-

am,

am, curam, cogitationem, omnem denique mentem esse ad communem salutem generis humani conferendam? Quid autem magis homines iuuet, quam egregie fame celebritas & amplitudo, haud quam reperietis. Est quidem liberalitas & beneficentia sasu utilis, sed ea utilitas ad multos permanere non potest. Unius viri iustitia, unus civitatis opes contineri fortasse aliquando possunt, quæ tamè illo extincto corrueunt. Sic etiam fortitudo cuius vnius, cuius tantum suis erit aliquo tempore salutaris, non tamen alijs, nec suis quidem semper. Hoc etiam modo sapientiæ, continentię, aliarumq; virtutum omnium fructus est angustus finibus & exiguo visæ spaciocircumscriptus. At fama iustitiæ, fortitudinis, liberalitatis, continentię, & omnium denique virtutum, non paucus, sed omnibus, non modo suis, sed etiam exteris, non una tantum ætate, sed in multa secula, atque propè infinita cōsulit. Nec enim tantum valet ad præsentes ampla dignitatis specie commovendos: sed ad omnem posteritatem exemplo virtutis inflammandam. An tu credi fieri potuisse in tanta scelerum omnium colluvie, crescente subinde luxuria, vitiorumq; multitudinem mentes humanas obruente, ut aliquod virtutis & industriæ vestigium in hominum vita resideret, nisi quorundam animi virtutis egregie monimentis excitati, sese ad virtutis studium applicuissent? Laus, laus, inquam, & gloria hominum dignitate florentium, omnium prædicatione celebrata, & monimentis annalium consecrata, languentes animos exuscitat, & amore dignitatis incendit, atq; facit tandem, ut omnia humana quātūvis aspera & difficilia contemnunt, et honestatem in maximis laboribus, & periculo acris studio consēctentur. Ea autē de causa sancti scriptores, nō modò

M.v.

nobis

nobis sanctorum hominum expressas imagines reliquerunt, sed etiam nos ad eos intuentes & imitandos omnibus modis adhortati sunt. Illos itaque qui pietatem unice coluere, diuini tituli & ornamenti illustrent: nos autem acerrimis interdum verbis insectantur, quod vitæ nostræ consilia excellentium hominum cogitatione minimè confirmemus. Quod certè non fecissent, nisi planè iudicassent, nihil ad vitia ex animis extirpanda, virtutesq; ferendas, hominumq; vitam honestatis opibus excolendam utilius inueniri posse, quàm clarorum hominum maxime claram & nobilitatam virtutem. Etenim ut nulla maior pestis atque perniciēs rebus humanis inferri potest ea, quæ nascitur ex aliquo inauditi sceleris exemplo: ita nihil est ad homines in officio continēdos utilius, nihil ad communis vitæ cultum salutaris, quàm virtutis eximie monimentum. Quod si præstantium hominum memoria iisdem regionibus, quibus vitæ spatium circumscriptum est, terminata fuisset, eorumq; res gestas idem tumulus, qui eorum corpora contegit, obriisset: quem tandem fructum ab illis caperemus? Nunc vero dici non potest, quàm nos iuuēt illorum gloria æternis monimentis celebrata. Cùm igitur constet, tantum fructum afferre hominibus nominis claritatem, ut sine illa parum sit utilitatis in virtute, Christianiq; hominis officium sit, vitam etiam, si opus fuerit, pro omnium salute profundere: quid minus Christiano conuenit, quàm gloriam repudiare? Equidem eum, qui gloriam omnibus modis aspernatur atque respuit, non impudētē modò atq; naturæ communis ignarū, ut quidā homines sapientes, nec angusti atq; parui animi, ut plerique: sed etiam inhumanū atq; ferum appello. Tu cū officium tuum sit omnium utilitati consulere, ijsq; legibus adstrictus sis, ut quantum

pos.

possis, uniuersum genus humanum tueri debeas: ad negligas atque despicias, quo nihil potest hominum vite salutarius inueniri? Si te non pulchritudo laudis allicit, utilitas certè communis te ad eam amandam incitare debuisse. Nunc verò cum nobilitatem despicias, aut non intelligis, quantum fructum rebus humanis afferat hominum præstantium fura, aut intelligis quidem, sed id ad te pertinere non putas. Si non intelligis, fatuus & amens, si cum intelligas, id minimè curandum putas, inhumanus & ferus es existimandus. Quantum enim in te est, non modò dignitatis tuæ lumen, sed hominum salutem repudias. Illud nostrum tantum est, ut nemo possit sine graui crimine laudem abijcere. Summum enim & extremum omnium bonorum, quo sunt omnia studia, officia, consilia vite referenda, ad quod omnes curæ, cogitationes, & omnes denique rationes honoris, laudis & dignitatis dirigenda sunt: est ille summus omnium rerum sator atque moderator, a quo animum hausimus, & tantis tanque diuinis beneficijs affecti sumus. Si igitur ingrati animi crimem & scelus exhorremus, si beatæ vite compotes fieri ardentè optamus, nihil tanta cura & studio moliri debemus, quàm ut Dei nomen amplè magnificèque apud omnes nationes illustretur. Quid autem magis Dei gloriam illustret, quàm Christiani hominis dignitas, non facile reperies. Talem enim gentes a nostris institutis abhorrentes opinionem de Christi numine concipiunt, quales sunt ij mores, quibus Christianam, numini que diuino consecratam nationem præditam esse conspiciunt. Inde fit, ut nihil magis dedecoret apud homines summi Dei nomen, quàm turpitudinis infamia a Christianis impiè concepta. Ut igitur Christianorum flagitia quodammodo in Dei consuetudinem redun-

redundant: ita nihil clarius illius bonitatem in om-
 nium conspectu constituit, quam Christiani homi-
 nis decus excellens. Multò enim clarius Dei numen
 in animis pietate atque virtute florentibus elucet,
 quam in uniuersa naturæ fabrica quam oculis in-
 tuemur. In naturæ enim operibus, opificium summi
 conditoris, ornatum atque pulchritudinem mundi,
 quasi regiarum ædium elegantiam & magnificen-
 tiam aspiciunt, in animis autem omnium virtutum
 ornamentis, quasi gemmis & auro fulgentibus, effigi-
 em diuinæ mentis admirantes, obſtupeſcimus. Ea au-
 tem causa Petrus Christianos literis adhortatur, ut
 sic inter gentes vitam instituunt, ut omnibus admi-
 rationem commoueant. Sic enim, inquit, fiet, ut qui
 modo vos quasi maleficos insectantur, opera vestra
 bona respicientes, Deo gloriam tribuant. Paulus ve-
 rò quam multis in locis admonet, ne ullum impijs
 sermonem demus: ut omnem maledicendi materiam
 amputemus: ut decorus & honestatis coram omnibus
 hominibus studiosi simus. Sic enim ait futurum, ut
 illustri dignitatis exemplo multi virtutis studio in-
 cendantur, & diuina virtus debitis laudibus effera-
 tur, eamque sibi causam asserit, quod tanto studio
 muneris sui functionem clarissimæ virtutis operibus
 illustret, ut gentem suam emulatione incendat: at-
 que ita tandem aliquos ex Hebræis ad verum Dei
 cultum traducat. Porro autem cum docet Timothe-
 um, qualem sacerdotem deligi conueniat, adijcit in
 fine, oportere ut non solum a pijs, sed ab impijs etiam
 impijs & alienis detur illi honestatis & innocentie
 testimonium, qui Pontifex creandus est. Idem ad
 Corinthios scribit, se mortem facilius passurum, quam
 ullam gloriam suæ imminutionem. O diuinum homi-
 nem, atque veræ gloriæ cupiditate flagrantem: nem-
 pe qui illius tuenda gratia, neque mortem, neque
 crucia-

eruciatum vllum recuset. Videbat enim nihil esse in rebus humanis neque ad salutem generis humani fructuosius, neque ad Dei virtutem predicandam illustrius, quàm piorum hominum claritatem. Ergo cum nihil clarius in omni natura Dei laudem & gloriam ostendat hominibus, quàm illustris piorum hominum laus: & omnis animorum contentio ad divinam gloriam referenda sit: qui possumus gloriam sine gravi, tetro & impio crimine repudiare?

Christi tamen inquit, precepta gloriam tollere. Inanem quidem gloriam, quæ vel ex inanis plausu populi, caduca & fragilia laudantis, vel e simulatione virtutis existit: non illam, quæ ex vera virtute nascitur. Nec eorum studium damnat, qui gloria feruntur, sed qui errore hominum ad eam se peruenituros esse confidunt, & ita quod erat diuino beneficio tribuendum, in amentia populari collocandum putant: quæ quidem nulla capitalior pestis esse potest. Mentem enim omni luce spoliât, & a rebus diuinis abstractam in terras ita deprimis, ut nullo modo possint verum animi decus intueri: hoc est autem, quod Christus ipse perditissimis hominibus dicebat, quomodo potestis credere, qui gloriam ab hominibus accipitis, & gloriam, quæ a solo Deo est, non queritis? Nihil est enim quod mentem magis impediât, quàm minus cælestis disciplina lucem accipiat, quàm illius gloriæ cupiditas, quæ errore hominum comparatur. Ita igitur sit, ut qui terrenis rebus addictus, inanem laudem ardeniter appetit, cum vera virtute careat, nunquam ad veram gloriam aspi-ret, quam solus Deus solam pietatis & honestatis cultoribus elargitur. Verum enim decus, quod non est in falsa opinione sed in vera virtute positum, ut antea disputauimus, Dei munus atque beneficium est. Diuina autem beneficia non repudianda, sed gratissi-

gratissimis animis accipienda sunt.

IM O, inquis, laus etiam vera fugienda est. Id enim Christus precipit, ut praeclara munera obeuntes oculos hominum vitemus. Quando id? aut quomodo? Nec enim praeclarum id dici debet, quod in inani specie virtutis inest. Qui autem extremum vitae finem in humana laude constituunt, non virtutem colunt, sed virtutem simulando, scelus immane concipiunt. Dirum enim est, impium est, execrandum est, non dico in humanas opes, sed ne in gloriam quidem, aut virtutem ipsam, e qua gloria omnis existit, ut in summo bonum respicere. Deus enim, Deus solus est illud ultimum omnium bonorum, quod sunt omnia vitae consilia dirigenda. Qui igitur gloriam ut ultimum bonum respicit, fructum omnem virtutis amittit. Nulla enim virtus esse potest, nisi ad Deum virtutis ipsius authorem referatur. Extincta autem virtute, extinguere gloriam necesse est: & ita fit, ut nulla vere gloria ratio constare possit, nisi illis, qui semper in Deum respiciunt, & omnem celebritatem ad diuini nominis amplitudinem dirigendam existimant. Qui igitur opus aliquod specie honestum ita molitur, ut in humanam laudem, quasi in ultimum actionis finem respiciat, nihil amplius aut praeclarum suscipit, sed potius in se impium atque nefarium scelus admittit. Ab hoc autem scelere grauissima Christi oratione deterremur. Hoc enim sancit, ne cum Deum precamur, cum inedia libidinem refranamus, cum egenis opitulamur, nobis autem popularem ut summum premium proponamus. His igitur praeceptis nullo modo nos a gloria studio reuocare contendit, sed ab illa inanitate, quae pulchritudinem gloriae corrumpit. Quod eo diligentiuserat faciendum, quod gloria magis omnibus humanis opibus antecellit. Qui enim ad voluptatem, vel

vel ad pecuniam, vel ad alias res fluxas omnia referunt, facile possunt intelligere, in quanto errore versentur. At gloriæ splendor tantus est, ut illius etiam species homines honestatis amore flagrantibus commoveat, illisque sæpe ruina periculum intendat. Fit enim interdum, ut laudis specie capti, eam non ad aliud præstantius bonum referendam, sed per se sequendam, & amandam iudicent. Ne igitur insit a laudis cupiditate prolapsi corruiamus, illa cautio adhibenda est interdum, ne opes nostras ostentemus, donec eum statum assequamur, in quo tuto possimus eas explicare, fructum nobis laudis, non laudem ipsam, sed hominum salutem atque Dei gloriam proponentes. Vtrumque autem Christus ipse præscripsit: ut enim eos, qui in tam lubrico loco sine grati casu insistere nequeunt, a periculosa ostentatione deterruit: ita illos, qui sunt aduersus inanis laudis insidias salutari consilio præmuniti, ad omnes suas opes proferendas impellit. Eos igitur tantum agitat & insectatur, qui vel leuissimi seruiunt, vel gloriam, ut summum bonum intuentur. Tantum enim abest, ut nos ab illa dehortetur, ut etiam ad illius studium instruat. Veluti cum admonet, ut inuitati postremum in conuiuium locum petamus, ut nos ipsos submissè geramus. Sic enim ait futurum, ut nobis laudis & gloriæ dignitatem ampliorem inter homines etiam comparemus. Qui tradit veram gloriæ disciplinam: qui nobis certam & directam viam dignitatis ostendit: qui docet, qua ratione possumus ad laudem peruenire; is nullo modo nos a gloria deducit, sed potius in illius studium incendit & incitat. Quid illud, cum clarè & apertè suis præcipit, ut omnes præclaras actiones in luce collocent, & id omnium hominum conspectui proponant, ut illo præclaro virtutis aspectu commo-
homi-

homines, Deum agnoscant, atque debita laude prosequantur? Minime igitur necesse est, priscorum vatum responsis, diuinorum hominum scriptis atque monumentis, innumerus priorum hominum exemplis uti, cum ipsum Christum gloriæ ducem & authorem habeamus. Illius enim hæc sunt monita, instituta, præcepta, a quibus desistere sine scelere nefario non possumus. Cum igitur gloria sit diuinum beneficium: cum in ea tantum instrumentum virtutis insit: cum nihil sit ad emendandos hominum mores, & vitam rectè constituendam salutarius: cum tantum valeat ad virtutis diuinæ gloriæ magnificentius illustrandam: cum postremo ad eam amandam diuinis oraculis & Christi præceptis & monitis incitemur: qui tandem conuenit asserere, eam esse Christianæ discipline contrariam? Non est igitur ullo modo gloria negligenda, sed optandion potius, si fieri possit, hoc sine quem diximus constituto, ut in omnes orbis terrarum regiones virtutis nostra fama penetret, nec unquam nomen nostrum deleatur. Nullus enim modus earum rerum cupiditati constituendus est, quæ ad hominum salutem, & Dei gloriæ referuntur. Est itaque votum hoc non modo amplum & illustre, sed etiam sanctissimum, pietatisq; plenissimum. Contrà verò gloriæ negligere, non modo est animi turpis & abiecti, verum etiam ab omnibus natura legibus atq; diuinis institutis nefarie dissidens. Quid enim aliud est gloriæ a virtute repellere, quam Solem luce sua orbare? Aut quid minus duci hominem pietati deditum, quam diuinum munus aspernari hominū salutem negligere? de gloria diuini nominis minime sollicitum esse? Christique imperium detrectare? Hæc enim omnia sunt comitenda ijs, qui laudem & claritatem non amant. Quare vos hortor, ut magno & elato animo in gloriæ

gloriam incumbatis, eamq; putetis esse caeleste quoddam munus, animos nostros spe quadam amplioris decoris & dignitatis inflammans. Vt autem melius cerneretis, nihil esse diuina legi magis consentaneum quam vera laudis studium, erat mihi in huius disputationis fine laudis ipsius ratio ab hominis ortu repetenda. Sed partim quod arbitrer aures vestras iam audiendo defessas esse: partim quod solem precipitantem aspicio, hac extrema parte nunc superfedere constitui. Si placet igitur, perorationem in alium diem referemus.

AN TV, inquit Augustinus, cum opus iam penè ad extremum perduxeris, imperfectum e manibus dimittes? Nos autem non audiendo defessi, vt inquis, sed valde oblectati sumus, & sermonem nostrum, si dies non suffecerit, possumus in multam etiam noctem producere. Quare tibi author sum vt præsenti dicendi felicitate, quæ tibi hodie oblata est diuinitus vtaris. Minimè enim conuenit, cum orationis tuæ cursum adeò secundè tenueris, antequam portum optatum capias, vela contrahere.

E QVID EM, inquit Metellus, tum demum integram voluptatem ex ista disputatione percipiam, cum illam absolueris. Quare te etiam hortor, vt hodie tuæ orationi finem imponas. Eadem enim opera te labore in posterum leuabis, & hominibus tui amantissimis obsequere.

E QVID EM, inquam, inuitus hanc orationis partem in alium diem differcbam, verebar tamen ne loquacitate mea satietatem vobis offerrem.

P.

Nunc

Nunc igitur quando vos, quæ vestra est benignitas⁹ ad audiendum erectos esse video, persequar libentissimè quod restat. Atque utinam non, quod antea ioco dicebamus, musarum nomen, sed ipse diuinus spiritus mentem nostram afflaret, ut illius cælesti vi & impetu concitati, possemus veræ gloriæ splendorem oratione consequi. Nec enim fieri potest, ut ingenij nostri tenuitate rem tantam pro dignitate explicemus. Sed quando me huc sermonis cursus prouexit, oneri potius ipse succumbam, quàm aliquid intentatum omitam.

UT autem hinc potissimum aliud dicendi initium sumam, quantis opibus ornatus fuerit ille princeps generis humani, a quo omnes procreati sumus, explicari non potest. Quod enim est tantum ingenium, tamq̃ diuina orationis facultas & copia, quæ possit illum excellentem humanæ mentis habitum, illam multiplicis virtutis elegantiam, illas tantas opes memorie, rationis, intelligentiæ, non dico ornare dicendo, sed enumerando percensere? Si enim qui terræ situm & circumscriptionem, qui maris immensitatem, qui aëris circumfusi naturam, totiusq̃ ætheris ardorem, qui cælum undique sideribus distinctum & ornatum: qui postremo totius mundi concinnitatem, & admirabilem rerum omnium conuenientiam contemplari volunt, neque satiari tantæ pulchritudinis aspectu queunt, neque illam naturæ vim in fragulis rebus insitam ingenio & ratione consequi: quid de illo præcellenti summi conditoris opere, cuius causa omnia quæ cernimus oculis, effecta sunt, cogitare debemus? Constat enim, non ea solùm, quæ in terris & aquis gignuntur, ad usum hominum creata esse, sed cælum etiam fuisse humani generis alendi atque conseruandi causa generatum. Nostris vñbus seruiunt illi rati, & immutabiles siderum

derum omnium cursus, cælestis natura admirabilis
 & incitata conuersio, dierum atque noctium vicif-
 situdines, temporum omnium varietates. Quantum
 verò hominis natura & conditio inter omnes, quæ
 sub sensum cadunt, excellat, ex eo perspicitur, quod
 nec in astris clarissimus, nec in Sole aliorum lumi-
 num princeps, nec in cælo ipso tantis sideribus illu-
 minato, sed in homine solum accepimus fuisse imagi-
 nem diuinæ mentis impressam. Hæc autem imago
 cernitur in mente & ratione, incredibilis celeritate
 & solertia multa simul agitante, & summo stu-
 dio verum semper inquirente, cum admirabili cu-
 piditate virtutis imitandæ. Hanc verò cælestem a-
 nimæ indolem lux diuinæ mentis illustrabat, &
 ad clariorem Dei similitudinem omnium virtu-
 tum muneribus instruebat. Si igitur homo in illo
 florentissimo statu permansisset, fuisset profectò ad-
 miranda quadam atque sempiterna gloria cumulatus.
 Cum enim esset diuinus ornamentis excultus, & ad
 spem amplioris etiam dignitatis excitatus, necesse e-
 rat, illum non modò in singulari dignitate versari,
 sed etiam indies magis diuinæ similitudine, quam
 natura ardentè expetebat, animum conformare.

Nec enim verum est, primum parentem diuinæ glo-
 riæ cupiditate, omnibus corporis & animi bonis e-
 versum fuisse. Quis posuisset enim gloriam illam
 non appetere, ad quam fruendam editus in la-
 cem fuerat? Tam enim est in natura hominis
 insitum, diuinæ virtutis & sapientiæ similitudi-
 nem optare, quam cælo in orbem verti, quam igni
 superam regionem appetere, quam terræ in
 medium mundi locum undique conglobari.

Quid igitur illum præcipitem beatis sedibus ex-
 turbauit? Inconsiderata illa temeritas, quæ legem
 diuinam violando, sese a Deo nefariè disiunxit,

P.ij.

atque

Y atque id quod sine Dei praesidio assequi non poterat,
 per se consequi posse confidit. Non igitur, quia vi-
 tam florentem & beatam, atque diuina similem ap-
 petiuit, sed quia impiè & insolenter appetiuit, im-
 mortalitatem atque cælestes opes amisit. Sic autem
 affectum est, ut cælesti lumine priuatus, in tenebris
 & caligine versaretur, innumeris malis undiq; cir-
 cumuentus. Perinde enim atq; leue corpus Solis luce
 collustratum, occidente Sole tenebricosum repente
 fit: ita necesse est, animum diuina luce destitutum,
 summa caligine circumfundi. Et quemadmodum ij,
 qui per loca multis latrocinijs infesta noctu iter fa-
 ciunt, nullo modo vizare possunt infortunia: ita qui
 diuinae mentis lumine caret, nulla ratione potest,
 quàm diu est a Deo seiunctus, hostiles insidias, ma-
 lorumq; omnium tempestatem declinare. Quod pri-
 mus homo statim sensit, ubi primum non a Deo pen-
 dere, sed ingenio suo niti, pulchrum existimauit. Fuit
 enim repente orbatu omni lumine cælesti, spoliatus
 Dei beneficijs amplissimis: præcipitatus ex altissimo
 gradu dignitatis, omnibusq; florentissimi illius status
 ruinis oppressus, atque immani sumorum hostium cu-
 piditati præda relictus: qui quidem illum primo im-
 petus perculerunt, atque grauissimis vulneribus infli-
 ctis deformauerunt. Postquam enim se ipse a summo
 illo vitæ custode & conservatore distraxit, atque re-
 tre mortis imperio addictus est, proutinus anxij me-
 tus, inanes spes, immense libidines, molestissimæ æ-
 gritudines, & reliquæ vitæ pestes incitatae undique
 irruunt, illum inermem, & imparatum adoriuntur,
 & quasi turbine & tempestate iactatum a mentis
 statu deiiciunt. Ut autem in lumine mentis & rati-
 onis, in ordine vitæ & constantiæ erat sita illius ho-
 nestas & amplissimi cuiusdam decoris atque laudis
 ornamentum: ita fuit necesse, mentis cecitatem &

*faciam illam animi confusionem omnibus turpitudi-
 nis & ignominiae maculis inquinari. Offusis
 itaque tenebris, malorum omnium procella concita-
 ta, perturbata ratione, fuit oppressa dignitas, ob-
 trita laus, decus extinctum. Quid enim ego comme-
 morem illas tam funestas generis humani labe, tam
 turpia, atq; detestanda flagitia, tantâ scelerû omniû
 colluione, quibus se homines ab illo corrupto princi-
 pio propagati progressu temporis quotidie magis con-
 taminarunt? Tantum dicam, animal illud regium
 & excelsum, ad imperium atque laudem natum, in
 tantam miseriam incidisse, ut fieret tandem turpi-
 tudinis ipsius vile mancipium. Non tamen homi-
 nes tantis malis oppressi illam indolcm amiserunt: i-
 mò quantum natura decus & laudem appetere, a-
 nimi dolore, quem saepenumero capiebant ex dede-
 coris admissi conscientia, satis indicabant. Mentis
 enim angore & cruciatu confecti tam sibi ipsi dis-
 splicebant, ut de vita etiam deserenda saepissime cogi-
 tarent. Quòd sit turpitudinis infamia e volupta-
 tum libidine solùm existeret, abundè magnum fla-
 gitiorum incendium libidinis impurissimæ facies ex-
 citarent. Sed illud est maximè dolendum, homines
 natura incensos laudis cupiditate, non modò cum
 libidine aut iracundia, aut alia quavis animi per-
 turbatione cecati ab honestatis studio detorquentur,
 infamiam subire: sed tum etiam, cum ad decus eni-
 tuntur, & illam fractam atque debilitatam animi
 vim ad laudem conferunt, omnibus sordibus ignomi-
 niae maculari. Est enim hic teter animi morbus in-
 sanabilis: nempe qui nec humana ope leuari possit,
 nec ad eum depellendum homines erroribus inflati,
 diuinum auxilium implorandum putent. Stupra e-
 nim, furti, latrocinia, & similes impuritates adeò
 tetra & deformes ad aspectum sunt, ut eos ipsos*

in quibus inhaerent, vehementer exterreant. At cum inanissima laudis imagine deliniti, dedecus insignis suscipimus: neque facile conceptam maculam videmus, neque ad eam abstergendam opem ullam requirimus: & ita fit, ut falsae dignitatis forma capiti, in perpetuo dedecore & flagitio volutemur. Sic enim ille perennis hostis hominum, quem Sacrae literae Satan Hebraeo nomine appellant, sese ad omnem fraudem & malitiam versat, ut nos ipsos illis naturae principijs, quae nobis ad bene beateque viuendum attributa sunt, ad nostram ipsorum perniciem & interitum abuti faciat. Perinde igitur atque sensum illum religionis hominum mentibus insculptum, ad impuram superstitionem traduxit: ita laudis appetitum dignitatis illecebris incitatum, in omnium flagitiorum gurgitem abripuit. Quod quidem illi facillimum fuit. Cum enim homines laudem expeterent, eamque in tantis tenebris nec ubi, nec qualis esset, intelligerent: quicquid primum illorum animos inani specie pulchritudinis alliciebat, statim arripiebant: neque vitia occulta perspicientes, neque quid esset ex illa temeritate prouenturum, animo suspicantes. Hinc igitur animi tumor & fastidium extitit. Hinc superbia & insolentia nata est, quae maximus incommodis omnem vitae rationem perturbauit, & infinitis calamitatibus afflicxit. At quibus rebus leuissimi homines efferuntur? Alijs inanis & fluxa corporis forma, quae temporis momento corrumpitur, tollit animos, cum interim mens ipsa, in qua est gloriae sedes atque domicilium, sit omni turpitudine deformata. Alij valetudinis vanae & lubricae firmitati confidentes, humanae fragilitatis obliuiscuntur. Alij viribus corporis elati tanta flagrant amentia, ut nullis se legibus

astriçtòt esse putent. Quo quid esse potest indignum? hominem reliquorum animantium principem, atque dignitate proximè ad cælites accedentem id amplum existimare, in quo sit tam multis belluis inferior? Nemo enim poterit robore leones, aut velocitate tigres superare. Illam igitur sui partem negligunt homines amentissimi, qua principatum in natura tenere facillimè potuissent: & ea roboris præstantia timent, qua neque cum brutis animantibus conferendi sunt, quam morbi vis conficit, quam extrema senectus interimit. Quod si corporis ingens proceritas, si vires eximia certam gloriandi segetem suppeditarent: quid fuisset illustrius illis Gigantibus, qui bellum tetrum & impium cunctis cælitibus intulisse perhibentur? Nihil enim visum est in terris aut corporis firmitate robustius, aut virium immanitate truculentius, quibus insolenter elati, omnem religionem atque sanctitatem neglexerunt, inauditoque scelere violauerunt. Unde Poëta finxerunt, illos bellum contra cælum mouisse, atque tandem fulminum incendio conflagrasse. Sed queso num viribus illis immensis, illa corporum vastitate, illis animis ingentibus potuerunt clarum & illustre nomen adipisci? Non profectò. Nulla enim sunt relicta tantorum facinorum vestigia, illorum internecione sublata funditus atque deleta sunt: nec aliud ex eorum rebus gestis accepimus, nisi fuisse genus hominum superbum, arrogans, elatum, saevum, immane, truculentum, diuinis legibus & institutis inimicum, quod tandem Dei telis confixum euanuerit. Ergo cum genus illud tam vastum, & tanto corporis robore munitum nullam sui memoriam reliquerit, nisi tenuem & obscuram, & quæ magis valeat ad insignem maculam nullis etatibus eluendam,

P.iii. quàm

quàm ad egregium nominis splendorem: quid istis amentius fingi potest, qui in tanta vite breuitate, & imbecillitate naturæ, eaq; tam multis & infestis casibus obiecta, tenuissimus elati viribus insolent? Alij deinde pecunijs & fortune muneribus efferuntur, cum interim immanis illa cupiditatis sitis, qua semper aestuant, extinguere nulla ratione possit. Et ita fit, ut non modò auaritiæ sordibus inquinentur, sed etiam semper in mendicitate viuant. Jam verò qui leui & inani nobilitatis nomine gloriantur, quàm amentes sint, est explicatu difficillimum. Ita enim gaudent imaginibus, & fucato illo generis splendore, atque si possent eo nomine sese incolumes ab omni turpitudine & infamia conseruare, & ad immortalitatem peruenire. Quid de illorum insania dicam, qui splendidis titulis, & honoris insignibus erecti se in cælo esse putant? Gloriosum enim atque beatum existimant, in oculis ciuium esse, magnis hominum gregibus stipari, a multis ambitiosè salutari, molestissimis negotijs interesse, minime videntes interim, quàm nane sit illud honoris nomen, quàm plenū curæ, sollicitudinis, angoris, quantis inuidiæ telis expositum, quantis sæpe claudibus oppressum & extinctum. O extremam demensiam hominum, existimantium in istis tam infirmæ naturæ muneribus, aut temeritatis & fortune ludibrijs, aliquod veræ dignitatis ornamentum, aut firmamentum gloriæ esse constitutum. Quid enim his rebus inanius? Quid leuius? quid commutabilis? Vt enim in turbato mari fluctus alios atque alios, magnitudine & fremitu dispares & dissimiles subinde tumidos attollit, atque repente frangi cernimus: sic in his tantis undis, & quasi quodam aestu rerum humanarum, alios extollit, atque repentino motu deprimi videmus: alios vicissim ad eum locum ascen-

ascendere, unde sint etiam statim deijciendi, ruinaeque magnitudine conterendi. Nihil est enim in vita tam firmum & stabile, quod non uno momento temporis extinguatur. Ex quo faciliè cernitur, omne quod videtur hominibus imperitis pulchrum & expetendum, nihil habere solidi, nihil expressi, nihil eminentis: sed esse tantum inancem quandam speciem stultorum oculis obuersantem: quae cum procul apparet, ampla & insignis videtur: si vero propius accedens eam attrèctare & in manus sumere studeas, effugit.

Par leuius ventis, volucrumque simillima somno.

Præclare igitur sanctissimus ille Poëta David, fluxam & instabilem rerum humanarum conditionem exponens, ait futurum, si in altera libræ lance vanitas ipsa, in altera autem hominis studium fuerit impositum, ut ipsa vanitas longè multumque præponderet. Non potuit magis hominum amentiam explicare, qui præclara cupientes, & eam cupiditatem in res fluxas & inanes conferentes, turpiter irrisi, & æternus maculus aspersi relinquuntur. Non leuoribus autem flagitijs infecti, & inquinati fuere, qui venditabant ingenium, & maximarum rerum scientiam in illis tenebris ostentabant. Nam cum omnis inscitia turpis est, tum nihil fœdius illorum temeritate, qui se tenere altissimarum rerum cognitionem profuturæ, in minimis etiam labuntur. Quæ autem tanta dementia est, ut sit cum illorum leuitate & insaniam comparanda? Alij enim res humanas mente diuina regi, & administrari negabant, Deumque impia oratione tollebant. Alij innumerabilem vim Deorum inducebant, quos certis tantum officijs atque muneribus pro suo arbitratu præficerent. De animorum autem natura incredibile etiam

P.v.

dissens-

diffensione certabatur. Quid dicam de natura principijs? Alij enim aque, alij aëri, alij igni, alij alijs corporibus, causam & originem rerum omnium tribuebant. Quinetiam multi, ut facilius probarent, ad mundum efficiendum non diuina ratione & consilio opus fuisse, innumerabiles mundos fingebant ex indiuiduorum corporum concursione fortuita.

Argumentis itaque mundum efficiebant, argumentis euertebant: eundemq; rursus instaurabant atq; renouabant. Multo acutius perspexisse videntur nature vim illi, qui omnem dignitatem in honestate collocantes, omnia studia vite ad comparandas opes animi consulere. Sed in tanta caligine tantoq; nature vulnere, quamuis esset eorum conatus egregius, & caput attollere, atque se ipsos erigere valde cuperent, frustra tamen nitebantur. Fracta enim vis animi, inanes faciebat impetus, & vis libidinis incitata miseros mortales ab instituto honestatis studio deducebat. Non igitur veram virtutem, sed simulachrum virtutis multis flagitijs tanquam luto oblitum, studiosè consecrati sunt. Ut igitur fingunt poëse Ixionem, Junonis amore incensum, cum nube Junonis speciem referente fuisse congressum, atque ex ea nube Centauros procreasse: ita quidam nature stimulis incitati ad honestatis studium, inanem illius imaginem complexi, sobolem inanem & mixtam, atque monstri similem genuere. Non est enim magis monstrum animal ex hominis & equi figura conglutinatum, quàm habitus mentis ex honestatis specie & turpitudine insigni compositus. Alius itaque magnitudine animi præstans, eam elationem ad superbiam conferebat. Alius frugalitati quodammodo seruiebat: sed eam frugalitatis laudem auaritiæ fœditas inquinabat. Et ita in reliquis officijs (nec enim omnia

omnia persequi libet) omne virtutum decus & elegantiam, vitiorum dedecore corrumpebant. Quid igitur? Num potest virtus cum vitijs simul habitare? nullo modo. Nec enim patitur honestas ullam turpitudinis & ignominia coniunctionem. Constat itaque non fuisse illam veram honestatem, quæ tantis in omni genere vitijs infecta & contaminata fuerit: sed inanis honestatis imago, multiplicis naturæ factum atque tanquam portentum efferens. Quàm me pudet igitur illorum hominum exemplum orationem referuisse, qui nunquam ullam partem solide dignitatus attigerunt: sed in illius tantum umbra consecranda fuerunt occupati. Nam Phociones, Metelli, Pauli, Scipiones, & reliqui simili laude florentes, cum multis vitijs imbuti fuerint, faciliè apparet, quàm fuerint remoti ab illa vera virtute omnem contagionem turpitudinû repellente. Erant enim eorû mentes cum illa cõmuni plaga percussæ & abiectæ, sicut suis quæque morbis, ijsq; gravissimis atque molestissimis oppressæ & impeditæ. Illi quidem diutius in laude vivebant, eis qui virtutem ementiendo erant artificio quodam simulationis eruditi: quorum laus statim interibat. Non enim simulatè ut illi, sed verè & ex animo effigiem illam virtutis, quam vulgus maximè pulchram & elegantem iudicabat (nec enim aliquid honestius imperitorû animis occurrebat) incredibili studio sequebantur. Cum tamen laus illa non esset orta a vera virtute, consequens erat, eam post aliquod tẽpus imminui & extinguì. Nã ut homines ignari pingendi, primû quidẽ floridis & illustratis tabulis parû artificiosè pictis allecti, picturæ vitia non sentiunt: ubi tamen propius accesserint, vel ab intelligẽtib; admoniti, vel ipsi per se paulò diligẽtius in-

intuentes ea cernunt, ita multitudo, quam insignis
& ampla species honestatis detinet, ne statim vi-
deat oculis vitia sub illustri illa specie latentia, om-
nia tandem aliquando clarè perspiciet. Ita enim
fiet, ut quæ videbantur antea ad aspectum venu-
sta, interiecto spatio, infamiae sordibus obsolescant.
Videtur igitur quomodo, post illud mortiferum vul-
nus humano generi inpositum, omne decus euersum
fuerit: quantum naufragium laudis & gloriæ fa-
ctum sit? Nec enim solùm ij, qui dignitatis studia
deserentes sese libidini constringendos dedidit, neq;
illi modò, qui dignitatem quidem amant, eam tamè
e rebus leuissimis petendam existimant: sed illi etiã,
qui sapientiam admirantur, & in virtute omnia
praesidia dignitatis sita esse constituunt, omnibus
gloria ornamentis spoliati iacent, & in summo de-
decore versantur. Quod quidem illis accidit: quia
vera virtutis viam penitus ignorant. Non enim
opem diuinam implorando: sed in ipsis omnia pone-
do, se compotes virtutum omnium fore credunt. Fr-
anus igitur & fluxa laudis imago illudis hominibus
amentissimis, qui quasi somnio beati, cum maximè
sibi gloria frui videntur, tum maximè omnibus in-
famiae notis iniuruntur. Quid enim turpius amen-
tia? Quid autem amentius, quàm rerum imaginibus
illudi? An, qui graui & periculosa febris ia-
Etantur, insanire putandi sunt, quoties quibusdam
visis inanibus excitati, se valentes & integros esse
putant: qui verò malis omnibus oppressi, decepti ta-
men umbræ & imaginibus effervuntur, inelamant,
se seq; florentes atque beatos esse praedicant, sa-
nos appellabimus? Hi quidem non insani modò,
sed etiam furentes sunt existimandi. Si igitur illi
etiam, qui omnes conatus ad honestatem compa-
tabant, tantis flagitijs cooperti fuerunt; fieri non
posse-

poterat, quin omnes mortales in sempiternam igno-
 miniam nascerentur. Sed venit ille summus huma-
 ni generis conditor & conservator, ut nos è tenebris
 tenebris in lucem & claritatem vindicaret, atque
 viam aperiret ad veram laudis & gloriæ claritatem.
 Adversu igitur suo caliginem omnem repente dis-
 pulit, genus humanum a contrariis sceleribus expia-
 vit, omniumq; virtutum muneribus illustravit: &
 in ommissam dignitatem multis ornamentis ampli-
 catam restituit. Nam cum gloria sit a vera virtute
 nata: qui veræ virtutis lumen rebus humanis attu-
 lit, is planè gloriam generis humani constituit. Et
 quemadmodum, ut veram religionem instauraret,
 nefariam superstitionem & errores impios extirpa-
 vit: ita cum in veram nos gloriam deducere vellet:
 prius non disciplina tantùm, sed vitæ etiam docu-
 menti popularis laudis inanitatem compressit. Om-
 nia igitur caduca & mobilia, e quibus iactatio in
 populo atque leuitas existit, aspernatus est, illaq;
 tantùm ornamenta retinuit, & in hominum aspe-
 ctum lucemq; protulit, a quibus immortalis laus at-
 que dignitas efflorescit. Ita igitur elationem, fasti-
 dium & arrogantiam confixit, ut interim orna-
 menta diuina, quorum immensa copia redundabat,
 hominibus explicaret, atque propalam collocaret. Et
 primum quidem, ut homines a diuturnis tenebris e-
 mergentes, cum repente in solem oculorum aciem in-
 tendunt, aspectum amittunt: ubi verò paulatim as-
 suefacti lucem insueri illius munere cum eximia u-
 cunditate fruuntur: ita cum tam insolita lux ho-
 minum mentibus oblata esset, partim in cecitatem
 conuersæ sunt, tantum splendorem minime sustinē-
 tes, partim primum quidem ad illius aspectum ha-
 bescentes, ubi magis atque magis illam aspicere po-
 tuerunt, Christo singulari studia & amore copula-
 tæ sunt.

te sunt. Nam quid ego referam innumerabilem hominum multitudinem, illius videndi & audiendi gratia undique confluentem? Quid persequar illas laudes amplissimas, quas cælestis Christi virtus atque benignitas excitabat? maxime cum cernerent omnes illum diuina potentia munitum, morbos insanabiles curantem: mortuos in vitam reuocantem? demones expellentem, atque funditus euerientem? Quamuis igitur fuerit illius virtus perditis hominibus iniussa: quamuis omnia iniuriæ tela in illud sanctissimum corpus missa sint: omnes tamen, quanta vis immanitate sceleris effecati, de illo præclare atque magnifice sentiebant. Demones etiam infestissimi diuinæ virtutis atque sanctitatis testimonium, inuisi atque recusantes illi dare cgebantur. Quo magis autem conscelerati homines, quasi furiarum sedes ardentibus agitati, Christi gloriam deformare, inquinare, pervertere cogitabant: eo magis illius claritas & amplitudo cernebatur. Fit enim ut virtus exercita multo clarius elucescat. Omnibus igitur modis Christus exemplo suo nobis veræ laudis & gloriæ viam monstrauit, humanas opes, & popularem leuitatem contemnendo: virtutis admirandæ lucem miseris & afflictis porrigendo: magna vi improborum petulantiam confutando: tempestates hominum perditorum furoribus excitatas subeundo: atque postremo ignominiam extremam accipiendo. Docuit enim in huius vitæ iactura vitam beatam & immortalem consistere, veramque gloriam inanem gloriæ contempzione comparari. Quid verò, postquam se pro generis humani salute salutarem hostiam deuotus atque constituit? Nihil est enim honestius, nihil ad laudē illustrius, quàm principem & tutorem Reipublicæ pro suis ciuibus vitam abijcere: usque adeo, ut cum in mentionem

incidimus eorum, qui pro sui caput in vite discrimen intulere, miro studio incendamur: & illi qui voluntariam mortem, ut patrie consulerent, obire, qui quidem sunt paucissimi, non rebus suis integris, sed in extremum discrimen adductis, eam calamitatem, quæ sibi & uniuersæ Republicæ impendebat, interu suo a Rep. depulerunt. Deinde patriæ, cuius beneficijs obstricti erant, merita reddiderunt. Postremo unam tantum ciuitatem cum aliari perniciæ obitu suo tutari sunt. At ille summus rector, cuius numine & imperio omnia supera, infera, media continentur, cuius nec visa malis tentari, nec decus imminui potest, cum sit ipse immortalitatis atque gloriæ largitor, ut ab hominibus impijs pestem debitam auerteres, in humana forma delituit: omnes malorum impetus suo corpore excepit, indignissimas calamitates hausit, atque tandem morte sua genus humanum a faucibus mortis ipsius eripuit. Quod igitur erit tam diuinum ingenium, ut possit cogitando consequi tantæ gloriæ magnitudinem? Nam si vera dignitas & vera virtutis opibus emanat, nullumq; virtutis genus aut specie pulchrius, aut fructu salutaris, aut ampliudine magnificentius esse potest: quod tandem in cruce naturæ decus animo concipiemus, quod sit cum decore Christi regis, in crucem pro salute omnium sublatis, aliqua ex parte conferendum? Nec solum in cruce immense bonitatis opes explicauit: sed etiam vim diuinam nobis conspiciendam exhibuit. Humanum namque scelus sacris sanctissimis expiauit: inueteratam maculam sanguine suo deleuit: tyrannidem illius perennis hostis extinxit, atque tandem effecit, ut in ipsa cruce, quæ ad extremum supplicium & ignominiam desigi solebat, sint modo clarissima trophæa ad sempiternam celestis

lestis numinis gloriam constituta. Cum ergo crucem illam insignem & illustrem intueamur, clarissime vultus monumentum, amplissimum laudis ornamentum, cœlestem atque diuinum splendorem, firmissima salutis & dignitatis humanae praesidia conspiciamus. Tantum vero & tam excellens decus tanta dignitatis praestantia illi tantum conueniebat. Quod Paulus ad Hebraeos scribens, quem Deus, inquit, summus, nostrae dignitatis & gloriae principem, auctorem & ducem constituit. Idem Paulus alibi cum diceret Christum usque eo patri obedientem, fuisse, ut mortem etiam in cruce iussis illius parens exciperet, subiunxit: Propter quod Deus illum ex tulit, & ita nomen illius amplificauit, ut supra omne nomen & gloriam collocaret, ut omnes tandem cœlestes, terrestres, inferi vim illius & maiestatem diuinam sentiant, & fateantur uniuersi, Fesum in omnium rerum dominatu, summumq; patris gloria constitutum. Hac Pauli sententia perspicitur, quantum in illa cruce fuerit gloriae immortalis instrumentum. Illa enim Christus id nomen adeptus est, quod cœlites admirentur, nationes ultimae vereantur, sedes inferae pertimescant. Quod si gloria tunc apparet, ut in principio disputatum est, cum virtutis elegantiam, utilitatem, & amplitudinem insignis amor, grata voluntas, & ingens admirationis consequetur: nihilq; potuit esse aut illustrius, aut fructuosius, aut magnificentius: satis perspicitur, crucis gloriam, omnes res quantumvis ampla dignitatis specie fulgentes obscurauisse. Nulla enim orationis facultate explicari potest, ad mirabilis ille orbis terrarum motus. Vbi enim primum Christi fama quae quidem incredibili celeritate omnes terrae fines peragravit, ad externas nationes peruenit: incredibilis hominum multitudo ingenti admiratione per-

perculsa, & amore tam diuina virtutis incensa, relictus inueteratus atque penitus insitus opinionibus pristinis institutus omnino repudiatus, omnibusq; vi-
tæ commodis neglectis, ita Christum per omnes flamas sequuta est, ut nullus minis, nullus terroribus, nul-
lus exquisitus supplicij ab illius coniunctione diuelli potuerit. Factum est igitur, ut homines, quos neque ra-
tio, neque leges, neque disciplina, nec postremo ullum remedium humanæ rationis opibus excogitatum
& inuentum, a flagitijs auocare poterat: diuina Chri-
sti gloria incensi, illiusq; numine concitati, mox ad
veram virtutem inflammato studio raperentur. Ex
quo facile perspicitur gloriam antea demersam, Chri-
sti ope e flagitiorum fluctibus emerisse, dignitatisq;
lumen extinctum reuixisse, hominumq; genus dignita-
te spoliatum, dignitatem amissam recuperasse. Neque
enim modo hominibus gloriæ viam ostendit, sed etiam
in illos omnia diuina claritatis ornamenta cõgessit,
& vniuersas nationes in suæ gloriæ societatem con-
uocauit. Ab illo igitur, tanquam a sanctissimo quo-
dã atque perenni fonte decoris, laudis & dignitatis,
hauriant opus est, qui lucẽ, qui nominis celebritatẽ,
qui gloriam nullus seculus interiturã, ardẽter expetuit.
Nã cũ verũ decus in illis tantum insit, qui veræ vir-
tutis ornamentis exculti sunt: verã autẽ virtus sine
Christi præsentis ope obtineri non possit: nemo certẽ
aliquã veræ gloriæ rationẽ sine Christi præsidio at-
que numine cõsequetur. Ille nãque solus nobis lucem
obtulit, maculas omnes adsterxit, virtutis veræ disci-
plinã tradidit, vires etiã cõfirmavit, quibus illis se-
qui, sanctitatem colere, diuinis opibus insitire & or-
nari valeamus. Ili igitur tantum omni laude sũt
in perpetuum cumulati, qui se Christo consecrauerunt:
qui primum quidem cùm sint inanissimis ornamen-
tis nudati, plerumque vulgò contemnantur. At

Q

verò

verò paulò post explicata illa virtutum omnium
 supellectile, ornatuq; diuino in oculis omnium con-
 stituto: Christe sancte, qui clamores hominum, qui
 studia consequuntur? Illic enim non fucatus nitor,
 non ementitus cultus, non forma medicamenti ullis
 infecta: sed insignis pulchritudo, cœlestis claritas,
 diuina lux hominum mentibus obuersatur. Qui e-
 nim Christum intuentur, quotidie magis illius lumi-
 ne collucunt. Vt enim speculum Solis splendore per-
 cussion tantam lucem accipit, vt in eo solem ipsum
 re intueri putes: ita mentes Christi radijs illustratæ
 tanta luce completæ sunt, vt in illis Christi formã
 atque claritatem agnoscas. Minimè igitur mirandũ
 est, homines tantũ opibus atque præsijs mirificè re-
 dundantes, bellum contra omnium gentium mores
 & instituta suscepisse, & orbem vniuersum Christi
 imperio subiugasse. Si enim natura honestatis ima-
 gine commouemur, & ardenti studio vel obscuram
 similitudinem dignitatis arripimus: quid tandem e-
 uenire putandum est, cum honestatem ipsam mentis
 oculis usurpamus? Ergo postquam hæc diuina lux
 in terris effulsit, & veram honestatem aspeximus:
 umbris minimè delectamur, inanes effigies non ad-
 miramur, antiquitatis facinora contemnimus: eosq;
 solũ mirificè laudamus & extollimus, qui pro vera
 religione, pro iustitiæ sanctitate extremum spiritum
 ediderunt, aut in tam præclaro certamine ingentia
 pericula subierunt, aut omnibus curis liberi & soluti,
 totos serentem diuinarum cognitioni dicauerunt, at-
 que postremò fuerunt in terris cœlestium vitam al-
 titudine mentis & ardore pietatis imitati. Hæc igitur
 demum est illa stabilis & firma laus, hæc gloria
 constans & eterna, quæ veræ virtutis splendore,
 sanctissimo Christi numine, expressa diuina clari-
 tatis effigie continetur. Hanc intueri, hanc expete-
 re,

ve, hanc omni impetu consecrari debent omnes, qui ad laudem & dignitatem aspirant. Ex quibus facile concludi potest, gloriā esse maximè cū Christiana pietate atq; cælestis virtutis studio coniunctam.

Hic Augustinus: Equidem inquit, ita sum affectus gloriæ dulcedine, ut non libeat ulterius orationi tuæ repugnare. Nam cū ab in-eunte ætate multa illius causa fecerim, ægrè ferebam, cū suspicarer eam tantis flagitijs infectam esse, ut timerem, ne me ad se rapiendo, tanquam aliquo Charybdis æstu, temeritate insanæ cupiditatis absorberet. Nunc libenter audio illam non modò carere omni crimine, verumetiam ad cælum ducem esse. Quamvis igitur aliqua mihi in mentem veniant, quæ adhuc contradici fortasse possent, animo tamen libenti con-nueo, maloq; tibi cedendo gloriam amplecti, quàm diutius refragando ab illius studio retardari.

ME quidem, inquit Metellus, gloriæ amor, quo quidem sum nimis incensus, nunquam impediet, quò minus tibi scrupulum qui mihi adhuc restat, obijciam. Sic enim accepimus, fundamentum Christianæ pietatis esse humilitatem. Humilitas autem significat animi infractionem atque demissionem. Ergo, cū gloriæ studium non conveniat nisi animis maximis, rerumq; maximarum cupiditate flagrantibus: & omne Christianæ pietatis efficiat in humilitate cernatur: relinquitur
Q. ij. nihil

*nihil tam pugnare cum Christianis institutis,
quàm gloriæ appetitum.*

*I M O, inquam, nihil est copulatum magis: eaq;
sola est ad gloriam via, quæ in humilitate hac san-
ctissimis literis exornata consistit. Est enim gloria
cæleste decus animi atque diuinum beneficium, a-
pud homines propriam imbecillitatem agnoscētes, at-
que diuinam opem requirentes, diuina benignitate
collatum. Hi tantum igitur dignitate & gloria
florent: cū interim illi, quos vel gentis nobilitas,
vel abundantia pecuniæ, vel corporis robur, vel for-
mæ pulchritudo insolētes & superbos efficit, ope di-
uina destituti corruant, tanto maiorem infamiam
in ruina subeuntes, quanto sibi maius decus opinio-
nis errore proponebant. Tanta est autem huius
amplissima virtutis, quam humilitatem appellamus
altiludo, ut in cælum etiam penetret. Nam con-
tinet omnium virtutum decus & excellentiam.
Primiū enim singulari sapientiæ munere contine-
tur. Cū enim fragilem hominum naturam, flux-
am & caducam vitæ conditionem, humanam umq;
rerum varietatem, & inconstantiam animo repu-
tantes, & hominum insigni fortuna florentium mi-
serabiles exitus in memoriam reducentes, omnibus
corporis & fortune bonis omnino diffidimus, ita ve-
nunquam secundis rebus, & ad voluntatem nostram
fluentibus extollamur: tum maximè prudentiæ mu-
nere fruimur. Nunquam enim sapiens efferetur,
nempe qui se natū hominem meminerit, atque com-
muni lege naturæ multis cladibus expositum. De-
inde cū seipsum agnouerit, nunquam alienum decus
appetet, aut honorem parū sibi conuenientem u-
surpabit: quod ad iustitiæ officium pertinet. Hinc
etiam temperantiæ, atque moderationis ornatus
oric-*

eritur. Qui enim imbecillitatem natura considerauerit, quamuis omnes opibus & potentia vincat, nunquam insolescet: nec aliquid cum temeritate & amentia geret, nec se cuiquam anteponet. Nunc vero, quomodo humilitati cum animi etiam magnitudine conueniat, videamus.

HOC est, inquit Metellus, quod intelligere cupio: difficile namque videtur, res inter se nomine discrepantes, sententia conglutinare.

NIHIL, inquam, facilius. Cum enim virtutes ita copulatae sint, ut qui unam habuerit, opus sit reliquas omnes habere: & constet humilitatem tres illas virtutes esse complexam: consequens est, ut etiam cum aliis & inuicti animi magnitudine coniuncta sit. Quod ut clarius videamus, ipsius nominis sententiam explicemus. Est igitur humilitas affectio animi, parua & exigua de se ipso sentiens. Magnum autem & paruum sine comparatione intelligi non potest. Si enim collem edium & excelsum cum humiliore conferas, rectè magnum appellaues: si cum Appennini cacumine, fortasse paruum. Sic etiam magnam lacertam appellamus, quae in genere suo magnitudine excellit: & elephantum pusillum, qui ad alios collatus brevis est, quamuis sit aliorum animantium longè maximus. Hec tu ex Aristotele, si naturas cognouisti, intelligere potuisti facillimè. Cum igitur omnis ratio breuitatis aut magnitudinis, e comparatione ducatur: & humilem eum appellemus, qui sua omnia parui pendit: relinquitur, id ex eo euenire, quod se cum rebus multo maioribus & altioribus conferat: ex quo sequitur, omnes humiles esse magnanimos. Nam quæso,

Quis.

quis

quis tibi maioris animi esse videtur? isne qui nimis alta suspicit, & sibi in omni genere exempla maxima proponit: an qui nescit, oculos ex infimis rebus attollere?

IS, inquit, qui altiora semper aspestat.

ERGO, inquam, cum humilis ideo se non magnificat, quia maiora quaedam intuetur, restat ut intelligamus, illum esse magno animo praeditum: superbum autem & insolentem minuto & angusto. Satis enim constat, nunquam a rebus exiguis ad amplas & magnificas animi aspectum retulisse. Nam si id fecisset, nunquam tanti seipsum aestimaret. Veluti si quis in pago, aut in paruo municipio principem locum tenens insulescat: is ubi primum Romam, aut in aliam civitatem simili splendore florentem venerit, & in tantam hominum celebritatem aspexerit, atque ibi viderit, sese nec cum mediocri dignitate praeditum esse conferendum: ingentes illos spiritus, quos arrogancia non ferenda suspenderit, statim deponet. Quod quidem in omni genere cerni potest. Etenim quis est poeta paulo sanior, qui non se, cum in Homerum aut Maronem respexerit, protinus abiciat? Quem oratorem Demosthenis aut Ciceronis ubertas & amplitudo non modestum reddat? Cuius imperatoris insolentiam res ab Alexandro aut a Cesare gestae non frangant? Cum igitur haec natura rerum sit, ut semper nos nostri pœniteat, quoties mentis aciem ad altiora convertimus: quid tandem Christianis hominibus euenturum suspicamus? Est enim hominis Christiani munus, non modo mundi ornatum & magnificentiam intueri, sed longè altius extolli, nasurgè totius architectum abscondè contemplari. Sic igitur fit, cum animus in corpore manens, e corpore

pore tamen studio & agitatione mentis excedit. & quoad fas est diuinæ virtutis lucem videt: ut serēpente, suāq; omnia, & quicquid antea amplum & illustre consuebat, humile & obscurum iudicet: nihilq; in vita pulchrum & honestum existimet, quod non senserit esse claritate illa diuini luminis illustratum. Omnes igitur humanas opes, siue illæ ad corporis cultum, siue ad ornatum animi pertineant, parui faciens: ita exardescit ad illius diuinæ formæ cupiditatem, ut nihil aliud cogitet, nihil amet, nihil cupiat: sed potius omnibus corporis & animi viribus ad summum illud bonum fruendum incitetur. Hoc autem tam illustri spectaculo multo clarior indies atque altior fit. Cum enim amore Dei flagret, mentem ad illius aspectū ardentem excitat. Quo autē magis illo aspectū, quātū potest, in hac vita fruitur, eo vehementius inflammatur. Sic autem euenit, ut progressio in diuinæ naturæ cognitione amorem augeat: amor autem auctius clariorem indies cognitionem efficiat: atque ita tandem homines alta quadam mente præditos, ad sui contemtionem quotidie magis inducat. Auet etiam interim vehementer humilitatem, quod in illa cælesti luce multa nostra vitia, quæ antea latebant, clarè cernimus: ita ut, quo magis immensam summi illius rectoris bonitatem agnoscimus, eò facilius nostræ naturæ imbecillitatem atque corruptelam agnoscamus. Inde autem fit, ut eadem opera & Deum ardentem amemus, & in nostri odium quodāmodo veniamus. Accedit deinde quod intelligimus, non posse nos viribus nostris aut virtutem colere, aut dignitatem ullā tueri: sed immanem libidinem & insignem turpitudinem, ubi primum a Deo scelere nostro seiungimur, in auius nostris dominari. Tum illud quantum valet

Quin. etiam

etiam ad infringendam hominum insolentiam, ingentes illas cœlitum copias diuino splendore lucentes animo contueri? Qui enim illorum siue præstantem naturam, siue pietatem excellentem, siue dignitatis amplitudinem considerauerit, seipsum abiciet, animaduertens nihil in rebus humanis esse cum illa tanta claritate comparandum. Postremo. videmus etiam innumerabilem hominum multitudinem diuina quadam virtute atque gloria florentem, & in terris quodammodo cœlitum dignitatem moribus & institutis vitæ consequutari ad quam respicientes, necesse est, ut nos ipsos pro nihilo reputemus. Quod si illa angelorum agmina diuino splendore fulgentia, Dei comparatione pro nihilo sunt: & si uniuersum genus humanum ad angelos collatum, abiectum natura & humile iudicamus: quid tandem faciet is, qui viderit sese ne cum hominibus quidem summis esse conferendum? Quomodo enim is, qui Deum sibi sequendum & imitandum esse sentit, insolenter efferri poterit, cum intellexerit, sese a multis etiam hominibus in hac vita manentibus, dignitate victum atque superatum? Homo cum his excubans atque pernoctans curis, nullo modo surgebit unquā, inani iactatione furens elatus & inflatus, ut ij faciunt, qui nihil amplius cogitant: sed potius omnes suas opes valde despiciet. Contemnet enim sese, contemnet homo excellenti ingenio, animoque maximo præditus: qui si mentis oculos humi defixos haberet, idq. tantum magnū existimaret, quod esset fragile & caducū, & istis bonis, quæ hominū vulgus inaniter admiratur, abūdaret: quā sibi ipsi placeret? quā fastidiosè tenuiores despiceret? quā intoleranda superbia & amentia duceretur? Ergo ut superbia nascitur ex animo abiecto & in terram demerso: ita humilitas

or-

Superbus sequitur
humilitas: in
superbia
proverb.
19

ortum habet ab animo magno, nihil quod quidem non sit diuinis & æternis opibus exaggeratum, magnum & excelsum iudicante: Considerate igitur, quã excellẽtĩ animo sint ij quos nostra loquendi consuetudine humiles appellamus. Nihil est enim in rebus humanis, quantumuis insigni specie dignitatis exculum, quod non faciliẽ contemnant, & infrã se positum esse ducant nullis opibus: nullis facultatibus, nullis ornãmẽtis humana industria & studio parari contẽri esse possũt: ipsadeniq; gloriam a virtute vera profectam, quæ hominum commemoratione viget, non aspẽrnatũr illi quidem, cũ se ad virtutem natos, & gloriam esse comitem virtutis intelligant; sed eam nescio quomodo, multo maiora sibi proponẽtes, quotidie magis despiciunt. Nam omnia, quantumuis magna & excelsa, exigua putanda sunt cũ est aliquid amplius & magnificentius. Licet igitur ad omnes homines, qui ubique sunt, quacunque in ora atque parte terrarum eorum fama permanare possit: nihil tamen, quod quidem sit terræ spacijs inclusum: illis magnum esse potest, qui cæli etiam complexum angustissimum putant. Neque possunt ullo modo omnibus huius vitæ bonis satiari, qui semper immensas opes & infinitas considerent. Nihil enim optant ardentius, quàm humanis opibus spoliari, vt diuinis compleantur. Hæc illos cura sollicitat: hic ardor illorum mentes inflamat, hoc illos desiderium in lachrymis & fletu versari facit. Qui quidem fletus, non est imbecillitatis, sed diuinæ virtutis argumentum. Cũ enim diuinæ conditionis participes fieri concupiscant, molestissimè ferunt, sese corpore diutius quasi quodã ergastulo detineri, & non protinus ex ijs terrarum angustijs in illã cælestem regionẽ euolare. Illius autem gloriæ cupiditate incensi rapiuntur, quæ nõ perui-

Q.v.

gato

gato virtutis splendore, aut predicatione hominum continetur: sed quam diuina lucis claritas efferet, quam celestis dignitas excitabit, quæ vigeat memoria seculorum omnium: de cuius amplitudine nunquam eternitas ipsa conticescet. Hanc igitur expetentes angelorum theatrum sibi proponunt, omnesque cælestes, quos sanctæ literæ principes & potestates, & diuina maiestatis sedes, alijsque nominibus ardorem & sapientiam significans appellat, ante mentis oculos statuunt, his iudicijs seruiunt, his spectatoribus placere, horum testimonio comprobari cupiunt. Atque postremo, quod est longè maximum, in illius summi domini testimonio & sententia omnem gloriæ magnitudinem sitam esse conspiciunt: & ad illam incredibili animi cursu studioq; contendunt. Spe igitur illius claritatis erecti gaudia maxima percipiunt, intelligentes in illius demum gloriæ studium esse omnibus viribus incumbendum, quæ Christi beneficio, numine & laudatione continetur. Nam si laudatoris amplitudo ad dignitatis amplificationem pertinet: quid esse potest Christi maiestate magnificentius? Si verum iudicium in certâ gloriæ ratione requireremus: Deus solus intimos hominum sensus perspectos habet. Si laudantis cōstāziam attendimus: diuina mens nullā in omni æternitate potest habere mutationē. Si lucē & celebritatem cōsideres: tunc clarorū hominū laudes corā omnibus angelis, & hominibus illustrabūtur. Si ad diurnitatem animaduertas: nullū finem sunt ullis unquā seculis habituræ. Quid igitur illa gloria diuinus, quā mentes castæ in illa cælesti regione cōsequētur? Est enim dignitate laudatoris immēsa, spectatorū celebritate clarissima, diurnitate repositi infinita. Hæc est cælestis illius ciuitatis cōditio, in quā

tandem omnes qui vere laudi seruiunt accipiendi sunt, diuinis laudibus abundare, splendore diuinae lucis illustrari, diuina gloria florere. O sedes illas beatissimas, diuinæq; domicilia, in quibus homines præstantes locati nec vitij infici, nec deformitate maculari, nec tormentis inuidia conuelli poterunt: sed expertes omnium malorum, æternisque præsidij & ornamentis magnificentissimè redundantes, gloria immortalis circumfluent. Saluete ciues cælestes, qui ab hac ærumnosa vita in illam æternam domum excessistis, in qua diuinis opibus exculsi, summiq; bonis affluentes, æternis gaudijs triumphatis. Vos soli denum estis beatissimi iudicandi, quorum vita est omni bonorum copia cumulata, quorum laus æmori non potest, quorum nomen nulla inquam obsecurabit obliuio. Vestrum decus omnes cælestes intuentur: nomen vestrum summus ipse Deus, qui vos sibi adoptauit, amplectitur; a quo lucem accipientes, & in illius naturam quodammodo conuersi, diuinæ formæ pulchritudinem estis illius beneficentia consequuti. Quis hanc gloriam animo prospiciens, non optet quam primum ab hac turba & colluione discedere, & in cælum continuò migrare? Quanta enim tandem voluptas erit inter angelos numerari, piorum animorum cætibus interesse, laudibus diuinis extolli, atque postremò, quod caput est, summo illi cæli dominatori, nutu omnia regenti, purasque mentes immensa luce collustranti, & summis æternisque laudibus cumulanti perpetuò copulari? Sed de gloria illa atque diuinis præmijs, prijs hominibus a Deo constitutis, ineptiū erit fortasse plura disserere. Nec enim oculus cerni, nec auribus accipi, nec mente & cogitatione comprehendi in hac vita possunt. Superat enim, atque longissimo quidem intervallo superat eorum magnitudo omnem huma-

humanarum cogitationum intelligentiam & facultatem. Hac igitur verbis exprimere non possumus, at eorum cupiditate incendi & incitari possumus. Quare si nos excellens decus allicit: si pulchritudo laudis inflammat, si stimuli gloria concitant: veram virtutem, e qua sola verum & æternum decus emanat, ardenti studio colamus: & Christum Optimum Maximum, totius honestatis & gloriæ cælestis architectum, castissimè veneremur: & ab illo supplicibus verbis contendamus, ut nos ad immortalem gloriam extollat, neque solum cælestibus bonis afficiat, sed etiam Deos faciat. Hæc mihi in mentem venerunt, quæ de gloria disputarem, quæ quidem, ut videtis, ab initijs naturæ profecta, piorum hominum mentes in cælum tandem deducit. Tu igitur Augustine, si perstas in sententia, ut gloriam vituperandam existimes, non quod te dignum est, facies. Animi enim tui indoles postulat, ut eam, quantum possis, ornes & augeas, & interim ad summum immortaleq; decus aspires.

TV quidem, inquit Augustinus, cum orationis longitudine, tum conclusionis elegantia, & gravitate perfecisti, ut nec iam liceat, nec libeat sententiam tuam refutare. Nox enim nos, ut videtis, nec opinantes oppressit & epilogus iste tantam mihi voluptatem attulit, ut omnem cogitationem contra disserendi suffulerit. Reliquum igitur est, ut ad gloriam illam, quam in fine orationis attigisti, omnibus velis & remis contendamus.

QVAM vellem, inquit Metellus, ut Calcena noster atque Lupus adessent, ut aliquem etiam fructum ex hoc sermone perciperent.

HIE-

HIERONYMI
OSORII LVSITA-
NI DE NOBILI-
TATE CIVILI.

LIBER PRIMVS.

OSTEAQVAM benefi-
cio tuo, Ludouice princeps
clarissime cōsequutus sum,
vt me ad pristina studia re-
uocarem, in literarum me-
ditatione multò ardentius
quàm antea versari cōpi.

Principiò enim natura tantùm impulsus, ad e-
arum artium studium me applicabam, quibus
instructus, patriæ meæ fructum aliquem meæ
eruditionis asserrem. Nunc autem cùm huma-
nitate beneficentiæque tua incensus, omnes
meas cogitationes ad tuam dignitatem &
gloriam conferendas esse statuerem, maiore a-
nimi impetu mihi enitendum existimaui, vt ad
aliquem doctrinæ gradum peruenirem. Nec e-
nim id elaboro, vt ingenij aliqua laude fruar,
sed vt incredibilem meam erga te beneuolen-
tiam, singularemq; grati animi voluntatem, si
non referenda, at saltem prædicanda gratia
declarem. Non igitur mihi deero, quandiu a-
liud præstare non possum, quin hoc saltem
scribendi genere meum in te animum plenissi-
mum pietatis ostendam, perficiamque vt me in
omni loco memorem gratumque esse cogno-
scas. Non me fallit, quam id pro meo singulari
erga

erga te studio, quo quidem sum mirabiliter inflammatus, exiguum sit. Sed non debent, qui magna præstare nequeunt, parua negligere: & qui in rebus maioribus vsui esse non possunt, ob id in leuioribus muneribus apud eos quos præcipuè obseruant, collocandis diligentiam remittere: præsertim cùm in omni genere officij pluris animi voluntas, quàm muneris magnitudo facienda sit. Cùm igitur vt commodius tuæ dignitatis amplitudini seruire possem, stili exercendi gratia multas quæstiones Aristotelico more disputandas suscepissem: tum inprimis de Nobilitate mihi differendum esse putavi. Et propterea quòd ea materies mihi tanto principe digna visa est, & hi nostri de Nobilitate commentarij, erant paulò diligentius elaborati: eos tibi dicare constitui. Ac eo libentius feci, quo maior quædam ac illustrior in te nobilitas elucet. Nam si genus ad dignitatem pertinet, nihil in rebus humanis est regio nomine sublimius: & eorum præcipuè regum, qui ex Christi Opt. Max. voluntate res humanas administrant: quales ij certè fuerunt, ex quorum es stirpe generatus. Si virtute tantùm nominis gloria comparatur, nihil est animi tui magnitudine nobilius, nihil laude tuæ liberalitatis illustrius, nihil ingenij tui flore præstantius. Vt interim omittam pietatem in fratrem tuum, Regem omnium iustissimum, & optimum patriæ parentem: humanitatem deinde in omnes: & postremò quod caput est, ardens quoddam & singulare Christianæ religionis studium. Sed reprimam me, nec enim huius temporis esse statuo, animi tui doctes egregias debitis laudibus celebrare. A te
verò

Verò contendere non desistam, princeps amplissime, ut hos nostros conatus boni & æqui facias, scriptaque nostra, qualiacunque sint, pro tua singulari humanitate libenter legas. Equidem si ea tibi non ingrata fore intellexero, ad alia maiora gradum faciam : nec vllò vnquam labore defatigabor, modò habeam exploratum fore, ut hæc nostra studia tibi non iniucunda contingant.

C V M itaque variz dissensiones inter eos qui iisdem legibus instituti, eadẽque iuris societate deuincti sunt, frequenter oriantur: nulla certè frequentius vniuersæ reipub. otium perturbat, ea quæ inter nobilitatem & multitudinem concitari solet. Hæc autem contentio sic quamplurimas ciuitates imperio atque gloria florentes afflixit, ut sæpenuerò totius Reip. statum immutare cogeret : qua quidem re nulla perniciosior communi saluti excogitari potest. Si enim ea quæ sunt mandata literis, memoria repetamus, vix vllam ciuitatem tam bene fundatam reperiemus, quæ non fuerit hac discordia ciuili, inter primores atq; plebem orta, nimis sæpe conuulsa, & in diuersas partes dissipata : ita ut modò pauci præfessent ciuibz vniuersis : rursus verò paucorum imperio sublato, rerum summam multitudinis furor occuparet. Quæ quidem mutationes, neque sine ferro & cæde multorum fieri poterant, neque sine summorum perniciẽ. Nemo enim qui modò esset paulò audacior, dubitabat, dum sibi eam Reipublicæ cõuersionem fructuosam putaret fore, imminuere legum grauitatem, instituta maiorum violare, omniâque tandem perturbare atque com-

L

commiscere. Non persequar hic quantas ruinas ediderit hoc discordiæ genus inter principes atq; plebeios excitatum: cum illud conflet, quàm plurimas civitates propter hanc partium contentionem funditus corruisse. Dum enim populus nobilitatis imperium tanquam violentum & superbum excindere conatur: rursus nobiles, vim populi, sævitiam atque vehemenciam armis reprimendam, & summa imperij seueritate coercendam putant: nullum est adeò pestiferum facinus ac inhumanum, quod non ab vtrisque in Repub. suscipiatur: animisque semel hostili odio imbutis, ita dimicant, ut etiam publicam salutem & propriam libertatem hostibus suis interdum prodere minimè recusent. Idque est eo mirabilius, quod & ciuitatis communione coniuncti sunt, & studio vitæ dissimiles: ita ut nihil relinqui videatur, quod animorum certamen accendat. Id enim quod in ciuitate plurimum valet ad beneuolentiam coniungendam, nempe communis periculi atque publicæ incolumitatis societas, ab vtrisque retinetur: quod autem non parum offensionis habet in repub. & acerbissimum ciuium inter ciues odium creare solet, eo quidem carent. Similitates enim atque inimiciæ ex inuidia & æmulatione conceptæ, in eos tantum exercentur, qui cum genus idem vitæ sequi sunt, eadem omnino concupiscunt. Optimatibus verò cum obscuris hominibus nullum eiusmodi certamen esse posse videtur, in tanta vitæ dissimilitudine, & tam dispari studiorum ratione atque voluntate. Illi enim imperium & gloriam expetunt: hi dum vitæ commodis abundant, non
ita

ita magnum fructum in decore & dignitate ponendum arbitrantur. Cum igitur tam diuersa præmia respiciant, nulla causa certaminis atque odij subesse videtur: maximè cum neutra pars possit ad ea quæ omnibus modis intuetur peruenire, nisi cum alterius auxilio. Neque enim vulgus vitam securè traduxerit, si non fuerit in tutela bonorum: neque boni poterunt ulli ornamentis gloriæ illustrari & amplificari, nisi sit vulgus & multitudo, cuius patrocinium suscipiant. Ita ut præsidium multitudinis in clarorum hominum virtute constitutum esse videatur: & ipsi rursus homines clari, non solum ad opes suas muniendas, verum etiam ad gloriam atque dignitatem comparandam auxilio multitudinis indigeant. Hæc cum ita & natura & legibus ad concordiam conglutinandam instituta sint: nullum tamen maius odium ex historijs accepimus extitisse, neque quod maiores strages ederet rerum publicarum; quàm id, quod a plebe contra nobilitatem, & a nobilitate contra plebem sæpè numero susceptum est. Quæ cum animo mecum agitarem, in ea cogitatione veritari cœpi, discordias ferè omnes, eorum flagitio & improbitate, qui se principes in Rep. dici cupiunt, esse concitatas. Quamuis enim nihil sit amentius, neque magis turiosum atque turbulentum, quàm corruptæ multitudinis studium: illa tamen ipsa vitia, quæ multitudo concipit, summis viris ascribenda sunt. Nam cum omnes nobilium imitatores existant, nunquam plebs tantis flagitijs seipsam inquinasset, nisi fuisset ad immensam luxuriam & infinitam cupiditatem exemplo nobilitatis incitata. Ita

fit vt ciuium libidines, quas amplissimi viri
 vel solo exemplo continentia frangere debu-
 issent, vitæ turpitudine augeant atque vehe-
 menter incendiant. Vbi verò plebis animi fla-
 gitijs atque nefarijs cupiditatibus infecti fu-
 erint, nullis legibus, nullius authoritate, nullo
 supplicij metu a furore & audacia continebun-
 tur: nec vlla ratione prohiberi poterunt, ne
 erumpant aliquando in totius reip. perniciem.
 Omne itaque malum videtur a summis viris
 tanquam a fonte defluere: in quorum potesta-
 te situmerat, nascentem populi cupiditatem,
 & virtutis exemplo: & legum seueritate refrē-
 nare. Venit interim in mentem mihi admi-
 rari, quibus rebus adducti plerique mortales,
 tantum generis splendori tribuant, vt eum
 summis honoribus decorandum, & omnibus
 ornamentis afficiendum esse putent. Nam aut
 nobilitas natura nihil habet amplum aut mag-
 nificum: aut maxima pars istorum, qui vulgo
 nobiles appellantur, quorum animi tam mul-
 tis morbis impediti sunt, longè multumque
 distant a vera illa germanæ nobilitatis rati-
 one. Nec enim dubium est, quin si nobili-
 tatis studium extaret in vera gloria compa-
 randa, multi virtutem illius amarent, omnes
 authoritatē non inuiti sequeretur. Nam nemo
 est, qui nō virtutis admiratione cōmoueat: &
 omnes existimant, cōpūem salutem claris-
 simorum hominum: virtute atque prudentia
 contineri. Quapropter, non alienum ac bitra-
 tes sum, ipsas nobilitatis vim, rationem, ori-
 gine & reliqua ornamenta, quæ veræ no-
 bilitati affixa esse videntur, inlagare: vt ijs
 explicatis, quantum instrumenti habeat ad
 digni-

dignitatem, & quantum inter illam atque simulationem nobilitatis intersit, statuere possumus. Cum autem hoc nomen multo latius pateat: hic tantum usurpabitur a nobis, ut generis claritatem significat.

PRIMUM omnium illud in dubium vocari potest, sit ne nobilitas in bonis numeranda. Multa namque adduci possunt, quibus fiat verisimile, hanc generis celebritatem, nec ullam dignitatem habere, nec ullo modo posse ad aliquod bonorum genus reuocari. Quantum enim ad naturam attinet, & humanæ vitæ conditionem, vix intelligere possumus, quem fructum ferat hæc nobilitatis admiratio. Simul enim ut in hanc vitam fragilem & calamitosam ingredimur, ita legibus iisdem tenemur vniuersi, ut nemini detur libertas recusandi mala quamplurima, quibus hæc mortalis conditio afflicta est. Omnes viuendi principium a lachrymis & acerbitate facimus: omnes infinitis miserijs & anxietatibus implicati, in metu atque dolore versamur, atque tandem varijs casibus ad mortem imus. Tantum verò abest, ut ab ijs pestibus tuta sit nobilitas, ut multo grauior sit eius conditio, & exitus multò acerbior. Siquidem ut fumus semper summa petit: sic morbi, cædes infidiæ, & reliqua vitæ mala eos potissimum persequuntur, qui sunt in altissimo gradu collocati. Sin autem animum ad corporis naturam conuertas, non in illo quidem quicquam inesse cõperies, quamobrem nobilitas sit plebeijs familiaris anteponenda. Nec enim viribus est valentior, neq; celebritate pedum velacior, neq; valetudinis firmitate robustior. Imò quò delicatius

R.ij.

viuit

viuit, ed corpus reddit infirmius, & maiora morborum cruciamenta pati cogitur. Quod si nec in fortuna, nec in corporis præstantia est id quod hominum inter homines discrimen facit, & tanquam in classes distribuit: certè in bonis animi est id, quod a principio ordines hominum variè distinxit, aut nusquam est. Nec enim aliud genus bonorum præter hæc tria inuenitur, ad quod hic nobilitatis splendor reuocari possit. Cum autem videamus aditum ad virtutem patere omnibus, & sæpenumero qui clavis natalibus orti sunt, ad turpissima flagitia delabi, & ignotos homines interdum ad virtutis laudem vehementius excitari: reliquum est vt suspicemur, hanc quam vulgò nobilitatem appellant, prorsus inanem esse, & a sola multitudinis opinione ineptissime constitutam. Hæc sunt quæ possunt contra generis claritatem disputari.

Attamen cum videamus vniuersum genus hominum, quàm diu est ab animi perturbatio-
neliberum, mirificè consentiens ad honores amplissimos certis gentibus deferendos: id non temerè euenire arbitramur. Siquidem omnium gentium in re aliqua consentio, lex naturæ putanda est. Quod quidem vt melius perspicui possit, ab ipsa natura exordium capiemus. Principio igitur in naturæ vim, & vniuersi cōditionem intuenti nihil sanè occurret, quod non vel cætera vincat dignitate, vel ab alio rerum genere superetur. Hoc enim in rebus omnibus incredibiliter natura fabricata est, vt cum omnes rerum formæ sint inter se dispares atque dissimiles, tum in nullis insit eadem omnino vis & potentia: sed alia aliorum impetu

petu & vi moueantur : alij impellant & moueant. Primum enim si rem ipsam altius contemplari velis, cœlumque diligentissime suspicias, nihil in eo videbis, quod vel in eodem loco reponi, vel eadem venustatis laude censeretur debeat. Sidera namque cernimus non tantum ordine atque specie, verum etiam virtute & potentia inter se longè dissimilia : ita ut alia quidē quasi imperium exerceant, & reliquis afferant splendorem & dignitatem : alia verò lucem a præstantioribus accipiant. Deinde videmus etiam ignem, omnium elementorum facile principem, in summo loco collocatum, cuius vi subiecta corpora concitantur : quorum rursus eiusmodi ratio est, ut sit inter illa maxima virtutis & potentie dissimilitudo. Quid autem (ut ad hæc inferiora descendamus) de plantis aut animantium genere dicam ? An in omnibus eadem facultas inest atque nature bonitas ? Et hoc discrimen non in ijs duntaxat cernere licet, quæ sunt dissimili specie & ratione : sed in ijs etiam, quæ eadem natura continentur & forma. Nec enim omnes eiusdem generis arbores, vel eandem in specie venustatem habent, vel eundem utilitatis fructum : nec omnes equi pari pernecitate præditi sunt : nec omnes leones eodem virium robore muniti. Denique nullum genus animantium, atque adeo rerum est, in quo non exstare & eminere quandam nobilitatis effigiem perspiciamus. Hæc autem naturalis excellentia in rebus sempiternis semper manet : in ijs autem, quæ oriuntur & occidunt, virtute quadam seminis in sobolem ipsam infunditur. Quod summus ille poëta

Rat.

di.

dicebat:

Fortes creantur fortibus & bonis.

Est in iuuentis, est in equis patrum

Virtus.

Ergo cum hæc tanta vis naturæ sit, tantumque iuris habeat, ut res mutas, belluas rationis expertes, reliqua denique omnia complectatur: quid tandem conuenit, eam in homine animantium reliquorum principe fingendo minus efficacem arbitrari? Quid? e quali arbore furculus defringatur, e quali genere sit canis susceptus, aut equus generatus, magni interesse putamus? Qualibus autem parentibus homo procreatus sit, nihil ad rem pertinere existimabimus? Certe si id contentionis studio negare vellemus, res tamen ipsa nos aperte conuinceret. Perspicuum est enim, vniuersas ferè gentes iisdem studijs semper oblectatas, & iisdem moribus præditas fuisse. Quod sanè facit indicium, hanc naturæ vim sic in singulis nationibus esse defixam, ut nulla conditione euelli queati, hominumque mores ad posteritatem traduci. Cernis Gallorum nationem, ut amens iracundia & furore in aciem feratur? eandemque contrà placabilem & ad lenitatem in communi vita propensam? At semper hæc natura gentis fuit, ut facile susceperet inimicitias, & facile deponeret. Germani verò truculenti semper habiti sunt, & qui intrepidè mortem oppeterent. Hispanis ut olim, ita etiam nunc industriam ad res strenuè gerendas omnes ascribunt, & ad certamen inendum alacritatem. Italis summum ingenium & summam fecundiam. Nulla denique ratio est, quam natura non sinxerit aliquibus vel

vi-

vitijis vel virtutibus insignem, quæ virtutē
 seminis posteritati ingenerantur. Hoc autem
 multò clarius in certis familijs semper elu-
 xit. Id enim fermè videmus euenire, vt ij qui
 illustri loco nati sunt, eas virtutes studiosè
 persequantur, in quibus sui maiores aliquam
 laudē consequuti sunt. Ita vt qui hac sunt stir-
 pe generati, sint manu prompti, & insignibus
 pugnis elari: qui alia, liberales atque muni-
 ficij: alij verò rerum ciuiliū prudentia cu-
 mulati. Ex quā quidem re id efficitur, virtu-
 tem, non tantum moribus studio & consue-
 tudines sed etiam natura, genere & ingenio
 contineri. Id autem nobilitatem esse dicimus
 quòd quidem nihil aliud est nobilitas, quàm
 virtutis præstantia in aliqua gente constitu-
 ta. Nobilitatem igitur non opinione, sed na-
 tura contineri expositum arbitror. Quod sic
 est accipiendum, vt perinde ac agri vberēs
 & frugiferi non per se, sed frugum expectatio-
 ne in summo pretio sunt: sic gentem aliquam
 præcipuè amplectimur, quòd vberem vir-
 tutis frugem sæpius effundat. Sed iam fa-
 cillimum erit, ipsam rei vim & naturam inue-
 ri. Est autem nobilitas splendor generis, in
 quo frequenter magnæ virtutes enituerunt.
 Sed quoniam non omnem virtutis speciem
 amplitudinis atque dignitatis gloria conse-
 quitur, hæc definitio videtur amputanda.
 Nec enim ij, qui sapientiæ studio dediti, cœ-
 tus hominum relinquunt, & otium perse-
 quuntur, possunt ea sapientiæ splendore no-
 bilitatis obtinere, quantumuis egregijs vir-
 tatibus cumulatī, & maximarum scientiarū
 admirabiles existant: quòd scilicet eas

R. iij,

artes,

artes, quibus probè ornati sunt, non facilè conferre queant in communis salutis studium. Nec enim vlla vnquam familia generis amplissimi nomen adepta est, quòd extiterint in ea permulti ingenio singulari, qui cùm hominum celebritatem studiosè vitarent, omnem operam in geometris, vel in physicis, vel in musicis contulerunt. Quæ tandem igitur est ea virtus, quæ gentem claram reddit, & splendidis titulis insignem? Ea nempe, quæ ad cõmunem vtilitatem refertur: quæ desidiæ inimica, totam se dat ad hominum cõtus colendos & conseruandos, vt in rebus bellicis fortitudo: in domesticis iustitiæ & æquitatis studium: adde etiam æloquentiæ magnitudinem, & iuris ciuilibus scientiam, & reliqua eiusmodi, quæ ad ciuilem disciplinam pertinent: & in republica dominantur. Est igitur nobilitas dignitas generis, in quo maxime virtutes extiterunt, vitæ communi salutare & cõmodum. Huius autem dux species traduntur. Alia est enim ciuitatis vniuersæ, alia familiarum singularum. Sic nobiles Athenas dicimus propterea quòd viros permultos aluerit, qui consilio & sapientia rempublicam regere & conseruare possent: qui singulari virtute animi hostes arcerent, imperij que fines propagarent, & innumeris denique beneficijs patriam obstringerent. Hoc modo Spartam nobilem dicimus, hoc etiam Carthaginem, hoc postremo Romam, omnium ciuitatum, quæ vnquam fuerunt, nobilissimam. Ea propemodum ratio in singulis etiam familijs considerari solet: vt ea egregiè nobilis habeatur, quæ frequentia clarissimorum hominũ maximè illustrata est.

est. Ita sit, vt eadem vis in vtroque genere in-
sit, re tamen subiecta distinguatur. Ad istum e-
nim modum Fabiorum, Claudiorum, Corneli-
orum gentem illustrem & claram fuisse acce-
pimus. Harum autem partium duarum eius-
modi ratio est, vt qui nō fuerit natus vtram-
que, vix sit nobilium in numerum ascriben-
dus. Nec. n. fieri potest, vt in obscura ciuitate
familię illustres existant. Qui potuisset. n. ea
ciuitas in tenebris delitescere, si lumē aliquod
diuinę cuiusdam virtutis habuisset? Iam enim
non obscura, sed illustris haberetur, neque si
aliquis in ea extiterit præstanti virtute ciuis,
poterit facillē sese ab illa caligine, qua patria
vniuersa demersa est, in lucem atque dignita-
tem vindicare. Primum igitur naturę benefi-
cium est, vt in clara patria natus & educatus
sis: deinde vt claris parentibus ortus. Scitum
est enim illud Themistoclis dictum, Tymode-
mo Aphidnæo in iurgio obijcienti, quodd non
propria virtute, sed propter splendorem pa-
trię fuisset a Lacedæmonijs singularibus or-
natus honoribus: rectē sanē, inquit Themisto-
cles. Nec enim ego, si Aphidnæus essem, tanta
virtutis insignia fuissem consequutus, neque
tu, si esses Atheniensis, clarus esse vnquam po-
tui. Tes. Quod etiam ad hanc rationem trans-
ferri potest. Nec enim nobilis esse quisquam
potest in ciuitate clara, ignotis parentibus
ortus: nec in ignota clarus, quamuis genere
sit, vt in illa ciuitate, præstantissimus. Idcirco
ij nobiles in suis tantū sedibus, & a suis nun-
cupantur. Absoluta autem nobilitas nunquā
loco dimouetur: & vbis gentium fuerit,
semper altis defixa radicibus animis hæret.

R. v.

&

Secundam apud omnes nationes dignitatem habet. Quis enim unquam Romanorum, cum Roma imperio rerumque gestarum gloria floreret, Ciliciz vel Bithyniz principes magnopere admiratus est? Contrà Barbari Romanos quasi quædam numina sæpe venerati sunt. Poterit igitur nobilitas ad hunc etiam modum deduci: ut alia sit omni ex parte absoluta: alia verò domi tantum locum habeat. Hæc itaque in solo tantum patrio, & inter suos eminebit, magis opinione vulgi, quam veris dignitatis luminibus illustrata: illa verò, quæ & patriæ claritate & virtute gentis exculta est, apud omnes homines splendorem retinebit. Hinc illa Theodectæ Helena, cum inter alienissimos versaretur, loqui tamen magnificè sibi concessum arbitrabatur: sic enim inquit:

Utraque stirpe maximis ortam deis

Quisquam putes vilem, atque servam nuncupes?

Est hoc sanè insitum perfectæ nobilitati, ut nunquam in rebus turbulentis animo frangatur: nec ullo vitæ periculo dignitatis obliviscatur: usque adeò ut nulla res magis indicet generis claritatem, quam animi magnitudo, quæ cernitur in laboribus & periculis. Quod sapienter a Virgilio existimatum est, apud quem Dido sic Aeneam singulari laude celebrat:

Credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum.

Operæ pretium est videre, quid illi venit in mentem, Aeneam sanguine & affinitate diis coniunctum existimare. Vide quam rationem assignat:

Degeneres, inquit, animos timor arguit.

Nihil

Nihil potuit verius ab illa confirmari. Verum enim generis celebritas in aduersis rebus constantiæ atque virtutis laude perspicitur: sic gentis humilitas, timiditate & turpitudine se ipsam prodit. Tum æmum hac oratione laudes Aeneæ concludit:

Heu quibus ille

Facturus satis, quæ bella exhausta canebat?

Incredibile videbatur, ut qui tantas bellorum tempestates inuito animo pertulisset, humili generi affinis esset: quod quidem antea ostenderat, formidine & animi imbecillitate demonstrari. Cum igitur (ut vnde sumus digressi redeamus) duplex sit nobilitas, altera quidem perfecta & absoluta, quæ tum patriæ tum generis claritate commendata est, & ubique retinet eandem dignitatem, nec ab animi magnitudine vnquam deferitur: altera verò, quæ domi tantum suscipitur, qualis est earum gentium, apud quas iacent maximarum virtutum studia: nos illius prioris ornamenta persequemur. Atque ut illius ortum a fonte repetamus, de illius origine alio sumpto principio differemus.

NATURA in animis hominum fingendis, summam coniunctionis rationem habuisse videtur. Non in eo solum, quod homines iisdem muneribus mentis & cogitationis ornatos, & generis similitudine cognationeque inter se deuinctos, sic instruxit ad eandem vitæ rationem, ut nullum animal magis sociabile reperiri possit: sed in hoc etiam, quod dū eorum ingenia variè distinxit, id effecit, ut homines ad societatem natos, incredibili etiam necessitate colligaret. Cum enim

arte

artes innumerabiles existant , ad communis
vitæ cultum & incolumitatem maximè neces-
sariæ, neque possit vnus homo omnibus illis
inseruire: id fuit a natura diuinitus excogita-
tum, vt alios alijs artibus instrueret, alijs quæ
muneribus præficeret : ita vt dum quisque
præstitisset operam suam, & in commune cō-
tulisset : ipse vicissim propriam indigentiam,
quam suis non potuisset, alienis opibus su-
stentaret. Nec enim omnes Hippiaæ Elei simi-
les esse possunt, quem gloriari solitum acce-
pimus, nihil esse vlla in arte rerum omnium,
quod ipse nesciret: neque solùm eas artes te-
nere, quibus ingenuæ doctrinæ & sapientiæ
studia continentur, sed eas etiam, quæ in sor-
dida & illiberali ratione versantur, ita vt an-
nulum quem habebat, pallium quo amictus
incedebat, soccos quibus indutus erat, se sua
manu confecisse diceret. Non est, inquam, fa-
cile cuius, tantum ingenio præstare, vt tam
multa munera solus sustinere possit: ipsum quæ
Hippiam opinor haud satis cōmodè tam dis-
similia inter se studia exercere potuisse, qui
præterquam quòd indecenter liberales & in-
genuas disciplinas, cum sordidis & humili-
bus coniunxit: non omnes artes enumerauit,
quarum præsidio vita confirmatur. Nec enim
(vt alia omitam) fecit vllam mentionem dis-
ciplinæ militaris, in cuius tutela reliquæ om-
nes acquiescunt. Rei autem militaris studium
nulla ratione poterit ab vno Hippia, præser-
tim tam multis negotijs implicato, si enuè
nauari. Est igitur necesse, vt alii quidem prin-
cipes sint & rectores, qui sapientia & æquita-
te omnium salute prospiciant: alij autem Vel
a. ma

arma trahent, vel eas artes persequantur, quibus in rebus magnis reipublicę vsui esse possint: alij postremò sedulò terram colant, aut fabrili artificio aliquid conciant, eorum quę ad communem vitam cultũque pertinent. Cum igitur in humana societate sint, omnino oporteat homines & ordine & vitę studio dispares atque dissimiles: id providenter egit natura, vt ingenia essent etiam omnino dissimilia. Sic factum est, vt quibusdam diuinam mentis aciem, & excelsum animum singulari sapientia & industria præditum et largita sit: quo, quid vniuersitati expediret, & videre prudenter, & perficere constanter possent. Hanc autem ingenij atque sedulitatis præstantiam, aurum diuinum appellat Socrates in Phędro. Cuius auri copia circumfluentes animos, deorum quasi agnatione teneri, & ad regnandum maximè natos esse putat. Hos itaque collocavit in summo gradu dignitatis ipsa rerum parens natura. Alios autem non tanta virtute excellentes effecit: alacritate tamen, & inuictò animi robore firmavit, vt possent imperata strenuè perficere; in maximisq; rebus legibus obtemperando, patriam iuuare. Quosdam postremò humilitate animi depressos ad sordidas & intimas artes abiecit: quales sunt ij, quos opifices & operarios appellamus. Sic enim diuino consilio effectum est, vt dum pro se quisque ceteris auxilium fert, & vicissim aliorum artibus atque facultatibus seipsum tueatur, ius illud humanę societatis sanctum permaneat. Hoc autem ingeniorum discrimen, iam inde ab eo tempore perspectum est, quo genus hu-

ma-

manum erat adhuc in montibus atque syl-
 vis dissipatum: cum nullis esset ciuilibus in-
 stitutis aut domesticis moribus excultum.
 Excelluit enim maximè tunc vnus aut al-
 ter eorum, quos natura sinxerat ingenio &
 prudentia præstantes, qui dispersam illam
 multitudinem vnum in locum congregauit, &
 ex immani agrestique vita, ad humanitatem
 & honestos mores excoluit. Id quod homines
 doctissimi fictis fabulis memoriæ prodide-
 runt: Orphei cantu syluas ferasque omnes
 vnum in locum confluxisse, voluptate illa
 eximia commotas. Sic etiam traditur Am-
 phion cantus suauitate lapides impulsisse
 quò veller, vnde veller deduxisse: quo sig-
 nificatur homines illos agrestes atque fe-
 ros, qui vel ingenij stupore, vel immanitate
 morum, lapidum atque ferarum instar habe-
 rent; paucorum ingenio fuisse moribus hu-
 manis & ciuilibus institutos. Hoc opere The-
 seus, qui primus Athenienses per pagos di-
 sperfos in vnum locum cōpulit, & legibus ac
 institutis deuinxit, est immortalem gloriam
 consequutus. Vt nihil interim dicam de
 illis, qui Theseo longè vetustiores extite-
 runt, a quibus ciuitates fuerunt initio con-
 ditæ & constitutæ. Inde igitur cæperunt ho-
 mines intelligere, quantū generosus animus
 & excelsus humilibus anteciret. Tantaque
 extitit virtutis admiratio, vt quamdiu in vita
 manebant ij, a quibus beneficium illud ac-
 ceperant, omnem illis sui regendi potesta-
 tem traderent: mortuos verò diuinis honori-
 bus afficerent: eorumque liberos omni chari-
 te amplectendos statuerent. Primum mouebat ho-

homines recens memoria principum, a quibus
tam multis fuerant obstructi beneficijs, eorumque
posteritati gratiam referendam esse putabant.
Deinde ubi experientia didicerunt, inesse in liberis paternam effigiem, non tantum
corporis lineamentis, quantum animi indole
evidenter expressam: iam non solum parentum
memoria, sed etiam indolis admiratione pro-
vocati, gentem illam præcipue coluerunt, ei-
que reipublicæ gubernacula libentissime tra-
diderunt. Si igitur tempus quæris, a quo pri-
mum tempore nobilitas esse in honore cœpe-
rit, scito, cum primum hominum cætus iure
sociati extiterunt, nobilitatem suspici cœpisse,
idque duplici ratione fuisse consequutum
homines summo loco natos. Primum parentum
meritis: deinde magna virtutis expectatione.
Fuit enim priscis illis hominibus maxime per-
suasum, virtutem paternam in posteritatem
infundi, morumque præstantiam esse claræ
gentis indicem: quod est ab Euripide sapien-
tissime dictum.

Egregia dignitatis indolis nota

: Insignis est nobis generis amplissimi.

HÆC autem opinio tantum valuit apud
antiquos, ut qui maximo loco natus esset,
eundem continuo sperarent maximis fore vir-
tutibus exornatum. Quod si cuiusquam virtus
adeo esset admirabilis, ut extra commu-
nem hominum sortem posita & collocata
videretur: is humana cuncta despiciens seque
longè inferiora reputans, originem suam
ad deos auctores referebat. Hoc autem ut
possit multitudini persuaderi, non tantum
imperitia atque superstitio, quibus illa rudis
anti-

antiquitas obligata erat, quantum virtutis admiratio faciebat. Fiebat enim illis verisimile, diuino semine susceptum esse quem cernerent diuinis virtutibus esse cunctatum. Hunc illi prisca Heroës extiterunt, quibus Homeri Ilias referta est: inter quos nemo erat, qui non Deorum aliquem in suis gentilibus numeraret. Vt Hector ille, quo vno dum viveret res Troianæ nitebantur, de quo Neptunus ita Græcos alloquitur:

Hac timeo pestem ne Graijs inferat hostis.

Nāq; furens animus, flammæq; simillimus Hector,

Qui Ioue se natum fert, hac nunc agmina ducit.

Ipeque Priamus eximijs confectus angoribus, cum in tenebris & luctu ob Hectoris mortem versaretur, eius virtutem incredibilem laudibus in cælum efferens: illum inquit, eam opinionem cunctis ciuibz Troianis attulisse, vt virum tam singulari virtute præditum, non humano sanguine ortum, sed diuino semine procreatum existimarent. Quid autem hic referam illas heroum contentiones, quibus & sui generis celebritatem ostentabant, & eo nomine se cunctis aliis præponebant? Quale est illud Achillis in Asteropæum Axij fluminis nepotem:

*Sic morere Asteropæ, graue est & flumine natis
Progeniem Iouis in bello contendere contra.*

Sis licet ipse satus tam lato flumine, nobis

Cede tamen, quādo est nostrū genus a Ioue summo

Me genus Peleus: illi est pater Æacus ingens:

Quem genuit quondam summi regnator Olympi.

Quod illud? quod in medio armorum discrimine Tlepolemus Lycium Sarpedonem conuictijs infectatur, quod falso Iouem patrem

nomi-

nominaret. Quam vanitatis maculam Sarpe-
 don ille non tantum didicis, quantum factis
 deleuit: Tlepolemo viro fortissimo & Hercu-
 lis filio vitam eripuit. Nec enim vlla re magis
 potuisset egregij generis celebritatem tueri,
 quàm illo virtutis egregiæ documento. Sed
 dicet aliquis, quorsum attinet, tam multipli-
 ces deorum partes enumerare, & reliqua poë-
 tarum deliramenta sermoni admiscere, qui fuit
 veritatis inquirendæ gratia susceptus? An est
 quidquam apud Homerum, vt alios omitta-
 mus, quin risus ingentes moueat? Apud quem
 & genitus Deorum exaudiuntur, & turbæ in
 cœlis nefariæ commouentur, & vulnera, si dijs
 placet, vel potius vt reor, inuitis ipsis dijs
 sæpe infliguntur. Quid igitur conuenit, eam
 orationem, quæ ad philosophorum morem in-
 stituta est, his poëtarum mendacijs inquinari?
 Hęc, inquam, mihi aliquis obijciat. Cui sermo-
 ni imperito vt respondeam, velim dari mihi
 veniam, si tantisper a proposito digrediar, dum
 de studiis humanitatis breuissimè disputem.
 Hoc autem eò facio libentius, quòd H. meri
 testimonio mihi sæpius vtendum puto. Equi-
 dem is sum, qui poëtas omnes vera scripsisse
 credam. Homerum autem arbitrer omnium
 poëtarum fuisse veritatis amantissimum. Hoc
 certè viri Græcorum grauissimi statuerunt,
 cum duos Homeri vericulos sequuti, litem
 secundum Athenienses dederunt, cum fuis-
 set de Salaminis possessione inter Athenien-
 ses & Megarenses ingens controuersia con-
 stituta. Id arbitrati sunt doctissimi viri,
 qui tam crebro authoritatis Homericæ præ-
 sidio scripta sua munierunt, viri in omni
 S gene-

genere laudis præstantissimi . Nec enim, quod istos homines minimè malos fefellit, eadem veritas exigitur & a poëta, & ab historico. In historia namque res tantùm gestæ describuntur, vt hominum memoriæ commendentur. A poëtis autem, quibus est aliud propositum, multa etiam ad honestam aurium voluptatem referuntur. Idcirco in historia præcipua virtus est, vera simplexque rerum gestarum expositio, locis, personis, temporibusque distincta. Poëtarum autem oratio, vt numeris est astrictior, ita in rerum expositione liberior. Alia tamen in illis est veritas requirenda : in qua si quid est offensum, non solum omnes eruditi, sed theatra tota reclamant. Est autem poëtarum munus, hominum mores, fortunæ ludibria, & communis vitæ conditionem, quasi quodam penicillo, versibus verè & eleganter imitari : quid in vita sit illustre, quid obscurum, quid honestum, & græue, quid turpe & flagitiosum, quid expetendum quidue fugiendum, sententiarum lineis & orationis coloribus depingere, & illustrare. Qui munus istud suscepit, & susceptum ita præstiterit, vt ad naturæ similitudinem proximè accedat, hunc nō mendacio condemnari, sed verum dici & haberi est valdè consentaneum. Quis autem est tam sine mente, vt cū legat Vlyssis errores, varios casus & ancipites, naufrāgia sexcēta : adde Charybdis immensam illā voraginem, & rabiem Scylleam, Anthiphatem præterea, & Polyphemum : quis, inquam, est adeò excors, vt cū ista legat arbitretur, ea sic ab Homero in scriptis relictā, quasi id fieri potuisse defen-

defenderet? Illud tamen diuinum ingenium docti omnes admirantur, a quo tam verę virtutis vis & ratio expressa est, quę nullis vnquam fluctibus obrui, nullis blandimentis potuerit ab instituto cursu reuocari, nullis periculis animo frangi, aut debilitari potuerit. Sic in Achille virtutis militaris effigiem intuentur: in Nestore autem viuum sapientię simulachrum. Hęc autem non subtili & spinosa oratione persequutus est, quę legētib; satietatem attulisset, quod est a philosophis factitatum: sed incredibili potius atque diuina dicendi venustate, quod facilius homines ad studium virtutis alliceret. Quis igitur Homerum mendacij insimulare poterit, cū tam verē cumulateque pręstiterit eam fidem, quę erat ab illo requirenda? Cū igitur illius testimonio utimur, id facere videmur, vt hominis diuinę mentis acie cuncta perspicientis authoritatem sequamur. Non quidem vt res omnino sic gestas esse, perinde ac ab illo scriptę sunt, arbitremur: sed eos propemodum fuisse hominum mores, e agentium instituta, eam rerum vim & naturam, & reliqua denique omnia, quemadmodum sunt illius monumentis illustrata. Sic igitur (vt me iam ad nobilitatis rationem referam) cū Achillem Thetide procreatum, Aurora Memnonem, Ioue Sarpedona scribit, id illum sic arbitratum fuisse, & eadem opinione vniuersos illius ætatis homines imbutos esse credimus, vt viros maximos non nisi diuino consilio ortos, atque aded semine diuino susceptos existimarent. Hęc autem opinio

Sij. esse

effecit, vt Theseus Neptuni filius haberetur: Romulus item Martis. Alexander autem Magnus se multis post ætatibus Iouis filium dici concupiuit: quod etiam de Scipione Africano existimatum est. Fuit enim de illo viro rumore quodam vanissimo dissipatum, quod prius in Alexandro Magno vulgatum fuerat: nempe anguem immanem sæpe visum in matris cubiculo, eumque hominum interuentu repente ex omnium oculis elapsum, neque postea usquam comparuisse. Inde consequuta est opinio eiusmodi, anguis illius concubitu Scipionis matrem gravidam esse factam. Impudens, inquires, mendacium. Quis quæso est tam ignarus omnium disciplinarum, aut Christianæ pietatis expers, vt ista vera esse animû inducat? Verum istud mendacium ab ea opinione minime falsa natum est, quæ magnam virtutem & excelsam, magnis & claris natalibus assignat. Hic iam facile potest perspicui, quanto in honore fuerit apud præcos illos homines inclytum genus & excellens. Et meritò quidem. Nam si quid in illa ætate extitit præclare gestum dignumque memoria sempiterna, plurimum ab hoc ordine gestum est: quod satis est manifestum. vetera scripta memoria repenti. Quis nescit Heraclidarum gentem ita magnitudine animi præstitisse, vt Pelopidarum potentiam, copijs exiguis fregerit, & rebus Atticis in vltimum discrimen adductis sæpe lucem attulerit? Tantumque valuit opinio nobilitatis, vt qui se videret ab illis adiutos, non humanis opibus sed deorum numine se conseruatos existimarent. Quid hic Perseidas referam? Quid Æacidarum

res immortalitate dignissimas? Tam te si Athenas animo conuerteris, vt res memorabiles videas, quę ab illa ciuitate gestę sunt : omnes maxima ex parte videbis, a viris maximo genere ortis, & maiorũ gloria concitatis editas esse. Vt enim reges præteream, quos singulari virtute fuisse constat, certè Clisthenes, qui tyrannidis delendę princeps exitit, Miltiades, Cimon, Aristides, Pericles, & multi præterea, quos infinitum esset recensere, a quibus tam multa sunt suscepta facinora, tum contra Barbaros, tum etiam aduersum Gręcos, omnes isti fermè in amplissima familia nati sunt. Idem etiam apud Thebanos, Spartiatis & innumera- biles alias nationes accidisse comperies. Sed linquamus hæc aliena, & ad nostra veniamus. Si animum ad sacras literas adieceris, quantum ibi nobilitatis testimonium, & discrimen generis inspicies? Vt enim reliquos omittamus, constat eos, qui a Iuda procreati erant, inter omnes Hebręi generis homines, splendore virtutis atque nobilitatis excelluisse. Qui quidem, iam inde ab eo tempore, quo fuerunt ab Ægyptiorum impotenti domina: u in libertatem vindicati, magnam multis in locis virtutis egregię significationem dederunt. Equibus admodum pauca referam. Cũ rex Ægypti multis iniurijs Hebręos laceraret, nec illos vlla conditione miseros facere vellet, vt erat a Deo iussus: imò quotidie magis gentem affligeret, tandem meritis impietatis pœnas persoluit, apparuitque Dei optimi maximi nomen. Primum igitur ag: i deuastati, omnes- que fruges terribili clade consumptę: deinde per diuinę seueritatis ministros cades fie-

ri coëptæ sunt, & innumeræ strages editæ. Pó-
stremo Rex tantis malis edoctus, vt videbatur,
gentem vt iret sacrificatum dimisit. Hebræi
igitur inde digressi, cùm castra ad rubrum
mare potuissent, inopinatū malū sibi intendi
animaduertunt. Nam cùm primū illi Ægypti
finibus excessere: pœnituit regem consilij, quo
fecerat illis abeundi potestatem. Cum quē infi-
ra animo superbia, in instituta animi impietate
permaneret: eos, quos tam multis prodigijs
cœlesti præsidio septos esse cognouerat, bello
persequendos esse statuit. Furore namque
sceleris agitatus, haud potuit videre malam
sibi pestem esse comparatam. Magnum igitur
equitatum, magnum peditatum parat: quan-
tas maximas potest copias educit: incredibili
celeritate Hebræorum agmina consequi-
tur. Ibi Moses cùm Dei pacem exposceret, &
opem tantis malis imploraret: virga illa,
quæ diuinæ virtutis significationem habebat,
& quam semper in manu gestabat, fretum ver-
berat, & in medio mari viam aperit. Aqua e-
nim imperio numinis obediens, sic ex vtraque
parte instar muri conlinit, vt medio inter-
iecto spatio securum, & facilem transitum
præberet. Tantus autem terror (vt quibusdā
Iudæorum scriptis memoriæ traditum est) in
sacris enim literis nulla sit de hac re mentio:
tradunt igitur tantum terrorem Hebræos
oppressisse, vt neque tam præsentī ope numi-
nis ostensa, se committere aquis auderent. Af-
ferunt autem tunc eorum qui a Iuda orti
erant: valde virtutem enituisse: nec vllam
moram interposuisse, quin Moysis vesti-
gijs animo magno ingressi, reliquos omnes ad
se-

sequendum excitarent. Quid autem post illam insignem cladem, qua rex impius, dū acerbissimo imbutus odio, nefarioque scelere occaecatus, in medium mare præceps ruit, cum vniuerso exercitu deletus est? numquid non in omni genere laudis hæc gens egregiè præter cæteras versata est? Inde constitutum fuit, vt inter duodecim principes (singuli enim a singulis tribub⁹ rectores deligebatur) primus haberetur, qui esset ex Iudæ stirpe generatus: hic primus agmen ducebat: primus vota faciebat: primus immolabat: huius imperium & auctoritatem reliqui sequebantur. Vnde planè colligitur, Mosem veræ nobilitatis rationem duxisse, cum sic statuit, vt certæ genti honores amplissimi mandarentur. Ab hac familia ortus est Calebus, qui sibi primo gloriam ingentem peperit, cum orationi turpissimæ aduersatus est eorū, qui de reditu in Ægyptum cogitabant, satiusque esse dicebant Ægyptiorum contumelias atque superbum dominatū pati, quàm vitam in armorum discrimen adducere. Hic Calebus suæ virtutis atque constantiæ lumen ostendit: magnis clamoribus id agens, vt hominum spem eo genere orationis fractam & debilitatam excitaret, eosque ad prælium incenderet. Vbi parum absuit, quin ab impia & formidolosa concione fuisset indignissimo cruciatu laceratus. Hic etiam sub Iosue, cum esset natus annos octuaginta quinque, ita se gessit, vt nemo fuerit illo vel manu promptior, vel imperatorij artibus instructor. Qui ne filiam quidem forma excellentem nuptui dare voluit, nisi ei qui facinus aliquod egregium suscepisset.

S.iii.

Negavit

Negavit enim se filiam vlla conditione desponsurum, nisi illi, qui ciuitatem quandam hostium munitissimam pugnando cepisset: & cepit eam filius fratris ipsius Calebi. Vnde perspicuum est, virtutem cum vera nobilitate plerumque consociatam esse. Generum vir ille maximus non genere, sed virtute præstantem sibi deligendum prudenter existimauit. Nam gentis nomen & dignitas non aliunde, quàm a virtutis laude profecta est. Id tamen euenit, vt virtutis splendor a gentis claritate non discederet: nec alius propius accederet ad virtutem Calebi, quàm is qui communione sanguinis erat illi coniunctissimus. Quid post mortem Iosue? Non fuit Dei optimi maximi iussu omnis cura belli & gentis imperium Iudaicæ tribui delegatum? ætas me deficeret, si vellem omnes huius stirpis viros egregios recensere. Quòd si vera est ea descriptio nobilitatis a nobis explicata, minimè dubium est, quin fuerit ea gens perfectam rationem nobilitatis assequuta. Inde enim belli duces innumera- biles extiterunt: inde viri singulari sapientia & æquitatis laude præditi exorti sunt: inde permulti reges regio nomine longè dignissimi: atque vt de reliquis fileam, sanctissimus & fortissimus Dauid rex inde natus fuit, vnicum pietatis atque virtutis exemplum. Denique propter virtutis excellentiam, mansit in ista familia regnum, quàm diu res Iudeorum steterunt. Vt autem ista prisca mittamus, certè constat, in sanctissimis illis monumentis, quibus Christi optimi maximi gesta consignata sunt, aliquam duci etiam nobilitatis rationem: cum in congressu alicuius sit istius celebri-

britatis mentio, quasi ad ornamentum eius, cum quo sermo suscipitur, pertinere videatur. Veluti cum cœlestis ille nuncius inquit, Ioseph fili Davidis, noli timere: & rursus illud, Iesu fili Davidis, miserere nostri: itē Paulus ad Romanos, cum vtriusq; naturæ splendorem & dignitatem in Christo celebraret: eum secundum conditionem humani generis atque seminis, a Dauide Rege procreatum esse commemorat. Paucissima ex infinitis decerpsi, dum breuitati studeo. Ex ijs tamen paucis liquiddò perspicitur potest, hanc generis claritatem, & hoc gentis discrimen, diuinis etiam scriptis comprobari.

I A M quantum fuit in nobis, vim & originem nobilitatis explicauimus, eius ortū ab illa naturali indole repetentes maximis animis innata: quæ quidem si excitetur, & temporis etiam vetustate confirmetur, perficit illum vniuersi generis splendorem & claritatem. Mirum est enim, vt de hoc etiam aliquid dicamus, quantum dignitatis adiungat etiam nobilitati temporis antiquitas: nempe, quæ rebus omnibus hominum memoriæ commendatis, maiestatem constituat incredibilem. Funt enim quoddammodo ea quæ a præsentī memoria semota sunt, ipsa vetustate sanctiora: ita vt maius quiddam de illis suspicemur, quàm quantum nostræ ætatis homines omni studio possint imitari. Hinc exitit illa scriptorum monumentis celebrata contentio, inter varias gentes atq; nationes concitata: dum aliæ se ante omnes mortales in lucē editas esse contenderent: aliæ rursus eā antiquitatis gloriam ad se traducere niterentur. *Ægyptij solis*

S. V.

Phry-

Phrygibus antiquitatis laudem ingenuè concedebant: aliorum autem hominum se longè vetustissimos esse iactabant. Arcades autem ad fabulas vsque progressi sunt, se ante Lunam natos esse confirmantes. Quid de Atheniensibus dicam? Qui quidem tantum sibi hac vetustatis laude tribuebant, vt vel eo solùm nomine se in Græcia principatum obtinere putarent. Nam cùm aliorum Græcorum primordia, vel literarum beneficio, vel monumentis aliquot fuissent memorię mandata: solùm Atheniense nomen extitit, cuius principium & origo, nullis vestigijs indagari potuisset. Inde cùm seipsos omni memoria antiquiores esse cernerent: in eam opinionem descenderunt, vt se non aliunde dilapsos; sed ex Attica terra principio genitos; nec ex varia hominum colluione, vnum in locum confluisse; sed eandem semper regionem coluisse putarent. Ob idque reticulo quodam aureis cicadis distincto caput ornabant: vt ostenderent, se instar cicadarum, e terra quem incolerent, fuisse generatos. Vnde etiam *αὐτοχθόνες* dicti sunt. Duplici itaque nomine sibi placebant: tum quòd nihil in maioribus suis vel barbarum, vel peregrinum agnoscerent: tum etiam quòd antiquitate reliquis Græcię gentibus anteirent. Hoc in familijs etiam magnam vim habere cernimus, vt in contentione nobilitatis magni interesse videatur, vtrà sit antiquior. Videtur enim rationi cōsentaneum, vt illæ maximè illustres habeantur, quę plurimis annis ita se gesserūt, vt decoris atque dignitatis possessionem virtute perpetua tuerentur. Inde fit vt generis
noui-

nouitatem contemni plerumque videamus. Fit hoc quidem a multis insolenti quodam fastidio, atque superbia non ferenda: non tamen omnino sine ratione fit. Nouitas enim, quantumvis sit omnibus rebus ornata, non habet tamen illam ætatis caniciem, cui præcipuum honorem tribuendum putant. Perinde enim ac in singulis hominibus habet auctoritatem senectus: sic in nobilitate claræ gentis antiquitas. In qua tamen opinione sunt aliqui fines & termini constituendi. Quemadmodum enim summa senectus mentis vim atque consilium debilitat, & affert interitum dignitatis: sic etiam nobilitatis splendor augetur mediocri vetustate: extrema verò senecta conficitur. Quod quidem vt accidere soleat, inferius explanabimus: nunc verò quod instat persequamur.

Cum iam multa & præclara nobilitatis ornamenta complexi oratione simus, illud nunc consideratione dignum videtur, sit-ne plebi commodum, nobilitatis imperio gubernari. Iniquum enim multis esse videtur, cum omnes homines ad libertatem nati sint, hanc ita abijcere, vt non suo arbitrio viuant, sed aliorum auctoritatem & nutum sequantur: præsertim cum permultos eorum, quos vulgo nobiles appellant, nimis insolenter honoribus vfos & dominandi cupiditate præcipites ad omne facinus vehementer incitatos esse videamus. Vt autem id melius explicari valeat: videndum est, non tam quid singulis hominibus præsentem afferat vtilitatem, quàm quid ad vniuersitatem conseruandam, & in longum tempus propagandam sit accommodatius. Id enim

enim quod ciuitatis vniuersæ salutem cōstitueret, & plebis etiam fortunas & commoda tueretur. Nec enim, vbi vniuersus reipublicæ status corruat, potest sanitas in aliqua reipublicę parte permanere. Sin autem aliquis incolumi reipublica fuerit vehementer oppressus: poterit certè multò facilius, quàm in communi omnium rerum pernicie, in pristinas fortunas restitui. Vt autem id apertius inspiciamus, par est in exempla earum ciuitatum intueri, quæ omnium fermè opinione præstantissimæ sunt existimantur. Athenæ post Codri Regis mortem fuerunt optimis legibus atque moribus a Solone constitutæ: qui tamen in hoc a multis excellentibus ingenio atque doctrina viris reprehenditur, quòd popularem reipublicę statum instituerit, & libertatem plus nimio parem effecerit. Itaque status ille propriam imbecillitatem indicauit: cum intra finem anni quadragiesimi, plebis temeritate conuulsus, Pisistrati tyrannidem perpeßus est. Postquam verò sublatis tyrannis, ciuitas in pristinam libertatem redijt, aliquot annos in Græcia, & magna Asię parte, rerum potita est. Quod tamen imperium non ita diu tueri potuit, ambitione quorundam, qui se populares esse & haberi cupiebāt: inter quos enumeratur Pericles. Qui quidem licet fuerit in dicendo admirabilis, & imperatorijs artibus instructissimus: non vidit tamen, quantum mali patriæ moliretur, cum plebem principibus æquaret: & hoc modo miscendo infima summis, auctoritatem Areopagi immi-
nuerit. Nec enim est aliud, vulgus & multitudinem principibus libertate pares efficere, quàm effrænate cupiditati ad perniciem arma largiri.

largiri. Vide autem qui casus sint illam ciuitatem cōsequuti, posteaquam ad arbitrium libidinēque plebis omnia administrari cōeperē. Primò quidem omnibus spectatis hominibus, qui rempublicam conseruarant & auxerant, pestis & exitium per obscuros & flagitiosos homines afferebatur. Nec enim fuit vnquā Athenis post illam reipublicæ formam, vir aliquis ad laudem insignis, qui non inuidia tandem ingratae patrię conflagraret. Multi bonis omnibus euerſi sunt, multi in exilium eiecti, multi etiā morte mulctati, quorum virtute fuerat Athenienſi populo ſalus & gloria quaſita. Hoc iam certē non mediocre malum eſt exiſtimandum, nudare videlicet urbem optimorum præſidijs, & nobilium induſtiam, qui ſuorum exemplo ad patriam iuuandam inflammati fortasſe erant, infringere. Ergo cū bonorum authoritas concidiſſet: & populi vis nunquam conſilio & ratione, ſed impetu ſemper, & dementiſſima temeritate duceretur: nullum tātum malum excogitari potuit, quod non fuerit in illius reipublicę calamitate. Nam cū Athenę maximo periculoſiſſimoque bello fuiſſent implicatae, omniſque Græcia in ciuitatis illius perniciem cōſpirasſet: populi cupiditate atque furore factum eſt, vt eodem tempore aliud bellum non minus graue contra Siciliam ſuſciperent, Nicia contradicente, & omnibus bonis reclamantibus. Merito igitur in illa luctuoſiſſima Syracuſarum oppugnatione, non modò imperij, ſed etiam fortunarum omnium naufragium fecerunt, & in grauiffimos atque acerbiffimos luctus inciderunt: atque tandem domeſticis ſeditionibus agitatae,

&

& innumeris cladibus afflicta, libertatem mi-
 serè perdiderunt. Postquam verò triginta ty-
 ranni reipublicæ dominatione semoti sunt:
 quid aliud collectas reipublicæ reliquias dissi-
 pavit, nisi plebis cupiditas, & licentia: quæ
 nullis iam legibus poterat ad communium re-
 rum curam & studium impelli. Imo cum uni-
 cuique civium licuisset de publico sumere,
 quod in priatos vsus conuerteret: omnes ab
 industria ad desidiam vocati, & ad theatra at-
 que fabulas conuersi, & reliquas voluptates,
 quæ virtutis nervos incidunt, omnem Attici
 decoris & antiquæ dignitatis memoriam de-
 posuerunt. Itaque non multis post annis, gens
 illa, quæ innumerabiles Persarum exercitus
 fuderat, quæ tantas res gesserat quæ Græciæ
 imperio potita fuerat: armis Macedonum, quo-
 rum nomen sanè obscurum ad id tempus exti-
 terat, oppressa est, omnesque imperij opes de
 manibus elapsæ sunt. Huius autem calamitatis
 principium non aliunde natum est, quàm ab
 illa plebis petulantia & improbitate. Apud
 Spartiatas autem, ut de his etiam aliquid dica-
 mus, Reges & Principes multa memorabilia,
 tum domesticis in rebus, tum vel maxime in
 bellicis effecerunt, & reipublicæ salutaria, &
 immortalitate dignissima. Ephori autem, qui
 quidem magistratus erant e plebe, contra dum
 omnia privata utilitate metiuntur, malâ quàm
 plurima civibus suis inuexerunt: & teterrimâ
 patriæ perniciem machinati sunt. Nec est enim
 aliud leges, quibus publica certè salus conti-
 netur, labefactare, & infringere, quàm uniuersam
 rempublicam iugulare. Cum autem Lycinus
 uniuersos ciues ad industriam, virtutem, &
 morum

morum seueritatem sanctissimis legibus instruxisset : Ephori multis post annis quæstus & voluptatis gratia, quæ dux sunt maximæ omnium rerum publicarum pestes, inclytas illas leges sustulerunt. Quo factò, Spartana illa virtus subito extincta est. Cùm verò reges aliqui voluissent Lycurgi leges constituere, ciuiumque mores in antiquam disciplinam reuocare, fuerunt ab Ephoris indignissimè trucidati. Ita factum est, vt ciuitas illa, quæ Heraclidarum ductu & auspicio, optimatumque sapientia, tam multos annos imperium habuerat, & incredibili virtute atque fide Græciæ libertatem defenderat; insanæ plebis opera crudeli tyrannorum dominatu premere-
tur.

Quid autem hîc Romanos commemorem ? cùm illud inter omnes constet, non ob aliud fuisse Romanam rempublicam funditus euersam, quàm propter temeritatem multitudinis in nobilitatem concitæ ? itaque imperium illud, quod per Reges primò, deinde per optimates & principes partum & amplificatum erat: breui fuit vulgi furore & amentia dissipatum. Cùm enim plebis cupiditas ita creuisset, vt nulla ratione, aut metu coerceri posset, & turbulentis hominum popularium orationibus ad spem ingentis prædæ fuisset vehementer excitata: non dubitabat, dum avaritiam expleret suam, omnia iura diuina humanaque violare. Inde illæ tribunitiæ seditiones, & Agrariæ legis actiones, non sine magno reipublicæ malo a Tribunis agitatæ, donec ad Gracchos ventum est, a quibus est natum principium omnium calamitatum,
quæ

quæ postea rempublicam consequutæ sunt. Eiusmodi enim seditiones consequentia quadam exceperunt Mariana tempora : quæ cum per se satis graua & luctuosa reip. fuissent : tum etiam ad ærumnas sexcentas, atq; tandem ad Cæsaris dominationem viam munierunt. Vides igitur Athenas, Spartam, Romam a principibus conditas, constitutas, & conseruatas fuisse : a multitudine verò vexatas, direptas & funditus excisas. Nec id in ijs duntaxat ciuitatibus accidisse comperias, sed in omnibus ferme alijs. Vt enim quisque status maximè a plebis arbitrio seiunctus est, ita videbis eum maximè stabilem atque diuturnum. Inde fit vt popularis status facillimè conuellatur, & vix hominis ætatem duret : optimatum verò potestas diutissimè permaneat : regnum autem immutabile propemodum atque perenne sit. Hic aliquis fortasse mihi Alcibiadem & Critiam obijciet, qui exitium & vastitatem patriæ intulerunt : aut Pausaniam, qui nefaria consilia prodendæ totius Græciæ suscepit : aut Syllam, & Cæsarem, & alios præterea innumerabiles genere quidem illos & industria excellentes, ita tamen cupiditate principatus incensos, vt suorum ciuium libertatem armis opprimere minimè dubitarent. Fateor quidem, mala quamplurima fuisse per viros egregios rebus publicis importata. Nec enim semper illa animi elatio, quæ in claritate generis elucet, est cum virtutibus æquitatis & continentiae consociata. Id tamen defendo, nullam vquam ciuitatem fuisse ab humili plebe rite constitutam. Animus enim generosus & excelsus habet arma, quibus possit & violare rempub.

terreat
hilia duntaxat
miserabilis
propter
et antea
autoulat
constituenda

LIBER I.

publicam, nempe ingenium, industriam & fortitudinem. Contra plebs, vt plurimum est temeraria & improvida, animiq; nimis abiecti atque demissi. Potest igitur temeritate & furore patriam labefactare, non tamen vnquam incolumem conseruare, neque collapsam in pristinam dignitatem restituere potest. Vnde perspicuum est, quàm malè sit ijs ciuitatibus consultum, in quibus claris hominibus infimi præferuntur. Cum verò id acciderit, vt nobilitas omnibus verè nobilitatis ornamentis redundet, neque solum altitudine animi impellatur ad res gerendas: sed multò etiam magis in iustitiæ atque temperantiæ studio versetur, & omnem operam, curam & diligentiam ponat in suorum ciuium salute atque libertate tuenda, & vt vno verbo dicam, omnibus germanæ nobilitatis officijs summa ope perfungatur: quis erit tunc ita profligatus atque perditus, qui eius imperium repudiet? quis non potius illud vniuersis ciuibz omnibus modis expectandum existimet? Nam si quisquam est, qui nullo modo putet vtile vitæ ad alicuius quantumuis moderati atque prudentis arbitrium instituire & conformare: is non libertatem obtinere, sed omnium flagitiorum licentiam consequi cupit, omnemque viuendi rationem scelere suo perturbare. Nec est enim quicquam in vniuerso genere rerum, quod sit ad naturæ ordinem accommodatius, quàm leges & imperium, sine quibus neq; domus, neq; ciuitas, neque natio vlla stare diutius potest. Attamen grauisimum, inquit, est seruire. Equidem is sum, qui seruitutem extremum omnium malorum esse arbitrer: sed aliud est seruire, aliud parere.

T.

Quem-

Quemadmodum enim inter dominum & re-
ctorem plurimum interest: Rector enim in sa-
lutem eorum quos regit intructur; dominus
autem omnia ad suam utilitatem refert: sic et
etiam liberi hominis obedientia & obsequium
plurimum a servitute distat. Servitus enim ea
est, qua mancipia suo arbitrio prorsus caren-
tia, heri nutum sequuntur: neque suam, sed vi-
nius Domini voluntatem inuiti respiciunt. Li-
beri autem hominis officium est ijs velle pa-
rere, qui valent ingenio & industria, & quibus
intelligit esse curam salutis communis anti-
quissimam. Utigitur ægrotus medico mini-
mè servit, sed sua sponte obtemperat, quia id
sibi salutare indicat; ut vector gubernatori, ut
miles imperatori: sic etiam manus incorrup-
tæ multitudinis esse debet, ad veræ nobilita-
tis imperium voluntatem suam applicare. Plebs
enim ne quid in commune statuatur, neque quid
sibi conveniat, ingenij tarditate potest expli-
care: contra verò excelsus animus non tantum
præsentia comprehendit, sed etiam impen-
dientia multò antè prospicit, & ad omnia mala
præcauenda summum adhibet diligentiam.
Deinde cum plebs non sentiat ullam gloriæ
stimulamentum, nisi legibus & imperio refranetur,
omni studio lucri sordes atque flagitia con-
fiscatur, & ad pericula pro patria subeunda
mollis & languida est. Contra nobilitas sola
cupititate gloriæ & laudis incensa, turpitu-
dinem ipsam omnibus malis peius odit, & li-
bentissimè pro republica res magnas suscipit.
Quod sapienter Homerus (cuius autoritate
sepe & libenter vtor) multis in locis ostendit.
Sic enim inducit Regem vario sermone Græ-

cos

cos adhortantem, ut heroas & principes, laudis & dignitatis commemoratione, ad certamen acuat: multitudini vero, si meru mortis abscedat a pugna, vite cruciatum atque necem denuntiet. Ut agitur equi virtus tum maxime elucet, cum prudentis equitis arbitrio gubernatur: ut animum tum rectissime constitutum arbitramur, cum voluntas rationis dicto obediens est: ut familiam tum demum saluam & incolumem fore puramus, cum diligentis patris familie imperium sequitur: sic plebis salutem tum constitui atque confirmari existimandi est, cum sui regendi arbitrium, atque tanquam habenas vere nobilitati tradiderit.

Tij.

HIERO.

sed si nobilitas corruptione deperdit, ut
tunc quia sua nobilitate, imparis, corrupta
excedit, ait hic autor, et nihil meretur
quod instituta est ad bonum commune et
privatum, et sordes et flagitia -
vix. p. 310. inf. -

Figura: elongavit, ut sepe Angelus

292 HIERONYMI OSO-
RII LVSITANI DE NO-
BILITATE CIVILI.

LIBER SECVNDVS.

Vt fit vis & ratio
Nobilitatis, Lu-
douice Princeps,
& quem admo-
dū ab ingenij di-
uinitate virtutis-
q; præstantia na-
ta & alta summos
honores conse-
quuta est, & opi-

nionem attulit antiquitati, genus clarum esse
cum dijs sanguine & affinitate deuinctū, quan-
tis deniq; gloriæ ornamentis atque præsidij
in omnibus bene constitutis nationibus re-
dundauerit: non modò fabulis & exemplis ex
omni memoria repetitis, sed etiam sacrarum
literarum testimonio confirmauimus. Deinde
cū essemus oratione persequuti, quantum e-
tiam conferat ad dignitatem generis vetustas:
demonstrauimus postremò, homines verè no-
biles ad imperandū non solūm natos esse: sed
etiam plebem ipsam tum demum pace, firmis-
simoq; præsidio muniri posse, cū omnia sunt
in clarorum hominum potestate.

SED quoniam nihil est in hac vita firmum,
stabile & diuturnum: sed omnia sunt fluxa, ca-
duca & fragilia: fieri non potest, vt hoc gene-
ris ornamentum in perpetuum permaneat. Est
itaq; nobilitas mortalis, vt sunt pleraq; bona mor-

mortalium. Perinde igitur ut aliarum rerum; sic etiā nobilitatis est quidem flos & iuuentas, quam deinde maturior ætas excipit, & senium deinde consequitur: mors postremò sic occupat, ut ne vestigium quidem ullum appareat prisce nobilitatis. Alias itaq; familias videmus ad laudem excitari & incendi, quæ prius ignotæ fuerant: alias maiorū gloriam vix tueri, alias magis magisq; labi deinde præcipientes ad ima deuolui, postremò sempiterna obliuione deleri. Quod Glæucus Homericus Diomedæ his versibus significat:

*Quid genus inquiris. Danatum fortissime nostrū?
Nam genus humanum est folijs par, tempore verno
Hæc nunc frondis humi aura lenis sibilus: illa
Sylua virens nutris, renouat dum frondis honorem:
Sic genus humanum viget hoc nunc: excidis illud.*

Ecquod modò vestigium intueri possumus antiquarum familiarum? Omnes Iulij, Fabij, Metelli, Scipiones, vnā cum fortuna populi Romani ita sepulti sunt, ut si aliquis existat, qui se ab illis ortum asseueret, perinde irridetur, atque si Pythagoræ somnium defendat. Post illa verò gentium nomina, quæ suprā memoraui, alia multa floruerunt & interierunt, quæ nunc omnino deleta & extincta iacent. Id autem duplici de causa solet accidere. Prima est naturæ conditio, qua sic comparatum est, ut nihil insit in rebus humanis cōstans & perpetuum: sed omnia, ut paulò superius exposui, infirmitatis & imbecillitatis plenissima: ita ut vel fortunæ telis in medio cursu obruantur: vel certè senio confecta tandem interitu consumantur. Deinde vitia sunt in causa per se, ut illud gentis lumen longè citius, quàm po-

T.ij.

fuer

stulet ipsius naturæ cursus, & extinguatur: ut illis accidere videmus, qui vino & lustris obruunt corporis valetudinem, & immodica luxuria, quasi quodam exitiali veneno, mortem sibi ipsis consciscunt. Quocirca non alienum erit percurrere, quibus artibus nobilitas ipsa comparetur: sic enim erit: facillimum intueri, quibus vitij amittatur. Sed iam vereor, ne sic hæc nostra disputatio plurimum reprehensionis habitura, quod prima specie sibi non consentiat: propterea quod statuere principio videbatur, neminem esse nobilem, nisi qui fuisset illustri genere susceptus. Quod si verum est, nec is qui est infimo loco natus, ad nobilitatis splendorem aspirare poterit; nec qui amplissimo, nobilitatem sibi comparabit: sed a maioribus traditam omni cura tuebitur. Hæc sunt, quibus adductus aliquis fortasse oratione nostrâ incōstancie nomine vituperabit. Ego verò is nullo modo sum qui eos tantum ad virtutem natos esse credam, quos vulgò nobiles appellat: cum sit omnibus ad laudem cursus apertus, qui res magnas & magnopere expetendas concupierunt. Id tamē differui, plurimum instrumenti nobilitatem habere ad dignitatem, cuius tamen omnis ratio est a virtute petenda. Quemadmodum enim in semine causam esse scimus stirpium atque arborum: sic etiam maiorum sanguine ingenerari plerumque posteris egregiæ cuiusdam virtutis indolem suspicamur: quæ tamen tunc demum apparet, cum optimis studiis & exercitationibus exculta est. Cum autem generis splendorem ob id dicimus amplectendum esse, quod in eo si equenter virtus emineat: ipsum certè virtutem, unicam nobilitatis esse scri-

scri-

*virtus per
nobilitatem et
dignitatem
aperta.*

fectricem, singulari studio colendam arbitramur: quam tamen interdum a nobilitate deserti, ab hominibus nulla maiorum commendatione notis magna contentione suscipi videmus. Nec enim semper verum est, innasci nobilitati illam animi elationem, qua qui prædicti sunt, in laudis studium ardentem incitari solent: neque id nos confirmare volumus: sed id quod frequentius euenit, in disputatione nostra ponendum esse duximus. Virtus tamen a nobilitate, splendore virtutis illustrata, hac ratione differt: quòd virtutis laus in singulis cernitur hominibus: nobilitas autem vniuersam gentē amplectitur. Poterit igitur aliquis homo nouus existere omni virtute cumulatus, qui ita versatur in studio dignitatis, ut inter omnes excellat: quia tamen in ea gente primus numeratur, non erit in numero nobilium. Postquam verò in ea familia multi, exemplis illius incitati, in gloriæ cupiditatem incubuerint, tum demum elucere incipiet illud nobilitatis eximiae lumen. Primus igitur generosus & magnificus, non tamen nobilis appellari solet: ut sit ea omnino differentia, quæ est apud Græcos inter *εὐγενὴς*, & *γενεσιος*. Hoc enim ad animi præstantiam refertur: illud ad familiæ celebritatem. Ut igitur vnum, non numerum, sed numeri principium dicimus: sic illum primum, omnibus summis honoribus dignissimum, non nobilem, sed authorem & principem nobilitatis existimamus: quod nomen haud equidem scio, an sit longè multoque præstantius. Quare peripicuum est, neque id falsum esse, quod antea fuit a nobis constitutum, & quod nuncò explicare

T. III.

in-

ingredimur, esse verissimum. Nam ille vir magnus qui primus ingenium suum ad gloriæ studium adiunxit: quamvis non appelletur vulgo nobilis, cum tamen ingentem laudem sit adeptus, & virtutis insignia posteritati relinquat: videtur sanè præclare iecisse fundamenta nobilitatis, atque virtute sua omnem posteritatem illustrasse. Restat igitur ut videamus, quibus artibus hoc generis ornamentum, ab illo principe generis comparetur. Ijs certè, ut brevissimè dicam, quibus conseruatur. Est autem dictum, nobilitatem esse genus maximis virtutibus excultum. Eas autem virtutes, auctore virq̃ doctissimo Aristotele, maximas appello, quæ se ad civilem statum, & hominum salutem accommodant, & quibus societas hominum, & vitæ quasi communitas continetur. Qui autem institutis domesticis & optimis moribus institutus est, is bonus vir ritè haberi solet: nondum tamen sibi ijs artibus egregiæ dignitatis laudem pariet, si eas non contulerit in communis vitæ societatem. Si enim tantùm nostra ipsorum causa nati essemus, satis esset ad summam dignitatem, nostros animos rectè componere, & familiæ nostræ prospicere. Cum autem natura nos ad reliquos homines iuvandos impellat, & exsuscitet: is videtur munus sibi delegatum omni ex parte præstitisse, cuius studium erga rempub. magnis in rebus perspectum fuerit. Non quidem, ut illa boni viri virtus sit ullo modo contemnenda: nam si non tota, aliqua certè reipub. pars, nempe illius domus, & familia eius censilio conseruatur. Sed cum intra domesticos parietes continetur, neque

prop. publicæ
utilitate

fese vterius effundit, haud videtur illis amplis-
simis honoribus valde digna, qui tribuuntur
illis, quorum virtus latissimè patet, & repub-
licam vniuersam amplectitur. Nec enim vn-
quâ tanta fuisset hominû cōsensio ad paucorû
virtutem diuinis laudibus ornandam, nisi cer-
nerent vniuersi, se illius operâ fuisse magnis in
rebus adiutos. Ergo civili tantum disciplina,
ad istam nominis claritatē perueniri poterit.
H V I V S autem disciplinæ, præcipua quidam
pars est iustitia, in qua virtutis maximus splē-
dor inest. Eius enim admiratione cōmoti ini-
tio mortales, omnes opes certis hominib. detu-
lerunt. Sic enim, cū de iustitia quæritur, di-
sputari solet fuisse quoddam tempus, cū ge-
nus humanum vitam in syluis, & agris nullo
certo more traducebat, nullam colebat reli-
gionem, nullum humanitatis officium tueba-
tur: nihil denique ratio, vel disciplina, sed ple-
râque vis, & furens animi impetus administra-
bat. Cū igitur latrocinia atque cædes infi-
nitæ fierent: & ij, qui viribus plus valebant,
affligerent imbecilliores: essetque omnis vi-
ta malis innumeris circumuenta: omnes ij qui
iniuriam acceperant grauiorem, confugiebant
ad præsidium alicuius præstantis ingenio vi-
ri, in quo lumen æquitatis elucere perspexe-
rant. Is cū miseros & supplices in suam fi-
dem recepisset: studiumque suum extinguen-
di latrocinij, reprimendæque cædis, & iniu-
riæ vindicandæ declarasset, & potentes cum
tenuioribus pari iure retinuisset: eueniebat,
ut omnes qui otium & securitatem amabant,
omnia vitæ præsidia in eius virtute & impe-
rio constituta putarent, quem animaduerte-

T. v.

bant,

Quod i. huius
vniuersam.

T. v. plerique nobis
videntur pro se
et suis tantum
q. emarente
honore nobili
seque habet
propterea, bonum
in iura putant
et præsidium
quodammodo
et virtutem.

bant esse iustitiæ laude florentissimum. A iustitiæ igitur fonte regia potestas orta est : hinc opimates & principes extiterunt : hinc prima nobilitatis principia nata sunt : nec vllum omnino genus claritatis, aut antiquius, aut præstantius hac Regum natione reperitur, qui primi virtute sua humanam vitam excoluerunt. Horum diuinitatem admiratus Hesiodus, reges a Ioue procreatos esse, in Theogonia scriptum reliquit. Quæ opinio fuit etiam ita multis usurpata, vt cum gentilem deorum existimarent, qui virtutis huius præstantia clarus esset. Aeacus enim, Minor, & Rhadamanthus iustitiæ magnitudine, filij Iouis habiti sunt. Qui etiam, vt est in fabulis, vmbreis dare iura dicuntur. Adeò ne apud inferos quidem putauit antiquitas, vllam multitudinem sine grauitate legum, & seueritate iudiciorum permanere vlla ratione posse. Pittacus ille Mytilenæus, ijs æquitatis artibus ad imperij fastigium peruenit. Quod etiam Numæ Pompilio Romæ accidit. Hoc enim iustitiæ & æquitatis studio dignus est omnium suffragio iudicatus, qui secundus a Romulo clauum teneret. Quid referam hic Lycurgum, Draconem, & Solonem ? vt interim illos vetustiores omittam, Mercurium & Phoroneum, & reliquos, qui cum leges & iura describendo salutem suis ciuibz attulissent, amplissimos honores sibi quæsierunt, & nobilem stirpem in multos annos propagarunt. Quod autem nullius virtutis laus illustrior esse possit, vel hoc indicium facit, quod reliquæ omnes, si non sint cum iustitia coniunctæ, nullam possunt habere commendationem : hæc autem,

tem etiam a reliquis seiuncta, suam semper retinet dignitatem. Hoc autem innumeris exemplis intelligi potest: ego tamen breuitatis causa, duobus ero contentus. Aratus enim Sicyonius, cum nullus imperator esset, eam tamen est gloriam iustitiæ pulchritudine consequutus, ut cum omnibus summis imperatoribus sit omnium iudicio conferendus. Qui, dum vixit, bellum sibi cum omnibus tyrannis & improbis ciuibus suscipiendum putauit: nec vllum pro legum defensione recusauit vitæ periculum. Aristides autem, qui hunc multis annis præcessit, iustitiæ integritate tantum laudis est assequutus, ut neque Themistocles, tantis rebus gestis apud Athenienses clarior haberetur. Ex quo intelligi potest, nullam esse viam ad amplificationem honoris & gloriæ certiores, neque quæ maioribus ornamentis gentem aliquam afficiat.

POST iustitiam ea magnitudo animi quæ cernitur in periculis, ad summum laudis fastigium, & meritò quidem, euecta est. Magnum est enim mortem contemnere, & pro dignitate atque salute omnium, vitam libenti animo profundere, nec vllam patriæ vitæ periculum denegare. Idcirco omnes ferè, qui ad gloriam incensi sunt, in rei bellicæ studium præcipuè incumbunt. Priscis etiam legibus apud omnes bene constitutas nationes, plurimum honoris huic virtuti semper attributum fuit: ut scilicet ea gloriæ cupiditate, omnes alacrius arma caperent. Contrà vero ignauitæ atque formidini permulta probra fuerunt legibus prudentissimè constituta.

Apud

De formidinis

Apud Macedones erat olim lege sancitum, ut qui nullum hostem in acie cecidisset, capistro publicè cingeretur. Apud Scythas nemini licebat in sacris epulis circumlatum poculum accipere, qui nullum in re militari virtutis signum dedisset. Amazonibus non erat concessum vlla conditione nubere, nisi prius hostem pugnando interemissent. Solon autem statuit, ut eorum liberi, qui pro patria dimicando mortem occubuisse, de publico alerentur. Quod etiam fuit in multis alijs ciuitatibus prudenter vsurpatum. Sapienter enim ab ipso Solone Græciæ sapientissimo existimatum est, reip. salutem præmio & pœna contineri. Hac enim improbi & facinorosi coercentur: illo autem splendida ingenia, ad percipiendæ virtutis studium maiore quodam animi impetu concitantur. Diuinitus igitur a priscis legislatoribus institutū est, ut in quocunque hominum genere ista virtus eluxisset, multis insignibus atq; titulis ornaretur: contrā verò turpitudine & ignauia, omni de decore, & publica contumelia afficeretur. Hoc autem cum legibus instituebant, nihil aliud efficere videbantur, quàm ad nobilitatis splendorem viam omnibus aperire, qui essent egregijs virtutibus exculci: turpes autem, & nimium formidolosos homines, etiamsi in amplissima familia nati fuissent, nobilitatis ordine mouere. Quid autem de Romanis loquar? Ecquis enim tot equestres imagines, tot coronas murales, castrenses, ciuicas, triumphales, enumerare valeat? Ecquis tam multa virtutis insignia, atque laudis ornamenta poterit explicare, quàm multa Romanorū legibus fuerūt olim vir-

virtuti militari proposita? Ergo minimè mirum est, si ciuitas illa, ad tantam imperij magnitudinem peruenerit, in qua virtus tam multis honoribus & præmijs affliciebatur: ad quorum cupiditatem, non modò nobiles, verùm etiam multi e plebe, ita vehementer exarserūt, vt nullum pro repub. vitæ periculum recusarent. Atque (vt ex innumeris paucos admodum recenseam) duo Decij plebeij quidem fuerunt: propter tamen singularem animi virtutē, amplissimum honoris gradum in rep. consequuti sunt: qui tandē pro salute patriæ, victoriæ sese libentissimè deuouerunt. L. Marcius, ille qui repub. Romanam in Hispania collapsam restituit, humili genere susceptus erat, virtute tamen est assequutus, vt ad summos honores atq; gloriā perueniret. Quid hūc referam M. Portiū Catonem, virū insigni virtute atque singulari sapientia clarū? Quid M. illum Marcellum, qui primus Hannibalis impetū repressit: omniaque tandem virtute vinci docuit? Quid fortissimū illum Marium, & sexcentos alios, humili loco natos, qui tamen propter virtutem militari & imperatoriam ascenderunt ad honores amplissimos, posterisque suis nobilitatis gloriā pepererūt. Hinc etiā hæc nobilitatis insignia, que nostris etiam tēporibus circumferri videmus, ortum habuere. Nam cū aliquis operā egregiā in bello præstitisset, erat illi ab imperatore cōcessum, ut nobilis haberetur: & insigne virtutis gestaret aliquod, per quod nobilitaret genus, & posteritatē ad similis facti memoriam excitaret. Alij igitur tot castella depicta gestant, quot illi generis principes pugnando ceperunt: alij circulos, aut quiduis aliud, pro nu-

numero hostium, quos in praelio aliquo dorif-
simo interfecerunt : alij vt fortasse ostende-
rent se lucem rebus patriæ afflictis attulisse,
stellis scuta distinxerunt : alij denique alia as-
sumpserunt, quibus virtutis suæ memoriâ pro-
deret. Hæc omnia eò pertinent, vt facilius intel-
ligamus, semper huic virtuti fuisse aditum aper-
tum ad summam totius generis claritatem.

MVLTI etiam liberalitate & magnificen-
tia, illustria sanè claritatis fundamenta iecere,
dando, largiendo, amplissimisque beneficijs
complures ciues obligando. Sic enim Priscus
ille Tarquinius, exul & ignotus, Romæ cla-
rum nomen est adeptus ; & ad regni fastigium
peruenit. Hæc etiam magnificentiæ ratio, et
istò multo antiquior Pelops, barbarus & ad-
uena, in eâ Græciæ parte, quam a nomine suo
Peloponnesum appellauit, rerum summam te-
nuit. Atque vt etiam recentissima commemo-
rem, Cosmus Medicus, huiusque nepos Lau-
rentius, tantum hac liberalitatis laude præsti-
terunt, vt & Florentiæ principatum, & apud
omnes nationes amplissimum dignitatis no-
men obtinerent. Nec est enim vlla virtus ad
nobilitatis conditionem accommodatio: ne-
que quæ maiores amicitias & studia maiora
pariat atque conseruet : sine quibus neque suas
opes firmare, neque gloriam vllam consequi
quisquam potest. Hoc autem mihi sequenti vi-
dentur ij, qui nobilitatem tradiderit esse vir-
tutem generis cum abundantia pecuniæ. Nam
cum hæc vta laus beneficentiæ videatur esse
propria nobilium (sunt enim eorum plerique
propensiores ad benignè faciendum) & eā lau-
dem nemo possit adipisci, qui non sit auxilio
pecu-

pecuniæ instructus: existimarunt viri doctissimi, pecuniam ipsam tanquam liberalitatis materiam, in definitione nobilitatis ponendam esse. An rectè ea definitione vis & natura rei fuerit explicata, minisè laboro: dùmmodo ex ea etiam intelligatur, esse hanc virtutem ad gloriam comparandam, & totius generis ornamentum consequendum apprimè necessariam.

M V L T I etiam & nostra, & priscorum memoria, tum eloquætiæ magnitudine, tum etiam iuris civilis prudentia sunt ingentem gloriam adepti. Eiusmodi enim artes inter eas numerantur, quæ meritò semper in reipub. plurimum dominatæ sunt: & sine quibus civilis status nō potest diu permanere. Frustra namque sunt foris arma, nisi res sint domi consilio & pacis artibus constitutæ. Sunt præterea multi, qui vel principum gratia, vel liberæ ciuitatis consensu, in nobilitatis ordinem asciscantur. Hoc autem prima specie, minimè videtur veritati, atque rei naturæ consentaneum. Nobilitas enim aut nititur opinione, aut virtutē & moribus constat: aut natura simul & industria continetur. Opinioni leuitatem semper graues homines pro nihilo habendam putarunt: virtutis laus nobis ipsis parienda est, non aliunde sumenda: generis autem & naturæ vis ea est, vt minimè principum imperio flecti possit. Neque enim est facilius principum beneficio ex ignobili nobilem quemquam effici: quàm ex stulto sapientem, ex elingui disertum, ex ignauo impigrum & audacem. Quod etiam in dandis ciuitatibus considerari potest. Nā si ciuis est natura (vt multi suspicati sunt) nulla ratio est, cur in ciuitatem recipiatur hospes

hospes & peregrinus. Vnde Gorgias Leontinus Larissæ principes irridens, quod multis exteris hominibus civitatem donarent, dicebat, perinde atque opifices e quavis materia conficiunt mortaria, aut quidvis aliud generis eiusdem: ita esse quosdam Larissæorum artifices, qui e quovis hominum genere, Larissæos ciues effingerent. Attamen neq; Gorgiæ sententia, neque aliorum, qui simili ratione regum & principum benignitatē intercludi cupiunt, mihi probari vnquam poterit. Nā cū omnes, qui paulo elatiore animo præditi sunt, ad virtutem honoris & gloriæ cupiditate incenduntur: si honoris spem debilitare velis, virtutis omnino studia extingues, quæ erat incitanda & inflammanda. Quæ quidem res, nihil omnino civili disciplinæ magis aduersariū est. Huc enim leges respicere, hoc omnibus bene constitutis nationibus propositum esse debet: vt homines magnarum rerum cupidos, quamuis sint sæpenumero sua sponte ad iuvandam remp. incitati: gloriæ tamen cupiditate, multo vehementius ad publicæ salutis studium inflamment. Nam & ea ratione maximè firmari possunt opes civitatis, & iuris æquabilitas cōservari. Quid enim esset indignius, quàm nullum præmium propter magna merita, claris in remp. viris esse constitutum? Aut quod præmiū excogitabis, quo virtuti satisfieri aliqua ex parte possit, præter hoc dignitatis & gloriæ? Quid deinde magis regium est, magis quæ magnificum, quàm virtuti debitum dare testimonium, & titulis honestare dignitatem: vt hoc modo, tum iustitia conseruetur, tum etiam cōplures in studium virtutis acrius incitentur?

Nec

Nec enim princeps, ut iam ad illa respondeamus, potest efficere, ut vilis & abiectus animus ad nobilitatis claritatem perueniat: quæ videlicet non gratia parita, sed a natura profecta, & optimis exercitationibus exulta sit. Potest tamen generosum & inuictum animum splendidis titulis exornare. Quod quidem non solum honestum est & rationi consentaneum, sed ita necessarium, ut ea re salutem Reipub. contineri existimandum sit. Authoribus quidē maximis, & regendæ reipub. scientissimis, ad istam sententiam uti possem: sed ego vnū tantum Platonem adhibeo: apud quem Socrates in tertio de Rep. libro, cum fabula quadam de hominibus armatis e terra editis, ad patriæ charitatem & mutuam inter se beneuolentiam, ciues impulsisset: tum deinde sic institutum sermonem continuauit. Audi, inquit ille, relinqua partem fabulæ. Omnes, qui in eadem ciuitate uiuitis, fratres estis. Sed Deus cum vos informaret, ijs quidem, qui nati & apti sunt ad imperandum, aurum immiscuit: ijs autem, qui principibus in communi salute defendenda operam nauant, argentum: agricolis autem atque reliquis opificibus, æs & ferrum. Ita fit, ut cum ab eodem principio ortum habeatis, vobis similes plerumque generetis. Euenit tamen, ut ex aureo parente interdum argentea soboles nascatur: ex argentea aurea. Et similiter omnia ab alijs vicissim oriuntur. Iubet igitur Deus ut principes ipsi primam atque præcipuam, adeo magnam curam suscipiant inuestigandi & inspiciendi quid in animis liberorum suorum immistum sit, ut nihil omnino diligentius animaduertant. Quod si æneum ali-

V.

quid

quid aut ferreum, insitum in filiorum sensibus
 inspexerint: non impediatur misericordia, quod
 minus illis munus eorum naturæ conueniens
 assignent: & ad opifices aut agricolas dimit-
 tant. Sin ex illis aliquid rursus aureum aut
 argenteum extiterit, honoribus afficiant: &
 alios quidem ad vrbis custodiam & imperium:
 alios autem ad vrbis auxilium & militiam e-
 uocent. Insideatque in eorum mentibus, fuisse
 olim oraculo prædictum, ciuitatem tunc om-
 nibus bonis euertendam, cum ea ferri, aut æris
 custodiæ commissa fuerit. Hæc Plato de Prin-
 cipis officio, per Socratis personam disputa-
 uit. A quo reliqua omnia præclare, illa po-
 stremo diuinitus dicta sunt: omnes ciuitatis
 opes funditus interituras, cum æs & ferrum,
 hoc est, ingenium humile, omni que virtutis
 præsidio nudatum, reipub. gubernacula tractan-
 da suscepit. Ob id igitur non solum homines
 industria & ingenio excellentes, ex agris ad
 vrbis custodiam euocandos, & nobilitatis or-
 namentis afficiendos: sed etiam amplissimo
 genere natos, si de genere extiterint, in infimam
 turbam coniiciendos esse statuit. Hoc autem
 tantam vim habere putat ad remp. stabilien-
 dam, ut summa quadam religione, cum ab om-
 nibus, tum vel maximè a principibus ipsis,
 quasi diuinam legem, ad hominum salutem con-
 stitutam, conseruandam esse censeat. Quod si
 verum est, omnia ornamenta, quæ cogitari
 possunt, virtutis excellentiæ deberi: princeps,
 qui Socratem audire voluerit, eos qui indignè
 patiuntur virtutem, in quocunque hominum
 genere eniteat, omnibus ornamentis illustra-
 ti: omnium primos in agros deportandos, ar-
 men-

mentis quæ præficiendos esse decernet. Nam si virtutis studio ipsius reipub. salus atq; dignitas continetur: is certè qui virtuti aduersatur, reip. opes infringit, & communem ciuitatis gloriam labefaciat. Vt igitur in institutû sermonem redeamus, non potest princeps efficere, vt abiectus animus atque demissus, ad rerum maximarum gloriam aspiret. Potest tamen magnum animum & excelsum, debitis ornamentis afficere. Itaque non tam tribuit nobilitatem, quàm iam præclare institutam nobilitatis rationem, & singularem animi magnitudinem, egregiæ quæ virtutis aut artis præstantiam, honoribus debitis honestam & illustrem reddit. Idcirco cùm antecedunt merita, tum hæc grauissima principum iudicia rite consequuntur. Aliter verò non erit ea nobilitas, sed inanis nobilitatis species, fūco & quibusdam medicamentis illita, & opinione tantum multitudinis confirmata.

CV M igitur manifestum sit, æquitatis laude, virtutis studio, & beneficentia, & ijs artibus præterea quæ semper in bene moratis ciuitatibus floruerunt nobilitari genus: facile palàm fiet, quibus vitijs hæc generis claritas extinguatur. Ijs nempe, quæ virtutibus illis aduersantur. Quamuis enim (vt expositum est superius) plerunque contingat, vt qui sunt honesto loco nati non mediocri sint ad virtutem indole: fit tamen interdum, & frequentius quidem quàm esset vtile rebus humanis, vt aut a clarissimis viris degeneres oriantur: aut saltem illud naturale bonum, quod animis nobilium innascitur, vitio prauæ cōsuetudinis intereat. Itaque cùm aliquis adeo malis mori-

bus imbutus & prava consuetudine deuiatus est, vt nullam honestatis rationem ducat: ipse sese in tenebras abdit: & gentem claram, quantum potest, obscuram & ignobilem reddit. Quemadmodum igitur æquitatis studium multis nobilitatem comparauit: sic iniquitas, iniuria, indignæ in multos mortales contumeliæ quàm plurimos honoris possessione deiecerunt, cuius quidem rei, calamitosi omnium ferme tyrannorum exitus testes esse possunt. Nec enim illis solùm vita eripiebatur & dignitas: sed omnibus, qui erant illis sanguine coniuncti: ita vt magna pars illorum eodem supplicio necaretur: reliqui verò fortunis omnibus spoliati, necem quidem exilio vitabant: non tamen ignominiam & dedecus fugiebant. Vt enim hic nihil dicam de Phalaride, omnium tyrannorum crudelissimo, in quem vniuerso Agrigentinarum multitudo impetum fecit: vt eos etiam, qui simili morum immanitate fuerunt, prætermittam: certè Pisistratidæ non alia ratione principatum amisere. Nec enim Armodius & Aristogiton, tantum patriæ liberandæ studio quantum iniuriæ vlciscendæ causa, facinus illud egregium susceperunt. Cùm enim Hipparchus Pisistrati filius Armodium adolescentem, forma & moribus elegantem, quæ perditissimè amabat, neq; blandis sermonibus, neq; magnis promissis in stuprum illicere potuisset: inuit secum rationem quemadmodum repulsæ dolorem vlcisceretur. Venit interim dies, qua solennis quædam pompa erat Athenis celebranda, in qua delectæ virgines sacra quædam calathis reposita, in capitibus patrio more sustinebant. Hic Hipparchus venisse tempus ratus, quo

quo tempore posset Armodio dolorem gra-
uissimum inurere: eius sororem in earum vir-
ginum numerum ascribendam curauit. Dein-
de cum sacra fieri coepissent, tandem tanquā
sacris illis indignam, eiecit: vt facile appare-
ret, non ob aliud ascitam fuisse, nisi vt electa,
illam publicè contumeliam acciperet, quæ in
Armodium redundaret. Erat autem hæc apud
Athenienses insignis iniuria: qua quidem of-
fensus Armodius, re cum Aristogitone, cui e-
rat in amore, communicata: & alijs socijs ad-
hibitis, contra Hippiam Hipparchi fratrem
natu maiorem, qui tyrannidem obtinebat, cō-
iurationem fecit: & Hipparcho ipsi necem in-
tulit. Hæc coniuratio quamuis tunc minimè
processit, excitauit tamē Athenienses ad Hip-
piam non longo pōst tempore expellendum,
& libertatem recuperandam. Quid Tarquinij?
nunquid non ea ratione Roma fuerunt exter-
minati, quòd nihil iure, pleraque violentia &
immanitate gerebant? Itaq; cum Sextus Tar-
quinius patris nefaria scelera imitatus, post
multas iniurias, quibus Romanos onerarat,
Lucretiæ per vim stuprū intulisset, cum pa-
tre & fratribus in exilium eiectus, sine vlla
dignitate & cum dedecore vixit. Sic etiam
Dionysius posterior, cum principiō Dionis,
postea Timoleontis virtute fuisset propter in-
iustitiam & improbitatem Syraculis expulsus,
Corinthis fordidam & ignobilem ætatem exe-
git. Sic innumerabiles præterea, scelere & ini-
quitate gloriam & imperium maiorum virtute
partum, sibi ipsis detraxerunt, & vniuersæ po-
steritati tenebras offuderunt. Hæc non ampli-
us immorabor, cum nihil magis perspicuū esse

V. iij.

possit,

possit, quàm semper iniustitiæ scelus genus
obscurum atque vile reddidisse. Quid deinde
ignavia & timiditate scœdus aut turpius fingē
potest, & a vera nobilitate magis alienum?
Quid miserius, quàm formidine perterritum,
a statu mentis ita discedere quenquam, ut ne-
que dignitatem tueri, nec vlla in re consiste-
re valeat? Neque licet exemplis omnia con-
firmare, cum illud constet, multarum gen-
tium decora propter animi imbecillitatem &
inconstantiam de manibus elapsa fuisse. Iam
quid avaritię sordes persequar, & reliquas ani-
mi labes? quibus id moluntur persæpè homi-
nes summo loco natī, ut sibi dedecus & ig-
nominiam adiungant: illudque generis or-
namentum ita conuellunt ut nihil malle vide-
antur, quàm inturbam conjici vilissimorum
hominum. Cum igitur manifestum sit, nobi-
litem & nasci et occidere solere, profectò
ut illi videntur laudibus in cœlum efferendi,
quorum virtute hic splendor generi compa-
ratur: ita ij dignissimi certè sunt, quos om-
nes mortales odio persequantur, quorum
maculis & turpitudine celebritas ista dissipatur:
quandoquidem neque generis indolē,
neque maiorum exemplo, ad virtutem exci-
tari potuerunt, voluptatis & turpitudinis vin-
culis impediti. Quapropter sunt miseratione
digni (si misericordia superbię & stultitię tri-
bui potest) quidam homines imperiti: qui cum
ingenij laude floreant, nulla vitæ dignitate,
nullo amplitudinis fructu; ita tamen inani
nobilitatis nomine sibi blandiuntur, atque si
cœlo delapsi fuissent. Miseratione, inquam,
digni sunt, qui se beatos & florentes putant,
cum

cum tam multis animi miserijs & interdum etiam corporis agitentur. Operæpretium est autem videre istorum omni in genere insolentiam: tunc autem maximè, cū in regia versantur. Famulorum pars antecedit: pars autè magno agmine subsequitur: ipsi verò ingressu certis quibusdā numeris vtūtur. Cū autè a ianitoribus introducuntur, & omnia circū cōmouētur, tū demum sese felices suprà quàm dici potest existimant. Credo, quod illic tandē contagione plebis minimè violātur. Nec enim quēquam fugit, in quantam religionem veniat, si quispiam eorum, qui sibi heroēs videntur, nec omnino nati sed a Deo aliquo effūcti, plebeio homini familiariter admixtus incedat. Cunctas religiones pollui, clamabunt omnes, & omnia nobilitatis sacra funditus interire. Quid nī, inquit, mihi placeam, quando in amplissima familia natus sum? Quin tu igitur generis animum isto generis splendore dignum? Tu dignitatem illam maiorum virtute comparatam, tuis fœdis factis amisisti. Illi magnitudine animi, integritate, & beneficentia circumsepti, aut maximarum artium disciplinis eruditi, magnum in repub. gradū consequuti sūt: tu contrā timiditate, flagitijs atque sordibus, & omnium rerum inscitia, te ipsum in infamiam turbam coēgisti. Quid est igitur in te, in quo possumus imaginē antiquæ claritatis agnoscere? Qualis cuiq; sū, inquit illustri tamē genere natus sū. Nunquā ne intelliges homo ineptissime, ornari virtute genus, neque genere virtutem illustrandam: sed omnem generis dignitatem ex virtute querendam? Quid autem inanius est hoc nobilitatis nomine,

si virtutis ornamenta subtraxeris, atque veræ
 gloriæ fructum? Virtute autem etiam a gene-
 ris claritate seiuncta, nihil in vita præstabilius
 nihil homini melius, nihil naturæ accommoda-
 tius: quæ per se splêdet semper, & pulsa loco
 manet: nec vlllo in tempore potest dignitatis
 possessione depelli. Sed quæso videamus, quem
 tandem fructum feret istud nudum nobilita-
 tis nomen, cùm respub. in vltimum discrimen
 venerit armorum, aut domesticis seditionibus
 agitata fuerit. Ibi enim virtute & consilio res
 geretur: non fumosis imaginib. Ibi saltem loco
 cedas necesse est isti nouitati, quam tãto flagi-
 tio floccipendis, si longo rerum vsu & vir-
 tutis præsidio firmata fuerit. Imo, inquit, locû
 eundem semper obtinebo, in quo mei maiores
 collocati summa cum laude vixerunt: hi au-
 tem terræ filij in suis sedibus hæreant, & eas
 artes persequantur, quas scimus illorum parē-
 tes coluisse. Sapienter mehercle dictum, & le-
 pidè, vt in rebus turbidis & afflictis virtutem
 contemnendo, & ignauæ nobilitati auscultan-
 do, fœdè pereamus. Sed velim intèlligas ali-
 quando, te conuitium indignum ijs facere, qui
 tibi præclara ista nomina reliquerunt. Nam
 certè ille tui generis author & princeps, a quo
 primû ista vestræ nobilitatis insignia profecta
 sunt, homo nouus fuit. Cùm igitur eos homi-
 nes maledictis insectaris, qui tuis maioribus
 sunt simillimi, & ea probra ingeris, quæ possint
 in tuos retorqueri: non id tantum agis, vt de-
 decore tuo labem illorum laudibus aspergas,
 verûm etiam ingratè & impiè te geris, dum il-
 lorum splendorem conuitijs extenuas, a quib.
 hanc speciem dignitatis accepisti. Sed horum
 iam

iam magnifica verba & ineptias omittamus, qui cum ab omni laude sint alienissimi, maiores suos in ore semper habent. Quibus congruit illud a Dionysiodoro Troezenio frequenter usurpatum, quis patrem laudabit nisi liberi infelices? Ego verò germanæ nobilitati, quæ & ex ipsius virtutis stirpe generata est, & eadē virtute nititur, summum honorem haberi par esse puto. Itos autem, qui nobilitatis fabulam frigide nimis & insulse peragunt, vellem omnium sibilis excipi, & theatro, perinde atque dignissimi sunt, explodi.

Posteaquam illorum vesaniam oratione cōprestimus, qui novos homines, industria & virtute præditos, maledictis insequuntur, cum ipsi sint omnibus flagitijs inquinati: nunc illa quaestio relinquitur, veri sint antepoenendi. Ij ne, qui nullo domestico exemplo incitati, famā tamen virtutis egregiæ cōsequuti sunt: an illi potius, qui gloriam maiorum virtute quaesitam omni pectore conseruant? Est enim quaestio anceps, cuius vtraque pars potest probabilis ratione defendi. Potest enim homo novus hoc pacto causam tueri suam. Ego nec vllis institutis domesticis, nec vlla maiorum meorū celebritate prouocatus in gloriam incubui: nec alienis opibus, sed mea ipsius virtute id assequutus sum, ut ad honores summos pervenirem: genusque meum, quod antea in obscuritate latebat, illustravi: posteris autem meis nobilitatis initiū dedi, & egregiæ virtutis exemplum. Tu verò qui illustri loco natus es, plurimū instrumenti ad gloriam habuisti. Primum stimulabāt te exempla domestica, & statutus ille, quem tui tenuerunt: deinde liberalis e-

educatio & institutio: postremò hominum expectatio: quæ omnia tibi quasi necessitatem attulerunt, vt virtutem coleres. Neque tanta est ea gloria, quam tibi peperisti tuorum facta imitando: quantum illud dedecus fuisset, si domesticæ laudis studium turpiter omisisses. Vi igitur atque necessitate coactus magna gessisti. Mihi contrà licebat in tenebris delitescere: præsertim cùm omnibus illis instrumentis carerem, quæ magnum tibi adiumentum attulerunt. Cùm igitur non vlla necessitate adstrictus, sed amore virtutis impulsus, animum ad res gerendas applicui: idque tam multis difficultatibus implicatus, summa cum laude præstiti, inuidiamque inimicam nouitati, virtutis præstantia superauì: nihil causæ esse video, cur sit mihi nobilitati cedendum. Hæc homo nouus. Quid contrà nobilis? Ergo tu me contra ius omne de possessione laudis deturbabis, tam multis ætatibus confirmata? Non vides hæreditatem eius gloriæ, quam mei maiores adepti sunt, non minus ad me pertinere, quàm prædia, quàm villæ, quàm reliqua bona, quæ ad me tanquam verum hæredem lege redierunt? Quid igitur obstat, quò minus huius dignitatis fructum & mancipium in meis bonis numerare debeam, eiusque possessionem omni contentione tueri? Quod si ita est: iam vides, quàm multis in locis hæc laudis hæreditas fuerit amplificata, antequam ad me perueniret. Quoties enim accidit, vt aliquis meorum gentilium pulchrum aliquod facinus susceperet, toties scito adauctum fuisse hoc dignitatis patrimonium. Omnia igitur meorum gesta ad meam gloriam reuocare possum: quandoquidem

dem illorum vestigijs ingressus pugnaui, vt meorum decori non deessem. Tu igitur tua tantum virtute clarus es: ego non tantum mea, sed etiam meorum. Quantum verò ad gloriam domesticam attinet, qua dicis nobiles ad virtutem necessario excitari: imò plerisque videmus, gloria parentum contentos quiescere: nec ultra quippiam moliri, quod satis habeant, frui laude labore alieno questita. Quorum consilium vt reprehendam, id tamen liquet, nobiles homines nulla tantum re, quantum animi elatione & magnitudine ad res gerendas incitari. Hæc & alia multò plura possunt in vtramque sententiam adduci: ita vt relinquatur ratio sanè difficilis ad iudicandum, vter alteri sit præferendus, si videlicet vtriusque virtus æquè latè pateat. Nam si faciamus ipsius honestatis contentionem, virtutemque ipsam proprijs ponderibus examinemus: illius virtus esse videtur longè admirabilior, qui primus e familiæ obscuræ latebris emerfit in lucem, industriaq; sua laudem & gloriam consequutus est. Si verò vita functis est aliquid tribuendum, eorumq; memoria, qui præclare de republica meriti sunt, quod & ratio postulat, & leges præcipiunt, est post illorum mortem omni studio conseruanda: ij qui sequuti exempla maiorum suorum, in gloriæ cupiditatem incubunt, non iniuria præferuntur. Neq; enim solum eorum industria, verum etiam parentum merita ponderantur. Est igitur anceps cōtrouersia, quam alijs dijudicandam relinquo. Mihi enim satis est demonstrasse, id quod etiam fortasse sine vllius explicatione satis apertum est, omnem generis splendorem & familiæ claritatem a fonte virtutis ortum habuisse.

HIERONYMI
OSORII LVSITA-
NI DE NOBILI-
TATE CHRISTI-
ANA

LIBER PRIMVS.

NON eram nescius, Ludouice Princeps inuidissime, cum has nostras cogitationes literis mandare instituissem, fore, ut hic noster labor in doctorum hominum vituperationem grauissimam veniret. Quidam enim temeritatis & audaciz nomine me condemnabunt, quod tantam rem sim animo complexus, quam vix homines exquisita doctrina, prastantique ingenio praditi suscipere ausi fuissent: quosdam autem offendet, quod neque rerum magnarum tractatione, neque orationis ornatu, videbor suscepti muneris magnitudini aliqua ex parte satisfacisse. Alij igitur in me prudentiam, alij vero ingenij vim & acumen desiderabunt. Quibus antequam in huius operis disputationem ingrediar, breuiter respondebo. Equidem & si nunquam ita me ipsum amari, ut mihi vel ingenij laudem aliquam, vel doctrinz alicuius prastantiam assumerem: id tamen ingenui adolescentis, & in praelara studia incumbentis officium esse duxi, mediocribus

tribus rebus minimè contentum, altissima atque vehementer ardua consecrari. Nam nec ille summus locus est omnino desperandus, & in medio non licebit insistere, nisi illi tantummodo, qui ad summum maximo animo contendet. Bene enim veteri proverbio admonemur: ut ad rerum fastigia nitamur, si media tenere cupimus. Quòd si nihil animo atq; studio complecti fas hominibus fuisset, nisi quod primum virium suarum imbecillitati convenire putarent, neminem existimo unquam ad ullam artium, non dico perfectionem, sed ne mediocritatem fuisse peruenturum. Nec enim Platonem ipsum opinor, cum primum sese ad scribendi studium applicuit, tantum de se sperasse, quantum postea periclitando & audendo consequutus est: neque Demosthenem ingenio suo tantum initio tribuisse, ut se aliquando Pericle superiorem in animum induceret: neque Ciceronem suspicatum fuisse, cum primum ad dicendi studium excitatus est, sibi diuinæ cuiusdam & incredibilis eloquentiæ palmam referuari. Sed cum vis cuiusdam præstantis naturæ illos admoneret, ut ad multò maiora conarentur, quàm quæ essent eo tempore viribus suis accommodata, summum illum eruditionis & doctrinæ gradum consequuti sunt. Quid autem de ijs dicam, qui mediocri doctrina culti & eruditi fuerunt? Potuissentne illum ipsum locum obtinere, nisi supra vires suas audendo, seipsos ad maximorum hominum imitationem ardenti studio contulissent? Nunquam enim tam bene cum rebus nostris agitur, ut eò quòd cursum habemus, omnino feliciter appellere valeamus. Quocirca omnibus, qui alicuius ar-

tis præclaræ laudem admirati fuerint, summa contentione enitendum est, ut non ad ea tantum, ad quæ peruenire cupiunt, sed ad altiora etiam contendant, quò tandem eò quò cursum instituerant, facilius prouehantur. Cum sit igitur exploratum, neminem in aliquo numero esse posse, nisi summa studiosissime sequatur: non ij sunt in crimen audaciæ vocandi, qui conatum adhibent ad res maximas suscipiendas; imò potius illorum, qui id non tentant, ignauia atque desidia est summopere reprehendenda. Nec me illorum oratio a scribendo deterret, qui genus aliud dicendi vberius & ornatus, quàm id quod pro ingenij nostri imbecillitate possumus in hac disputatione sequi, fortasse requirunt. Nam si ea tantum, quæ a nobis augeri literis & illustrari queunt, tractare concessum fuisset: nemo vnquam scribere aggressus esset ea, quæ non dico verbis exprimi, sed nec omnino concipi mente atque cogitatione possunt. Quis enim tanta diuinitate ingenij, aut tam admirabili dicendi facultate præditus est: ut de Christiana pietate & religione, de sanctissimis Christiani nominis mysterijs, in quibus magna ex parte nostra versabitur oratio; postremo de Deo Optimo maximo differe re pro dignitate valeat? Atqui tantum abest, ut ij qui statim initio rerum magnitudinis franguntur, & hoc timore debilitati, se ad alia quæuis potius, quàm ad Christianæ dignitatis ornamenta stilo celebranda conferunt, verecundiæ sibi laudem asciscant: ut etiam, in reprehensionem interdum impietatis incurrant. Omnes itaque, qui aliquid de literis consequuti sunt, & in veræ pietatis studium fuer

fuerunt ardentius incitati, hoc animo semper
extiterunt, vt scelus inextinguibile ducerent ef-
fe, ingenium suum ad res alias excolendas, quæ
abhorrerent a dignitate religionis, adiunge-
re: cum tamen viderent, nulla quantumvis ad-
mirabili eloquentia, posse res tantas tamque
diuinas explicari. Multa igitur ab illis relicta
sunt ingenij monumenta, partim oratione
cultâ, partim etiam horrida & impolita, ple-
nissima tamen grauitatis, & ardentissima pie-
tatis significatione commendata. Quin et-
iam multi ex illis omnes dicendi festiuita-
tes & orationis lumina, tanquam res leues
atque pueriles, & religionis dignitati parum
consonas neglexerunt. Quocirca minus est
nobis laborandum, si conata efficere, & quod
ianidudum cupit animus, aspirare non
possumus: cum & rerum magnitudine, &
summorum hominum exemplo & authorita-
te defendamur. Illud autem admonere su-
peruacaneum est, incidere sæpe multa in
tractatione rerum sacrarum, in quibus non
facile est tueri latini sermonis elegantiam,
ijs præsertim, qui non sibi durissimas quas-
dam leges imposuerunt, & animi sensa cla-
rè & impolitè potius, quàm obscurè & ele-
gantè expromere malunt. Nec enim vereor,
si verbum aliquod interdum in ijs libris bar-
barum aut peregrinum posuero, quod tamen
sit ex sacris literis depromptum, quin ea res
mihi apud æquos iudices fraudi sit futura. Sed
ineptè facio, Princeps Ludouice, qui aliorum
iudicium formidem in eo libro, quem ad te
ynum scribo. Nec enim est mihi dubium,
quin hæc nostra, qualiacunque sunt, magis

ex animo quo scribuntur, quàm ex aliquo
 scribendi artificio ponderanda existimes.
 Quamquam id quidem facio audacius, singula-
 ri tua humanitate & commemoranda benefi-
 centia prouocatus. Cùm enim libellum quen-
 dam de Nobilitate ad te misissem, nulla qui-
 dem elegantia, neque doctrina perpolitum: il-
 lud animi mei in te ardens studium tibi non
 ingratum cecidisse, non solum muneribus in
 me collatis ostendisti, verùm etiam, quod lon-
 gè pluris facio, perhonorifico sermone decla-
 rasti. Nec enim possum dissimulare, me, quam-
 nis minimè laudis anidus sim, non maximo ta-
 men gaudio tum cumulatum fuisse, cùm non
 dubitarem, quin tanti principis, tamq; diuinis
 virtutibus ornati testimonium, omnibus dig-
 nitatis ornamentis, ad gloriam antecelleret.
 Primum itaq; amore quodam religionis in-
 census, deinde studio amplitudinis tue concitatus,
 aliquid multo amplius complexus sum,
 de quo in ijs tribus libris disputarem. Et
 quamquam de nobilitate inscripti sint, longè
 tamen diuersa ratio est, quam in præsentia se-
 quutus sum, ab ea, quæ commentarijs illis no-
 stris continebatur. Illic enim de naturali tan-
 tum virtutis indole, in certis gentibus elucen-
te differuimus: quæ si excitetur & exercitati-
 one confirmetur, perficit illum naturalem ge-
 neris splendorem, quàm nobilitatem appel-
 lant. In quo quidem sermone, cùm primum di-
 alecticorum more nobilitatem definientes, &
 in partes tribuentes, eius vim & rationem ex-
 plicare conati essemus: tum de illius origine,
 & antiquitate diximus, ab heroicis vsq; tem-
 poribus omnem veterem memoriam repeten-
 tes.

tes. Postremò cùm nobilitas, vt humana omnia, sit bonum varium, & commutabile, quibus artibus id generi lumen accederet: quibus contrà vitijs extingueretur, ostendimus. Omnis autem nostra disputatio eò pertinebat, vt demonstraremus, nobilitatem virtutis radicibus innixam sustentari: virtute verò fracta atque debilitata concidere.

SE D quoniam omnis illa virtus, in quantum magna ex parte nostra oratio versabatur, quamuis habeat speciem amplam & illustrem, non tamen attingit illam perfectam virtutis rationem: sed in ciuili quadam exercitatione consistit, humana magis opinione celebrata, quàm verò illo diuinoq; lumine sanctitatis illustrata: visū est mihi, altius repetito principio, inuestigare, quam vim habeat vera perfectaq; virtus: vt illa scilicet perfecta possimus intueri, vbi consistat perfecta illa, omnibusq; numeris absoluta nobilitas. Cùm enim generis claritas a virtute nascatur: consequens est, vt eam tantum magnam & veram generis claritatem existimemus, quæ ab illa certa, atq; constanti virtutis ratione profecta fuerit, quæ scilicet non ostentatione, sed veritate tuetur dignitatem. In hoc igitur opere, primum illam virtutem, quæ constat opinione, a vera virtute distinguentes, illius nobilitatis ornamenta, quæ diuino munere Christiano generi concessa sunt, explicare conabimur. Sed cùm virtutis vis intelligi non possit, nisi fuerit antè constitutum illud vltimum omnium bonorum, ad quod omnia vitæ consilia referenda sunt: siquidem virtus nihil aliud est, quam certa via atque directâ, dirigens ad illud sum-

mum omnium rerum expetendarum: cum igitur
 virtus sine ultimi finis explicatione intel-
 ligi non possit: principio aggrediemur expli-
 care, quod sit illud humani generis ultimum,
 ad quod destinati natura sumus, & vnde hone-
 statis vniuersæ ratio defluxit, & in quo sum-
 mum hominis bonum continetur. Nobilitas
 enim virtute spoliata, ne intelligi quidem po-
 test: virtus verò nisi in verum finem respiciat,
 nulla censenda est: ita fit, vt nisi summi boni
 ratio penitus nota fuerit, nulla nobilitas con-
 stare queat. Deinde cum generosi animi atque
 magnifici sit, alta contueri, & infima omnia
 negligere: certum est, eum tantum nobilem &
 splendidum dici debere, qui summum aliquod
 bonum & excellens intuetur. De finis igitur
 istius ratione, item de generis humani condi-
 tione & dignitate, postremo de illius ruina &
 occasu, in hoc primo libro scribere institui, vt
 sic tandem aditus ad hominis perditæ restitu-
 tionem, & nominis Christiani decus, mihi
 comparem. A te verò Princeps Clarissime pe-
 to, vt ea animi lenitate, singulari quæ, & pro-
 ptemodum diuina benignitate, qua tuos om-
 nes semper fuisti prosequutus, hæc scripta no-
 stra recipias. Satis enim magnum præmium
 arbitrabor esse meis laboribus persolutum, si
 intellexero hoc meum erga te in hoc scriben-
 di genere studium, tibi non prorsus iniuncun-
 dum contigisse.

V T igitur ab eo principio ordiamur, satis
 constat, omnes mortales in aliquem finem re-
 spicere, quo proposito in actiones incumbunt.
 Hunc autem ultimum finem, vno ore omnes
 appellant vitam beatam, florentem atque fe-
 licem,

licem, omni genere mali vacantem, & omnibus bonis affluentem. In quo tamen insit ista felicitas, fuit semper inter mortales summa perpetuæque dissensio. Quali enim quisque animo prædictus est, talem de summo opinionem aucupatur. Principio enim, qui se totos corpori dediderunt, neque cernere oculis potuerunt pulcherrimam sui partem, ij vel in diuitijs, vel in corporis voluptatibus illud ultimum ponendum esse statuerunt. Partim enim existimabant felicitatem omnium commoditatum affluentia contineri, easque commoditates, quas solas intelligere poterant, ijs diuitiarum opibus parari videbant: partim, cum nullam maiorem suauitatem sentire potuissent ea, quæ sensibus dulcem motum affert; ipsamque felicitatem omni genere suauitatis completam esse ducerent: voluptatem corporis omni studio complexi sunt. Qui autem erant grauiore aliquo morbo corporis, aut fortunæ iniuria vehementius oppressi: in corporis integritate, aut in illius mali depulsione, quo acrius vrgebantur, summam vitæ beatæ consistere statuebant. Horum autem omnium error & inscitia est execranda magis, quam verbis & oratione refellenda. Quis enim non videt eorum amentiam, qui cum & animo & corpore constemus, alteram tantum sui partem & eam quidem longè multumque inferiorem, nobisque cum belluis communem amplectuntur: alteram verò, quæ formam & speciem diuinæ mentis habet, nihili pendunt? Sunt deinde alij (vt ab isto hominum genere turpi & abiecto discedamus) elatiore animo præditi, pauloque acutius videntes natu-

X.ij. rz vim,

rz vim, qui honores & dignitates omni dili-
 gentia conſectantur. Eſt enim nobis innatum
 ſplendidum quiddam atque magnificum, ap-
 petens honoris, & principatus, quod in ijs, qui
 excelfo animo ſunt, apparet facillimè. Iſti ta-
 men primùm in eo grauiter errant, quod ex
 imperitæ plebis opinione pendent: & in inſi-
 piētis multitudinis rumore veræ laudis pul-
 chritudinem ineſſe conſtituunt. Deinde quòd
 honores & imperia, tanquam vltimū vitæ præ-
 mium & finem ſpectant. Illud enim vltimum
 bonum, conſtans, fixum, & ſtabile, non varium
 fragile & caducum, nec in quo vanum vulgi
 teſtimonium dominetur, ponendum eſt. Dein-
 de qui conuenit in eo finem collocare, quod
 nunquàm per ſe expeti contingat, ſed ſemper
 ad aliud referatur? Videmus autem omnes,
 qui ad rempublicam accedunt, tribus maximè
 de cauſis honores ambire. Quidam enim, vt
 poteſtate maiore præditi, omni genere volup-
 tatis, & omnibus vitæ commodis potiantur:
 alij deinde vt virtutis nomen obtineant: valet
 enim plerumq; ciuiliſ prudentiæ ac egregiæ
 virtutis opinio in eo, qui eſt in maxima dig-
 nitate conſtitutus. Sic enim vulgò homines o-
 pinantur: non temerè fuiſſe honores illos ad
 quempiam delatos: ſed propter aliquod vir-
 tutis inſigne meritū. Poſtremò, qui melius in-
 ſtituti ſunt, ob id petunt ſæpenumero magi-
 ſtratus, vt in republica gerenda, omnibus illis
 virtutibus, quibus ornati & inſtructi ſunt, ma-
 gniſcentiſſimè perfruantur. Nam qui iuſti-
 tiæ, integritatis, & conſtantiæ fructum capere cō-
 cupierit, non aliunde poterit vberioreſ colligere,
 quàm ex eo dignitatis gradu, in quo non
 ſibi

sibi solum, sed ciuitatibus vniuersis, in maximis rebus vsui esse possit. Cum igitur quidam, vt possint facilius commodis & voluptatibus expleri: quidam verò, vt virtutis nomen aucupentur: alij postremò, vt sese in studio virtutis exerceant, seruiunt honoribus: imprudentissimè faciunt, qui in illis viæ finem collocandum esse putant. Siquidem finis vltimus non aliò refertur, sed omnia propter finem expetuntur. Quocirca voluptates, corporis integritatem, & reliqua eiusmodi, in infimum bonorum ordinem, si bona illa appellanda sunt, coniicienda putemus. Honores verò non ambitionis studio, sed ratione consecremur interdum, vt quamplurimis prodesse possimus: non vt in illis vitæ præmium constituamus. Sed iam istas multitudinis opiniones omittam, vt ad eorum sententias, qui se vitæ magistros esse professi sunt, gradum facere possim. Non tamen ad omnes. Eset enim infinitum, persequi tam multas opiniones, quàm multæ philosophorum monumentis & literis mandatæ sunt. Illos autem omnino prætermittam, quorum sententiæ nullo modo discrepant a multitudinis opinione. Nempe qui cum se flagitijs inquinassent, nihil aliud turpitudinis tenebris occæcati videre potuerunt, nisi quod ad voluptates corporis, atq; commoda pertineret. Cyrenaicos igitur nescio quos Hieronymum Rhodium, Aristippum, & qui vtriusque sententias complexus est, Epicurum præteribo. Nec enim digni sunt, qui veniant in numerum eorum, qui doctrina & ingenio sunt præstantes existimati.

V T igitur ad philosophos veniamus, satis
X.iiij. con-

constat Academicos atq; Peripateticos triplicem bonorum rationem posuisse. In primo ordine illa collocant, quæ animū perficiūt. Quæ quidem rursus in duo genera diuidunt. Alia siquidem mentem instruunt ad plurimarum rerum scientiā: alia verò volūtatem ad omnem virtutē, quæ prudentiæ moderatione gubernatur, erudiunt. Secundo loco ea numerant, quæ pertinet ad corporis perfectionem & incolumitatē. Postremò ea bona quæ fortuna & casu proueniunt, in infimum ordinem conjiciūt. His autē omnibus bonis in vnū collatis, compleri vitam beatam putant: ita tamē vt virtutem, vel virtutis vsum, præcipuē amplectātur: opes verò vel corporis, vel fortunæ ita retineāt, quasi quasdā virtutis satellites, atq; ministras, quæ illi ad nutū adsint & sine quorum operis, existiment haud quaquā, cōmodē posse fungi suo munere virtutem. Felicitatē verò ita definit summus & doctissimus vir Aristoteles. Est, inquit, animi actio, secundū maximam virtutē, per omne vitæ tempus suscepta. Virtutem autem maximā, sine illis, vel corporis, vel fortunæ bonis exerceri posse, minimē censet. Nec is vllō modo est, qui vitā beatā dici debere putat eā, quæ aliquādo est in maximos moerores & calamitates peruentura. Statuit itaq; vt omnes vitæ actiones illuc respiciant, vt animi virtutes egregiæ comparentur, deinde reliquis bonis ita circūfluat is, qui beatus esse studet, vt neque vitæ cultus, & virtutis officium propter inopiā deferatur: nec ipsæ fortunæ & corporis facultates, ad aliud prius quā ad decus & honestatē referātur. Hæc autē cū ad humanā vitā aptissimè dicta esse videātur, ita sunt omnium

omniū fermè opinione comprobata, vt nulla vnquā sententia a pluribus recepta sit. Nam & virtuti primas defert, cuius splendore homines bene instituti maximè ducūtur: & cū reliqua bona vel corporis vel fortunæ haud contemnenda putat, popularis efficitur. In qua tamen opinione, quā multa vitia sint, faciliè perspiciet, qui rem ipsam diligentius animaduertet. Maximæ virtutis vsu in vita diuturna, perfici vitam beatam putat. Age, iam videamus, quæ tandem sit ista virtus vitæ felicitis efficitrix: aut quibus studijs eam nobis comparabimus, quibûsue notis honestatem, ab honestatis simulatione distinguemus. Mihi enim nō venit in mentem suspicari, vnde virtus intelligi possit, nisi prius vltimi boni rationem perspectam habuero. Nec enim virtus aliud est, quā rationis perfectio ad vltimum vitæ cōsequendum. Rationem verò perfectam tunc inquirunt esse, cū instar eius, qui aliquod sagittam, aut hastam collimat, ita ratio aliquem finem propositum tanquam signum intuetur, in quod dirigat omnes actiones. Nullo igitur modo virtus percipi potest, nisi comprehenso, & percepto fine: quod etiam Aristoteles ipse decreuit: quandoquidem, antequam de virtute disputaret, vltimi boni rationem explicare aggressus est: vt scilicet illo constituto, quæ vis & natura virtutis esset, quidquæ posset efficere, cerneretur. Quod tamen præstare non potuit. Quæro enim, quod sit summum illud bonum, cuius vt compos efficiar, omnes sint mihi subeundi & excipiendi labores. Hic mihi omnia bona enumerat, cuius copia vitam beatam contineri putat. Et

X.iiij.

pri-

primo loco omnia virtutis officia. Iam hoc
 quidem præposterum esse manifestum est: fi-
 nem ex virtute cognosci, non ex fine virtutē.
 Sed demus id, ut tandem quid virtus sit, dispi-
 ciamus. Virtus, inquit, est constans animi af-
 fectio, consilio parata, consistens in quodam
 medio, eoque recta ratione constituto. Lon-
 gius quæso progredere, nondum enim virtu-
 tem video. Quæ tandem est ista recta ratio,
 quam in virtutis definitione posuisti? Ea, in-
 quit alio in loco, quæ nullis tenebris impedi-
 ta, facile eum finem cernit, ad quem sunt om-
 nes actiones vitæ referendæ. Rursus me ad fi-
 nis inuestigationem reuocas, quem ut probè
 tenerem, ab illo ad virtutis considerationem
 me reiecisti. Quid quæso aliud est, in orbem
 circumferri, si hoc non est? Virtutem eam esse
 ponis, quæ dirigit ad finem. Rursus ita finem
 describis, ut nisi prius vim virtutis cognitam
 habeamus: quid finis sit, ne suspicari quidem
 possimus. Hæreo igitur, neque quid virtus sit,
 neque quorsum ferat intelligo. Sed ut ista spi-
 notiora linquamus, videndum est, num ea fe-
 licitas, quam posuit Aristoteles, eiusmodi
 sit, ad quam valeamus aliquando peruenire.
 Nam si ea est, quæ neque parabilis est, neque
 alicui contingere potest, propter rerum hu-
 manarum inconstantiam & imbecillitatem: quæ
 fructum vitæ communi feret ista beatæ vitæ
 descriptio? Præterea, cum omnia, quæ sunt
 in rerum natura, ferè semper suum finem asse-
 quantur: vehementer absurdum est arbitrari,
 solum hominem, cuius causa omnia quæ vide-
 mus oculis, creata sunt, nunquam suum fi-
 nem adipisci; quod est Aristoteli necessarium
 con-

confitendum. Cum enim summum bonum in hac vita ponit, & eam vim fortunæ tribuit, ut eius aliquo graviore cursu possit obteri instituta felicitas: id videtur statuisse, omnes mortales esse semper miseros. Quis enim est, cui data sit immunitas eorum malorum, quibus hanc vitam oppressam & afflictam videmus? Ecquis, inquam, est adeo liber & immunis, quin gravissimis interdum malis vrgeatur: vel saltem non extimescat eas clades, quibus vita beata, si modo illa beata est appellanda, corrumpi & amitti potest? Omnes enim mortales ista conditione nascuntur, ut magnam vitæ partem exigant in lachrymis & mœrore, infinitis malis, & calamitatibus implicati. Nec ex omni hominum memoria aliquis unquam inuentus est, cui non multis partibus plura mala, quàm bona contigerint. Solon ille Græciæ sapientissimus, interrogatus a Cræso Lydiæ rege, quem putaret esse beatissimum: Tellum quendam Atheniensem retulit, qui in patria florente, liberos & forma & viribus excellentes suscepit: & postremo mortem clarissimam pro patria dimicans appetierat. Annumeravit etiam Cleobin, & Bitona Argiuos: qui cum egregio pietatis officio erga matrem functi fuissent, a vita digressi sunt: cum mater a Iunone, cuius erat sacerdos, precata esset, ut illis largiretur, quod maximum homini præstari posset a Deo. Fuit illis igitur (ut ferunt) mors, præmium pro pietate constitutum. Hos ille tres, qui e corpore excesserant, beatos esse censuit. Nemini verò, qui in vita maneret, id concedi posse confirmavit. Longo enim tempore, inquit ille, multa

X.v. quæ

quæ nolumus, aspicere & perpeti opus est, ne-
 que dies sequens idem omnino affert, quod
 attulit antecedens. Omnis igitur homo, ô
 Cræse, est obnoxius calamitati. Tu mihi qui-
 dem opibus abundare, & multis nationibus
 imperare videris: illud tamen, quod a me
 quæsieras, nunquam tibi tribuendum putabo,
 nisi prius audiero, te cum dignitate vitæ spi-
 ritum extremum edidisse. Nec enim ille qui
 plurimas diuitias congestas habet, illo qui in-
 diem viuit, beatior esse potest: nisi eadem for-
 tuna, rem bene gerentem, ad mortem vsq; se-
 quatur. Hæcenus Solon. Cuius verba si per-
 pendas, intelliges planè, ne illos quidem tres,
 fuisse illius sententia beatos. Sed cum vir in-
 signi sapientia clarus, in communes hominum
 miseras inspexisset: cum ijs actum esse præ-
 clarè existimauit, qui antequam grauiore cla-
 de aut ærumna premerentur, a vita disces-
 sissent. Non itaque molestijs omnibus vacuos
 extitisse, beatos tamen præ omnibus alijs
 fuisse, quos in vita cernebat innumeris dolo-
 ribus intercludi iudicabat. Quemadmodum
 inquirunt, futurum fuisse beatum Priamum, si
 non ita diu vixisset. Non quidem quòd in æ-
 tatis flore, omni doloris acerbitate caruisset:
 fuerat .n. captus ab hostibus, multasq; iam in
 ea ætate calamitates hauserat, sed quia mor-
 te abstractus fuisset: ab omnibus illis cladi-
 bus luctuosissimis, quibus postea fuit miserrimè
 circumuentus. Non vidisset, inquirunt, He-
 ctores ad Achillis curram religatum trahi, sa-
 cras ædes suorum sanguine funestari, ciuitas-
 tem vniuersam crudelissimè vexari, diripi, &
 incendi: omniaque sanguine, & incendio mi-
 sceri,

steri, & reliqua quę in illis heroicis calamitatibus recensentur. Sic igitur illi tres comparatione habiti sunt felices, quod morte tempestiua, illis gravissimis malis, quibus ij qui diu viuunt assidue conflantur, erepti fuissent. Qui potest igitur in ea vita summum bonum esse, e qua quamprimum discedere, sit diuinum beneficium? Inprimis itaque celebratur vulgatissimum illud Sileni responsum, nempe optimum non nasci: proximum verò, quamprimum ad mortem ire. Quod quidem rectissime dicitur, si ad communis vitę miseras, & acerbissimos casus spectes, nec in alium finem respicias. Memorant esse quandam in Thracia gentem, quę infantes in lucem editos, mœrore & lamentis excipiat; suorum verò funera tripudio & cantu prosequantur. Initijis enim vitę, tanquam malorum omnium principio, lachrymas existimant conuenire: morti verò, tanquam miseriarum fini, gratulationem. Sed quid plura in hanc sententiam disputo? Non modo enim antiquorum testimonijs, sed & iam nostrę memorię infinitis exemplis perspicui potest: neminem vnquam fuisse, qui non sæpissime curis, angoribus, periculis, innum. ris morbis & calamitatibus premeretur. Colliguntur a viris doctissimis pauci admodum, qui vulgò omnium mortalium beatissimi putabantur, quales fuerunt Metellus Macedonicus, Cæsar Octavius, L. Sylla, & pauci admodum præterea. Horum autem varios casus, & ancipites percontantes, & ea mala, quibus sæpissime agitati fuerunt, enumerantes ostendunt, facillimè nobis humanę miserię grauitatē.

Nam

Nam si ij qui fortuna valde secunda vfi sunt, huius vitæ acerbitates effugere non pqtuerunt: quid erit de reliquis omnibus existimandum, qui snt omnium confessione miseri? Quod si fortuna sit alicui adeo propitia, vt omnia vite commoda in eum conferat, hunc semper videbimus tragicos exitus, & vehementer calamitosos habere. Quod accidit illi Polycrati Samio, qui cum summa felicitate per omne vitæ tempus vsus fuisset, tandem hostium proditione, vita & fortune omnibus fuit spoliatus. Quid hic Cyri mortem? quid Cambysis exitum? quid Magni Pompeij tristissimam eadem referam? quid alios innumerabiles perenseam materiam præbentes ad grauissimos luctus etiam in tragædijs & fabulis excitandos? cum ipsa vita communis fateatur, nihil in terris esse homine calamitosius. Si igitur, quod Aristoteli placet, ista bona vel corporis vel fortune, ad beatæ vitæ cultum requiruntur, & mala contraria vitam miseram efficiunt; nemo certe beatus esse poterit. Nemo est enim, quin grauissimis interdum malis vrgeatur, vel saltem, quod idem valet, ea que possunt homini evenire, noctes & dies non formidet: instar eorum, qui describuntur apud inferos:

Quos super atra silex iam iam lapsura, cadenti;

Imminet assidulu.

Frustra igitur vir tantum operam suam consumpsit in eius beatitudinis explicatione, quam possunt quidem optare multi, nemo tamen asequetur. Quod si tantum ingenium, tantam industriam, tantum in explicanda rerum natura studium sefellit, quid in vita sequendum esset:

esset inanimè mirum est, si reliqui, quorum hec
que simile acumen fuit, neque par in indagati-
one veritatis industria, lapsi & decepti sunt,
quales Stoici fuerunt.

HORVM autem princeps Zeno, vir gra-
uis & continens, & qui, vt sibi quidem vide-
batur, cum aduersus doloris stimulos, & for-
tunæ fulmina solius virtutis armis egregie
rectus esset, corpus omnino contempsit, om-
nemque felicitatem animi bonis terminauit.
Ea tamen dicere, quæ a nullo viro sapiente, qui
non esset eidem sententiæ consecratus, aut eo
nimis sapientissimè, vt multa ad animi iudicio, sed
constantia causa defendantur a multis, ea igitur
dicere, quæ nec ab eruditis probantur, &
irridentur ab indoctis. Vult enim, vt sit animus
ita constantia fundatus, & constitutus: vt ne
tantulum quidem vnquam commoueat. Ne-
farium enim facinus existimat, angî dolore &
solicitudine, gratia aut misericordia flecti, im-
pelli cupiditate, ira, odio aut aliqua perturba-
tione mentis incitari. In hoc autem statu, om-
ni motu vacante, quam Græci ἀνδραγαθίαν ap-
pellant, summum bonum contineri putat: ita
vt qui illum fuerit, assequutus, sapiens, Rex,
atque beatus sit existimandus: reliquos om-
nes, tanquam stultos, seruos, & omnibus ma-
lis inquinatos contemnit, & pro nihilo ducit.
Principio autem summum bonum in humana
dignitate collocare, ita vt nullo dolore cor-
poris, nulla grauiore calamitate possit illa vir-
tus, a beata vita deferri, est hominis splendide
magis & magnificè, quàm sapienter & verè
differentis. Nam cum animus ipse sit naturali
amoris coniunctione corpori deuinctus, fieri
certè

certe nulla sapientia potest quādiū ista cōiū-
ctio manet, quin corpore doloribus oppresso,
animus conficiatur ægritudine. Si igitur rectē
censent Stoici, animum ægritudine occupa-
tum, in miseria esse: fateantur necesse est, si
non veritatem extorquere, & sensibus vim af-
ferre velint, neminem quātauis sapiētia præ-
ditum, in totius corporis doloribus esse bea-
tum. Nam si sensus nihil ad nos pertinerent,
corpus quē ipsum non esset hominis pars: tunc
potuissent: cuius homini mediocri probare,
eum cuius corpus vratur, nihilo minus tamen
esse beatum. Cum autem animo & corpore cō-
stemus, quā possumus, quādiū hæc vita ma-
net, summum bonum id. existimare, quod alte-
ram tantū nostri partem amplectitur, alteram
verō in malis deserit? præferim eū natura ita
cogente, ipsa mala corporis in animam redun-
dent? Sapienter enī a viris doctrina & inge-
nio præstantibus est existimatum, irā & cupidi-
tate fuisse animis nostris a natura vtiliter in-
sertas: vt animi ipsi corporum, quorum custo-
des esse debent, salutē consulerent. Vt scilicet
cupiditate salutaria corporibus appeterent, ira
verō noxia & incommoda propularent. Cum
igitur secundum naturam sit ira & appetitus:
necesse est, eū aliqua species maximi boni,
aut extremi mali animis nostris obuersabitur,
vt animi ipsi maiore quodā impetu concita-
ti, vel in bonum alacrius ferantur, vel malum
vehementius formident. Cum autem formido,
vt de alijs motibus sileam, cogente natura in
animum inuaserit: ipsam Stoicorum felicitate-
tem, quæ in indolentia consistit, facillimē dis-
sipabit. Iam vt suis argumentis omnia confi-
ciant,

cient, quid tandem ex eorum decretis ad humani generis vtilitatem transferre possumus? quæ vitam omni ratione labefactant, cum omnes motus nostris animis innatos, & quibus ad virtutem interdum acuihur, euellunt radicibus. Quam facile id sit, omitto. Nemo est enim qui nesciat id humanæ naturæ repugnare: & qui stuporem illum, quem Stoici appellant tranquillitatem, animis injicere volent: eos non hominis bonum constituere, sed omnem sensum humanitatis extinguere & sepelire. Id igitur, quod notum omnibus est, omittamus: & quam salutaris ea sententia sit hominum cæcibus, inspiciamus. Hostium nunciatus aduentus ciues terret vehementius. Omnis igitur ciuitas metu turbata, in maxima cura versabitur, quo possit illud malum a se depellere. Principes ciuitatis consilio, & authoritate communi saluti prospicient, iuuentutem in armis continebunt, præsidia disponent, reliqui omnes pro se quisque sedulò efficient, quo illam externam vim, quam quidem malum, & id non mediocre esse statuunt, a sinibus arceant. Vir autem ille magnus & grauis in ea totius patriæ formidine, nullo modo is erit, qui privato otio publicum negotium anteferat. Cur enim se leuissimorum hominum causa a sapientiæ studijs abducet? nullo modo faciet. Imò in eo ciuitatis vniuersæ tumultu, constantiam illam suam retinebit. Irridebit interim atque contemnet eorum hominum leuitatem, qui id tanquam malum formident, quod nulla ratione in malorum numero sit habendum. Iam verò cum urbē obsidione cingi viderit, & summis vndiq; viribus oppugnari, risum

tendere

tendere non poterit, animaduertens ciues suos
 trepidare metu, conuolare, huc & illuc discurre-
 re, omnia periclitari, quò tandem a mœni-
 bus hostium impetum repellant. Imò inquires,
 tunc non opinione mali commotus, sed animi
 iudicio ductus, in hostium castra irrumperet ar-
 matus. In quem finem quæso? Nec enim vir sa-
 piens quicquam temerè efficeret, nihil nisi ma-
 gno consilio aggredietur. Cuius igitur rei gra-
 tia actionem illam suscipiet? an ut suis ciuibz
 afflicis aliquid opis afferat? At ciues suos non
 alijs malis opprimi putat, nisi errore opinio-
 nis & inanitate. Id autem, cuius specie terri-
 tos animaduertit, nullo modo in malis nume-
 rat: & quanquam asperum esse fateatur, non
 tamen eiusmodi, ut pro stultorum opinione
 sit extimescendum. Lentè igitur & negligenter,
 non acriter & animosè certamen illud pu-
 tabit esse sibi subeundum. Quis igitur erit fru-
 ctus huius magnificæ sapientiæ? Aut in quo
 tandem loco animi excelsi & inuicti lumen o-
 stendet? Illud opinor exitum fabulæ specta-
 bit, ut cùm ciuitatem funditus euerit, omniaq;
 agi & ferri viderit, ostendat se nullo dolore
 frangi & debilitari, seque in seruitute Regem,
 in omnium rerum inopia copiosum, in dolore
 beatum, in crumnis florentem esse iactabit. Id
 etiam ut probeat, & stulticiam, in qua vna sum-
 mum malum ponit, suis detrahat, contorta &
 aculeata sophismata, quasi medicinam illius
 inanissimæ opinionis adhibebit, quibus pro-
 bet, mortem, exilium, egestatem, orbitatem,
 contumeliam & seruitutem non esse in malis
 habenda. Omnia certè (ut verum fateamur)
 magnifica & excelsa, sed quæ nullum omnino
 fructum

fractum ferant hominum communitati. Nec enim illo modo sapiens impendentem belli molem prudentia præcauebit, nec præsentem acri animi impetu propulsabit. In rebus iniquis, civilibus vsui esse poterit. In quibus? in publicisne? quomodo eum reipublicæ præficias, qui nullum vel in faciendis legibus, vel in iudicijs exercendis rerum discrimen nouit, neque minore supplicio plectendum esse statuit eum, qui deliquerit in re leuissima, quàm qui parenti necem per summum scelus intulerit? Quid autem dicam in priuatis? Hunc speres impelli posse ad homines miseros & afflictos excitandos, qui misericordiam fracti animi seruitutem esse constituat? Quomodo autem flagitiosos homines acrius insectabitur, aut virtute excellentes ardentius amplectetur is, qui nullo vel odij vel amoris sensu ducitur? Quid autem (ut vno verbo dicam) rebus humanis utilitatis inueniet is, qui se hominem obliuiscitur: humanæque naturæ sensum repudiât? Commotiones enim animi ratione refecundæ sunt, non radicitus euellendæ. Illud enim & salutare est, & in prudentiæ potestate situm: hoc autem neque fieri vlllo modo potest, & quamuis fieri potuisset, non esset adeo optabile & expetendum. Omnis enim virtus frigida nimis & languida est, quæ non existit ex animo, maximis industriæ stimulis commoto & concitato. Nam cum omne officiorum genus ab animo conformetur, nihil poterit fieri acriter, animosè, vehementer ab eo, cuius animus ardore quodam non fuerit incitatus, & non mediocriter incensus. Quod autem pro concessio sumunt, omnem animi motionem

Y.

tionem esse rationi contrariam, nemo facile dabit, cum videat ipsam rationem cunctis animi affectionibus leges imponentem, & quousque sit progrediendum, diligentissime præscribentem. Ratione itaque irascimur interdum, odio aut amore ducimur, misericordia flectimur, timemus multa venientia, præsentia verò cum dolore sustinemus, inflammamur studio, gaudio etiam effestimur & exulramus. Quæ quidem affectiones cum sese efferunt longius, recta ratione frænantur & cohibentur, nunquam tamen penitus extinguuntur. Non semper igitur animi commotio rationi aduersatur: imò sæpenumero sequitur rationē. Vt igitur in mari non ea tranquillitas optanda est, in qua ne minima quidem aura fluctus commouetur, sed illa potius, in qua naus a puppi secundis ventis impellitur: ita in animo desiderandus est mediocris animorum flatus, quibus celeres cursus & certi dirigantur. Atque ut prudens & alacris agitator non semper equum a cursu sustinet, sed aliquando longè sæpius admotis calcaribus immittit: sic etiam ratione concitantur animi appetitus, quo rem geramus alacrius. Quod tandem igitur est istud summum bonum, quod nulla ratione parari potest, & quamuis posset, nullam tamen salutem rebus humanis afferret? In eo verò quod disputant, sola virtute vitam beatam perfici, non videntur animaduertere, quæ sit istius verbi vis. Beatum enim, nisi expletum, & in suo genere cumulatum, ne intelligi quidem potest. Quæ autem vis, humana industria & studio comparata, infinitam illam multarum & maxima-

narum rerum cupiditatem, natura mentibus humanis insitam explere & satiare valet? Qua quæso virtute (vt alia omittam) ardens illud veri visendi desiderium, quo maximè anguntur ij, qui sapientes haberi volunt, minues atque lenies? Quis vnquam fuit, qui omnes artium disciplinas, omnes naturalium rerum causas, omnem reipublicæ gerendæ prudentiâ teneret atque perciperet? Omnia naturæ obscuritate inuoluta sunt, neque fuit vnquam quæstio adeò prompta & facilis, de qua inter doctos homines non fuerit summa perpetuaque dissensio. Illa etiam quæ tractamus, & in manibus habemus, atque adeò nostri corporis & animi naturam explicare nequimus: quod facilè ostendit, quàm tenui ex parte nos rerum scientia cōtingat. Quo pacto igitur sapiens acquiescere in virtute potest, cū omnium scientiarū cupiditate flagret, nec ea tantùm quæ cernit oculis, sed multa etiam quæ voluit animo, comprehendere cupiat: ipse verò ne minimæ quidem alicuius rei naturam penitus notam habeat. Illum verò perfectum animi statum tunc fore putandum est, cū animus ipse ita completus omnibus bonis erit, vt nihil amplius requirat. Relinquitur, opinor, nullo modo posse in virtute ista nuda, quam Stoici exornant, beatæ vitæ summam consistere, cū nec in illa sint omnia, quæ ad humanam vitam & cultum pertinent: nec animus ea sola contentus esse possit, præsertim cum ea cupiat, ad quæ quidem nullis humanis opibus vnquam perueniet. Omnia namque humana, siue illa extrinsecus adueniant, siue in cor-

Y. ij. pore

pore fita, siue mentem instruant & exornent, parua & angusta sunt: animus autem ita natus est, vt semper aliquid immensum & infinitum desideret. Facilius quæ Aeternæ incendium stilla extinxeris, quàm ardentem illam cupiditatis sitim, nostris animis innatam satiare possis. In quos quidem non sunt improbi reprehendendi quoddam infinita cupiant, sed quoddam improba cupiant. Illud enim infinitum est in natura, hoc verò proficiscitur a consuetudinis deprauatione & improbitate. Siquidem nec is qui dignitatem acri animi studio petendam putat, modum in rebus honestis expetendis sibi ipsi constituat. Pingamus autem aliquem ea felicitate præditum, quam solam Zeno posuit, ita vt sit omnium humanarum artium genere cultus & eruditus, omni quæ virtutum comitatu circumseptus. Addamus huic, si placet, ea bona, quæ sunt in corpore, & extra corpus, quando Academicis, & Peripateticis visum est, ista tanquam virtutis instrumenta minimè negligenda esse, qualia sunt vires, pulchritudo, integri sensus, firmitas valetudinis, & reliqua generis eiusdem: deinde opes & facultates, generis decus & honores, filij omnibus rebus florentes & ornati, amici denique magna amoris conspiratione consentientes. Postremò, si videtur, vt Epicuro obsequamur: demus operam, vt omnibus exquisitis voluptatibus animo & corpore potiatur, eum quæ doloris acerbitate atque metu, quantum humano consilio prouideri potest, liberemus. Huic fortasse dices, nihil deesse vel ad dignitatem, vel ad vitæ cultum & elegantiam, vel ad voluptates. Verum si ab isto quæras, an præterea aliquid

aliquid desideret, clamabit, si verba fingere non vult, se tātis istis commodis, quibus affluit, minimè contentum esse. Hunc Zeno vexabit contumelijs, eumq; miserum atque dementem esse statuet, vel eo solū nomine, quod illam effrenatam cupiditatem & immensam non cohibeat, quodque in tantis opibus inopem se esse fateatur. Cui tamen, qui iudex æquus fuerit, ignoscendum putabit. Nam vt illius animus in eiusmodi bonis acquiescat, quod fieri nulla conditione potest: nec enim si omnia bona humano studio parta in animum conijcias, illius capacitatem expleueris: vt id tamen fieri posse concedamus, immortalitatis certè desiderio noctes & dies cruciabitur. Istud, inquit non est fas optare sapienti: qui ita se suis finibus tenet, vt omnes actiones non cupiditate, sed natura meriatur. Quasi verò immortalitatem cupere, sit transire naturæ fines, aut quicquam sit magis humanæ naturæ consentaneum. Vnde igitur tanta cura insita est hominibus, eorum quæ post mortem futura sunt? Vnde & procreandæ sobolis, & nominis propagandi desiderium? vnde illa, quæ splendidis ingenijs innata est, sempiternæ gloriæ cupiditas? Non aliunde certè, quàm ex immortalitatis studio. Nam dum videt homo, animal scilicet mentis & intelligentiæ particeps, nihil rectè beatum appellari, quod non sit constans & æternum: & omnia, quæ amitti & eripi possunt esse a felicitatis ratione longè aliena: mortem formidat, & ad immortalem vitam flagranti cupiditate & naturali quodā animi impetu concitatur. Cui dum diffidit, se versat huc & illuc, & in eam cogitationem totus incumbit, vt

Y. iij.

qua-

quacunque ratione possit, sese ab interitu vindicet. Alius igitur operam dat, ut filium sui nominis effigiem, tanquam alterum se, post mortem relinquat, Alius in eo pugnat, ut elogijs, ingenij monumentis, rebus a se præclare gestis, sui memoriam quam maximè diuturnā efficiat, Alius ædificijs magnificentissimè extructis id molitur, ut se memoriæ hominum commendet. Quod satis indicium facit omnes naturæ admonitu mortem perhorrescere, vitæ quæ perpetuitatem omni ratione concupiscere. Cum igitur vitam conseruare nequeant, omnibus enim mors pariter impendet, calcanda quæ semel via lethi, (ut inquit Horatius:) dant operam, ut aliquam saltem imaginem vitæ post mortem tueantur. Quo tandem igitur pacto eueniet, ut non perturbetur metu mortis animal immortalitatis cupidissimum? Quod si nullius cupiditates finire & terminari in hac vita possunt (nec enim fieri potest, ut finem facias cupiditati, nisi quæ concupieris adipiscere) facile constat, ad maiora magnificentioraque natos esse nos: ob id quæ non posse animos nostros ijs bonis quæ sunt in hac vita, satiari, quod omnia minuta sint & angusta præ his, in quæ tacita naturæ cupiditate ardentè incitatur. Ad horum autem bonorum cognitionem, quæ sola summa & omnibus modis expetenda sunt, duplici ratione perueniemus. Nam primum ipse animi nostri appetitus facile viam aperiet: deinde origo illa atque fons, unde defluximus, multò clarius id quod quærimus indicabit. Nec enim alium vnicuique rei finem propositum esse putandum est, quam eum,

um, in quem natura non omnino deprauata fertur, nec aliunde peti a nobis debet finis beatè viuendi, quàm vnde viuendi sumpsimus initium.

PRIMUM igitur quæ sit humane mentis appetitio, considerandum est. Videmus autem omne genus humanum aspernari dolores, consecrari etiam voluptates, opes & facultates charas habere, scientiarum cupiditate flagrare: quas si multi propter segnitiam non attingunt, admirantur tamen omnes atque suspiciunt, eumque qui clarissimis artibus fuerit institutus, dijs simillimum iudicant. Deinde cernimus vniuersos homines allici virtutis & dignitatis splendore: ita vt improbi etiam & petulantes ipsa honestatis pulchritudine moueantur, in flagitioque deprehensi erubescant, malintque se iustos & moderatos haberi.

Denique sic omnes nati sunt, vt non vno tantum bonorum genere, sed omnibus simul expleri cupiant, omni que metu & ægritudine vacare. Deinde, vt omnia illa summa bona sint & immortalia, ardentè expetunt. Hoc autè iam quid aliud est, quàm deorum conditionem postulare? Dei est enim proprium, affluere maximis & æternis bonis, suæque virtute & sapientiæ gaudere, & ab omni mali contagione segregatum, summis perpetuisque voluptatibus perfundi. Qui igitur omnibus summis bonis frui cupit, eaque vt perpetua sint, ardentè expetit, se quasi in Deorum numero reponi vult. Quid hîc dicam de studio religionis vniuersis hominibus innato, quo summi rectoris numen omnes quacunque ratione & reuerentur &
Y.iii. amant,

amant, seque ad illius cupiditatem aspirare multis & certissimis signis testificantur? nunquid non satis indicat, inesse nobis cœleste quiddam atque diuinum, cuius impulsu a ter-
ris excitati, cœlestia atque diuina suspicimus? Nec est enim quippiam in omni genere rerum, quod cupiat aliquid nisi naturæ suæ fuerit accommodatum. Si verò quisquam ita se corporis voluptati cōstringēdū dedit: ita suscipiat humana, vt nihil ad cœlestia dirigat: hunc tamen habere in se aliquid diuini, vel ex eo facillimè apparet, quod nullis voluptatibus, aut opibus satiari potest. Ita vt nullæ vnquam diuitiæ Cræso satis fuerint, nullum voluptatis genus Sardanapalo satisfecerit, nullæ res memorabiles in rebus bellicis effectæ, illam in-
explebilem gloriæ sitim, qua flagrabat magnus Alexander, extinxerit. De quo est illud verissimè dictum:

Unus Pelleo inueni non sufficit orbis.

Quod satis arguit, nihil in terris inueniri, quod animi magnitudinem explere valeat; cū omnia sint angusta, fluxa atque mortalia: animus autem ad magna, constantia, & æterna, atque adeò ad diuinitatem ipsam omnibus modis adspiret. Cū verò praua consuetudine imbutus, a via declinat, & nihil studio sequitur nisi mortale & caducum, & in his terrenis opibus vitam beatam statuit, vt omnia adipiscatur: nunquam tamen satis haberi poterit, se-
roque intelliget, fallacem se potius & inane, quàm veram & solidam felicitatis rationem fuisse consecutum. Vt igitur ignis & aquæ, reliquarumque rerum omnium eum finem esse dicimus, in quem res ipsæ, si nihil ob-

obſiſcat, inſana cupiditate feruntur: ſic eti-
am homini ſinis Deus eſt, in quem natura ducere
ferimur, & cuius qui fuerint participes, erunt
in omni genere iucunditatis beatiffimi. Quod
quidem erit magis apertum ex ipſius hominis
origine, in qua omnia ſumma & inclyta con-
ſpiciēs.

ERIT autem hominis ortus non ex poë-
tarum fabulis, nec ex philoſophorum opinio-
nibus repetendus, qui licet ingenio præſtan-
tes exitiſſent, communibus tamen tenebris
obſcæcati, verum aſpicere non potuerūt, & pro
veris ea tuebantur, quæ fuerant oſcitan-
tes hallucinati. Horum itaque incertas & vagan-
tes opiniones omittamus, ut veritatem ipſam
non aliunde, quàm ex ſacris voluminibus, in
quibus vera perfectaq; philoſophia cōtinetur,
hauriamus. Atque libet in principio poëta-
rum more, non tamen Muſarum aut Phœbi
præſidium, ſed ipſius ſummi atque præpoten-
tis dei numen inuocare, ut a nobis omnem la-
bem criminis repellat quo poſſimus ritè, pu-
rè, & caſtè tanta myſteria pertractare.

EXCELLENS illud præſtantiffimæ
mentis numen, ſummum atque ſempiternum,
quem Deum, quem perennem vitæ fontem,
vniuerſique conditorem & opificem vene-
ramur & colimus, cū ſuæ ſapientiæ opes
communicare, & in complures diſfundere ſta-
tuiſet: (nihil enim magis diuinæ bonitatis
propriū, quàm gratuita beneficentia)
principio mentium inuiſibilem creauit, al-
tiſſimis mentibus illuſtratum, quæ lucem
iſſam dīſcinam perpetuò contemplantes, vi-
ta beatiffima æuo ſempiterno fruereſcentur.

Y.v.

Ad

Ad quam tamen immortalem gloriam non omnes peruenere: sed illę duntaxat, quę non tantum luce propria delectatę, quantum lucis auctore & principe, omne incolumitatis præsidium & vitę finem, in domino constitutendum esse putarunt. Nam quę nimium se amantes, in Dei negligentiam prolapsę sunt, cultuque optimi domini atque parentis omisso, omne bonum a seipsis petendum esse statuerunt, naturę proprię quasi diuinitatem tribuentes, illa luce, qua erant indignissimę, penitus orbatę in sempiternam miseriam & perpetuę noctis tenebras inciderunt. Post illius autem mundi diuinum atque præclarum opus, quod mente concipimus, hunc rursus, quem intuemur oculis, quem tam admirabili varietate pulchritudineque distinctum & excultum cernimus, ædificauit. Ad cuius operis fabricam non alijs machinis usus est, quàm propria cogitatione & voluntate. Perfici enim aliquid a Deo, nihil aliud est, quàm verbo præcipi, hoc est æternę sapientię consilio, quod ab infinito tempore destinarat, ad exitum tandem deducere. Principio autem quæret fortasse quispiam, in quem usum tantum mundi ornatum, tam illustrem rerum cœlestium speciem, tãtam vim maris atque terrarum creauerit summus ille rerum conditor & dominus. Non enim est illius immensę sapientię aliquid inane & sine causa moliri. Cuiusnam igitur gratia decentissimam hanc rerum dissimilium inter se consentientem naturam admirabili ratione construxit? num vt haberet pulchriorem aliquam domum, in qua commodius habitaret? At non impium solum, sed extre-

mx etiam dementiæ est existimare, mentem illam beatissimam (qua nihil maius aut perfectius intelligi potest, cuius virtus & potestas est infinita) mole corporea indiguissè, aut aliquid ei in præteriti temporis spatio ad beatam vitam & gloriæ cumulum defuisse, aut aliquot spatijs includi posse. Quid igitur est? Num propter illas æternas mentes? At illæ ab omni corporis coniunctione secretæ atque liberæ nihil aliud expetunt, quàm in suum conditorem intueri: neque possunt ex inferioribus rebus fructum aliquem percipere. Iam verò plantarum aut bestiarum causa hanc rerum naturam constitutam arbitrari, est nimis absurdum. Qui decet eum Deum, propter res aut omnino mutas, aut certè nihil intelligentes, ob idq; cū diuino numine nihil iuris habentes, tantarum rerum molitionem suscepisse? Non igitur sibi, non angelis, non plantis, aut animantibus rationis expertibus mundi fabricam excogitauit, sed homini corporis atque mentis compositi, & ex his duabus naturis constituto, ut & sensibus mundi pulchritudinem notaret, & mentis aspectum ad tanti muneris artificem conuerteret. Hominis itaque causa fuit hic rerum ornatus, & vniuersi natura constituta. Primum ut domicilium haberet, in quo & corpus varijs terræ opibus quas largiter omni animanti suppeditat, aleretur, & animus ex tanta rerum varietate multa colligens, proprio animi pabulo, quod in veri videndi ratione consistit, sustentaretur. Deinde, ut cū ordo, ratio, atque constantia tanti operis pelleret animum hominis vehementius, facilè illum ad opificis contemplationem adduceret. Ut
esse

1 esset itaque mundi pulchritudo, quasi ludus
quidam, atque cuiusdam disciplinæ traditio,
quæ hominem ad Dei contemplationem &
cultam erudiret. Hominis igitur causa, fructus;
& fruges, quas terra summa largitate fundit, ani-
mantia, ac adeo terras vniuersas, maria cras-
so aëre circumfusa, cœlum denique, atque si-
dera, vnde tam multa fluunt humano generi
salutaria, summus ille Deus condidit, atque
perfecit. Nondum erat editus homo, cum om-
nes istas opes & diuitias, hominis causa com-
pararet. Tandem post vniuersæ naturæ consti-
tutionem, hominis corpus e terra finxit: ani-
mum verò, sui imagine & similitudine decen-
ter impressum, pulcherrimæ figuræ corporis
inspirauit. Hinc iam videre licet, excellentem
& magnificam humanæ mentis originem, quæ
non aliunde, quàm a Dei spiritu manauit, & in
elegantissimum corpus inclusa, diuinam for-
mam labe nulla infectam retinuit. Nullum e-
nim tum erat in corpore vitium, quod ratio-
nem perturbaret aut menti noctem offunde-
ret. Is itaque primus homo omnem scientiam
tenuit, omnium rerum causas nouit, omnem
viuendi disciplinam nō ab alio doctore, quàm
a principe Deo accepit. Cùmque corpus eius
incredibili specie excelleret, tum etiam multo
clarior & illustrior pulchritudinis species in
forma mentis elucebat. Nam & singulæ partes
erant collustratæ lumine singulari, & ita inter
se congruebant, vt vix vlla maior conuenien-
tia, aut elegantior vllus ordo venustatis ex-
cogitari possit. Nullus erat error in mente,
nullus motus in sensu, qui rationis imperium
detrectaret, cùm ratio ipsa quasi in perfecta
repub-

republica sic in illo tranquillo statu omnes affectiones facillimè teneret. Nihil igitur animum impediebat, quò minus rerum contemplationi vacaret. Intellectus autem vigenſ, acer, & excelsus, cum omnia quæ cœlo, mari, terræue abdita sunt erueret & euolueret, non satis tamen habebat rebus ijs, quæ infra lunam sunt, & oculis cernuntur, insistere: nisi in cœlum etiam penetraret. Cum autem haberet naturam rectissimè constitutam, tum etiam illis bonis, quæ naturam humanam superant, abundabat: quibus assequeretur, ut facillè se Deo coniungeret. Inerat autem in illo cœlestis illius iustitiæ, quæ animum ad omnem sanctitatem instrueret, fidelissima custodia: inerat firma & stabilis virtutis constantia: inerat excellens honestatis decus & pulchritudo. Voluntatem verò neque necessitate deuinctam, neque causæ alligatam, neque vlla perturbatione impeditam habebat. Denique cum Deus tam multa in hominem beneficia contulisset, cum terris omnibus præfecit, & in regio domicilio collocauit. Paradisum vocant Græci, locum irriguum, & amœnum omni florum varietate distinctum, & sempiternis arboribus consitum, aptissimum ad ætatem feliciter degendam. In ijs sedibus fuit homo constitutus, ut ex eo loco, quem dicunt fuisse excelsum & editum, instar cuiusdam summi rectoris, non modò sui ipsius clauum teneret: sed etiam cunctorum animantium gubernacula sapienter & liberè tractaret. Ius autem in regni administratione non scriptum, sed natum sequebatur, hoc est, perfectam rationem, & aptam ad diuini numinis naturam, quam

quam summam legem appellant. Erat autem illi præmium constitutum, si munere sibi assignato piè, & iustè fungeretur, in cœlestes illas sedes proficisci, & illi summo bono, cuius desiderio in terris flagrabat, in cælis congloriarî. Hæc fuit prima hominis institutio, hoc primum humanæ nobilitatis initium & origo, in qua nihil agnosces, nisi inclytum & excelsum. Hinc iam facîle perspicitur, quàm miseranda caligo sit eorum mentibus offusâ, qui cùm habeant mentem diuino consilio ornam, ac aded Dei satum editam, in rebus mortalibus & caducis vitæ finem ponendum esse ducunt. Rectissimè autem fuit a veteribus, ac Stoicis præsertim, verbum illud usurpatum, vltimum bonum esse naturæ conuenienter viuere. Sed cùm quid humanæ naturæ conueniret, ignorarent: consequens fuit, vt neque beatæ vitæ rationem vllam tenerent. Ea igitur ignoratio genuit errores turbulentos, & impias atque amentes opinioniones, cùm qualem de se quisque opinionem acceperat, talem sibi ipsi finem constituisset. Qui enim in se nihil diuinum agnoscebant, omniemque animi sensum extinguere cum corpore putabant, res mortales & ad corpus pertinentes, omni studio sectabantur. Qui verò aliquid quasi per caliginem videre potuerunt, non existimarunt vitæ finem in fluxis rebus, sed in opibus animi collocandum. Hoc rectè sanè. Sed videamus in quibus opibus. Si in illis, quæ non aliunde quàm a Deo summo deriuantur, & influunt in animos nostros, imò in ipso Deo consistunt: idem dicunt, quod nos. Si verò illis animi

animi bonis perfici vitam beatam putant, quæ humana industria comparantur, & ad istum modum in se ipsis ponunt omnia: ij neque vim propriæ naturæ vident, & in Deum ingrati & impij cognoscuntur. Nec enim intelligunt, mentem non ex sese, sed ex Deo primordium cepisse, qui finem vitæ non in Deo, sed in propria mente constituendum putant, & animo impudenter elato, studia vitæ, quæ diuino numini consecrare debebant, in sui ipsorum cultum conferunt. Si igitur in vitæ principio est vitæ finis constituendus, cui dubium est, quin illud sit nobis vltimum omnium rerum expectandarum, cuius beneficio in lucem editi sumus, & in cuius cupiditatem impetu naturæ ardentem incitamus. In illum igitur fontem omnium bonorum, inexhaustum atque perennem, vnde profluximus, & cuius beneficio conseruamur, celeri conuersione redeamus. Nec enim dubium est, quin vbi orbem istum confecerimus, tum demum immortalis atque beata vita perfruemur, & omnis illa animorum nostrorum cupiditas explebitur, neque quicquam præterea postulabit. Illuc igitur omnes actiones vitæ cōferendæ sunt, vt Dei optimi maximi compotes aliquādo simus. Nam si voluptas ad beatam vitam pertinet: tunc voluptates stabiles, & nullo æuo interituras capiemus. Si sapientia summum bonum continet: tum demum illa insatiabilis veri visendi cupiditas satiabitur, cum omnia caligine discussa, non modò rerum naturam, sed ipsum naturæ dominum perspiciemus & contemplabimur. Si felicitas vita diuturna perficitur: ea sola diuturna est appellanda, quæ immortalis est, non quæ
ætate

ætare & vetustate consumitur. Si postremo securitatem beatitudinis definitioni rectè ad-
 jiciendam putant: tum enim inquirunt demum fore vitam beatam, cum fuerit exploratum, illa bona quibus affluit, esse permansura: si igitur sine securitate beata vita intelligi non potest, illic tandem erimus omnibus curis, & angoribus laxati, cum nullus terror aut metus impenderit, cum summum atque præpotentem Deum salutis custodem, & conservatorem habebimus. Sed iam ea, quorum gratia sumus in hanc disputationem ingressi, ratione concludenda sunt. Fuit autem positum, virtutem esse quandam animi perfectionem, ad ultimum omnium bonorum cursum suscipiens. Summum autem bonum, ut ostensum est, nisi in Deo esse non potest. Efficitur itaque, nullam animi affectionem, nisi ad Deum referatur, in virtutis rationem cadere. Deinde si nihil, quod amplectitur vita beata, cadere & extingui potest: absurdum est enim, id quod fluxum & instabile est, beatum existimare: homines autem omnes incerti, & instabiles, variisque voluntatibus & studiis agitati ætatem exigunt: non poterunt vilo modo felices esse, nisi Dei præsidio firmentur atque fulciantur. Virtutem autem esse beatæ vitæ effectricem, omnes consentiunt. Nulla igitur virtus censenda est, nisi quæ nos Deo copulabit, eumque solum intuebitur. In ea igitur sola decus veræ virtutis elucet, & omnes aliæ non virtutes, sed virtutum inanes imitationes putandæ sunt. Qui enim convenit virtutem eam appellare, quæ non habet propositum virtutis finem? Negat Aristoteles veram & solidam fortitudinis

dinis rationem in Diomedem cecidisse, cum
 Græcis omnibus in fugam conuersis, ipse
 solus maneret, malletque summo cum pericu-
 lo Hectoris impetum sustinere, quàm ignomi-
 niosæ fugæ se mandare. Cur ita tandem? nun-
 quid non fuit pulchrum facinus, omnibus me-
 tu & formidine perterritis, Diomedem solùm,
 aut cum paucis extitisse, qui turpi vitæ mor-
 tem præclaram anteponeret, maioremque ra-
 tionem gloriæ duceret, quàm salutis? Pulchrū
 sanè, inquit. Sed quia facinus illud egregium
 non ad debitum finem, sed ad popularis lau-
 dis ambitionem referebat (dicebat enim vereri
 sese, ne Hector in suarū laudū cōmemoratione
 Diomedem a se fugatum prædicaret) verè vir-
 tutis fructum non tulit. In eodem etiam nume-
 ro Hectora reponit, quòd aperte fateretur, for-
 midare se rumores Troianorum & Troiana-
 rum, eaquē de causa pugnam sibi alacrius ca-
 pessendam putabat. Hos igitur vir acutissimus,
 propterea quòd non tuebantur solam ipsius
 honestatis pulchritudinem, quam potissimum
 vitæ finem constituit, virtutis ordine mouet,
 & in secundam classē conijcit, in qua collo-
 cauit eam virtutis imaginem, quæ gloriæ stu-
 dio tuetur officium, & legibus atque discipli-
 na ciuili continetur. A fine igitur pendet (vt
 Aristoreli etiam videtur) omnis honestatis
 ratio. Ea siquidem actio & honestissimè, & sine
 vlla dignitate suscipi potest: interdum etiam
 cum dedecore & turpitudine, pro rei proposi-
 tæ varietate. Ita fit, vt viri fortes ij demum
 appellandi sint, qui in verum virtutis finem
 respicientes, præclare mortem oppetunt: qui
 rumusculos intuentur, & ob id pericula sub-
 eunt,

Z.

eunt,

eunt, inanes & leues: qui verò nefaria libidine, & flagitiosa animi perturbatione ad rem strenuè gerendam impelluntur, improbiſſimi. Vnde id efficitur, illos minimè fortes fuiſſe, Hecſtora inquam, & Diomedem; Achillem verò atque Paridem, non ſolùm parùm fortes, ſed etiam turpiſſimos. Hic enim vt nuptias perſidia & ſcelere partas tueretur, in aciem irruerat: ille verò, vt immoderatam animi iracundiam expleret, immenſas illas ſtrages hoſtium faciebat. Hinc etiam id ſequitur, nec ipſum Ariſtotelem planè vidiffe, quæ vis veræ fortitudinis eſſet, cùm eadem nocte circumſuſus, illud vltimum bonum ignoraret, vnde virtutis firmitas, & honeſtatis conuenientia ſumitur. Sed illum multa, inquires, & præclara fuiſſe de Deo philoſophatum. Scio id quidem. Sed quem tãdem ille locum in rerum humanarum procreatione reliquit? Cùm enim mundum effectum eſſe neget, hoc vnum tãtummodo munus Deo assignat, vt mundum circum axem cœli, ſumma cum celeritate verſet, cuius conuerſione omnium rerum inferiorum mutationes, & viciffitudines, generationes & interitus confici putat. Fuerunt quidem non pauci viri doctiſſimi, qui omnes res humanas non temerè & caſu, ſed diuina prouidentia & conſilio gubernari putarent: non tamen ita, vt vel virtutes ab illo petendas, vel in illo vitæ finem collocandum eſſe ducerent. Quid igitur horum de Deo inſtabiles opiniones, & multis erroribus inquinatæ, ad vltimi finis conſiderationem faciunt? Nam ſi coacti interdum pulchritudine mundi, ac ordine rerum cœleſtium, æternam illam atque præſtantè naturam conſeſſi

le Systeme phyſique
du monde eſt le
au System
moral, et Religi
ous
ora ppter le
Credunt ex nihilo
deus, ut magis
per Subſt
pale ppter ſystem
trigleſyſtème
et ppter
aliquid a veritate
et non

fessi sunt, non tamen illi præstiterunt debitam
 pietatem neque spem vitæ beatæ in illa posi-
 tam habuerunt. Illi igitur omnes neque vitæ
 finem aspicere, neque virtutis formam ample-
 cti potuerunt, sed pro vera dignitate, dignitatis
 imaginem, verborum magis splendore & ma-
 gnificientia, quàm moribus & vita persequuti
 sunt. Si virtus igitur ea sola dicenda est, quæ
 in verum vitæ finem intuetur, relinquitur pla-
 nè (quod est iam sæpius ostensum) eam esse so-
 lam virtutem existimandam, quæ ad summum
 Deum omnium rerum principium, atq; finem
 ardentè aspirat. Vnde id etiam concludi po-
 test, eam solam veræ & summæ nobilitatis
 splendorem efficere. Omnis autem nobilitas,
 quæ ex ista diuina virtute nata non fuerit,
 quamvis illustrem speciem habeat, re vera ta-
 men inanis & fluxa est, nec in veræ claritatis
 rationem cadere vlllo modo potest. Neque du-
 bium est, quin ea gēs, in qua cœleste illud vir-
 tutis genus eluxerit, non tam ex hominum ge-
 nere oriūda, quàm diuino ortu edita sit existi-
 manda. Istius autem diuinæ gentilitatis orna-
 menta explicare conabimur, si prius ruinam
 primi hominis & interitum persequemur. Ex-
 planatio enim illius calamitatis, cuius vi op-
 pressus corruit parēs generis humani, causæ m-
 afferet erroris atq; caliginis, qua mentes hu-
 manæ circumfusa, tã multis ætatibus ita iacue-
 runt, vt neq; cœlū aspicere, neq; veræ digni-
 tatis splendore cernere valerent. Vnde factū
 est, vt extincta nobilitate, animi demissio &
 humilitas ingēs existeret. His aut malis expli-
 catis, facillimū erit videre, quæadmodū in istā
 nominis & claritatis, dignitatē restituti sunt.

Z.ij.

V T

VT igitur ad hominem redeamus, erat is vt dictum est superius, in terris collocatus, vt eas tueretur, animantia cuncta regeret, cœlumq; omni pietate & veneratione suspiceret. In terris itaque potestatem regiam habebat: cœli autem domino seruiebat, eratq; diuini numinis interpres & sacerdos, humani autem generis princeps & author. Qui cùm illustri corporis specie constaret, animo tamen ad cœlitum dignationem peruenerat, ita vt etiam inflatu diuino futura significaret. Nudus autem in illo horto amœnissimo spatiabatur. Nec enim vestitu indigebat is, cui nec vlla cœli grauitas noxia esse poterat, nec vllam notam turpitudinis habebat, quam vt abderet, atque contegeret, vestimenta requireret. Fuerat autem illi lex imposita, vt liberam voluntatem in studio virtutis exerceret, quo tandem mereretur in cœlitum numerum adscribi. Lex autem fuit, ne fructum nobilis cuiusdam arboris, quæ boni & mali scientiam continebat, attingeret. Non quòd inuideret Deus eam cognitionem homini, quem diuinis beneficijs ornauerat: sed vt illius saluti consuleret atque prouideret. Nouerat enim hominem, si suæ omnino potestatis factus esset, continuo peritulum. Ita igitur illius libertatem attemperauit, vt eam rursus saluari lege deuinciret, Nec enim tã vetuit fructum illum ne carperet, quàm ne in id, quod fructu illo significabatur, incideret. Siue enim significabat, ne eas causas, quæ nondum illius animo allabi poterant, ingenio proprio scrutari & euoluere vellet: siue, ne in delectu bonorum, & malorum declinatione, suo iudicio potius vteretur, quàm

quàm diuini numinis impulsu, cui se regendum tradere debuisset: siue postremo, ne ad illa bona declinaret, quæ malis innumeris inquinata sunt: (nosse enim in sacris literis, significat studiosè complecti.) siue igitur, inquam, id præcipiebat homini, vt illud summum bonum, in quo nihil est admixtum mali, complexus, reliqua bona malis contaminata rejiceret: quid potuit homini præscribi salutarius? Nam & inuestigatione earum causarum quas animus noster comprehendere nequit, obruimur, & in rebus gerendis ex arbitrio nostro potius, quàm ex Dei optimi maximi volùtate, quid sequendum sit statuere, certissimum est ruinæ periculù: alicuius autem boni suauitate deceptos, ab illo summo bono decidere, est omnibus funestum atque mortiferum. Hæc erat primi parentis conditio, futuri felicitis & beati, si seipsum ab illius immanis & vastæ bellæ cōgressu seruasset, quæ pestem & exitium omnibus terris intulit. Cùm enim videret princeps ille tenebrarum, author impietatis & sceleris, & earum mentium dux, quas diximus superbia elatas, voluisse proprijs viribus ad gloriam diuinitatis aspirare, & ob id in sempiternam miseriam deturbatas esse: cùm videret igitur hominem humo excitatum, vt ascenderet ad eam gloriam, vnde se deiectum considerabat: æstuaui inuidia, & hominis interimendi & funditus evertendi consilia suscepit. Formam igitur serpentis gerens, fraude confectisq; dolis mulierem aggreditur: quam nouerat propter infirmiores naturam, facilius labi & decipi posse. Eam itaq; verbis allicit & hortatur, vt fructum illum vetitum deciperet.

Futurū enim, vt vbi primū illius suauissimi mali gustum perciperet, ad diuinā continuū boni & mali scientiā perueniret. Mulier igitur, quæ & arboris pulchritudine vehemēter illecta erat, & ad diuinæ sciētiae cupiditatē ekarserat, facile mortiferū illud anguis teterrimi venenū hausit. Imperio igitur summī Dei & parētis optimi, cuius benignitate fuerat in lucē edita, tātisq; opibus instructa, neglecto, hostis pestiferi cōsiliū sequuta est, virumq; ad easdē funestas epulas inuitauit. Hæc fuit origo humanæ miseriz, hoc malorū omniū seminarium: hinc mortis initiū natum est, quæ postea magis inualuit, & crudeli dominatu terras vniuersas oppressit. Nam vbi primū homo passus est se cōtaminari pestilētis illius criminis cōtagione, manauit cōtinuū malū illud in venas, inhe-
sitq; penitus in visceribus, corporique & animo cladē atq; mortē attulit. Quam miser animus cōtinuū sensit, cū videret se disiancū & auulsum a Deo, vnde animā ducebat, & cuius numine propriā vitā sustētabat, intelligeretq; corpus iā cœli grauitati miserè obnoxīū, tandē post varias ærūnas, & luctus acerbissimos a vita deserendū. Mortis autē illa certissima signa fuerūt, turbulēti motus in corpore, qui animi inconstantiā, & perturbationem mēte & ratione vacuā, tetrasq; atq; temerarias cupiditates indicarēt. Fuit enim hoc iustissimē cōstitutū, vt qui domini imperiū neglexerat, iussiq; illius impudēter & impiē repugnārat, ipse vicissim eas animi partes, quæ rationi antea parebāt, experiretur rebelles atq; cōtumaces, omniq; immanitate in rationis arcē inuadētes intrōspiceret. Cūq; duo sint hominis munera,
agere

agere scilicet & intelligere, ob id quæ rationis & mentis particeps exiit, ut in rebus gerendis appetitus animi regat, & omnem mentis curam & studium, in diuinarum rerum cognitione ponat: in vtraque parte plagam prauissimam accepit. Nam mens, extincto magna ex parte lumine, quo antea collucebat, iacuit in tenebris & caligine, & omnis vitæ ratio simili nocte circumfusa, gubernaculis penè deiecta est: quæ quidē, ut ei lumen aliquod affluisset, non tamen quod volebat prouehi facile poterat. Erat enim confecta grauiter & saucia, turbidis quæ animorum tempestatibus iactabatur, quibus obistere non valebat. Emergit tum primum turpitudine, ante illud tempus ignota cuius tetra facie & deformi aspectu conturbati primi parentes, se ipsos in opacam syluam abderunt, illas quæ corporis partes, quas contra rationis imperium obscœnius excitari viderant, arborum folijs contexerunt. Ab illo principio, omnis naturæ deprauatio, & opinionis vanitas oborta est. Inde omnes improbæ cupiditates, & formidines : inde omnes dolores & nefariæ voluptates extiterunt, quæ animi imbecillitatem facile torquent, atque flectunt quocumque ruunt. Mala autē illa, quibus erat animus implicatus, in corpus etiā miserū redundabant, cui erant labores infiniti subeundi, mors etiam postremo perferenda. Denique (ut breuissimè dicam) sic fuit relictus homo, ut illi sunt, qui e summa fortuna & expectatione depulsi, ad summam miseriam deuoluuntur. Omnibus ornamentis spoliatus, a Paradisi finibus expulsus, extorris domo, patria, & cœlitum congressu, & quod caput est, exclusus

Z.iiij.

illo

illo diuino amoris fœdere, vitæ cursum tenuit acerbum, miserum & calamitosum. Cumque vepres & spinæ, quas diuino iussu tellus in illius pœnam gignebat, corpus pungerent: multò tamen grauiore morfu mentem ipsam impietatis recordatio, & criminis conscientia vulnerabat: qui quidem animi aculei, nulla mundi amœnitate frui illum sinebant, & omnes illius cogitationes ad superioris vitæ desiderium, & præsentis miseræ sensum reuocabant. Illius tamen arboris vim nimis efficacem fuisse, ille etiam tristis euentus faciliè comprobauit. Nam & re expertus est, quantum mali esset in scelere, & præsentia mala faciebant, vt melius amissa bona cognosceret. Tumenim secundæ res a nobis cognoscuntur, cum in aduersas incidimus. Hæc fuit illa dira clades primi parentis, in quam se dedit præcipitem, dum authore serpente a Deo opt. max. desciuit. Nec ipse solus corruit, sed vniuersam simul posteritatē evertit. Cum n. ab illo, ægro iam & confecto procreati simus, necesse est, vt tandem etiam infirmitatis & culpæ similitudinem contrahamus, & vitio sanguinis illius corrupti, nascamur eadem labe criminis infecti & inquinati. Vulnus igitur graue & mortiferum, cunctæ posteritati impositum est. Nam cum ex ista ægritudine, quâ habemus a primis parentibus hæreditaria, ratio vulnerata langueat: faciliè fit, vt omnes animi commotiones, tanquam feræ vinculis laxatæ, turbentur & ruant: mentemque sine magnis angoribus consistere non sinant. Animus itaque miser metu affectus & cupiditate, & vario genere morborum miserabiliter im-

implicatus, in contrarias partes ita distrahitur, ut vix sui iuris esse possit, sed quocunque libido, vel alia quævis pestis impellit, eò se conferat. Hæc igitur parentis imago, satis expressa in ista corporis, & animi imbecillitate, seminauit omnia mala, quæ postea mortales omnes oppresserunt. Nam primum, cum illæ perturbationes animi rationis opes paulatim deprimerent atque comminuèrent, effectum est, ut os illud hominis erectum atque sublime a cælis deiectum, terram intueretur: in eaque defixum, omnem spem rerum suarum in premijs humanis, & fluxis constituendum putaret. Omne igitur honestatis decus, & dignitatis splendorem, extingui necesse fuit illius ultimi boni negligentia & contemptu, in quo summa virtutis perfectæque gloriæ consistit. Cum autem serperet peccandi consuetudo, & in dies maiores vires colligeret, eò deuentum est, ut nullum facinus excogitari posset, siue id ex libidine nasceretur, siue ex furore & audacia, quò se non contaminaret humanum genus. Neque satis habuit omnia scelera moliri, quibus fides & societas humana laeditur, nisi etiam summi Dei religionem pollueret atque violaret. Cum enim essent mentes occupatæ immensa quadam caligine, non facile poterant mortales aliquid cogitatione comprehendere, nisi quod intuerentur oculis, aut alio quouis sensu corporis usurparent. Cum igitur Deum animo non aspicerent, oculosque ad Solem, Lunam atque sidera conuerterent, quorum pulchritudine mouebantur maximè, cœperunt ea quasi diuina numina colere & venerari. Inde continuo delapsi (nec enim

Z.v.

mens

mens sceleris gravitate depressa, diu poterat vel in astris ipsis insistere) non solum hominibus, sed brutis etiam atque feris, dum modo ex illis fructum aliquem perciperent, diuinos honores decernendos, & mortuis aras consecrandas statuerunt. Quid enim ego hic Serapim, quid Osiridis & Isidis sacra nefaria commemorem, reliquaque simulachra Aegyptiorum, in habitum atque figuram brutorum animantium formata? Quid Bacchi orgia per summum furorem (vt ex ipso nomine apparet) atque amentiam constituta? Quid deinde reliqua genera persequar impure superstitionis, quæ omniū ferme gentium imbecillitatem occupauit, non tantum libidine atque flagitio, verum etiam sanguine & parricidio contaminata? Quasi enim parum foret, si per religionis speciem versarentur in omni genere turpitudinis, quod tum in Veneris & Bacchi sacris, tum etiam in alijs quamplurimis, fieri solenne erat: teterrimas etiam crudelitatis ceremonias attulerunt, ita vt frequentissime sanguine humano aras imbuerent. Quod quidem apud omnes ferè gentes, non modo barbaras, sed doctrina etiam ac humanitate cultas factitatum legimus. Nam & Rhodij, qui propter doctrinam in Minervæ tutela esse credebantur, hominem Saturno sacris anniuersarijs immolabant, & Græci ferme omnes, antequam in aciem prodirent, humana cæde aras atque templa funestabant: & Romani, licet raro, aliquando tamen humanis hostijs Deos placandos esse statuebant. Quare fit, vt minimè mirum sit, si Thraces, Galli, Scythæ, & reliquæ nationes, illis temporibus ab

ab omni cultu humanitatis abhorrentes, ea sacra malorum dæmonum impulsu receperunt, quæ in cæde & sanguine versarentur. Vt enim hic Scythicam illam Dianam, nunquam crudelitate satiatam, vt alia sua numina prætermittam; satis constat, Phœnicia: principes in magnis reipub. calamitatibus solere vnum ex liberis, quem haberent charissimum, vt hostiam iugulare. In Syria verò morem eum fuisse, historiæ sacræ testimonio compertum habemus, vt parentes, omni pietate repudiata, liberos suos igni consecrarent.

Sed quid hoc in loco immoror, cum ex ipsis historijs perspectum habeamus, nullum ferme sacrorum genus fuisse ab illis hominibus sine magno aliquo scelere constitutum. Inde factum est, vt summum furorem & impietatem, summa peccandi licentia consequeretur. Cum enim veræ religionis munus sit, mortales in officio continere: postquam ea religio introducta est, quæ non solum pudoris & humanitatis officia negligeret, sed etiam petulantia, eæde, parricidio deos placandos esse doceret: iam necesse erat, vt vniuersi furore & amentia præcipientes, omni genere turpitudinis & immanitatis se commacularent. Ita igitur accidit, vt peccatum principio natum a naturæ deprauatione, auctum deinde consuetudine, postremò religionis impuritate perfectum atque conclusum, vniuersum genus humanum pessunderet.

Quid igitur dicet aliquis, nullusne putas in tanto virtutis naufragio dignitatis reliquias collectas esse? nec aliquem vnquam mortaliū a priscis illis tēporibus honestatis studia
co-

coluisse? Negare non possum, multos etiam in illa communi labe generis humani, specie honestatis illectos, & in virtutis studium incitatos quodammodo fuisse. Fuit enim, fuit illa diuini numinis imago animis humanis impressa, peccati quidem vitio deformata, non tamen deleta prorsus & extincta. Cum autem imaginem Dei audis, non tu mihi picturam aliquam in tabula, quasi Protogenis alicuius, aut Apellis artificio varijs coloribus illustratam consideres: aut signum aliquod ex ebore factum, opere præclaro & eccellente, quod diuinam speciem referret. Nihil est enim aliud Dei imago, quam diuinæ virtutis imitatio, quoad homini fas est. Hoc autem est ingenium prouidum, multiplex & acurū, omnia semina virtutum in seipso continens. Cum igitur hoc opere diuino ficti & informati sumus, ad nullam rem magis apti natura sumus, quam ad decus & honestatem. Quod si a principio liberi a contagione criminis essemus, & a perversitate opinionis & criminis improbitate soluti: facile nos ipsa virtus ad verum decus alliceret. Cum autem ista malorum consentiens multitudo, diuinæ huic imagini quasi vim inferre conetur, a rectis naturæ institutis sæpissimè deducitur, existit quæ illa contentio atque bellum intestinum, in quo quidem ratio, quasi specie diuinitatis informata sæpe vincit, longè tamen sæpius victa cedit voluptati atque turpitudini; ita tamen, ut ostendat aliqua doloris significatione, se inuitam & repugnantem a studio virtutis abductam esse. Quod satis indicium facit, obteri interdum hanc virtutis indolem, aut libidinis im-

impetu, aut aliqua flagitiosa cupiditate; nunquam tamen onmino deleri. Nunquam enim quisquam erit tam effusè petulans, quin ubi primum inconstans illa atque temeraria voluptas, quæ sua immanitate iudicium rationis impediēbat, affluerit; mœrens & animo anxius, susceptæ turpitudinis conscientia crucietur. Quod satis ostendit adolescens ille Plautinus. Sic enim conqueritur:

Omnia ego istuc quæ dixisti scio.

Vel exsignaueram ut rem patriam, maiorum gloriam

*Fœdaram melius, sciebam ut esse me deceres, facere
Non quibam miser: ita vi Veneris victus in fraudem incidi.*

Cùm vim Veneris inquit, apertè nobis indicat illam animi perturbationem & inconstantiam, a crimine primi parentis ortam, scelere deinde vniuscuiusque confirmatam. Rursus cùm sese miserum esse dicit, & ex flagitij conscientia dolorem capit, ostendit planè diuinū animi sensum, cui nihil nisi rectum & honestū, quippiam suauitatis afferre possit. Sunt igitur, sunt in nobis (ut iam ad propositum reuertar) innata semina virtutum, sunt decoris & gloriæ stimuli, sunt incredibilia quædam honestatis & dignitatis studia. Tanta tamen extitit humanæ mentis imbecillitas, tanta nobis a peccato orta fuit ægritudo, ut licet non pauci, natura duce, ad aliquam speciem virtutis aspirauerint: paucissimi tamen illam veram & eminentem honestatis formam amplexari fuerint. Quamuis enim decoris splendore ducerentur, quale tamen ipsum verum decus esset, ignorabant, cùm in cælum, vnde omnis vir-

tu-

tutis ratio peti debet, minimè suspicerent. In
 cælum verò suspicere qui poterant ij, quorum
 animi erant in terra dehi, & qui omnia vitæ
 consilia vel ad diuitias, vel ad popularem lau-
 dem & gloriam referenda putabant? Quid igitur
 consequuti sunt viri illi maximi & ingenio
 excellentes, quos tulit antiquitas? Quid præ-
 clari imperatores, tantis rebus ad laudem &
 decus insignibus clarissimè susceptis adepti
 sunt? sine vlllo fructu possumus suspicari, tantū
 industriz, laboris & operæ in dignitatis studio
 consumptum? sine vlllo quidem. Virtutis enim
 rationem præclaram ad aspectum, re autem
 falsam & inanem studiosè cõplexi sunt. Om-
 nes enim, quamuis in eorum oculis versaretur
 aliqua species honestatis, non tamen se ab illa
 communi generis humani lue atque tabe tu-
 tos cõseruare, nec a multis animi morbis, qui-
 bus erunt implicati, emergere potuerunt, cum
 id per se præstare non possent, & Deum virtu-
 tis authorem atque finem, cuius solius præsi-
 dio id quiuissent obtinere, ante mentis ocu-
 los minimè constituissent. Nulla igitur vera
 virtus, sed fallax virtutis imitatio, nulla dig-
 nitas, sed vana dignitatis species, nullum veri
 decoris studium, sed effrenata quædam inanis
 gloriæ cupiditas tenuit illud genus homi-
 num, qui quidem non tantum honesti pulchri-
 tudine illecti, quantum vè in magnum hono-
 rem ascenderent, & hominibus admirationem
 mouerent, egregias illas actiones suscep-
 runt. Quòd si illi, qui conatum aliquem ad
 virtutem capeffendam habere videbantur,
 virtutis fructu omnino caruerunt, quid est de
 reliquis existimandum, qui cum semel omnia
 picta-

pietatis, humanitatis, officij repagula perfregissent, nihil tam propositum habuerunt, quàm omnia inaudita flagitia & scelera moliri, quo infinitam temerariam omnium rerum cupiditatem explere possent.

SOLA Iudæorum natio quondam mansit in officio, diuinis legibus & institutis, sanctissimaque religione deuincta, & ab omni nefaria superstitione longo tempore segregata. De qua scriptum est, non est idolum in Iacob, neque simulachrum in Israel, Dominus Deus eius cum eo est. Et alibi, Notus in Iudæa Deus, & in Israel nomen sanctum eius. Hæc & in studio sanctitatis sese diligenter exercebat, & ad spem futuræ salutis erecta, iustitiam & pietatem, quantum poterat, excolebat. Non fuit tamen in illa lege perfecta & absoluta ratio virtutis, sed inchoata quædam atque rudis species honestatis. Repressit illa quidem impios atque nefarios hominum conatus, iuit obuiam furori & sceleri, seuerè atque vehementer impia facinora vindicauit, neminem tamen ad illū perfectum virtutis & sapientiæ gradum perduxit. Ad virtutem enim, non ipsius virtutis illecebris, sed partim metu atque formidine, partim commoditatibus vitæ propositis incitabat. Cū enim in legis promulgatione vidissent ex omnibus cœli regionibus coruscare fulmina, terram & aëra crebris tonitruum ictibus concuti, ignem supernè decidere, cuius incendio atque flamma mons editissimus omni ex parte conflagraret: adde tubam illam horrificam, fumum atque caliginem, & reliqua, quæ præsentis numinis maiestatem indicabant:

cabant: metu exanimati, Moſen maximis vocibus appellant. Loquere, inquiunt, tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis dominus, ne fortè moriamur. Quid ad iſta Moſes? Iubet illos bono animo eſſe, diuiniſque illius conſilij cauſam aperit. Nolite, inquit, timere. Vt enim probaret vos, venit Deus, & vt terror illius eſſet in vobis, & non peccaretis. Quod perinde valebat, atque ſi diceret. Nondum eſtis ab improbis cupiditatibus, & a reliquis animi morbis numine diuino liberati, nec omnino tales, qui ſponte veſtra ad virtutem alliciamini. Formidinem igitur iſtam animis veſtris dominus iniecit, vt ea ſaltem ratione vos a ſcelere coërceret. Ad virtutem verò quibus præmijs incitat? His propemodum, quorum cauſa rude vulgus & imperitum vota ſuſcipit: nempe frugum vbertate, copia diuitiarum, integritate corporis & incolumitate. Si autem virtus ea ſola dicenda eſt, quæ non metu coacta, ſed ſponte ſuum officium facit, & præclaras actiones, non ad res huius vitæ fluxas, ſed ad Deum verum vitæ finem dirigit: quæ poteſt ea virtus exiſtimari, quæ formidine expreſſa eſt, & cælus finis non tam eſt Deum amplecti, quàm vitæ commodis abundare. Nec enim nunc de ijs loquor, qui fragilitatis humanæ conſciji, ſapienter intellexerunt, ſe ſe non poſſe ea quæ in lege præſcribebantur, exequi perfectè, niſi ad Deum unicum vitæ moderandæ & conſeruandæ præſidium confugerent. Ij enim viri ſapientiſſimi, qui diſſiſi viribus ſuis, omnem ſpem in Deo repoſuerunt, ſpiritus diuini numine confirmati, & ad ſummum illud virtutis genus excitati ſunt. Qui tamen nō ita multum ſue-

ti fuerunt. Reliqui omnes, qui vel rationis opibus nitebantur, vel propter vitæ commoda in officio manebant: nullo modo ad virtutis gloriam aspirare poterant: nec ita diu propter animi infirmitatem in honestis actionibus consistere: imò per summum scelus atque flagitium sapissimè corruerunt, nefarijs cupiditatibus, & turpissimæ voluptatis illecebris impediti. Quin etiam multi ex illis, cum se scelere nefario cuiusdam superstitionis obstrinxissent, eo deducti sunt, ut nullum tam immane facinus animo fingi possit, quod non sponte susciperent, ita ut etiam filios in honorem deorum fallacium funestis ignibus inferrent. Hoc de tanto tamque atroci scelere & furore, cum alij viri sanctissimi, tum in primis Jeremias gravissimè multis in locis conqueritur. Veluti cum ita Deum inducit loquentem: scelera sua intulerunt in domum in qua inuocatum est nomen meum, ut polluerent eam, & ædificarent aras in Tophet, quæ est in valle filij Ennom, ut incenderent filios suos & filias suas igne. Et rursus: Nō vocabitur posthac locus iste Tophet, & vallis filij Ennom, sed vallis occisionis, & dissipabo consiliū Iuda & Hierusalem in loco isto, & concidā eos gladio in conspectu inimicorum suorum. Hæc Jeremias. Non est autem necesse persequi reliqua gentis facinora, quibus sæpissimè violauit fidem & religionem, illamque diuinam legem neglexit, & per summam libidinem atque superstitionem conculeauit. Hoc autem satis est ut intelligamus, ne in illa quidem gente, præterquam in paucis admodum, fuisse veræ & absolutæ virtutis studium, & maximam illorum par-

tem sese longè maiore sceleris impietate, quàm reliquos mortales obligasse. Nec enim idem valet crimen in eo, qui nulla institutione præditus est, quod in illo, qui ad omnia genera virtutis fuerit diuinis legibus institutus. Quòd si neque ratio hominibus neque exercitatio studiosis, neque lex Hebræis per se valuit ad solidam virtutis laudem & gloriam, & nihil aliud in rebus humanis, quod de virtute commonefaciat, inueniri potest: relinquitur omnem virtutis & dignitatis splendorem priscis illis temporibus extinctum iacuisse, neq; fuisse in terris locum, quò non peccati diritas, tanquam calamitas quædam exitialis atque funesta peruaderet. Hoc autem fuit illud infinitum imperium peccati atque mortis, quod diutissimè terras omnes oppressit, de quo tam multis in locis, sacre literæ conqueruntur. Neminem esse, inquiunt, qui ius & æquitatem colat: neminem qui Deum requirat, omnes de via declinasse, ne vnum quidem in officio permansisse: cuncta denique importuna tyrannide peccati & mortis atrocitate teneri. Deinde illud: studia hominum versari in summa vanitate, falsa quædam somnia consecrari, nihil nisi quod prudentiæ & honestatis inane, plenum verò erroris & nequitiae sit, amplecti. Tum illud præclarum, quòd gloriam & decus hominum herbæ atque flori caduco comparant, quem si ventus vehementior afflauerit, ita disjiciet, vt ne minimum quidem illius vestigium relinquatur. Quale est etiam illud Esaie, Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos agri. Exiccaturum est fœnum, & cecidit flos: verbum autem

rem Domini manet in æternum. Quæ omnia manifestè declarant, nullam in rebus humanis fuisse post illam primi hominis ruinam, expressam effigiem dignitatis: nec ullam veri decoris speciem atque pulchritudinem, nec aliquam germanæ nobilitatis formam extitisse, cum essent omnia vitijs atque tenebris miserimè circumfusa.

Aa.ij.

HIERO-

HIERONYMI
 OSORII LVSITANI
 DE NOBILITATE CHRISTI-
 ANA
 LIBER SECVNDVS.

AM satis (vt opinor) cōsta-
 re potest, veræ virtutis atq;
 solidæ dignitatis rationem
 multis seculis in obscuri-
 tate latuisse, cū vltimum
 omnium bonorum ignora-
 retur a quāplurimis: cū fu-
 nelum peccati regnū omnes rationis opes cō-
 minueret: cū eorum etiā pulchri conatus, qui
 ingenio & industria exercebant, eō solum per-
 uenissent, vt aliquod virtutis genus, non veri-
 tate, sed ostentatione magnificum tuerentur:
 cū illi etiā, qui erant diuinis legibus institu-
 ti, propter animi imbecillitatē nefarijs erro-
 ribus occupatā, versarētur in omni generetur-
 pitudinis & immanitatis. Cōmunis igitur fuit
 illa calamitas, cōmune incendiū atq; flamma,
 quæ per orbē terrarū diutissimè peruasit: com-
 munes illæ tenebræ, quibus oēs decoris atque
 dignitatis rationes occultatæ & demersæ tam
 diu iacuerūt, donec tēpus illud diuino consilio
 ab æternitate præstitū venit, quo tēpore ge-
 nus humanū erat e tātis malis eripiendū. Tunc
 enim cū exortus esset sol ille iustitiæ, qui ca-
 liginē erroris & impietatis mentibus offusam
 dif-

discussit, diuinamque lucem rebus humanis attulit: cœperunt homines oculis videre ipsam honestatis formam atque pulchritudinem: tunc ad veræ virtutis laudem & gloriam inflammari cœperunt, numine diuino erecti atque confirmati. Nec enim summus ille pater atque rerum dominus, ita scelere irritatus fuerat humano, ut non longè maiorem misericordiam in hominis salute, quàm in ruina seueritatem adhiberet. Qui quidem nec in ipsa sceleris pœna ita fuit homini infensus, ut illius diuinæ imaginis, quæ erat in homine, memoriam abijceret. Imò, cum pro criminis atrocitate clementi admodum castigatione usus est in puniendo: tum eam pœnam in hominem constituit, non quæ vltrix esset impietatis, sed quæ faceret medicinam, & ad frugem bonam sepius reuocaret. Cum autem diuinæ iustitiæ ratio postularet, ut in aliquos, quorû salus propter insitâ animo superbiam, erat omnino desperanda, summæ seueritatis exempla constitueret: illis exemplis editis factum est, ut multi sese a scelere & impietate remouerent: eadēque opera longè plures diuinæ clementiæ lenitatē, quàm iustitiæ seueritatem experirentur. Omnia denique post peccatum, in peccati remedium constituta sunt. Propositæ minæ, clades illatæ, eluiones, incendia, terrores varijs ostentis atque prodigijs hominum mentibus inieci, bellorû tempestates, gentium ruinæ hanc vim habuerunt, ut a scelere atque flagitio mortales abducerent. Contrà verò vitæ commoditates, lex diuinitus promulgata, sanctissimæ religionis institutio, diuinæ promissiones, immortalia beneficia, ut ad of-

Aa.iiij.

ficiû

ficiū atque sanitatem reducerent. Omnibus itaque rationibus, siue illæ ad sceleris pœnam comparatæ sint, siue ad virtutis inuitamentum, fuit rebus humanis ab omnipotente Deo, egregia quadā patris pietate consultum. Postea quā verò ita creuit morbi vis, & peccati magnitudo tanta fuit, vt non facile inueniri posset ratio ægritudinis leuandæ, aliud medicinæ genus diuinum atque singulare summus ille medicus adhibuit: quod non tantū id quod morbo dilapsū fuerat, resarciret: verū etiam priscam illam sanitatem, multis opibus & viribus amplificatam restitueret. Hoc autem fuit ipsa summi Dei sapientia; ipse, inquam, patris sempiterni sempiternus filius inexplicabili ratione genitus, paterni splendoris effigies, vitæ & immortalitatis fons atque principium. Ipse igitur hominem, quem effigie quadam diuinitatis olim imprefferat: peccati & mortis laqueis implicatum, & omnibus ærumnis atque calamitatibus circūuētum expetiuit, & in antiquā libertatem singulari diuinoque consilio vindicauit. Principio autem necesse erat, vt nefas illud, quo genus humanum contaminatum fuerat, elueretur: Numinis religio violata, sanctissimo quodam piaculo expiaretur: macula ex impietate & scelere concepta deleteretur: vt tandem posset homo, tetra peccati tyrannide liberatus, antiquæ dignitatis & decoris ornamenta recuperare, atque ad immortalis vitæ gloriam peruenire. Sed nullum piaculum in terris inuenire potuit, quo tanti sceleris magnitudo procurari, aut iustitiæ diuinæ satisfieri, aut elui concepta macula posset, Om-

*formam præbere
hominem
reus, sicut
in antiqua lege
est, et spe
bonorum nra,
noua lege
illis iussit
orari, dulcedine
hoc est
inextinguibile
ingratur
superbis et
veneris*

omnes igitur sceleris affines, diris tristissimis obnoxij, cupidine contaminati, in sempiternam miseriam nascebamur. Hæc erat uobis proposita tristis & miserrima conditio, nisi nos Christus Optimus Maximus respexisset, veramque hominis formam diuina benignitate suscepisset, & in illa diuinitatis maiestate permanens, naturam humanam inaudita quadam ratione sibi conciliasset. Omnium itaque rerum dominus, qui nutu terram atque cælum concutit, ut hominem miserè perditum, paradisiq; sinibus exturbatum, in sedes patrias reduceret: a cæli vertice delapsus, in terris versatus est, atque ita versatus est, ut neque a cæli moderatione, nec ab vniuersitatis imperio discederet. Isto igitur diuinitatis cum humana natura fœdere atque conjunctione, peccatum humano generi penitus infixum, repentè extirpatum est: mortis autem imperium conuulsum: omneque scelus sanctissimis sacris expiatum. Quæ enim sacrorum genera illis sanctiora possunt excogitari, quàm quæ a summo illo pōtifice, qui sacerdos secundum ritum Melchisedechi, priscis sanctorum patrum vaticinijs nominatus est, celebrata atque peracta sunt? Qui non ouibus, aut vitulis, aut ullis hostijs vana hominum superstitione receptis, sed proprio sanguine litauit. Qui ut a capitibus nostris pestem propulsaret, caput suum ad omnium salutem consecrauit. Qui se virgis cadi, & in crucem tolli passus est, ut communis sceleris pœnas ipse lueret: Deumq; consceleratis hominibus infensum, sanctissimi corporis hostia placaret. O singularem diuinæ beneficent-

A. III.

tiq

1
tiz magnitudinem. O immensam diuinorum
beneficiorum copiam, & incredibilem mune-
rum largitatem. Ille rerum opifex, cuius virtu-
te omnia suprâ subterque producta atque per-
fecta sunt: qui regit & temperat vniuersa, cuius
maiestatis amplitudinem cœli continere ne-
queunt: sanctissimæ virginis vtero inclusus
delituit, veramque hominis formam suscepit:
vt hominem in aliquo diuinitatis gradu tan-
dem collocaret. Hoc illud fuit, quod mul-
tis antè seculis a viris diuino numine afflatis
prædictum erat: fore nempe, vt Deus in huma-
na forma delitescens, doctoris officio funge-
retur, omnemque nobis virtutis & honestatis
disciplinam traderet. Sic enim Esaias, Fluent,
inquit, ad eum omnes gentes, & ibunt populi
multi, & dicent, Venite, ascendamus ad
montem domini, & ad domum Dei Iacob,
& docebit nos vias suas, & ambulabimus in
semitis eius. Alibi verò ita inducit pa-
trem cum filio loquentem: Dedi te in fœdus
populi, & in lucem gentium, vt aperires ocu-
los cæcorum, & educeres de carcere vinctum.
Alio rursus in loco, & filius ita de se ipso ser-
monem instituit: Spiritus domini super me,
eò quod vnixerit dominus me, ad annuncian-
dum mansuetis misit me, & vt mederer affli-
ctis. Baruch autem hunc Deum appellat, a
quo omnis disciplina profecta est. Et post hæc
(inquit) in terris visus est, cum hominibus
colloquutus. Ioël verò his vocibus pios exci-
tat. Filij Sion exultate, & lætamini in domino
Deo vestro. quia dedit vobis doctorem iusti-
tiæ. Postquã igitur cœlestis illius doctoris vox
in tenebris illuxit, hominũq; genus ad institu-

ta veræ religionis atq; sapiētiae disciplinam instituit : omnemq; animorum cupiditatem a rebus abstraxit humanis, ostenditque nihil esse in terris magnopere metuendum : non mortē, quæ corpori tantum interitum affert , animum autem non attingit; non orbitatem, nō egestatem non reliqua eiusmodi mala, quæ si corpori officiant ,opes tamen immortalis animi labefactare nequeunt: instruxitq; deinde ad charitatem, beneficentiam, & animi moderationem: cum ista igitur omnia in intimis sensibus hominum defixit , & ad spem gloriæ immortalis auditores erexit, studioq; diuinitatis inflammavit : cui dubium esse poterit, quin iam non virtutis imago, sed solidæ ipsius virtutis splendor, homines ad gloriam natos caperet atque vehementer incenderet ? Quid quod non modò erudiuit ad honestatis atq; sanctitatis officia , sed etiam vires confirmavit: quibus ea quæ docuit perfici constanter possent. Quod etiam diuinis fuerat oraculis præmonstratum. **APERIENTVR**, inquit ille, **OCULI CÆCORVM**. Non est autem intelligendum, vatem illum sanctissimum de corporis tantum oculis ista vaticinatum fuisse. Omnia enim, quæ a viris illis excellentibus diuino instinctu, & inflatu prædicta sūt, a consuetudine corporis abducenda, atq; ad mentis sensum referenda sunt. Subiungit deinde. **AVRES SURDORVM PATEBUNT**. Surdos appellat eos, qui pietatis disciplinæ aures antea claudebant : de quibus Ieremias, Ecce, inquit, incircumcisæ aures eorum, & audire non possunt . Christi tamen beneficio factum est, vt surdi etiam auribus

Aa.v.

acci-

acciperent disciplinam. Quid deinde sequitur?
T V N C S A L I E T V T C E R V V S
C L A V D V S, E T L I N G V A M V L T O -
R V M I N D E I L A V D E S E R V M -
P E T. Quid per claudum intelligatur, nouerūt
 ij, qui sunt in sacris literis mediocriter exer-
 citati. Claudī enim sūt, qui animi imbecillita-
 te impediuntur, quò minus in curriculo pietat-
 is exerceri valeant: qui neque virib. eniti, neq;
 cursu ad virtutis præmia contendere vllō mo-
 do possunt. Vide igitur quàm multa simul in a-
 nimæ salutem contulit ille vindex humanæ
 liberatis, qui cæcis lumen attulit, surdis aures
 patefecit, claudis celeritatem dedit, qua pos-
 sent instar ceruorum altissima cursu petere, &
 serpentibus perniciem machinari: infantibus
 postremò atque mutis egregiam canendi fa-
 cultatem largitus est. Fuit autem id amplissi-
 mum, quòd omnis vitæ ratio afflicta atque
 perdita, fuerit Iesu Christi ope in pristinam
 sanitatē restituta: id tamen multo maius mul-
 toq; magnificentius, quòd diuino lumine col-
 lustrata, legem diuinam non tabulis incisā, sed
 intimis præcordijs infixā perpetuo studio cō-
 seruet. Cum enim iā nihil mētē impediret, quo
 minus se ipsam traderet in cælestem discipli-
 nā, ipsū **D E I O P T. M A X.** numen animis
 sese insinuauit humanis: illiq; imagini diuinæ,
 quæ iā in ortu suo, propter cōditoris similitu-
 dinē, sēpiterne legis particeps extiterat, lōgē
 clarius lumen prætulit, totāq; studio diuinita-
 tis inflammauit. Quòd si nihil aliud est, q̃ ratio
 perfecta: illa certē ratio, quæ nō modò natura,
 sed quod est lōgē multūq; præstātius, præsen-
 ti Dei numine, ita perficitur, vt faciliē sese
 ad

ad Dei imitationem accommodet: dubium non est, quin diuinam legem in se contineat. Sic enim est apud Ieremiam. Hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel. Post dies illos, dicit dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Lex autem ista, ipse Christus est. Ipse, inquam, qui Dei patris virtus, & sapientia nominatur: qui est mortalibus diuinæ virtutis exemplum, & vnica vitæ moderandę ratio, mentibus illis, quas ex impuris castas atque sanctas effecit, præsens semper adest, easque spiritus sancti numine concitatas, ad gloriæ immortalis studium incendit. Cum autem nihil maius concipiente & cogitatione possit, ipso Christi numine, quod nobis præsens adeste scimus, & cuius diuino impulsu ad veram virtutem excitamur: nulla certè dicendi vis, nulla orationis vbertas, poterit consequi dicendo diuinę erga nos clementię magnitudinem. Atque video tandem me Princeps amplissime, iuuenili quadam audacia præcipitem eum cursum suscepisse, quem tenere nulla ratione possim. Sum enim quasi in mare profundum & immensum, in earum rerum explicationem ingressus, quarum altitudine omnis humana dicendi ratio atque facultas obruatur necesse est. Quid autem dico humanam? cœlites quidem ipsi, vix illo genere orationis cœlesti atque diuino, de tantis rebus pro dignitate disserere potuissent, tantum abest, vt lingua mortalis impuris sermonibus inquinata, diuinum in hominum genus beneficium amplecti oratione possit. Ecquis enim tantum ingenio valet, vt queat, non dico verbis expla-
nare,

nare, sed cogitatione concipere, quomodo Dei vnicus filius hominis formam induerit, nostramque naturam ad eò incredibilem coniunctionis vinculo sibi copularit, vt Deus fieret verus homo: in hoc, vt vniuersum genus humanum, & ab omni vestigio sceleris expiaret, & ab omni scelere tutum atque sanctum redderet. Quod deinde genus orationis crucis mysterium cõsequetur: quam CHRISTVS, tanquam molem & machinam ad euertendas opes hostis nostri comparauit? Quis virtutem inuictam illius pro dignitate celebrare potest, qua serpentem illam venenatam, in cuius potestatem vniuersum genus humanum reciderat, illisit, atque compressit: mortisque imperium infinitum extinxit: omnesque superstitiones, atque feritates expulit & profligauit? Vt interim illud omittam, quomodo a mortuis exuscitatus atque ornatus manubijs, quas sibi bellorum omnium victor fecerat, summa cum gloria, in diuinas illas sedes seipsum intulit: vt inde sub potestatem suam, & æternam iurisdictionem, omnes gentes atque nationes subiungat. Vt etiam de illo diuini spiritus incedio reticeam, quo Apostolorum mentes inflammatae, res occultas atque cœlestes, diuina quadam constantia mortalibus enunciare cœperunt, orbemque terrarum Christi nomine compleuerunt. Incutiant hæc omnia summam mentibus admirationem: opprimunt magnitudine sua cogitationes humanas: linguam timidam, & hæsitantem reddunt. Magnum igitur opus, & arduum, & quod non modò ingenij nostri imbecillitate, sed nullis etiam humanis viribus perfici possit, est, expli-

plicare partem aliquam eorum, quæ non humana doctrina, sed diuina sapientia nostris mentibus inspirauit. Attamen id nobis e portu egredientibus considerandum fuit. Nunc quidem, posteaquam temerè in altum prouecti sumus, danda nimirum vela sunt. Ea verò quæ iam superius, quoad licuit & fas fuit, attigimus, relinquentes reliquum orationis cursum, quo Christiani nominis diuina ornamenta continentur, Christi auxilio freti perstringemus.

PRINCIPIO autem, quantum ad virtutem attinet, si (vt est a nobis superius explicatum) ea tantum virtus dicenda est, quæ a Deo profecta, Deum semper intuetur, & omnes actiones in illum dirigit; constatque, hoc virtutis genus cœleste atque diuinum, a Christi tantum doctrina, atque numine profluxisse, & ad eorum tantum animos permanasse, qui Christum sequuti sunt: relinquitur planè, in solis Christianis veræ dignitatis lumen elucere. Hæc enim sola virtus est, quæ omnes peccati nervos excidit: quæ diuinam mentis effigiem, illuie infuscatam, in pristinum splendorem restituit: quæ tennes opes animi incredibili constantia corroborauit: quæ cunctas cogitationes, ab humanis rebus, ad religionis & sanctimoniz studium traduxit: vique certam atque directam in cœlum aperuit. Conferat autem nunc qui volet, illud virtutis genus, quod fuit in Græcis & Romanis hominibus, ad aspectum amplissimum, cum Christiani hominis dignitate: iam videbit quantum interuallum inter vtramque interiectum sit.

Illa

Illa humano studio & exercitatione quæ-
 sita fluxis opibus innititur : hæc diuina be-
 nignitate concessa, habet firmissimam spem
 in summo Deo collocatam. Illa lubricas
 diuitias, aut popularem gloriam breui mor-
 rituram intuetur : hæc nihil nisi diuinum
 atque sempiternum spectat. Illa contagione
 criminis obscurata, atque depressa, repit hu-
 mi : hæc autem pura & inuiolata alacriter
 in cælum euolat. Illa infirma spe atque a-
 nimo, de gloria sua cogitat : hæc autem,
 spe firmissima immortalitatis, certissimoque
 gloriæ fructu ducitur. Illa postremò leuissi-
 mis opinionibus inflata, stultis admiratio-
 nem commouet : hæc verissimo lumine san-
 ctitatis illustrata, sapientes homines ad ve-
 rum atque sempiternum decus inflammant.
 Denique illic videbis imaginem quandam
 virtutis intermortuam : hic autem virtutem
 ipsam, omnibus præsidij & ornamentis re-
 dundantem. Quantum autem inter vtranque
 intersit, facillimè perspiciet, qui ad vtriusque
 actiones animum diligenter attenderit. Qui e-
 nim Christianæ liberalitatis, mansuetudinis,
 temperantiæ, & reliquarum virtutum omni-
 um officia examinauerit, eaque cum humanæ
 virtutis actionibus contulerit : intelliget pla-
 nè, nihil aliud esse mentem hominis verè Chri-
 stiani, quàm Christi ipsius sacrarium atque
 templum, in quo sanctissimæ Triadis numen
 inhabitet. Sic enim ille : ego & pater ad eum ve-
 niemus, & mansionem apud eum faciemus. Et
 alibi, habitabo in eis & inambulabo. Paulus
 verò non semel Christianas mentes, sancti
 spiritus fana atque delubra appellat. Cùm i-
 gitur

gunt Deus ipse, in eorum animis, qui Christi viam sequuntur, quasi sedem atque domicilium collocarit, ut eos presenti numine incendat ad studium diuinæ virtutis imitandæ; ridiculum est aliquam humanæ virtutis speciem adeò præcellenti comparare.

QVId autem de nobilitate dicam? Nam si verè sapientes homines nobilitatem virtute metiuntur: eamque nihil aliud putant, quàm gentem eximijs virtutibus illustratam: ea profectò gens, quæ diuinis virtutibus exulta est, a diuina progenie aliena esse non poterit. Itaque non timidè & titubanter, sed maxima voce ac elato animo dicimus, Christianum genus, diuino satum editum esse. Atque non ita satum, ut heroum natio, quæ est apud Homerum. Illi enim, cum propter egregiam aliquam actionem inter omnes excellerent, facilè ementiebantur nobilitatem: generisquæ principium, ad falsa quædam & impia numina referebant. Nos verò, non Iouem, aut Liberum, sed summum atque præpotentem Deum verè patrem nominamus. Neque licet cuiquam de tanta claritate sine nefario scelere dubitare: cum id innumeris sacrarum literarum testimonijs compertum & exploratum habeamus. Inprimis Ioannes diuinitus testificatur, eos qui Christum receperunt, isto præclaro beneficio affectos fuisse, ut filij Dei efficerentur. Ita ut iam nullo modo, in illa serie, quæ sanguinis communionem continetur, aut in illa familia, in quam adoptati fortasse sunt, censerì: sed in diuina stirpe atque sobole numerari debeant. Videte (inquit alio in loco) quantum beneficium contulit in nos pater,
vt

ut filij Dei nominemur. Quid autem Paulus ? Quàm multis in locis, quàm præclare atque magnificè, de ista eximia nobilitate differit: veluti cùm Christum fratrem nostrum nominat, cùm spiritus nos diuini beneficio in Dei familiam adoptatos esse dicit: cùm maximis vocibus illum rerum omnium conditorem, parentem nostrum appellat. Sed quòd iam grauius, quàm ipsius Christi testimonium requirimus? Nuntiabo (inquit) nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Et alibi, Nolite vocare vobis patrem super terram: vnus est enim pater cœlestis. Tum postremo illud, Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum. Eetas me deficeret, si vellem omnia testimonia colligere, diuinam istam generis claritatem confirmantia. Sed hæc satis superque sent, ad alia præsertim properantibus. Illud autem admonere non alienum puto: non esse plures, atque diuersas nationes, in quibus diuina claritas eniteat. Quamuis enim sanguine dissociatæ, conditione dispares, locis infinitæ sint: postquam tamen omnes vnum in locum congregatæ sunt, ut apud Christum imperatorem militant: omnes repente eodem agnationis & propinquitatis vinculo constringuntur. Nam & sanguinis necessitudinem, quo antea discretæ erant, reliquerunt: & in diuinam familiam adoptatæ, in qua nullum est generis discrimen, omnes eadem gentilitatis iura tenuerunt. Postquam enim a quis salutaribus expiati, magna ex parte abiecerunt illam vetustam peccati consuetudinem, & primi parentis imaginem de-

posue-

posuerunt, amissa quæ priore vita, quasi iterum
nati in nouam ingredi experit: facta est con-
tinuò mentis humanæ renouatio, & ornatus
incredibilis exortus est: ita vt vix iam vesti-
gium vllum infirmitatis humanæ relinquatur.
Nohigitur ille nobis dies natalis celebran-
dus est, quo in lucem editi sumus, ad omnes
vitæ miseras & acerbitates nati. Ille, ille, in-
quam, est natalis dies, incredibili læticia &
voluptate celebrandus, quo die nobis diuinâ
lux oblata est, salus atq; libertas Christi opti-
mi maximi beneficio constituit. Nec enim tam
eorum parentum liberi appellandi sumus, per
quos ista misera mortaliq; vita fruimur, quàm
ipsius Dei, a quo diuinum istud vitæ genus ha-
bemus, & per quem immortalitatem aliquan-
do consequemur. Idcirco quamuis genus mi-
xtum & varium ex omnibus serè nationibus,
locis, moribus, natura dissimilissimis ad istam
sanctissimi fœderis societatem ascitum sit:
vna tamen gens ex omnibus gentibus effici-
tur: eadem omnibus sacra sunt: eadem gentili-
tatis stirps & origo. Generis principum (vt est
superius ostensum) ipse Deus est, qui nutu con-
didit atque continet vniuersa: in quem om-
nia cupiditate incredibili referuntur. Ipse enim
nos generauit: diuinis quæ muneribus ornauit,
& in hereditatem immortalis gloriæ vocauit:
omnibus denique ornamentis cœlestibus affe-
cit. Quid iam altius animo fingi potest, aut
magnificentius, quàm humo excitatum esse
genus humanum, vt ascendat ad quendam di-
uinitatis gradum atque amplitudinem? Osten-
tet iam qui volet imagines suas: nobilitatis
seriem a stirpe repetat: Herculem aut heroum
Bb. aliquem

aliquem generis sui principem & authorem
 leuissimò orationis genere confirmet: aut si
 commodum est, dicat se Ioue prognatum
 patre: dummodò nobis verè liceat, immorta-
 lem Deum parentem nominare: quod quidem
 maximè licet, cum intus inclusum numen sen-
 tiamus, quod istius diuinæ claritatis tanquam
 pignus habemus. Nullum enim certius aut
 grauius testimonium dici potest, quam illud
 spiritus sancti donum, in Christianos homines
 magnificentissimè collatum, quo inflammantur
 studio rerum diuinarum, & in omni genere
 virtutis vigilantes efficiuntur, quod animis
 pacem, gaudium, & charitatem incredibilem
 conciliat.

HOC igitur præsentis numinis subsidium
 eiusmodi est, vt nos infirmo animo atque spe
 esse non sinat. De quo vt commodius dissera-
 mus, ipsius Christiani nominis ratio atque di-
 gnitas explicanda est, cuius originem paulò
 altius repetemus. Illud autem cum sit vulga-
 tissimum, non necesse est admonere: Christi
 nomen ab vnctione ductum. Siquidem *χριστός*
 apud Græcos, idem valet, quod vngi apud La-
 tinos. Fuit olim vnguentum quoddam sanctum
 & religiosum, incredibili egeremonia constitu-
 tum, quo solebant vngi designati sacerdotes,
 Reges, atq; prophete. Nemini autem ynquam
 fas fuisse in sacerdotium venire, aut ad regiam
 dignitatem ascendere, nisi isto sacro vnguen-
 to fuisset antea delibutus, vulgatius est, quam
 vt cuiusquam explicatione egeat. Quo pa-
 cto autem Prophete, etiam illo perunde-
 rentur, ex Regum historijs intelligimus. Illic
 enim imperat Deus Helix, vt vngat Azaëlem
 atque

atque Iehum : & eorum alterum Syriæ regno, alterum Samariæ præficiat. Addit deinde, Helisæum autem filium Saphar, vnges Prophetam pro te. Itaque neque regnum administrare, neque sacerdotium inire, neque vatibus etiam interdum diuina mente aliquid in posterum præsentire, aut arcani quippiam interpretari licebat, nisi prius fuissent vnguento illo rite perfusi atque consecrati. Non quidem quod esset ea virtus in cassia, aut cinamomo, aut in reliquis odoribus oleo commistis, vt sine illis existimemus, neminem ad honores summos peruenire potuisse. Sed nimium aliud vnguenti genus erat occultum atque diuinum, cuius istud a Mose compositum, vmbra & imaginem gerebat: sine quo nemo pro dignitate regnum tueri potest: nemo sanctissimis sacerdotij muneribus castè fungi: nemo denique diuino motu animi futura perspicere. Nec est enim aliud hoc genus vñctionis, quàm diuinæ auminis præsens auxilium, & cæleste munus apud mentes castas & puras diuina benignitate collocatum, cuius virtute multi in terris positi, cœlitû iura sunt quodammodo consequuti. Hoc est illud vnguentum, quo Christus fuit copiosissimè perfusus, quæadmodum scriptum est: Spiritus Domini super me, ed quod vnxit me. Daniel autem non modò de hac vñctione prædixit: sed tempus etiam septuaginta hebdomadarum præfinitum esse monstrauit: intra cuius temporis fines futurum erat, vt elueretur omnis peccati macula, & sceleris improbitas expiaretur, & sanctorum princeps

Bb.ij. vnge.

ungeretur: non vnguento aliquo, cuius brevem & fluxam voluptatē sensū corporis usurpamus: sed illo, cuius voluptatem sempiternam mente sentire possumus. Vt planius aliō in loco demonstratur. Quem vnxit Deus (inquit ille) spiritu sancto, & virtute. Cū autem omnia munera, quæ fuerant priscis temporibus adumbrata, & diuersis hominibus distributa, fuissent excellenter, atque simul omnia in Christum cōfessenda: (nam & regnū illius sempiternum, atque summū sacerdotium diuinis oraculis prædictū erat: & eximius propheta fuerat multis ante seculis nominatus) cū igitur omnibus gloriæ ornāmentis, atque summis honoribus fuisset supra omnes mirabiliter honestandus: par fuit, vt præ omnibus eiusdem hæreditatis atque gloriæ consortibus vngeretur. Vt est in Psalmorum libro: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus, oleo lætitiæ, præ consortibus tuis. Myrrha gutta, & cassia distillauerunt a vestimentis tuis. Ijs itaq; odoribus & vnguentis affluens, vnde etiam Christi nomen habet: rex regnū factus, summum item sacerdotium cōsequutus, & omnium diuinorum consiliorum particeps atque administrator effectus, ita gubernat vniuersa, vt etiam pacem nobis a Deo patre conciliet: & omnem sapientiæ disciplinam, & res ab humana scientia remotissimas, mentibus nostris inspiret. Omnia igitur illa potestatis, sanctitatis, atque diuinitatis ornamenta, vno Christi nomine continentur. Cū autem ex eo, quod in rege Christo redundauit, ad illos etiam defluxit, qui eius viam, & authoritatem sequuti sunt, quos

quos fratres, socios, bonorum omnium confortes appellat: iure atque merito factum est, ut Christi nomen obtineant, & vel quoddam venerentur Christum, vel quoddam eiusdem vñctionis participes existant, Christiani nominentur. Sic enim est apud Ioannem: Vos vñctionem habetis a sancto, & nostis omnia. Et paulò inferius: Vñctio, quam accepistis ab eo, manet in vobis: & non necesse habetis, ut quisquam doceat vos: sed vñctio eius docet vos de omnibus. Cùm autem virtus istius vñctionis eiusmodi sit, ut reges creet, sacerdotes constituat, mentes diuinis motibus inflamment: dubium non est, quin omnes verè Christiani istorum ornamentorum omnium partem consequantur. Non enim solùm regnum possident, & ad sacerdotium delecti sunt, ut inquit Ioannes in Apocalypsi: sed habent etiam magnam occultarum atque diuinarum rerum notitiam. Rectius enim, ut hic de regni illius futuri immortalis atque diuini opibus reticeam, regem appellaueris eum, qui in cupiditatibus moderandis, & vitijs animi, coercendis diuinis legibus utitur, omniaque dirigit ad Christi regiam disciplinam atque normam, quàm principem dedecori atque turpitudini tãquam vile mancipium seruientem. Rectius sacerdotem illum, cuius sancta atque pura precatio, longè multumque priscum illud sacrificium, vel matutinum vel vespertinum, ad religionem antecellit, quàm Caipham, qui manibus consceleratis sacra nefaria peregit. Rectius vatem illum, qui diuino afflatu multa cognoscit, quæ sunt supra hominis ingenium, certissimam quæ salutis viam exploratam habet: quàm

Bb. iij.

Balaam,

Balaam, qui cupiditate cæcus, perniciem sibi paratam non vidit. Diuinitus igitur illud Mo-
 fis elogium ab Apostolorum principe, cum de
 dignitate Christianorum disleret, usurpatum
 est. VOS, inquit, GENVS ELECTVM,
 REGALE SACERDOTIVM. Vide
 autem, quomodo cum regia dignitate sacer-
 dotium copulauit. Nulla enim ratione vult
 has dignitates a se inuicem disiungi. Nec enim
 castèungi poterit sacerdotio, qui neque se,
 neque alios iustè rexit: nec is qui iustitiam
 regiè colit, honore sacerdotis carere poterit.
 Non quidem, vt continuò sacra omnia possint
 administrari, per illum qui honestè vixerit. Sic
 enim omnium munerum confusio inducere-
 tur, & omnes dignitatis gradus tollerentur:
 qua quidem re nulla capitalior esse potest.
 Erit tamè sacerdos, omnis qui iustitiam exco-
 luerit, ad illud sacri genus ritè peragendum,
 quod est, exhibere proprium corpus hostiam
 viuentem, sanctam, Deo placentem, & cultum
 e pia mente atque ratione depromptum. Quid
 deinde sequitur? GENS SANCTA, P.O-
 P.VLVS ACQUISITIONIS, VT
 VIRTUTES ANNUNTIETIS EX
 HO, QVIDE TENEBRIS VOS VO-
 CAUIT IN ADMIRABLEM LV-
 CE M. Iam quod dicit sanctum, quod e tene-
 bris ereptum & in lucem admirabilem, hoc
 est, in diuinarum rerum atque cælestium noti-
 tiam vocatum: spiritus sancti beneficium est,
 numine suo mentem interius illustrantis, &
 commouentis, atque ad summa omnia perdu-
 centis. Hoc autem cuiusdam diuinitatis esse,
 prophetiq; que dignitatem attingere, quis non
 videt?

videt? Nec est enim aliud prophetiæ munus, quàm rerum occultarum, quarum vel investigatio, vel inuentio supra naturam humanam est, per diuinum numen facta demonstratio. Cum igitur tam multa nobis supra sensus hominis a Deo in lucem prolata sint: dubitamus quin versetur in animis nostris præclara quædam diuinitio, atque certissima multarum rerum præsensio. Quid enim est aliud fides, quam insigniti atque fundati sumus vniuersi, quam certissimum argumentum earum rerum, quas indipsi speramus, animis nostris per diuinum numen infixum? Ita fit vt numinis ipsius instinctu nobis ea polliceamur, quæ humanæ cogitationem longè superant: quod iam sine dubio pertinet ad officium vaticiniij. Non vulgari igitur aliquo Dei optimi maximi dono atque munere hoc Christianorum nomen commendatum est: sed multis atque præstantissimis ornamentis affectum. Sic est enim diuino spiritu afflatus, vt regiam dignitatem obtinere, præclarissimum sacerdotium habere, & diuinæ mentis viribus ad futuram immortalitatem excitari possit.

Sed quoniam de nominis tam sancti atque augusti origine & dignitate diximus, pauca etiam de illius antiquitate dicenda sunt. Non quidem quod magnopere intersit ad Christianæ gentis celebritatem, quam multas imagines suorum enumerare valeat, aut quam multis ætatibus ab illa fuerit charitatis possessio retenta. Cum enim generis principium ad Deum referat, inuidiam nouitatis non formidet. Sed ne tamen exclusi non pauci,

Bb.iiij.

qui

qui in ista familia principem locum tenuerunt & quorum diuina virtus multis in locis enituit, sermonem etiam de his instituendum putauit. Non est enim cur huius nominis ortum ex Antiochiæ gestis repetamus, in qua primum (vt est apud Lucam) Christiani vulgò nominati sunt. Quamuis enim tum primum vulgari cœpisset, multò tamen antè quàm Iesus oriretur in terris, versata est inter homines huius nominis dignitas & amplitudo. Siue enim, quòd Christi, disciplinam & imperium sequantur, Christiani nominati sunt: siue ab vñctione illa cœlesti nomen istud ductum est: siue (quod magis reor) vtrumque valuit ad huius nominis rationem, quòd scilicet & in Christi verba iurarint, & eiusdem vñctionis participes extiterint: quis erit tam amens, vt Mosen ab hac familia seiungat: qui Christi contumeliam in se accipere maluit, quàm regio luxu circumfluere? Quis Iacobum, qui Christum scalis innixum summa religione veneratus est? Aut Isaacum, qui vt hostia Deo consecratus, Christi supplicium adumbrauit? Aut Abrahamum, qui Christi diem vidit, & ex eius aspectu fuit eximia atque incredibili voluptate perfusus? Quis porro Dauidem, ab ista gentis serie, secernendum putet? cum quo scædus illud, de Christo ex eius stirpe generando, quondà cum maioribus ictum, sanctissimè renouatum est. At quem virum? Qui omni vitæ ratione se præstitit in omni Christiana virtute excellentem. Infinitum esset, si omnes illos, qui ante legem fuerunt, & lege instituti sunt, enumerare contendam. Hoc vnum dico, quod est ab omnibus testatum: nemi-

nem

nem vnquam fuisse eximia pietate atque virtute virum, qui Christum toto animo complexus non fuerit. Res per illum gerendas, vates diuino numine concitati cecinerunt: ad illius studium & cupiditatem sanctissimi reges exarserunt: illius imaginem multi viri, omni genere virtutis ornatam, quàm plurimis signis expresserunt. Et quemadmodum, cum in speciem triumphi Hierosolymam inuectus est, innumerabili turba circumfluens, cuius pars antecedens vestibibus viam sternebat: pars verò sequens maximo plausu gratulationem significabat: vna tamen vox omnium audiebatur, quæ illius virtutem inuictam celebraret: sic etiam & præsci illi Heroës viam Christum inueniunt: & posteri Christum ardentissimo studio sectari sunt, & omnium voce vnius regis atque domini laudes in cælum effertur. Hoc illud exemplum fuit, quod Moysi proponebatur ad imitandum. Inspice (inquit illi Deus) & fac secundum exemplum, quod tibi in monte monstratum est. Nec Moysi solùm, sed omnibus illis, in quibus fuit singularis pietas atque summa sapientia, qui omnes illas opes animi, quibus floruerunt, per Christum, vnicum rerum humanarum perfugium, consequuti sunt: quem fide pertraxi venturum sperabant: quem iam animo ut præsentem intuebantur: & ex eius voluntate omnia pietatis atque religionis officia seruabant. Ut autem illud omittam, quod non omnino illius aspectu caruerunt; non enim semel sese conspiciendum illis sanctissimis hominibus exhibuit, ut Moysi cum multis in locis, tum in illo rubi incendio atque flamma;

vt Esaie in illa sedere regia atque diuina collo-
catus; vt multis alijs quos non est facilè per-
censere. Vt igitur hic non persequat, quomo-
do multi ex illis Christum in aliqua forma la-
tentem aspexerunt: illud certè constat, om-
nes illos ad Christianæ disciplinæ rationem
vitæ officia omnia perpendisse. Cum enim
animaduertas Mosem supplices manus ad De-
um tendentem, & pacem atque veniam ini-
micis implorantem, dubitas quin ad Christi
præcepta omnes actiones vitæ direxerit. Vt
interim de reliquis fileam, qui magnitudine
animi, incredibili mortis contemptione, sin-
gulari clementia, & reliquis virtutibus Chri-
sti disciplinam egregiè præstiterunt. Quid
enim opus est singulorum res gestas exponere?
Qui in vitam Samuëlis inspiciet, qui res
ab Ezechia gestas animaduertet, qui Iosiam,
qui vult illos omnes intuebitur, & reliquos
eiusdem ordinis homines considerabit: in-
telliget planè, illos magis ad legis finem,
hoc est, ad Christum, quàm ad ipsam legem
officia vitæ accommodasse. Si igitur Chri-
stianos dictos esse placet, ex eo quòd Chri-
sti disciplinam sequantur: nemini dubium
esse potest quin & illi, qui Christum nasci-
turus præspexerunt, & in illius doctrina &
beneficio omnem spem salutis repositam ha-
buerunt. Christiani nominari possint. Si
verò maius nomen ab vnctione deduci: ne-
que sic ulla causa est, cur dubitemus, fuisse
illis nomen hoc insigne communicatum. Sic
enim de Abrahamo & eius liberis scriptum
est. Nolite agere Christos meos, & in prophet-
as meos nialiquippiam moliri. Quos Christos
Deus

Deus appellat, satis perspicuum est, non legis
 + vnguento, quod nondum fuerat institutum,
 sed illo diuino fuisse delibutor, & ea de causa
 Christos appellatos. Sed quid attinet de isto
 spiritus sancti dono atq; munere plura dicere?
 Numquid parum manifestum est, neminem,
 postquam illa criminis plaga iniecta est gene-
 ri humano, potuisse vllam veræ virtutis ac-
 tionem suscipere? Ergo quicumq; virtutis atque
 pietatis religionem coluerunt, id non viribus
 suis, sed diuino numine assequuti sunt. Quicum-
 que enim illorum hominum memoria, ingenij
 atque naturæ opibus diffusus, ad Deum con-
 fugit, ab illoque misericordiam atque clemen-
 tiam implorauit: facile expertus est diuinæ
 benignitatis magnitudinem, animumque an-
 tea perculsum & afflictum, diuino præsidio re-
 creari, & ad omnem virtutis genus incitari sen-
 sit. Nihil itaque memorabile, nec in republica
 constituenda, nec in sacrorum religione at-
 que cultu, nec in rebus bellicis effectum est,
 nisi spiritus sancti numine mentem principis
 alicuius excitante & commouente. Vnde il-
 lud est; Factus est super Iephte spiritus domi-
 ni: & Irruit spiritus domini in Samsonem: &
 Insiluit spiritus domini in Sauleni: & eius-
 modi sexcenta sacrarum literarum monu-
 mentis æternitati commendata. Dubitas igi-
 tur illos homines in Christianorum ordinem
 atque dignitatem reuocare: qui eodem quo
 nos diuini spiritus munere affecti fuerunt:
 & qui omnis salutis præsidia in Christo con-
 stituenda putarunt: cuius vnus beneficio
 ad eam quam adepti sunt, dignitatem per-
 uenire poterant. Nec enim est aliud humana
 cala-

calamitatis subsidium, nec aliunde spes salutis ostendi potest. Omnes igitur illi, qui ab humili conditione seruitutis abhorrentes usque eo progressi sunt, ut adoptionis spiritu fruerentur, gentiles atque maiores nostri sunt, ipseque Abraham parens noster est. Magisque ab illo nati sumus, cum illius similitudo ad nos perveniret, nosque simili pietate illius fidem referamus, quam ij qui se ortos ab illo putant, neque tamen domestico exemplo a scelere & impietate reuocantur. Cum enim in ista diuina cognitione, omnia sint a sensu corporis, ad mentis dignitatem conferenda: non multum refert, cuius sanguine procreatus sis, sed cuius vestigijs ingressus, vitam instituas. Merito igitur animi illorum, qui inani nobilitatis opinione tuebant, a Christi praecursore comprimuntur. Non dicatis (inquit) patrem habemus Abraham. Potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Deinde vehementer illis comminatur. Iam, inquit, securis ad radicem arboris posita est. Fuit illis quidem securis iniecta, qua a generosa stirpe excisi sunt. Nos autem rursus inserti in illam sumus. Illi itaque, qui se summo loco natos arbitrabantur, ad summam ignobilitatem reducti, conuicia illa merito atque iure sustinent, Generatio praua atque adultera, & Germina viperarum, & alia complura. Nos autem qui obscura & humili loco nati eramus, in Abrahami familiam translati sumus: & in maioribus nostris omnes illos reges atque principes numeramus. Non tamen id miseri homines intelligunt. Sed quemadmodum se Iudæos appellant, cum non

non sint: ita Abraham nomine gloriantur, cum a florentissimi illius generis dignitate, iam multis seculis sint deiectioni: & nunc vagi & exules errent, undique exclusi, & ornamentis omnibus spoliati. Nos, nos, inquam, verè Iudæi sumus, modò generis antiqui dignitatem iustitia atque pietate tueamur. Nam si carnem non circumcidimus, animi circumcisionem libenter amplectimur. Pascha verò si non agni sanguine consecramus, Christum pro nobis immolatum veneramur, cuius sanguine insigniti, omnem a nobis pestem & vastitatem depulsam esse confidimus. Et si a fermento non abstinemus, vetusti tamen sceleris contagionem formidamus. Quid multis opus est? omnes illas cæremonias ab antiquis institutas, summa religione recipiendas arbitramur. Omnia tamen, ut Christiana dignitas exigit, ab illa corporis consuetudine, quæ iam temporibus ita postulantis sepulta est, ad diuinam virtutem intus inclusam, esse conferenda putamus. Illum autem Iudæi generis atque nominis principem habemus: de quo diuinitus scriptum est: Iuda, te laudabunt fratres tui, manus tua in ceruicibus inimicorum, adorabunt te filij patris tui. Quod quidem vaticinium ad Christum spectare, nemo sanus ambigit. Vtrum igitur illi potius, qui disciplinæ veteris umbram tantùm inanem consecretantur, & salutem diuina clementia constitutam, & a lege contestatam repudiant, Iudæi appellandi sunt? an illi potius, qui illius disciplinæ sapientiam literis occultatam, summa religione colunt? Vtrum deinde est æquius asseuerare, illos ab Abrahamo ortos esse, qui ab illius virtute de-

gene-

generarunt, & in Deum contumaces atq; re-
biles extiterunt? An illi potius, qui Abraham
mi gloriam adamarunt: & veræ religioni li-
bentissimè paruerunt? Quemadmodum igitur
illi viri excellentes, Christianæ vitæ splēdo-
re nobilitati sunt: ita & nos, qui illorum ve-
stigia persequimur, Iudaici nominis laudem &
gloriam obtinemus. Nullum itaque iam di-
ferimen generis, nulla sacrarum distinctio,
nulla dissimilitudo vitæ relinquitur. Siquidē
omnia quæ hostili odio antea diffi debant, om-
nium necessitudinum vinculo constricta sunt;
per summum illum pacis interpretem, qui non
solum humanis diuina conciliavit, sed etiam di-
uersissima hominum studia, & dissimillimā vi-
tæ rationem ad summam concordiam adduxit,
& ex rebus maximo intervallo distinctis, in-
credibilem concentum effecit. Si igitur Abra-
ham gentilis noster est, quis prohibet, quō-
minus eos etiam, qui illo lōgè vetustiores fu-
erunt, & eiusdem fidei atq; religionis cōsor-
tes extiterunt, in eiusdem familiæ dignitate
contineri existimemus? Quid autem dico ve-
tustiores? Imò verò ab vniuersitatis primor-
dio licet huius gentis celebritatem repetere.
Quid enim hic referam diuinos illos homi-
nes ad omnia summa natos? qualis Abel fuit,
cuius oppressi & occisi sanguis eas voces mit-
tebat, quæ in cœlum penetrarent, atq; ad au-
res diuinas peruenirent. Qualis item fuit ille,
qui a Deo raptus est, nec amplius in terris
apparuit. Quales alij permulti, quos Moïsis
testimonio diuinitus celebratos animaduër-
timus. Quid igitur antiquius? quid vetustius
us Christianæ gentis splendore dici potest?
quæ

quæ iam ab illo tempore, quo iste geram ornatus & pulchritudo constituta est, in summa dignitate sunt: quæ singulari fide, eximia virtute, incredibili sanctitate continuata, usque ad Christi aduentum permansit: & quæ antea firma animo, atque spe se omnia consequi posse per Christum confidebat, omnibus nunc ornamentis Christi beneficio redundat. Quid enim iam illi ad laudem & gloriam deesse potest? Nam si virtute decus, excolitur: in sola Christiana gente veræ virtutis decus & solida dignitatis lumen elucet. Si maximorum hominum gloria genus commendatur: innumera multitudo est eorum, qui huius claritatis possessionem perrenpi virtute tenuerunt. Si antiquitate conellatur amplitudo: nihil est in hominum genere, quod quidem sit antiquius.

SED quoniam non est satis disserere de vniuerso genere virtutis, nisi etiam aliquam partem persequere: non alienum erit, posteaquam de Christianæ virtutis dignitate generatim diximus, & antiquitatem nobilitatis ostendimus, nunc de singulis disputare. Non quidem de omnibus, esset enim infinitum: sed de ijs tantum, quæ magis cursum ad decus & gloriam aperire, atque ad nobilitatis splendorem viam munire videntur. Quod si virtus est genus maximis virtutibus illustratum, maximæ autem virtutes appellantur illæ, quibus qui sunt præditi, non utilitati suæ consulunt, sed communi saluti prospiciunt: quales sunt, iustitia, liberalitas & animi magnitudo: certè vel ea solam ratione perspicuum est, in solis Christianis esse summam nobilitatem: cum soli sint illis virtutibus cumulati, quæ genti veram claritatem

&

& splendorem pariunt. Vt autem ab illa virtute, quæ omnium habetur maxima, principium sumamus: illi soli possunt colere iustitiam, qui nulla cupiditate impediuntur, nullo motu iracundiæ amētis statu deducuntur, nullus odio aut offensione commouentur: qui postremo non hominum rumori seruiunt, sed ipsa recte factorum conscientia sustentantur. Quamdiu enim animus fuerit ira aut cupiditate, aut reliquis eiusmodi morbis implicatus, non facile cohiberi poterit, quin vel appetat alienum, vel manus offerat alicui, vel quasvis alia ratione faciat iniuriam. Quin etiam ille, qui omnes hominum rumores insuetur, & ea de causa in iustitiam incumbit, non iustitiam tuetur, sed simulatione, & inani iustitiæ ostentatione laudem aucupatur. Propterea enim quod innocentie nomen cupit obtinere, tantisper dum testes habuerit, sese in officij regionibus continebit: infamiam autem timore sublato, non dubitabit iura omnia commodi alicuius gratia violare. Quare ut ij, quorum mentes humi defixæ & varijs animorum compellatibus agitate sunt, qui res humanas admirantur, & in illis omnia possunt, iniuria abstinere nulla ratione possunt: ita illi, qui mentes inuidia & cupiditate, & ab omni perturbatione liberas habent, qui negligunt humana & in diuina suspiciunt, iniuriam nemini conflare possunt. Nec enim nunc de ijs loquor, qui nihil habent Christianorum præter nomen, cum re ipsa sint ab omni pietatis religione remotissimi: sed de ijs tantum, qui veri Christiani sunt, Christianique moribus & institutis viuunt. Quo enim modo eiusmodi hominem ad iniuriam inferendam

rendam impelles, qui neque cupiditati servire, neque libidine incendi, neque aegritudine vlla frangi potest. Num existimas illum premijs ad iniquitatem pellicere? At omnia humana contemnis & pro nihilo ducis. Num supplicij metu sed frustra illi comminaberis, qui iniustitiam turpitudinem instat: omnium suppliciorum putas. Odio fortasse, inquires, aut offensione aliqua concitatus, inferet iniuriam. At nullum odium maius esse poterit eo, quod in improbitatem conceptum perpetuo continebit, nec vlla offensione lacessitus, animum inducet, ut optimi domini atque parentis voluntatem offendar. Quid autem (ut vno verbo dicam) iniquitatis suscipiet is, cuius omne vitæ studium in omniū hominum charitatem comparatum est? Qui inimicitias persequi facinus nefarium putat: iniuriam vlcisci scelus atque flagitium. Qui, id quod proximè accedit ad diuinam beneficentiam, eam mentem habet, ut inimicis etiam benignè faciendum putet. Est enim Dei maxime proprium, indignissimis etiam misericordiam impertiri: nefastis & impuris hominibus huius lucis vsuram largiri, flagitiosissimis quibusque magnorum interdum commodorum facultatem tribuere. Qui non statim, ut quisque facinus aliquod nefarium suscipit, in sceleratorum poenam detrudit: nec agit præcipitem in æternæ miseriæ regionem: sed spatium dat resipiscendi, & incredibili clementia vocat ad sanitatem, ut tandem in viam sedentibus ignoscat. Huius autem diuinæ benignitatis imitandæ tanto studio effervuntur ij, qui sequuntur Christi disciplinam,

ut vel in ea summam religionis esse ponendam statuunt. Idcirco, neque conuijs lacessiri commouentur, neque vexati maledictis incenduntur, nec iniurjs prouocati ultionem ullam machinantur. Imò quod planè diuinum est, certamen illud sibi propositum existimant, ut inimicorum improbitatem beneficiorum magnitudine vincant, & eorum etiam saluti cupiant esse consultum, a quibus per summum scelus oppugnantur. Istos igitur existimas ad iniquitatem impelli posse, qui neque cupiditate frangi, neque timore debilitari, neque odio illius immoderato incendi possunt? Qui etiam in hostes omnia mansuetudinis officia conferunt? Qui postremò tunc se putant maximum lucrum facere, cum omnium commoditatibus inferuiunt? Nam quid ego de liberalitate dicam cum illud constet, omnia ferè viuendi præcepta, quæ a summo illo doctore nobis tradita sunt, ad misericordiam atque beneficentiam rationem maximè pertinere. Nec enim, ad vilius virtutis officium studio maiore nos instruit: neque frequentius aliquid inculcat, neque rursus vitium aliquod acrius reprimat, atque vehementius, quàm auaritiæ & crudelitatis immanitatem. Atque adedò cum ponit ante oculos illius extremi iudicii seueritatem: & ostendit, qui nam in cælum euocandi sunt, qui rursus in impiorum sedem atque tenebras dedrudendi: non alia officia enumerat, quàm ea, quæ ex clementia & liberalitate depromuntur; nec nominatim alijs committatur, quàm feris & inhumanis hominibus. Hospitem, inquit, me non recepistis: nudum non operuistis: infirmum non visitastis:

&

& reliqua omnia eiusmodi. Quod quidem non sic est accipiendum, ut putemus, adiutum ad gloriam esse reliquis virtutibus interclusum, aut reliqua facinora, non esse supplicio acerbissimo punienda. Quid est igitur in causa, cur alia non commemoret? An ob id, quod, quemadmodum nulla virtus est, quæ magis Dei bonitatem referat, quam humanitas & beneficentia: ita nihil est tetrius, nihil odiosius, nihil magis diuinis placitis alienum, quam crimen auaritiæ & immanitatis? Cum igitur futuri iudicii rationem exposuisset, non necesse habuit omnia officiorum genera persequi, sed ea tantum voluit oratione complecti, quæ sunt in omni vita præstantissima. Nec enim quidquam in terris fieri potest, quod Deo sit acceptius, quam ferre opem miseris, præbere periculum afflictis, tribuere misericordiam perculsis, beneficiis iuuare quamplurimos, bene de vniuersis promereri. Nullum est remedium præsentius, ad omnes morbos animi depellendos, nulla in cælum via expeditior. Omnes igitur, qui non solum nomine Christiani sunt, sed qui vita etiam atque moribus cum Christi disciplina congruunt, huic vni virtuti præcipuè incumbunt, eandem perpetuo studio colendam putant, in eademque magnum robur atque firmamentum salutis ponendum arbitrantur. Tum demum se existimant, illius institutum atque exemplum sequi, qui diuinas & immortales opes nobiscum communicauit: cum omnes suas opes in vtilitatem omnium conuertunt. At vide quantus sit Christianæ liberalitatis splendor, quã-

et dignitas & amplitudo. Satis amplam sibi
 beneficentiam laudem vulgo quaesivisse videntur
 ij, qui ex eo, quod sibi superat, alijs gratifican-
 tur. Maxima deinde pars, ipsius liberalitatis
 officia, aded angustis regionibus definit: ut ne-
 mini se quippiam debere, nisi sibi atque suis
 arbitretur. Si verò beneficia in alienos conse-
 zenda sint, apud eos collocat, qui videntur
 posse referre gratiam cumulatius. At verò, qui
 se Christi disciplinæ ponitur dederunt: non
 solum in pecuniæ abundantia, sed etiam in an-
 gustijs omnia benignitatis officia ruentur. De-
 inde neminem putant alienum, cui possint o-
 pitalari. Postremo, non tam in eos benefici
 sunt, a quibus possunt officij fructum repetere
 quam in illos, qui propter omnium rerum inop-
 piā & egestatē, minimē idonei sunt ad grati-
 am referendam. Nec ij sunt, vlllo modo, qui pe-
 cuniam tantum, qua quidem nihil est homi-
 ni Christiano vilis, profundant, reliqua ve-
 rò consilij, virtutis, industriæ, diligentia offi-
 cia negligant. Imò quicquid ingenio, labore,
 studio, vigilantia perfici potest, semper pro a-
 liorum salute libentissimē suscipient: nec vlllo
 capitis periculo ad aliorum hominum, præser-
 tim Christianorum, pericula propulsanda im-
 pedientur vnquam. Tanta est enim inter eos,
 qui Christi præceptis conformati sunt, in reli-
 gione colenda conspiratio: tanta officiorum
 omnium societas: tanta denique amoris con-
 iunctio: ut nemo propriam salutem, ali-
 orum saluti putet anteponendam. Non igitur
 est cur admiremur, tantam multitudi-
 nem extitisse eorum, qui ut aliorum indigen-
 tiam sublevarent, patrimonia sua profude-
 runt:

runt: cùm multi etiam, vt aliorum salutem constituerent, vitam propriam fortissimè dimiserunt. Quid autem necesse est in tanto numero aliquos per censere. Ab omnibus enim ista charitatis officia, in ecclesiæ primordio colebantur, & nunc non ab vniuersis deferuntur. Sunt enim, sunt non pauci, qui non modò contemnunt omnes opes & facultates, verum etiam, si res ipsa postularer, vitam pro aliorum incolumitate libenter abijcerent. Semper enim Christianæ virtutis atque probitatis lumen eluxit. Patuit aliquando latissimè, & quamplurimos illustrauit: aliquando autem pauciores: semper tamen eundem splendorem retinuit: atque in perpetuum retinebit. Nec enim ab hominibus ortum habet: sed a Deo rebus humanis allatum est. Nunquam igitur deerunt, qui non modò communem salutem omnibus suis commoditatibus anteponant, sed etiam vitam libenuissimè pro omnibus impendant. Fuit autem hoc in ista celesti disciplina, vt his omnia, admiratione longè dignissimum. Cùm enim homines, ad amoris coniunctionem nati sint: euenit tamen, vt vitijs atque cupiditatibus impediti, rarissimè sese ad amicitie studium applicarent. Itaque per tot sæcula, vix duo aut tria amicorum paria reperta sunt a quibus amicitij iussu sanctè coleretur, quæ etiam fabulis magis & antiquitatis opinione celebrata, quàm certa fide comperta & illustrata sunt. At postquam mentes humanæ, huius doctrine lucem aspicere potuerunt, tanta continuò fuit inter homines amoris consensio, tam sanctum inter omnes fœdus amicitie, factum est, vt

Cc.ij.

nemo

nemo quippiam ab alijs sciundum atque se-
gregatum haberet, sed quilibet eorum omnes
suas fortunas in omnium vsum conferebat.
Quid autem dico fortunas, cum manifestum
sit, omnium voluntates ita conglutinatas fu-
isse, ut nihil quisquam sentiret, quod non esset
ab vniuersis comprobatum: nihil expeteret,
quod non in omnium salutem redundaret?
Multitudinis autem credentium (inquit Lu-
cas) erat cor vnum & anima vna. Neque quis-
quam, eorum quæ possidebat, aliquid suum
esse ducebat, sed erant illis omnia commu-
nia. Vides igitur illam illustrem atque præ cla-
ram amicitiae speciem, quæ virtutis opinione
conciliatur: cuius imago fabulis adumbrata
admirationem mentiebatur: ad quam vix duo
aut tria hominum paria perueniunt, non iam
institutam a paucissimis, sed ab omni Christi-
anorum multitudine incredibiliter exultant.
Tanta enim facta est animorum coniunctio,
ut non modo eisdem moribus & institutis
viuerent, verum etiam vniuersi vna mente at-
que voluntate constarent. Denique in solis
Christianis verum lumen amicitiae mirabili-
ter eluxit. Quemadmodum enim in multis fu-
isse virtutis conatum animaduertimus; in nul-
lo tamen qui religionis expertus esset, virtutis
perfectionem inspicimus: ita quamuis multi
imaginem amicitiae tenuerint, ipsius tamen
veræ amicitiae splendor in solis Christianis
exitit. Cum enim amicitia a virtute nasca-
tur, necesse est ut vera atque perfecta ami-
cicia in ijs tantum sit, in quibus perfecta vir-
tus insidet. Sed satis sit in hoc libro de iusti-
tia, liberalitate, & fonte liberalitatis amicitia

bre-

breuiter disputasse. Nunc reliquam partem orationis, qua de fortitudine Christiana latius differendum est, propter aliquorum improbitatem, qui virtutis huius laudem hominibus Christianis minimè concedunt, deinceps persequemur.

Cc.iiij.

HIERO-

IVINACHristiani nomi-
nis ornamenta, iustitiam at-
que benignitatem, non qui-
dem eo genere orationis,
quod rerum magnitudo po-
stulabat: sed eo, quod inge-
nij nostri tenuitate excoli
potuit, superiorilibrò persequuti sumus. Restat
igitur Ludouice princeps amplissime, vt de
magnitudine animi atque constantia paulò
fufius disputemus: cuius quidem virtutis ea
dignitas est, vt nulla orationis vbertate ex-
primi possit. Semper enim summam admirati-
onem excitauerunt mortem concomitantes,
corporis cruciatus animo perferentes, nullis
doloribus a mentis statu & a vitæ dignitate
discedentes. Nam cum omnes vitæ iucundi-
tate ducamur, atque naturæ blandimenta cõ-
fectemur, quicumq; mortē contemnimus, naturam
ipsā planè vincit. Quantū autē apud omnes
nationes admirationis atque dignitatis habe-
at mortis contemptio, illud vel maximum in-
diciū facit, quod nulla virtus æquè doctorū
hominū monimētis celebratur, nulla simili ge-
nere laudis effertur. Iusti & moderati homines
mediocriter laudantur, fortes verò atq; mag-
nanimi syderibus ipsis inferuntur. Socrates,
qui,

qui ut temporibus illis, fuit vnicum continentiae atque moderationis exemplum, nullo genere virtutis æquè illustratus est, atque illa constantia, quam adhibuit in retinenda dignitate, cum iudicum sententijs ad mortem mitteretur. Ipsi illi, qui difficillimam aliquam fortunam subeunt, omnibus fortunis atque solatijs spoliati iacent, si in salutis desperatione sibi manus afferant, quanquam in eo genere mortis insit quædam timiditatis suspicio (non enim videntur tam retinendæ constantiæ causa, quàm calamitatis effugiendæ, ad lethum properasse) illi tamen ipsi, qui sic a vita voluntate sua demigrant, eximijis sæpe laudibus celebrantur. Tantum enim dignitatis habet animi virtus, ut eius etiam falsa simulatio admirationem commoveat. Quod si ita est; quis poterit oratione complecti Christianæ virtutis constantiam atque magnitudinem? Etenim si vires eloquentissimorum hominum, cum ipsius humanæ virtutis laudes exornare volunt, rei magnitudine interdum obruuntur; quod orationis genus, incredibile, atque diuinum erit, quo possit quisquam dicendo partem aliquam tantæ dignitatis explicare? Nos autem, quanquam nec ingenio, nec exercitatione valeamus; posteaquam semel a nobis res tanta suscepta est, ne sit maius in omittendo desidii crimen, quàm fuit audaciæ in suscipiendo; quantum in nobis situm erit, huius etiam virtutis præstatiâ latius explanare conabimur.

ATQVE primùm, quantum inter illam & humanam fortitudinem interfit, animaduertendum est. Principio, si finem respicias, qui pro Christo dimicant, ipsum verum virtutis

Cc.v.

finem

finem assequuntur; qui autem diuitias, aut gloriam popularem sibi proponunt, neque summū aliud bonum intuentur, cupidi magis & ambitiosi, quàm fortes appellandi sunt. Deinde plerique se periculis obijciunt, non iudicio, sed aliquo animi furore concitati, ex odio, inuidia, aut cupiditate concepto. At Christiani, cum solam improbitatem odio persequantur: erga ipsos homines habent animum ab omni ira, inuidia, cupiditate liberum atque solutum. Illi postremo nunquam se periculis obijciunt, nisi aut in summa spe, aut in rerum omnium desperatione. Nemo enim, nisi aut aliquam spem salutis & commodi sequeretur, aut omnino a spe salutis decideret, pericula sibi subeunda existimaret. At nostri quàm multis in locis, ad certam perniciem atque mortem abducti, cum ipsa vitæ amaritudine frui licuisset: ita ut altera ex parte nulla spes salutis ostenderetur, ex altera si a mortis sententia destitissent, multa ad vitæ iucunditatem proponeretur; tamen ad certum mortis acerbissimæ supplicium profecti, omnia vitæ blandimenta repudiarunt, & neque minis, neque promissis, a fidei atque pietatis religione depelli potuerunt. Iam quantum illud est, quod cum ex omni penè memoria hominum, pauci admodum fuerint, qui disciplina & exercitatione; perpetuòq; vitæ studio id assequuti sint, ut oblatam mortem æquo animo ferrent: repente multitudo innumerabilis extiterit, non modò virorum atque mulierum, sed etiam puerorum atq; propemodum infantiū, pro Christi religione, verbera, cruce, ignis, mortem postremo atrocissimam, inuito & alacri animo

animo perferentium. Cum omnes orbis terrarum principes, tanquam pro salute, atque dignitate contenderent, ut sanctissimæ religionis memoriam, ex animis omnium delerent: cum ipsi dæmones, authores sceleris & impietatis, animos illorum, quos impurissima superstitione obligatos in potestate continebant, ad immanitatem inflammarent: cum omnia exquisitissima suppliciorum genera, ad Christiani nominis perniciem excogitarentur: cum vis, & furor, in omnibus terrarum angulis, in quibus Christi nomen auditum esset, versaretur: cum ista omnia ad Christianæ pietatis interitum comparata essent: tamen tantam vim habuit vera nobilitas & illustris animi virtus, ut non modò illa constanti, perpetua, invicta pietatis defensione, hostium petulantiam liberè confutaret: sed etiam se pro Christi confessione, in eadem & flammam ultro atque libenter obijceret. Abducebantur ad necem & cruciatum, verbera, cruces, vinci & inaudita tormentorum genera constituebantur: neque satisfacere crudelitati poterant illi impuri homines scelere furiosi, si statim spiritum auferrent innocentibus: longo cruciatu contumaciam illam, non a subergia, sed ab inclyta virtute ductam comprimere cupiebant. Nec enim tam sacrorum causa laborabant, quàm invidia illius eximie virtutis, qua omnes minas suas arideri atque contemni cernebant. Nullis tamen neque minis, neque terroribus, neque exquisitissimis supplicijs, Christiana virtus frangi aut debilitari poterat. Cùmque tortores, atque adeò tormenta ipsa deficerent, illi tamèn heroës invidi, in eadem semper

men-

mentis constantia perstinebant. Cum vero rursus ex ingeruillo carnifices ad corpora sanctorum omni cfuatiu laceranda redirent, ipsi sanctissimi homines, animo mirandum in modum confirmato atque renouato, ad eadem supplicia reducebantur. Neque interim vox vlla ab illis exprimebatur, nisi quæ Christi diuinas laudes celebraret. Quid iam clarius aut magnificentius dici, aut animo concipi potest? Gloriosum omnibus videtur, in corporis cruciatu seruare constantiam: at isti non modò constanter, sed etiam cum summa voluptate cruciatum omnem perferebant. Certissima namque triumphi spes, & corporis dolorem mitigabat, & animum ingenti læticia eumulabat. Rarum etiam fortitudinis exemplum laudibus in cælum extollitur. At in Christianorum gente, neque ætatis ratio, neque sexus imbecillitas, neque generis, aut ordinis conditio, decori atque gloriæ impedimento fuit. Quid enim hic primores gentis referam, cum pueri etiam atque virgines innumerabiles, nulla crudelitatis supplicia pro Christo recusarint? Quàm multi serui, & veram animi libertatem tuerentur, omnes acerbitates suppliciorum despexerunt? Quàm multi milites, quod genus hominum plerumque ab omni studio sanctitatis abhorrent, mortem pro Christi laude susceptam, omnibus coronis & triumphis ante tulerunt? Nec est necesse omnes Mauricios, Sebastianos, Catherinas, Agathas, Gordianos enumerare. Hoc satis constat, innumerabilem atque prope modum infinitam multitudinem fuisse, quæ ad illius virtutis eximia laudem peruenerit: cuius imaginem vix homines excellenti ingenio

genio præditi post longam exercitationē tenuerunt. Quod satis indicio esse potest, longē aliud virtutis & constantiæ genus illud esse, ab eo, quod philosophorum præceptis & literis continetur: quod non humana disciplina, sed diuino munere atq; dono fuit Christianis mētibus instillatum, summum Christiani nominis atq; nobilitatis ornamentum, certissimumq; sanctissimæ religionis testimonium. Nō desunt tamen, qui nostrorum virtuti, non dico Cato-nes, & Brutos, quos quidem in loco deorum immortalium venerātur, sed Cleombrum etiam fortasse, qui se amentia precipitem e turri deiecit: aut Empedoclem, qui simili insania vexatus, se ipsum in Aetna incendium demisit: aut quemuis alium antepones. Itaq; nostri ab illis Cornelius, Cyprianus, Laurentius, Stephanus, atque adeo Paulus ipse, diuini viri & omni virtutis genere præstantissimi, in numero virorum fortium nullo modo habentur. Quintetiam impurus quidam scriptor atq; uesarius, in libris, in quibus & suæ ciuitatis historiam, & multas quæstiones ad Reip. statum pertinentes Etrusco sermone complexus est, non putauit dissimulandum, quid de nostrorum sacrosæ religionē sentiret. Christianam religionē scribit illam magnitudinem animi, quæ in antiquis elucebat, funditus sustulisse. Romani imperij ruinam, laudis & gloriæ laborem, virtutis etiam militaris interitum, huic sanctissimæ summi & æterni Dei religioni assignandum putat. Tum postremo, ut aliqua ex parte vitet offensionem bonorum, id inquit non vitio religionis, sed interpretum, qui illam malè intellexerunt, accidisse: cum tamen non posset ostendere, quæ fuerit

fuerit illa peruersa interpretatio, quæ tantorum malorum causam præbuerit. Sed ut infixo aculeo honestè posset quacunque ratione discedere: ineptissimam illam medicinam iusti doloris adhibuit. Parcerem mortuo, si non plures nunc monumentis inquinatissimis, quàm olim vita contemptissima læsisset. Sed quando tam indignum conuiuium Christianæ nobilitati illius defuncti scripta faciunt, non dubitabo, Christi præsidio rectus, cum hominis confecerati manibus configere. Quod tamen non studio pugnandi faciam, sed ut eorum amentis atque sceleri resistam, qui in eadem mentis cæcitate versantur. Latè enim disseminatum est hoc malum, multosque funesta contagione grauitè infecit.

PRIMUM igitur illud requiro, quid in nostris hominibus viderit, quod posset vlla ratione contemnere. Nam si magnitudo animi perspicitur ex rerum humanarum despicientia, & ex quadam elatione nihil nisi diuinum & inclytum cogitante: nihil certè illustrius esse nostris potest: qui cum se intelligerent, in diuinam familiam vocatos, omnes res mortales infra se positas esse duxerunt, omniæque vitæ consilia ad dignitatem & immortalitatem retulerunt. Si fortitudinis est comes inuicta patientia: quis nostrorum animum non admirabitur, cum viderit ipsas etiam virgines, pro Christi nomine acerbissima supplicia, & omnes corporis cruciatus appetuisse? Quantis laudibus celebratur Lexa meretrix, quod multis tormentis lacerata, conscios coniurationis non indicarit? Quantis Anaxarchus eadem ipsa de causa? Quantis denique Syracusa-

ans ille Thraso, quod nullis supplicijs adduci
potuerit, ut socios coniurationis perderet.
Hos certe Machiavelus ipse (sic enim appel-
latur præclarus scriptor, cum quo mihi res est)
nullo modo contemnendos putabit, propterea
quod expertes veræ religionis extiterunt,
quam solam laudis expertem esse vult, & con-
iurationis participes fuerunt, cuius expedien-
dæ rationem in summa laude ponit. At quàm
obscura est illorum constantia, si ad nostrorum
virtutem conferatur. Si enim causam respici-
as: illi tyrannorum odio, a quibus læsi erant,
supplicia perferebant: nostri Christi amore,
a quo diuinis beneficijs ornati fuerant, tor-
menta omnia leuia putabant. Si cruciatus
magnitudinem consideres atque diuturnita-
tem: in nostros non vsitata, ut in illos; sed no-
ua & inaudita genera tormentorum inuenta
fuerunt, quæ diutissime viuorum corpora la-
cerarent atque contunderent. Illi deinde in
desperatione omnium fortunarum dignita-
tis speciem aliquam retinuerunt: nostri, cum
sibi verum vellent liberum fuissent, non inuiti
tamen mortem claram cum ignominiosa vi-
ta commutarunt. Si ad numerum aduer-
tas, ridiculum est, paucissimos infinitis op-
ponere. Hanc tu disciplinam, & qua tam præ-
clara documenta virtutis extiterunt, contem-
nis? hac institutione, quæ infirmam etiam na-
turam mulierum, imbecillam ætatem puero-
rum, incredibili constantia armavit; quæ tan-
tam multitudinem in laudis & gloriæ studi-
um incitauit, abiectos animos atque demis-
sos effici contendes? Quæ est ista mentis per-
uersitas, ut virtutis umbram admireris,
veram

veram virtutem pro nihilo habendam putes.
 Sed nimirum illud est. Faciem tantum crucis
 aspicias, virtutem illam excellentem, sub spe-
 cie crucis occultatam non intueris. Nec enim
 mens angusta, tenebris oppleta & sordibus in-
 quinata, tanta lucis splendorem sustinere villo-
 modo potest. Christi enim disciplina, ut inquit
 Paulus, perditis & profligatis hominibus in-
 scitię & humilitatis speciem prębet, modera-
 tis verò, diuinòque beneficio confirmatis o-
 stendit sapientię cœlestis atque diuinę virtu-
 tis amplitudinem. Arque quemadmodum in
 Christi persona, omnes illam faciem videbant
 in qua ut erat Esaię vaticinio prædictum, non
 erat species neque decor, non tamen omnes il-
 lam gloriam diuinitatis, quam Ioannes vidit,
 inspexerunt: sic etiam multi, propter similem
 mentis caliginem, Christianorum vitam ina-
 nissimis ornamentis nudatam despiciunt, il-
 lam verò excellentem Christi dignitatis
 lucem aspicere nulla ratione possunt.

Quod autem ad Romanorum imperi-
 um attinet, ut etiam de hoc, licet extra
 causam esse videtur, aliquid dicamus, homo
 rerum civilium peritissimus, non legit apud
 viros doctissimos, esse quasdam ciuitatum
 computationes, & vicissitudines, naturalēs-
 que ortus & interitus omnium rerum publi-
 earum: neque fieri posse, ut aliquid infra Lu-
 nam sit immortale atque sempiternum. Omnia
 quemadmodum nascuntur, ita & concidunt
 aliquando necesse est, & importunitate mor-
 tis cuncta demolientis tandem obruantur.
 Quot ciuitates, quam multe gentes & na-
 tiones prostratę atque sepultę iacent, quę
 olim

olim imperio & rerum gestarum gloria erant
 florentissimæ: Quis Assyriorum atque Persa-
 rum imperium deleuit? Quis Atheniensium
 opes evertit? Quis Macedonum potentiam ex-
 cidit? Nihil aliud certè fuit in causa, quàm na-
 tura rerum humanarum, qua nihil est in terris
 imbecillius. Etenim si Cyrus Assyriorum im-
 perium non deleuisset, si Alexander non fre-
 gisset potentiam Persarum, si Romanorum ar-
 mis Macedones atque cuncta Græcia minimè
 corruisset: tamen necesse erat, vt omnia ista
 imperia vel aliorum viribus conciderent, vel
 ætate consenescentia tādem interirent. Qua-
 re fit, vt nemo sapiens admiretur mortiferos
 & exitiales rerum exitus. Contrà verò nihil
 magis admiratione dignum esse putant, quàm
 alicuius ciuitatis imperiosæ diuturnitatem.
 Idcirco magis querendum arbitrantur, cur
 Sparta tam multis annis in ijsdem moribus &
 eadem reip. disciplina permanferit, quàm cur
 Atheniensium gloria & opes tam citò perie-
 rint. Hoc autem etiam eò est in rep. Romano-
 rum mirabilius, quò maior fuit in illa ciuitate
 gloriæ & imperij magnitudo, quàm in omnib.
 alijs, quæ vnquam fuerunt. Mediocris enim
 facilè se sustentant, summa verò sua mole dis-
 sipantur & ruunt. Cùm ista igitur sit omnium
 ciuitatum conditio, vt nemo sanus earum in-
 teritum admiretur, diuturnitatis verò cau-
 sam, quasi rei alicuius incredibilis, summo stu-
 dio inuestigandam putet; hic vir civili pruden-
 tia, vt sibi quidem videtur, cumulatissimus, lu-
 get Romæ, cladem & ruinam, & quasi futura
 esset immortalis, ni Christi religio impeditum
 fuisset, ita ipsum Dei filium in crimē vocat.

Dd.

Quærit

Quæris homo amentissime, quid aliud Romanas opes euerterit? Primum id respondeo, quod quemadmodum illa ciuitas felici auspicio cõstita, deinde adulta, rebusque gestis florens, deinde corroborata legibus & institutis ad imperij maturitatem, atque ad summam amplitudinem peruenit; ita necesse fuisse, vt adepta senectutem, vitæ rãdem extremum diem morte conficeret. Deinde illud addo, artes omnes quibus illud imperium partum fuerat, & quibus retineri poterat, multò ante Christi ortum de manib. amissas fuisse. Antu cum in Romanos mores immensa luxuria & effrænata diuitiarum cupiditas inuasisset; cum legum atque senatus autoritas omnino concidisset: cum plebis animi ad spem prædæ turbulētis & furiosis concionibus erecti, impetum facerent in fortunas locupletum: cum impunitate armata crudelitas, cæde & sanguine ciuium urbem cruentaret: cum ij, qui armis plurimum poterant, non de patriæ libertate, sed de sua dominatione cogitarēt: cum essent omnia ista tela in reipub. corpus immissa; existimas fieri vlllo modo potuisse, vt illa diutius permaneret? Adde deinde si commodum est, venalia comitia, iudicia redempta, nūdinationes prouinciarum, imperia extraordinaria & infinita, summam reipublicæ ad certos homines dominandi cupiditate præcipites delegatam: intelliges fieri non potuisse, quin illius ciuitatis opes funditus euersæ corruerent. Quid autem hic referam Syllani atque Mariani temporis armas? Quæ cladibus innumeris rempublicam vexarunt, & omni crudelitate lacerarunt, ac tandem contagione illius discordiæ ad posteritatem

H. E. est
 ne lous
 un lous
 qui set
 et non
 une le public
 que ambitie
 -ve-

ritatem continuatæ viam tyrannidi munierunt. Dubitas igitur quin tam multis vulneribus afflicta ciuitas, fuerit aliquando diro & acerbo funere a ciuibus suis efferenda? Itaq; si a sapientibus viris interrogas, quo tempore Roma perierit, respondebunt opinor, iam ex eo tempore, quo obsoleuerat vetusta disciplina Romanorum, illam rempub. nullam fuisse. Nec enim rei euentum expectant, qui futuram certissimè ex antecedentibus causis assequuntur. Si ab imperitis quæras, illam Cæsaris dominationem proferet. Nec est enim quisquam tam sine mente, qui putet post legum interitum & perditam libertatem, & totius ciuilis status conuersionem, vllum antiquæ reip. vestigium permanere. Tibi autem quid venit in mentem illius imperij ruinam Christianis moribus assignare, cum tam causa illius excidij, quàm euentus ipse Christi regis ortum multis annis præcesserit? Quòd si quærat aliquis, quid post tyrannidem constitutam illas opes Romanas ab vniuersa ciuitate in vnum collatas comminuerit: primùm illa repetam, quæ antea cōmemorauī, illas artes omnes, quæ P. R. gloriam & imperium quæsierant, iamdiu inclinatæ tandem præcipites cōcidisse. Nam iam pridem pro frugalitate, infinita luxuria; pro militari durtia, summa totius corporis & animi mollicies; pro metu legum, audacia, libido, cupiditas immensa Romanorum animos opprimerat, hominesq; patriæ amantes ad intestina bella cōcitarat. Deinde mores immanes imperatorū, & naturā importunā cum summa luxuria & inaudita libidine cōiunctā, excisionē rebus omnibus intulisse dicam. Nec est. n. cur hic

Dd. ij. tam

tam funestas reipublicæ pestes enumeratus,
 cum illud constet, multos propter crudelita-
 tem atque flagitia, fuisse tum a ciuibus suis,
 tum a militibus, non raro etiam ab æmulis
 imperij contrucidatos. Cum autem illa con-
 suetudo interficiendi principis inueterasset,
 neque modò improbis tyrannis, sed modera-
 tis etiam imperatoribus essent insidiæ com-
 paratæ, illudque imperij nomen minimè san-
 ctum hominibus fuisset: in eum locum res de-
 ducta est, vt nihil esset imperatore Romano
 vilius. Tandem cum S.P.Q.R. autoritas peni-
 tus extincta esset, & militaris licentia simul
 cum auaritia in immensum creuisset, factum
 est, vt milites pecuniarum fœdere, quibus li-
 buisset, imperium addicerent. Cum igitur neq;
 generis, neque virtutis rationem vllam habe-
 rent, sed quasi cõstituta auctione illi, qui plu-
 ra promississet, imperium venditarent: erat im-
 purissimo cuique aditus ad summam reipub.
 potestatem. Talibus igitur custodibus summæ
 rerum præpositis, necesse erat, vt omnia rei-
 pub. ornamenta funditus interirent, præser-
 tim cum sæpenumero, ne vnquam deesset oc-
 casio ciuilis tumultus excitandi, eodem tem-
 pore diuersis in locis imperatores multi crea-
 rentur, si illi imperatores potius, quàm inau-
 dita portenta atque prodigia, appellandi sunt.
 Opes itaque Romanæ partim ciuili discordia
 tetrisque seditionibus, nullum exitum ha-
 bentibus, consumptæ sunt: partim maximis
 bellis & acerbissimis, quæ per orbem terra-
 rum contra Romanum imperium oriebantur,
 deletæ, communem rerum humanarum con-
 ditionem subierunt. Hic autem quid habes, in
 quo

quo nomen Christianum accusare possis? Si enim Christi disciplina contemptum legum, si luxuriam, si petulantiam, si immoderatam dominandi cupiditatem, si acerbissimam civium inter ciues dissensionem, si postremò vim, furorem, & amentiam in Romanos mores inuexisset: iure atque meritò diceres, omnia detrimenta fuisse per illa rebus Romanis importata. Illa enim sunt, quæ non modò Romæ, sed omnibus etiam imperiosis ciuitatibus pestem atque perniciem intulerunt. Sin autem nihil est magis a moribus Christianis alienum: quibus nihil placet, nisi iustum, tranquillum atq; moderatum: qui pudorem & innocentiam sanctissimè colunt, & discordiam civilem omnibus malis peius oderunt: qui omnes actiones turbulentas atque temerarias execrantur: ista tamen eris vel stultitia, vel impudentia, vt Christiani nominis dignitatem coneris ista calumnia deformare? Poterit ne vlla disciplina magis civilem statum constituere, quàm illa quæ instruit ad iusticiam, æquitatem, mansuetudinem, patriæ charitatem atque virtutis constantiam? At hæc quidem omnia in Christianis moribus summa reperiuntur. Possem enumerare, quàm multi Christiani imperatores extiterint, per quos occidens Imperium fuerit ab innumeris calamitatibus recreatum, & in pristinum dignitatis splendorem restitutum. Possem ostendere illius fines per viros veræ religionis cupidissimos, fuisse magis quàm vnquam antea propagatos. Possem postremò conuincere omnia mala, quibus postea circumuentū fuit, non religionis studio, sed contèptione potius religionis accidisse. Sed quo-

Dd.iiij. niam

niam ad finem propero, illud tantum dicam, Non solum homines ipsos, verum etiam omnes humanas artes atque disciplinas, omnes nationes & imperia mors insequitur: omniaque tandem concidunt, & obliuionis tenebris obruuntur. Solum Christi regnum est, quod nullis hostium viribus excindi, nullis opibus labefactari, nullis intestinis seditionibus conuelli vnquam poterit. Persarum opes corruerunt: Græcorum potentia funditus euersa est: Romanorum imperium est depressum atque conminutum: omnia quæ sunt, fuerunt, posteaue nascentur, quoquo modo tandem interibunt; regnum verò Christi, omnibus diuinis ornamentis amplificatum, florescet seculis infinitis, immortalique gloria atque sempiterna circumfluet. Sic enim sacris oraculis prædictum est: potestas eius, potestas æterna, quæ nunquam auferetur, & regnum illius, quod nunquam dissipabitur. Et alibi: placuit ergo mihi prædicare signa eius, quia magna sunt: & mirabilia eius, quia fortia; & regnum eius, quia sempiternum. Tum etiam illud: Regnum tuum, regnum omnium seculorum, dominatio tua a generatione in generationem. De isto etiam regno est id intelligendum, quod in Regum historia legitur. Sic enim loquitur Deus cum Dauid. Firma erit domus tua, & regnum vsque in æternum. Quod etiam ex Luca perspicui potest. Dabit (inquit) ei Dominus sedem David patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Desinant igitur iam homines imperiti de Romanæ reipublicæ occasu impiè conqueri. Desinant illius ruinæ crimen, in
di-

diuinum beneficium impiè & sceleratè con-
ajcere. Intelligant aliquando solùm Christi
nomen esse cui nulla vnquam ætas finem sit
allatura; nempe cuius gloria, laus, virtus, splē-
dor, opes, facultates, sint immortales atque
diuinę. Reliqua omnia fluxa & lubrica cum
sint, exiguo vitę curriculo circumscribuntur.
Solùm igitur Christianum nomen cum diuinis
præsidijis innitatur, erit in omni æternitate
florētissimū.

Sequitur vt etiam de virtute militari ali-
quid dicamus, quam iste Christianis moribus
& institutis longè alienam putat. Qui conue-
nit, inquit ille, cum istius virtutis celebritate
glorię contemptio, quę Christianis omnibus
prescribi solet? Nemo enim, nisi laudis studio
inflammatus fuerit, pericula sibi subeunda
putabit. Iam quod asserit, neminem nisi qui
laudis studio adductus sit, fortem fieri posse:
non credo facilè concessuros illos philoso-
phos fuisse: qui simul & de contemnenda glo-
ria conscripserunt, & fortitudinis innumera
præcepta tradiderunt. Nam si illa mutuo sese
perimere existimarent, nunquam essent tam a-
mentes, vt eadem opera homines a cupidita-
te laudis abducendos & in studium virtu-
tis incitandos esse ducerent. Virtutem autem
illam esse statuerunt, quę non ex vulgi ru-
more penderet: sed quę præclaras actiones
ipsius honestatis causa susciperet. Hic autē sic
argumentatur, quasi sola laudis cupiditas ad
virtutem acuat: & non alij multò potio-
res sint virtutis & industrię stimuli, quibus
bonorum animi dies & noctes concitati,
pericula libenter & studiosè suscipiant: nem-

Dd.iiij.

pe

pe insignis in patriam benevolentia, incredibilis ipsius dignitatis amor, egregia deinde legum atque religionis obseruantia: quæ quidem omnia sunt in christianorum institutis perfectissima. Quid si laudis etiam studiosissimi sunt? Tamen isto erit quisquam vel furore vel impudentia, ut hoc nomine dignitatem illorum imminuere conetur? Sunt illi quidem ab inanis laudis cupiditate remotissimi, immortalis tamen & veræ gloriæ cupiditate vehementer incensi. Despiciunt hominū famam; ad veram tamen laudem, quæ Christi omnia conspicientis testimonio cōtinetur, ardentem incumbunt. Non cupiunt homines rerum suarum spectatores habere, nempe qui sciant, se angelis inspectantibus omnia præclara facinora suscepturos. Hoc magni animi est, hoc generosi atque magnifici, non pendere ex imperitæ plebis opinione, infima omnia negligere, cœlestia tantum atque diuina contemplari. Quid enim iste dicat in Christianis moribus humile atque demissum, non satis intelligo. Si superbiam & insolentiam, si mores immanes, si animos contumaciter elatos atque inflatos, animi magnitudinem indicare putat: fateor nihil in terris esse Christianorum natione contemptius: nempe quæ summa contentione in studio moderationis, mansuetudinis, lenitatis euigilet. Si verò virtutes omnes, ut etiam eruditissimi homines prodiderunt, vno coniunctionis vinculo continentur: nec vlla pugna inter illas esse potest: tantum abest, ut mansuetudinis atque modestiæ laus splendori fortitudinis aduersetur, ut etiam nullo modo a se inuicem diuelli atque disiungi queant.

Itaque

Itaque nemo vir fortis esse potest, nisi idem sit mansuetus atque moderatus. Longè enim fallitur opinione, qui animi impetum non æquitatis & humanitatis studio, sed cupiditate atque furore concitatum, fortitudinem appellandam potius quàm importunæ cuiusdam bellæ feritatem putat. Ille autem præclarus author, qui principes ad communis salutis perniciem instruit, qui imperij opes non tam æquitate & clementia quàm perfidia & crudelitate stabilire docet: appellet sanè quo velit nomine, furem illum, cunctâ barbariem scelere & immanitate superantem: dū modò nemo sanus tam stultæ atque nefariæ opinioni assentiatur. Nos verò nunquam ita amentes erimus, ut illam animi moderationē, quam sacræ literæ appellant humilitatem, ut clementiam & mansuetudinem, cuius nobis idem author exitit, qui & eximie fortitudinis exemplum, ipsam fortitudinem impedire dicamus. Nam cū omnes virtutes inter se conglutinatæ sint, tum vel maximè animi moderatio atque fortitudo. Vtraque enim ab eadem animi magnitudine profecta, eandem propemodum retinet dignitatem. Nec enim maioris animi est, impetum hostium sustinere, quàm cohibere iracundiam: & omnem perturbationem reprimere, nec vlla offensione ab humanitate & a mentis constantia deturbari. Non itaque fermè fuit vir egregiè fortis, quin etiam laudem mansuetudinis sibi atciuerit. Quanta gloria fuit illa Themistoclis, cū esset in consilio Græcorum a reliquis ducibus conuicijs indignissimè vexatus: ille verò petulantiam illam non conuicio, Dd.v. sed

sed patientia comprimendam putaret? Quid hic Periclem referam? Quid Iulium Cæsarem? & alios complures, qui non maiore studio virtutis imperatoris nomen, quàm mansuetudinis & patientiæ laudem venabantur? Contrà verò ut quisque maximè angusti animi est atque demissi, ita est ad iracundiam & feritatem maximè propensus. Omnes illi barbari qui a disciplina fortitudinis abhorrent, ita crudeles habiti sunt, ut loquendi consuetudo crudelitati ipsi barbariei nomen ascripserit. Quid de mulierum natura dicam? Quibus ut nihil est imbecillius, ita nihil ad iniuriam persequendam concitatus. Quòd si modestia atque mansuetudo virtutis splendorem non excludit: sed cum ab eadem animi magnitudine nascatur, ipsam fortitudinem exornat: ista tamen erit quisquam dementia, ut Christianam mansuetudinem imbecillitatem vocet, præceptis fortitudinis repugnantem? Quæ malum est ista peruersitas atque impius furor, ut ea quorum tenuem umbram in alijs suspicimus: in nostris vera & summa contemnamus? Magnanimi semper habiti sunt, qui contumelia lacerati, & iniuria laceßiti, ira non efferuntur. At nostri illam disciplinam a Christo acceperunt, ut humanitate conuitia, beneficijs iniuriam vlciscantur. Ergo dicet aliquis, cum ita mansueti sint, nunquam impetum hostium a suis finibus depellent, neque sceleri armis resistent, sed quemvis furorem beneficio compensabunt. Hoc qui dicit, minimè expendit officiorum momenta: nec intelligit alia alijs personis, locis, temporibus, causis conuenire.

re, Christiani ipsi qui in priuatis offensionib; & iniurijs moderationem atq; patientiam amplectuntur, ijdem in publicis periculis acerrimi & vehementes publicę salutis atque libertatis vindices existunt, præsertim vbi simul agitur dignitas religionis. Tūc enim mā-
suetudinem indignum flagitium, patientiam scelus nefariū arbitrātur. Hac mente præditus fuit diuinus ille Moses, quē sacrę literę perhibēt fuisse inter oēs mortales mitissimū, qui tamen & hostium copias singulari virtute repressit, & læsi numinis offensionem multorum supplicio placavit. Talis fuit etiā David, quē vnum diuina oracula laude mansuetudinis vnicè commendant. Hic tamen incredibili virtute maximos & fortissimos hostium exercitus profligauit, & ingentes alienigenarum strages edidit. Sic etiā multi Christiani principes ad omnem rationem humanitatis commodissimi, bellicę fortitudinis gloria laudem mansuetudinis æquarunt. Quid? ipse Christus nōne satis exemplo suo nos admonuit, quatenus esset vtendum mansuetudine, quo rursus in loco seueritatis persona suscipienda esset, cū sacrilegos qui sacras cæremonias polluebant, flagris seuerè & acriter insequutus est? Non est igitur cur quisquam Christianam mansuetudinem aspernetur, cū ita cum vera fortitudine coniuncta sit, vt nihil possit esse copulatius. Vtraque enim ab eodem fonte manar, & altera alteram incredibiliter illustrat.

N V N C ad postremum egregij scriptoris argumentum veniamus, quod totum in religione consistit, & in illis antiquis cæremoniis om-

omni scelere contaminatis. Tantam enim vim habuisse putat illam hostiarum cædem atque pecudum stragem, ut repente ex timidis feros & audaces efficeret. Nos itaque, qui nec hostias cædimus, nec quadrupedem sanguine aras cruentamus; nec exta inspicimus, magnis ad virtutem instrumentis hoc religionis incommodo priuari. Hic profecto nescio, quid vel ad impietatis furorem, vel ad mentis cæcitatem & stultitiam addi possit. Nefariam superstitionem cum sanctissima Dei immortalis religione comparare, facinus est inexpricabile atque nefandum: existimare autem illum, qui pecudum carnificinam intrepido vultu conspexerit, continuo fortem euasurum, extremæ dementiæ argumentum. Cur enim isto auctore non conquirimus omnes lanios? Cur non etiam carnifices: hos enim oportet magis effæratos esse, a quibus hominum corpora laniantur: ad arma similiter euocamus? Ut scilicet illa virtute, quam aut sanguine pecudum, aut supplicio damnatorum adepti sunt, in hostes irruant, & a nobis omnia pericula propulsent. Quid si ostendo, omnia in illis sacrificijs & cæremonijs ad imbecillitatem atque formidinem spectauisse, nec aliquid fuisse, quod animum confirmare posset? Primum preces illæ priscis atque solennibus verbis institutæ, quantum anxietatis habebant? In quibus si quid titubatum fuisset, si quid præposteris verbis aut sinistris ominibus effatum putabant continuo omnes Deos P. R. iratos fore. Deinde quanta illa formido erat hominibus anili superstitione implicatis, iniecta cum non satis ex animi sententia litabatur? Cum

ex-

exta dirum aliquod & triste minabantur exitium? Cùm verò accidisset, vt multas eodem tempore hostias immolarent, & casus ita tulisset, vt aliarum exta darent illa signa, quibus homines existimabant, Deos omnia secunda promittere, aliarum verò tristitia denuntiaret: necesse erat, vt essent incredibili metu suspensæ mentes illorum, qui neque secundis extis propter varietatem & inconstantiam confirmari poterant, neque rursus dira propter religionem, qua erant penitus imbuti, contemnere. Quid ostenta, prodigia, aruspicum responsa? quantam vim habebant ad animos debilitandos atque frangendos? Cùm nihil omnino neque natura, neque fortuito accidisset, quod non interpretarentur, deorum id cōsilio fieri, cladem aliquam portendentium. Itaque vel alitis inuolatus, vel terræ fremitus, vel dextrum fulmen, vel quæuis eiusmodi monstra atq; conficta interdum prodigia, terrorē atq; metum miseris hominibus incutiebant. Quid autem solistima tripudia commemorem? quæ cùm essent coacta, nec illis quidem superstitionis hominibus & auspicio valde deditis firmā spem facere poterant. Si verò pulli casu aliquo non pascerentur, eaque res ad militum animos permaneret, quasi de perniciæ suæ a dijs ipsis præmoniti, attoniti religione, manus cum hoste conferebant, ancipiti formidine perturbati atque impediti. Multis itaque in locis proditum memoriæ est, exercitus fufos atque cæsos esse, quòd vitio contra hostes educti fuissent. Quod quidem minimè mirum est. Cùm enim essent illa religione perfusi, vt crederent non sine deorū consilio & numine, cladem

dem atque pestem denuntiantium, pullos inie-
ctam ossam neglexisse, ob id quæ omniū men-
tes concidissent, manus quæ metu obtorpuis-
sent, neque solita spe atque audacia prælium
commisissent, necesse erat ut cladem aliquam
insignem acciperent. Inde aded factum est, ut
omnes illis religionibus valde dediti, quos
fanaticos appellabant, in timore perpetuo &
cura mentis ancipiti versarentur. Quid? quod
multi viri strenui, leuissimis ostentis permoti,
magnam multis in locis timoris significatio-
nem dederunt? Lacedæmonij (ut de Græcis
etiam aliquid dicamus) cum bellum aliquod
suscepissent, reges quæ ipsi in patriæ finibus de
more sacrificarent, si casu non litabant, exer-
citus continuò domum reducebant. Cum quæ
essent Lacedæmonij moribus & institutis ad
duritiem atque virtutem militarem educati,
tamen ea imbecillitate ducta ex sacrorum impu-
ra religione tenebantur, ut bellum intermitte-
rēt. Iam si strepitus aliquis auditus fuisset, om-
nia belli consilia ab illis deserta & omissa ia-
cebant. Quid autem quæso aliud, ut Lacedæ-
monios omittamus, Atheniensium opes euer-
tit, quàm anilis quædam & misera superstitio?
Cum enim imperator sanè fortis Nicias, &
classi & exercitui, simul cum Demosthene præ-
fectus esset, & Syracusas oppugnaret, intelli-
geret quæ ciuitatem illam & suis viribus & to-
tius Græciæ auxilio munitam capi non posse:
Demosthenes quæ instaret, ut classē a portu
deducerent, ne præcluso exitu ab hostibus,
omne robur Atheniensium, quod in illa classe
continebatur, miserè periret: id Nicias ipse
comprobabat, religione tamen impeditus sa-
lutare

futare consilium exequutus nō est. Pauci senim illis diebus lunæ lumen, terræ (vt certis temporibus fieri necesse est) interiectu defecerat. Id Nicias ostentum ratus, ad religionum interpretes deferendum statuit. Illi nefas esse respondent, intra triginta dies classe nauigare, aut quippiam aliud moliri. Interea Siculi magnis molibus portus fauces obstruunt, & exitum multis nauibus obiectis intercludunt. Clauis igitur illa, in qua flos Atticæ iuuentutis, & Atheniensium robur inerat, cū iam frustra classem hostium perrumpere, & e portu progredi conaretur, inepta illa Niciæ superstitione miserrimè dissipata atque depressa est, omnisque nobilitas occisione consumpta. Hæc tu sacra impia, has religiones impuras & aniles ad virtutem erudire & instituere dices? quæ homines etiā impuros & audaces horribili formidine replebant, mentem a constantia deducebant, consilia salutis impediabant? Eam tu gratiā Christo optimo maximo refers, cuius munere atque beneficio, tam impia, tam impura, tā dementi superstitione leuati atque liberati sumus, vt illam etiam Christi religioni anteponas? Nam si animi Christianis institutis informati, fracti, languidi, atque demissi efficiuntur: illis verò antiquis & impuris cæremonjis, quibus diuini honores habebantur impiorum hominem simulachris, ad virtutem incitabantur: illa certè videntur his nostræ religionis institutis omnino præferenda. At vide in quanta erroris opinione atque amentia versatus sis. Qui verè Christiana religione imbuti sunt, non alitis in volatu, non occinis cantu, non extis

exis tristia minantibus permouentur. Nō ter-
 rz motu, non fulmine, non prodigijs ullis aut
 monstris conturbātur. Nihil est denique, quod
 animum hominis Christiani conuellere aut la-
 befactare possit. Sic est enim institutus, vt si
 orbem terrarum bellis ardere videat, si omnia
 sibi pericula intendi, si cuncta incendio con-
 flagrare atque penē consumi, ipse tamen opti-
 ma spe plenus constantiam retineat, nec vllō
 vnquam horrore perfundatur. Primum, quia
 credit esse se fortissimis copijs cōstipatum at-
 que communitum. Didicit enim e sacris lire-
 ris, esse quosdam cōlestes exercitus, qui pio-
 rum hominum salutem tueantur, & ab illis
 cū commodum est, omnem impetum atque
 furorem hostium propulsant. Hoc enim se
 præsidio vallatum esse sensit Iacob, cū castra
 Dei se conspiciere testificatus est. Rursus cū
 Syriæ exercitus Helisæi capiti immineret,
 ipsiusque minister formidine perterritus opē
 imploraret, noli timere, inquit Helisæus, plu-
 res enim nobiscum sunt. Subiungit deinde sa-
 cra historia. Cumque orasset Helisæus, ait, do-
 mine aperi oculos pueri huius, vt videat. Et
 aperuit dominus oculos pueri & vidit, & ecce
 mons plenus equorum, & curruum igneorum,
 qui cingebant Helisæum. Atque ne quis in
 paucos illud diuinum præsidium collatum esse
 putet, alibi de vniuersis, qui pietatem colunt,
 Deumque castè & purè venerantur, sic scriptū
 est. Castra posuit angelus domini in circuitu
 timentium eum. His igitur testimonjjs qui fir-
 missimā fidem adiungit, seque diuino præsidio
 munitū esse credit, trepidare metu non potest,
 sed elato animo atque confidenti, id quod alio
in

in loco scriptum est, *vsurpabit. Si consistat aduersum me castra, non timebit cor meum. Si insurgat aduersum me praelium, in hoc ego sperabo.* Item illud, *Hi in curribus, illi in equis nos autem in nomine Domini spem repositam habemus, ipsi confracti ceciderunt, nos autem erecti victoriam reportauimus.* Hæc igitur, inquam, spes gentem Christianam imbecillo animo esse non sinit. Deinde immortalitatis cogitatio atque certa gloriæ futuræ præsentio quantam vim habet, ad constantiam stabiliendi? Refert Cæsar, Gallos illa Druidum disciplina, quæ persuadere nitebatur, non interire animas, sed ab alijs corporibus ad alia post mortem transire, fuisse vehementer ad virtutem excitatos. Itaque metu mortis neglecto, intrepidè sese in quodcunque capitis periculū atque vitæ discrimen inferebant, cū nihil aliud esse mortem opinarentur, quàm mutationem vitæ, atque in alia corpora migrationem. Itane tandem? Prisci illi Galli, immortalitatis opinione vanissima, ex inani quadam superstitione concepta, nulla pericula recusabant: Christiani qui non imbecilla opinione, sed constanti fiducia credunt, se postquam ex hac vita excesserint fore beatissimos, mortem horrebunt? Quid enim magis in Christiana religione celebratum, quàm omnes eos qui coluerint iustitiam & pietatem, posteaquam e corpore, quasi e vinculis emissi fuerint, in cælum euolatu-
rutos, ut immortali gloria suo sempiterno perfruantur? Quid deinde est magis animis nostris infixum, quàm fore aliquando, ut corpora, quæ iam penitus consumpta sunt, instaurantur: atque cælesti splendore collustrata,

Et

rursus

rursus cum animis ipsis inuolabili scedere coniungantur: ut sic diuinitus renouati omnibus summis & æternis voluptatibus animo & corpore potiamur? Hoc qui persuasum habuerit, nunquam (mihi crede) ab ista vita, innumeris ærumnis atque calamitatibus inquinata, inuitus & iniquo animo discedet. Quid autem postremò dicam de amore illo immenso & incredibili, quo illi, qui verè Christi sacris imbuti sunt, quotidie magis inflammantur? Illud certè perspicuum est, nulla re magis incitari ac incendi animos, ad omnia capitis pericula subeunda, quàm beneuolentia & charitate. Nihil est enim amanti difficile, nihil non suauis & iucundum, quod pro re quam habet charam suscipiatur. Mortem ipsam quæ omnibus horribilis est, & maximè pericimescenda, vltro etià appetendam interdum putat, non modò contemnendam. Quòd si tantùm valet amor, leuissimis sæpè de causis inter homines conciliatus, ut contemptionem mortis etiam inducat: quid de illius charitatis magnitudine dicam, quæ munere spiritus diuini, puris & integris mentibus concessa est? Eius certè vi concitata Christiana nobilitas, omnem vitæ suauitatem in laboribus & periculis ponendam esse duxit, omnes corporis voluptates, & fluxos honores, omniumque rerum affluentiam aspernata. Illa Christi cupiditate vehementer incensa, neque minis neque terroribus, neque inauditis supplicijs, a pietate dimoueri potuit. Illa postremò faciebat, ut omnia tormenta, quæ pro Christo, quem vnice & ardentè amabat, patiebatur, leuia atque iucunda putaret. Quin etiam nihil videbatur Christianis æquè optabile,

bile & expetendum, atque pro Dei immortalis religione, vitam in summis totius corporis cruciatibus amittere. Quod minimè mirandum est. Nam cum amor omnem animi cogitationem auertat a formidine, necesse est, vt summum atque diuinum amorem, incredibilis constantia atque diuina consequatur. Vtra igitur randem religio ad virtutem facilius incitabit? Eàne, quæ hostiarum fibris, aut alitum inuolatu, aut apum examine, atque confectis mōstris suspensam tenet hominum imbecillitatē? An illa potius, quæ animos ita confirmat, vt neque totius orbis conuersione labefactari possint? Illa deinde quæ dementi superstitione ipsam humanæ virtutis exercitationem sæpenuerò impediuit? An illa potius, quæ infirmam naturam mulierum, & teneram ætatem puerorum, incredibili virtutis constantia roborauit? Illa postremò, quæ nulla firma spes mentes humanas confirmare poterat? An illa, quæ diuini auxilij ostensione, certissima spe immortalitatis, diuini numinis amore atque studio, ad diuinam virtutem erudiuit, & ad omnium rerum humanarum despicientiam instruxit? Sed quid opus est hominis istius impurissimi vel impietatem vel amentiam multis argumentis conuincere, cum vtique sit adeò manifestum, vt nihil facilius deprehendi possit. Impietatis scelus, cum istis maculis velit aspergere Christianam dignitatem: quod nunquam fecisset, si aliquam præclaram opinionem de Christi numine habuisset. Furoris amentia: cum tam falsis, ineptis, male coherentibus rationibus nefariam illam sententiam confirmet. Atque scio quidem me

Ec. ij. lon-

longius oratione prouectum, quàm fortasse
 necesse fuit. Hoc autem si quis vitiosum puta-
 bit: velim vt partim tribuat hanc veniam iusto
 dolori quo sum mirabiliter elatus: partim exi-
 stimet, id instituto nostro minimè alienū fuisse.
 Cùm enim de Christianæ claritatis splendore
 sermonem instituisssem: Etruscus autem ille
 scriptor, eandem impurissimo genere oratio-
 nis obscurare conatus esset: non dissimulan-
 dum putavi, præsertim cùm eorum numerum,
 qui vel scriptis illius incitati, vel sponte sua
 eiusdem sceleris atque furoris affines sunt,
 latè & variè diffusum intelligerem. Nunc au-
 tem posteaquam illorum petulantiam confu-
 tauimus: ostendimus quæ id quod erat satis a-
 pertum, nihil angustum atque demissum, sed
 ampla omnia atque diuina in Christianis insti-
 tutis reperiri: omnem quæ sanctissimæ huius
 disciplinæ rationem ad animi magnitudinem
 & contemptionem mortis excitare: non alie-
 num erit, quando de fortitudine militari feci-
 mus mentionem, illorum etiam orationē pau-
 cis refutare, qui vniuersum militiæ genus, vt
 rem impiam atque sceleratam, Christi quæ præ-
 ceptis aduersantem execrantur. Primum au-
 tem cur detestentur belli gerendi rationem,
 cùm pro æquitate religionēque suscipitur,
 non satis intelligo: cùm eam innumeris sacra-
 rum literarum testimonijs laudari magnopere
 videamus. Quod isti non negant, sed quid aiunt?
 Multa fuisse in antiqua lege contenta, quæ ta-
 men erant magis temporis causa ferenda, quàm
 laude celebranda: vt facere diuortium, vt ex-
 teris gentibus fœnerari: ex quo etiam gene-
 re esse

re esse dicunt, bellum mouere. Sed quid habet simile, vel sœnus, vel diuortium cum militari virtute? Illa enim non præscripta, sed hominum imbecillitati concessa sunt: at belli gerendi præceptum qui detrectabat, inexpressibile scelus in sese concipiebat. Vbi enim legimus fuisse pœna aut execratione sancitum, si quis, vbi primum aliqua offensione interposita licuisset, ab vxore non discederet, aut ab alienigenis sœnus non exigeret? At multis in locis animaduertimus, viros spiritu diuino concitatos, extremo supplicio sanxisse eorum ignauiam, qui prodire in aciem recusarent. Quid autem hic Deborah commemorem? Quæ numine sancti spiritus afflata, malè precatur ijs, qui prælia domini pro virili parte non suscipiunt: eorumque desidium acriter atque vehementer insectatur. Rursus obijciunt circumcisionem, agni immolationem, antiqua sacrificia: quæ summa olim religione seruabantur, & post Christi aduentum coli desierunt. Quasi militia ad sacrorum cæremonias atque mysteria pertineat: & non potius reipublicæ gerendæ causa constituta sit. Illa namque sacra, in quibus erant adumbrata signa iustitiæ atque salutis per Christum optimum maximum constituendæ, posteaquàm res ipsa quæ signis illis indicabatur, aduenit, iure atque merito repudiata sunt. Hoc autem de bellica virtute existimari non potest: cum non in cæremoniarum rationem cadat: sed causa publicæ salutis custodiendæ exculta sit, & ad civilem disciplinam pertineat. Confundere autem ea, quæ sunt secernenda; aut extremæ dementiæ est, aut

Ec. iij.

sum-

summæ temeritatis argumentum. Cùm verò reipub. status stabiliri non possit, nisi armorum præsidio fulciatur: siquidem omnes artes pacis sunt in tutela militaris disciplinæ: qui militiam tollit, is reip. funditus evertit. Quod si Christianis moribus fieret, aliqua ratione inducti criminerentur homines furiosi, reipub. aliquam per Christianos mores fuisse sublatam. Quæ calumnia quantum sceleris, atque vanitatis habeat, iam est superius explanatum. Non vult enim Christus civilem statum conuelli: sed confirmari potius atque consilui. Quemadmodum igitur securim e manibus magistratum non extorsit: ita neque militem gladio spoliauit: ut ille scilicet autoritate legum armatus, improbitatem in reipub. visceribus hærentem legum seueritate comprimeret: hic armis tentus, pestem reipub. imminentem virtute repelleret. Ob id Ioannes, nunquam deterruit homines ab armorum studio, sed potius militibus ipsis innocentia, & moderationis iura præscripsit. Et Paulus eos magistratus, qui securi feriunt nocentes & facinorosos homines, Dei ministros appellat. Nihil esset quidem magis optandū homini Christiano, quàm ut omnes mortales sese continerent a scelere & cupiditate. Cùm verò id semper contingere non possit: & pro continentia, est iracunda libido, pro iusticia, aut externa vis, aut intestinus furor exoritur: tum necessariò, aut impetus hostium est armis & virtute depellendus: aut audacia civium ferro etiam reprimenda. Id inquit, a Christiana mansuetudine est alienum. Quasi verò vllum genus crudelitatis

ma-

maius esse possit, quàm in communi periculo esse dissolutum atque negligentem. Præcepit Christus, ne illarum iniuriam ulciscamur. Est quidem perfectæ cumulatæque virtutis, ubi nobis iniuriæ priuatim inferuntur: miram & singularem animi patientiam ostendere: ubi verò aut communis salus, aut religionis dignitas agitur: inuictum robur contra furem atque scelus assumere. Pacem nobis vnice commendauit. Illam sanè pacem, quam nobis ipse largitus est: quæ non humano otio continetur: (quis enim suspicari potest, humanam istam securitatem nobis concessisse, cum discipulos suos omnibus fluctibus humani furoris obiecerit) sed eam, qua in Dei gratiam, qui nobis grauiter inensus erat: & a cuius religione voluntates nostræ diffidebant, reducti sumus. Has igitur inimicitias sanguine suo, ut multis in locis Paulus testificatur, Christus extinxit, pacemque nobis sempiternam impetrauit. Hac autem frui vel maxime licebit: cum bellum acerbum & graue, pro republica, aut religionis studio geremus. Nisi fortè putamus, Abraham istius diuinæ pacis fructu caruisse, eo tempore, quo domestica feruorum manu comparata, maximum & fortissimum exercitum est adortus, & quatuor reges incredibili virtute deuicit, hostibusque partim cæsis, partim fuis prædam detraxit: aut Gedeonem, cum trecentis tantum viris fortissimis septus, innumerabiles copias hostium trucidauit. Quid Iesum Molis successorem? Quid septem? Quid alios viros excellentes, tam sanctitatis studio, quàm bellicæ laudis gloria præstantes commemorem.

Eccl. iij.

mo-

morem? Ijs ne omnibus dicemus Deum iratum fuisse, quando in hostes irruebant? An potius tum maximè diuinæ pacis fructum tulisse, cum bella sanctissima contra sceleratos homines suscipiebant? Quid nobis, inquit, cum illius vetustatis exemplis? Illi quidem Hebræi fuerunt: nos verò Christiani sumus. Pergitis ne vos diuinos illos homines a Christianorum ordine atque dignitate seiungere, qui vt est demonstratum superius, egregij Christi cultores extiterunt, & eodem diuini spiritus dono atque munere, quo nos affecti sumus, ornati fuerunt? Quid enim aliud significat illa conclamatio, Gladius Dei & Gedeonis: & illud rursus, Factus est super Iephte spiritus domini, & eiusmodi innumerabilia: nisi, nō absque Christi numine, quod illis fortissimis hominibus præsens aderat, tanta bella suscipi atque profligari potuisse? Quid deinde illud? de cælo dimicatum est contra eos, & stellæ manentes in ordine suo & in cursu suo aduersus Syfaram pugnaverunt: nisi cœlestes exercitus, Christo imperatori, quem dominum exercituum sacræ literæ appellant, commissos, pro pijs contra nefarios & impios pugnam capeßere? Non est igitur cur hæc virtutis exempla a sanctissimis illis hominibus, ad sempiterni temporis memoriam relictæ negligamus. Non enim a nobis aliena sed propria & domestica sunt ad quorum imitationem nos ipsos aliquando excitemus oportet. Neq; quisquam tam imbecilla mente sit, vt putet id Christi placitis aduersari, quod ipsius præsidio perfectum esse scimus, & ad quod gerendum, ipsius propè voce fortissimos homi-

nes incitatos fuisse compertum habemus. Vt enim vetustiora prætermittam, Constantinus imperator non tam numero militum, aut robore exercitus, aut bellandi scientia, quàm Christi præsidio, Maxentium superauit, quem ita prima impressione metu perterritus, vt in fugam turpissimam versum, ad exitiumque præcipitem, Tyberis alueo demergi compelleret. Illum autem eximium terrorem hostium animis, ipsius Christi numen iniecerat. Cùm enim Constantinus, iam de Christiana religione præclare sensisset, vidit eo fermè tempore, quo erat cum hoste congressurus, æthere puro atque sereno, crucis speciem diuino splendore cornscantem, vocemque e cælo missam accepit, quæ illi victoriam denunciabat, si modò crucem tanquam summi atque æterni Dei vexillum, sequeretur. Inde igitur omnibus regiis insignibus, crucis signum anteposuit, in illo omnem spem non modò victoriæ, sed immortalitatis & æternæ gloriæ collocavit: illo insignitus, innumerabiles hostium exercitus fudit, imperiumque Romanum latissimè propagauit.

Quid de Theodosio dicam? Qui cum Eugenio ita cõfluxit, vt facillimè se Christi præsentis auxilio superiorem esse cerneret. Fuit autem in hoc imperator ille mirabilis, qui quo tempore reliqui corpora somno & cibo reficiunt, is cibi abstinencia, & votis summa religione susceptis animû confirmabat. Cuius quidem pietatis atque religionis fructum eximiû tulit. Nam vbi primùm signis collatis manum cum hoste conseruit, excitati repentè turbines

Ee.v.

Vc-

vehementissimi, aduersas copias hostium peruerterunt, & tela ab illis in Theodosij exercitum coniecta, maximo impetu repulerunt. Illius autem insignis victoriæ meminere Claudianus, dum ita ad Theodosium scribit:

*Omniū dilecte Deo, cui fundit ab antris
Aeolus armatas hyemes, cui uolat æther:
Es coniurati veniunt ad classica venti.*

Quid Carolus Martellus? Sine Christi præsentis auxilio suspicari possumus ab exiguis iniitijs, ad tantam gloriæ magnitudinem peruenisse? Præsertim cum eas res gesserit, quæ viribus humanis perfici nullo modo potuissent. Incredibile fortasse multis videbitur, quod est traditum memoriæ, fuisse vno prælio ad trecenta septuaginta millia Arabum, virtute & auspicijs Martelli occisa, eo præsertim tempore, quo gens illa plurimum armis poterat, & cunctæ Africæ atque Hispaniæ exitium & vastitatem intulerat. Mihi verò nihil minus dignum admiratione videtur. Nihil est enim tam arduum atque munitum, quod non excellens virtus, religionis studio confirmata, expugnet & conterat. Simili religionis studio incensus Carolus Magnus, omnia grauissima bella, cōtra Christiani nominis hostes suscepit, nec vllum vnquam periculum Christianæ reipub. denegauit. Non immerito igitur illius virtutes, quibus tanquam gradibus in cælum ascendit, omni genere monumentorum, immortalitati consecratæ sunt. Pari religionis ardore multis post ætæribus multi principes Itali atque Galli, duce Gothifredo, viro singulari animi virtute & egregia pietate florentissimo, expulsis Turcis, atque Saracenis, Ciliciam & Syriam,

riam, omnemque illam Asia partem armis receperunt, & Hierosolymam, cuius liberandæ studio, omnia quæ sunt in vita cara atque per iucunda, reliquerant: immensosque labores susceperant, ingenti armorum contentione recuperarunt. In quibus hominibus, nescio quid primum admiror, eximiamne virtutem? an insignem potius pietatem? Virtutis enim magnitudo tanta fuit, ut omnem Barbariem, quæ tantum numero atque robore valebat, ut etiam de vniuerso nomine Christiano ex hominum memoria delendo cogitaret, ita repulerint, ut longè a Syriæ finibus submouerent. Singularis pietas in eo perspecta est, quod nec vlla necessitate coacti, nec iniuria lacerasti, bellum cunctis hostibus Christiani nominis intulerunt, ut Christi monimenta atque vestigia, terris illis ad insignem diuini beneficii memoriam impressa, venerari, maculamque illam sanctissimi sepulchri a Barbaris oppressi, quæ in Christiana gente infederat, delere possent.

Quid autem de rebus ab Hispanis ardentissimo animo atque singulari pietate gestis sermonem instituam? Quæ quidem eiusmodi fuerunt, ut nemo sanus suspicari valeat, eas sine Christi præsentis auxilio, cuius amore Hispanorum natio libentissimè sese in vitæ discrimen inferebat, perfici potuisse. Cum enim tota Arabia & Africa influens in Europam, Hispanos armis oppressisset, & cæde ac infinita crudelitate consumplisset, paucissimi ex illo naufragio collecti tanta virtute hostium impetum represserunt, ut magnam etiam Hispaniæ partem in libertatem vindicarent. Posterius deinde, maiorum exempla ita sequuti sunt,

sunt, vt cùm pauci admodum essent, Africa verò ingentem vim hominum sæpenuerò effunderet, quæ Saracenis Hispaniam incolentibus subsidio occurrebat, non modò tantæ multitudinis incurfiones atque furentes impetus sustinerent, verùm etiam omnem Barbariam ex Hispania tandem exterminarent. Cuius facinoris confecti, Ludouice clarissime, laus incredibilis penes Fernandum regem auum tuum constitit, virum inuictissimum, & in omni genere laudis excellentem. Si quærat autem aliquis causam, cur ea gens quæ florentem & integram Hispaniam oppreslerat, ab eiusdem Hispaniæ reliquijs fuerit expulsa atque profligata; non aliam reperiet, quàm religionis studium, quod quidem antea erat penè extinctum, & post illam plagam nostris gentibus inflatam, fuit mirabiliter excitatum atque renouatum. Illo igitur incredibili ardore pietatis incitati, cùm omnia præclara facinora pro Christi nomine suscepissent, res illas immortalitate dignissimas effecerunt. Infinitum esset, si recensere vellem, quàm multis in locis immensas hostium copias exigua manu fuderint atque deleuerint, quoties signis clarissimis sibi suppetias e cælo venire senserint. Quod quidem minimè obscurum fuit in Alfonso primo Lusitaniæ rege, principe vestri generis atque nominis. Is enim vir excellenti virtute & incredibili pietate præditus, cùm omnē ætatem in sanctissimis bellis pro religionis dignitate susceptis consumeret, videretque quadam die, se cum parua manu maximis exercitibus oppositum: animaduertit in cælo Christi speciem, diuino fulgore circumlucentem,

rem, illôque aspectu confirmatus, quinque reges vna die debellauit. Quid de eius filio Sanctio dicam? Cuius vt alia præclara facta præmittam, illud certè fuit insigne ad memoriam nominis sempiterni, cùm ingentes Maurorum copias in Lusitaniam erumpentes, vt inde Hispaniam vniuersam in ditionem suam redigerent, non repressit solùm, sed etiam singulari virtute domuit atque penè contriuit. Non est autem necesse, aliorum regum, qui ab istis nati sunt, ætates atque tempora persequi. Id certè nostrorum annalium literis atque testimonio constat, neminem fermè ex illis fuisse, qui non egregiam tum virtutis, tum etiam pietatis laudem fuerit adeptus. Itaque Mahometanis omnibus magna belli contentione superatis, ac e Lusitanix finibus expulsis, exercitum etiam in oras Africae, non tam numero, quàm virtute inuictum induxerunt, clarissimisque partis victorij, & multis ciuitatibus expugnatis, magnum Mauritaniæ partem armis occupauerunt. Non est autem facile explicatu, quanto animi ardore & alacritate prælia illa a nostris commissà sint, qui ita in hostium acies irruebant, vt etiam mortem expetere viderentur. Intelligebant enim huius vitæ cursum exiguo spatio circumscribi, & animi cogitationem in illam immortalem gloriam referre, quæ proposita est omnibus, qui fortiter & piè moriuntur. Illa autem firmissi spe immortalitatis & studio religionis incensi, nihil interdum ardentius optabant, quàm vt vitam fluxam & breuem, quam erant paulo post naturæ concessuri, pro Christi nomine deuouerent. Illorum igitur opera factum est, vt
omnes

omnes illæ nationes quæ numero & impetu poterant rursus in Hispaniam redundare, ita recisæ sint, ut magis nostrorum tela suis capitibus intenta pertimescant, quàm nos illorum furorem metuamus. Postremò quantum illud est, quod vastum & immensum mare, longissima & maximè pertimescenda nauigatione transmiserunt, omnesque fermè solis obeuntis & orientis, aquilonis, austrique partes armis peragrarunt. Quid enim hæc commemoræ Æthiopiam deuictam, Arabiæ & Persidos vrbes munitissimas expugnatas : Indiam durissimo bello superatam : instructissimas classes, & maximos exercitus profligatos : Turcarum potentiam in illis partibus nostrorum virtute repressam atque conuulsam ? Numquid hæc omnia eiusmodi sunt, ut sine Dei immortalis ope præsentissima fieri potuisse suspicemur ? Equidem nunquam tantum Emanuelis patris tui, regis inuictissimi, atque omnis memoriæ facile Principis, virtuti prudentiæque tribuam : nunquam adeò Regis omnium iustissimi atque clementissimi, Ioannis fratris tui, diuinum animi consilium & virtutem incredibilem admirabor : nunquam denique ita nostrorum audaciam, & domesticam natiuamque indolem amabo, ut res tantas humana prudentia atque viribus, & non potius diuino consilio & numine gestas existimem. Nec enim calliditate Mauri, neque viribus Persæ, neque apparatu bellico Turcæ, neque numero Arabes a nostris vinci potuerunt. Sola tamen pietate atque sanctissima Christi religione, quæ in nostris semper eluxit, superati atque dissipati sunt. Hæc vna rem Lusitanam

tanam auxit, Regibus nostris decus immortalē peperit, infinitamque alienigenarum multitudinem eorum imperio parere assuefecit. Sed quid attinet pluribus exemplis uti, cum nihil sit clarius aut illustrius, tum ex sacrarum literarum testimonijs, tum etiam ex infinitis rebus, ad æternam memoriam consecratis, quàm illud genus belli, quod aut pro salute publica, aut religionis incolumitate suscipitur, ita Christo acceptum esse, ut etiam præsentī numine illius administretur? Quod si Christi religio non impedit exercitationem militarem: imò potius eandem mirandum in modum illustrat: atque confirmat: cum omnem formidinem firmissima spe immortalitatis eripiat, & ad veram gloriam incredibiliter inflamet: relinquitur, non laude solùm integritatis, innocentie, liberalitatis atque iustitie florere præ cæteris Christianam nationem, verùm etiam gloria virtutis militaris, & omnibus virtutis ornamentis esse præstantissimam. Illud enim in omni vita tenendum est, quod fuit antea demonstratum: eam tantum esse virtutem nominandam, quæ in illud sum num bonum, & ultimum omnium rerum expetendarum intuetur, & officia vitæ non humana cupiditate, sed diuina voluntate dirigit. Vnde facile colligi potest, nec in rebus bellicis vllam egregiam animi virtutem præstitisse eos, qui omnes umbras falsæ gloriæ consecrati sunt: ad veram tamen lucem & splendorem peruenire non potuerunt. Soli qui ad Christum aspirant, cum respiciant in verum finem, cuius causa vitæ dimicationes & pericula capitis adire non gloriosum modò, sed etiam sua-

suauissimum atque iucundissimum esse putant,
 fortes & magnanimi sunt existimandi. Extre-
 mum illud est, vt agitemus animo quantum
 nomen, quanta dignitas atque maiestas sit
 Christianæ nationis, quam ille princeps Deus
 ab contagione sceleris expiatam, sibi adopta-
 uit, amplissimis gloriæ insignibus ornauit, &
 beneficijs immortalibus atque diuinis affecit.
 Quam nulla mortalis affinitas attingit: nempe
 quæ solum Deum tutorem atque parentem ag-
 noscat: quam Christus Opr. Maximus ita sibi
 coniunxit, vt diuinorum etiam ornamento-
 rum societate deuincirer. Nos enim illius vn-
 ctionis diuinæ participes effecit: nobis reg-
 num atque sacerdotium largitus est: nostris a-
 nimis rerum cœlestium noticiam inspirauit, &
 ad omne virtutis genus mirabiliter atque di-
 uinitus instruxit. Qui igitur laudem, qui digni-
 tatem, qui gloriam quærit, in studium Christi-
 anæ virtutis incumbat: veram iusticiam, abso-
 lutam liberalitatem, perfectam animi modera-
 tionem, & reliquas virtutes, quæ nobis a do-
 mino præscriptæ sunt, ardentè amplectatur, e-
 amque fortitudinem retineat, cui soli conue-
 nit huius nominis decus & amplitudo. Quid e-
 nim aliud est in vita constans, excelsum atque
 magnificum? Quid non potius fluxum, deni-
 sum & turpiter abiectum? Siue enim diuitia-
 rum inconstantiam respiciamus, siue honoris
 & humanæ gloriæ leuitatem: siue quendam
 fucatum generis & nobilitatis splendorem:
 siue postremò virtutis humanæ speciem si-
 mulatam atque fallacem: nihil reperiemus,
 quod mentem valeat explere, aut animum
 voluptate diuturna possit allicere. Omnia
 namq;

namq; sunt angusta, fluxa, mortalia, erroris & inanitatis plenissima. Sola Christianæ nobilitatis ornamenta ampla sunt, immortalia, diuina: quæ nulla vnquam vis eripiet: nulla vetustas obliuione obuiet: nulla calamitas extinguet. Et quanquam humani pectoris angustia non possint capere tantam dignitatem: illi tamen, qui Christi beneficio ab hominibus exierunt, & in diuinam familiam traducti sunt: eam diuino præsidio confirmati facillimè sustinebunt & tuebuntur. Licet enim in terris versentur, cœlitum tamen iura retinent, & sunt iam quodammodo in deorum numero collocati.

HABES a me munus clarissime princeps, non quidem doctrina & ingenio perpolitum, quorum vtrunq; mihi deesse molestè fero: sed certè tuis studijs & animi magnitudini consentaneum. Cum enim virtutibus humanitatis, liberalitatis, constantiæ, fortitudinis mirabiliter ornatus sis: tum illud est in tuis moribus amplissimum, quod omnia vitæ consilia, pietate & religione Christiana metiaris. Nec enim regius atque domesticus splendor, ita tibi vnquam animos extulit, vt non multo, plus gloriæ atque decoris in Christiani nominis dignitate ponendum statueres. Nec ita præclaras actiones suscepisti, vt popularis laudis auram respiceres. Nec eo animo vitam multis periculis obiecisti, vt aliquod humanum præmium tibi proponeres. Sed cum alta quadam mente præditus sis, in omnibus rebus, quæ abs te singulari consilio, & incredibili virtute efficiuntur: siue illæ ad pacis ornamenta, siue ad belli gerendirationem pertineant, ostendis facill-

cillimè, te humana negligere, & diuina studio
ardentissimo contueri. Non immeritò igitur te
omnes boni diligunt, omnis nobilitas intue-
tur, omnis Hispania laude atque prædicatione
celebrat. Nemo enim est, qui modò te nouerit,
quem non habeas suauitate morum, ingenij
diuinitate, incredibili pietatis ardore tibi ad-
mirabiliter deuinctum. Et quanquam virtutis
spectatz conditio sit longè difficillima, siqui-
dem non leue negotium est, hominum expe-
ctationi iam propter res præclare gestas con-
citatz respondere: ea tamen est animi tui ma-
gnitudo, vt omnium de te opinionem facillimè
vincere atque superare valeas. Nec enim

Christus Optimus Maximus, tibi omnia
præclara facinora ad illius gloriam
dirigenti, deerit vnquam: sed nu-
mine suo te proteget, atque
sempiternis ornamentis
decorabit.

FINIS.

LIBRI DE GLORIA

primi, Capita.

P RÆ fatio causas & scopum huius scripti continens.	28.
Narratio, disputationis de Gloria occasionem continens.	36.
Dialogi exordium.	40.
Gloria commendatio.	44.
Quod gloria non sit bonum, nec expetendum.	47.
Quod Gloria malus contingit.	48.
Quod in opinione populari consistat.	49.
Quod expulsa virtute Remp. auertat.	51.
Gloria unde deducatur.	53.
Opinio quare semper incerta.	54.
Vitia non omnibus nec ubique turpia.	56.
Quod Gloria pro populi moribus & legibus variet.	56.
Legibus antiquis multa facinora permissa laudatæque fuisse.	58.
Quare populi mores olim, quàm nunc, meliores.	60.
Quod seditiosi vulgò laudent, & de seditionum incommodis.	

Libri secundi Capita.

V T Rum omnes populi sint dementes.	72.
Quod Gloriæ studium insanos, abiectos, & se- leratos faciat.	80.
Præstantissimus quisque quanto tum suo, tum Rei- pub. damno gloriam sectetur.	82.
Quod Gloriæ cupidus, philosophiæ contemptor est, & quantum ex eo damnum.	83.
Gloriæ cupiditas philosopho indigna.	86.
Quod Gloria studium turpe sit.	86.
Ff. ij.	Quod

Quod cum prudentia pugnes.	87.
Quod aduersetur Iustitia.	89.
Quod fortitudini repugnet.	90.
Quod temperantia sit inimicum.	104.
Epilogus, malorum Gloria catalogum cōtinens.	111.
Libri tertij Capita.	

D Efensionis Gloria exordium.	122.
Quod Gloria non in opinione, sed in natura sita sit, plurimis omnium generum exemplis ostenditur.	124.
Quod Gloria abusus aliquis esse possit.	129.
De vi & ratione Gloria.	130.
Gloria principum, honestas.	134.
Quasdam opiniones veras esse, & quoniam ea sint.	136.
Quod vulgi de rebus laudandum & vituperandum opinio, a Sapientum iudicio non discrepet.	137.
Quod populus ex mediocribus tantum constet.	143.
Populum iniuste seditionis accusari, & quid publice contuleris.	144.
Non populum in viros insignes, sed paucos quosdam, ingratos existisse.	147.
Rerum pub. interitus, quibus imputandum.	148.
Populum non, ut ferat, legum vincula repellere, sed sponte expetere: & quibus leges scribantur.	150.
Populi mores ius facere.	153.
Quod populus tyrannis, virtutis imagine deceptus, adhaerens eosdem deprehensos odio persequatur.	154.
Virtutis expressa laudem tribus impodiri, & quoniam ea sint.	155.
Quod notio de bonis & malis, omnibus insita.	158.
Populum quidem decipi posse, non dum tamen.	158.
Certissima ad Gloriam via.	161.
Certissima ad Sapientiam via.	162.
Sola vera virtute stabilem gloriam gigni.	163.
Quare viri prestantes gloriam non ambiant.	168.
Libri	

gloria & laus, et dignitas sequentur virtutem
 at umbra corporis. — Ita reser addam
 cura de bono hoc, — Sed in capitulo
 eliasar, inapabile

Libri Quarti capiti.

- D**efensionis Gloria brevis repetitio. 170.
 Quantum fructum rebus humanis Glorie
 studium adferat. 171.
 Gloriam non pugnare cum prudentia. 177.
 Gloriam iustitia contrariam non esse. 179.
 Quod glorie studium cum fortitudine non pugnet.
 198.

Quod Gloria Temperantia non aduersetur. 203.

Libri Quinti capita.

- Q**uod Gloria Christianis institutis non repug- *redreprehensio*
 net. 310. *ad deum*
 Epilogus defensionis Glorie, rationem laudis *Gloria p[ro]p[ri]a*
 continens, ab hominis ortu repetitam. 226. *de solim*
 Quae causa lapsus Adams fuerit, & qua inde mi- *de querenda*
 seria consequuta. 228. *est, nec lau*
 Quod immoderato laudis studio vera Gloria peria- *ut pharisei*
 rit. 229. *ad monit*
 Quod Christus verae Glorie reparaton sit & Do- *virtutem only*
et hoc p[ro]p[ri]a *magnum* 237. *ut amulatio*
 Quod humilitas glorie non aduersetur. 244. *et inest amulatio*
 De celesti priorum Gloria. 251. *et inest amulatio*
 Vera Gloria quomodo paranda. 252. *et inest amulatio*

De Nobilitate Ciuili, Libri
 Primi Capita.

- R**efatio. 253. *in bulla dicit*
 Occasiones & causa huius libri conscribendi. 1702. *ad*
 225. *et utiliter*
 + Quae vis sit & ratio Nobilitatu. 259. *quare*
 Quomodo Nobilitas ab ingenij virtutis
 prestantia nata, summos honores adepta sit, &
 opinionem attulerit antiquitati. 267. *in de h[uius]*
 Genus clarum esse cum dijs sanguine & antiquita- *et in de h[uius]*
 te deinctum. 273. *francia*
 Quanto in honore generis Nobilitas apud bene com- *vd: p[ro]p[ri]a*
 stitutas

stabilitas nationes semper fuerit. 276.

Quantum conferas ad dignitatem, genus vetustas. 280.

+ Utrum plebi sit commodum, Nobilitatis imperio gubernari. 283.

Libri Secundi Capita.

+ Nobilitatem generis esse mortalem, & quibus ex causis hoc fiat. 293.

+ Quibus artibus comparatur Nobilitas. 294.

+ Quod acquiratur iustitia. 297. Fortitudine. 299. Liberalitate. 302. Eloquentia, Jurisprudencia alijsq; multis artibus. 303.

Quibus vitijs & modus Nobilitas amittatur. 307.

+ Quod extinguatur iniurijs & iniustitia. 308. similitudine & ignorantia. 310. auaritia. 310.

+ De Nouitate generis, deq; inani Nobilitatis ostentatione. 310.

Nouorum hominum cum Nobilibus & antiqua stirpe generis collatio, & vtri sint alterius preferendi. 313.

De Nobilitate Christiana, libri primi, Capita.

+ Prefatio. 316. Argumentum librorum omnium de Nobilitate tum Ciuili, tum Christiana. 321.

+ De fine hominis vltimo, siue de summo bono. 322.

+ Quid Academici & Peripatetici de hoc senserint. 326.

+ Stoicorum de summo bono sententia. 332.

+ Epicuri de summo hominis bono sententia. 340.

+ De summo bono quid verè Christianeq; sit sentiendum. 343.

+ De hominis origine. 345. Creationis mundi descriptio, & quare sit conditus. 345.

Ho-

Hominis creatio, eiusque præstantia ante lapsum.

348.

Falsarum de summo bono opinionum cum vera
collatio & refutatio.

350.

De lapsu Adæ, & eius post lapsum miseria.

356.

Depravationis natura & vanitatis opinionum o-
origo.

359.

Peccati Originalis labes.

360.

Idololatriæ initium unde.

362.

Humana sacrificia quando & unde cæperint.

362.

Imago Dei in homine, quid?

364.

Quod soli Iudei veram religionem habuerint ad
Christi usque tempora.

362.

Quod Israelitas etiam nonnullos superstitione in-
fecerit.

369.

Conclusio operis, quod olim vera virtus & gloria
prorsus extincta fuerit.

370.

Libri Secundi, Capita.

Summa libri præcedentis.

372.

Quod Tempore Gratia, vera tandem Virtus
& Gloria eluxerit.

372.

Quod Christus virtutem & docuerit & dederit.

377.

De virtute Christiana in genere.

381.

De Nobilitate Christiana.

383.

De Spiritu S. gratia, de Christiani nominis di-
gnitate.

386.

De Christiani nominis antiquitate.

391.

De singulis Christianorum virtutibus.

399.

De iustitia. ibid. bonitate. 402. liberalitate. 402.
charitate & amicitia.

405.

Libri

Dei, cum xto
fio nobis deus
dedit

Libri Tertij, Capita.

D e fortitudine & constantia Christiana.	408.
D e Humana Christianæ fortitudinis differētia.	409.
C onfutatio calumniarum Machiaveli, adversus religionem Christianam.	415.
D e Christianorum Virtute militari.	423.
A n bellum Christianis sit licitum.	436.
P eroratio.	450.

FINIS.

humilitate 248

Syntherisma

Galaxy is a...

Death of the King

Yellow Pine

From what are 72
in extent to at

Robertson

to the ground
in the bank

1114

... ..

